

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
ЛАБОРАТОРІЯ МЕТОДИК ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ**

ПЕДАГОГ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ

Методичний посібник

Київ – 2012

УДК 377.091.12:005.963](072)
ББК 74.56р.я7
П24

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України
(протокол № 4 від 23 квітня 2012 року)

Рецензенти:

Волинець Катерина Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент;
Сябренко Анатолій Вікторович, старший викладач.

Наукова редакція:

Нестерова Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент;
Герлянд Т.М., кандидат педагогічних наук.

П24 Педагог професійної школи: методичний посібник / Нестерова Л.В., Лузан П.Г., Манько В.М., Герлянд Т.М., Петрова М.Я., Романенко Л.В., Слатвінська О.А., Шевчук Л.І., Шимановський М.М. – К.: Педагогічна думка, 2012. – с.

ISBN 978-966-644-252-2

У методичному посібнику висвітлено актуальні питання науково-методичного забезпечення професійної підготовки кваліфікованих робітників, розкрито дидактичні аспекти технологічного забезпечення компетентнісного підходу до професійної підготовки кваліфікованих робітників та педагогів професійного навчання, їх готовність до науково-методичної роботи у сучасних ПТНЗ України.

Це видання стане в нагоді педагогам-практикам, студентам і викладачам інженерно-педагогічних факультетів у вищих навчальних закладах та слухачам курсів підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ.

УДК 377.091.12:005.963](072)
ББК 74.56р.я7

ISBN 978-966-644-252-2

© Інститут професійно-технічної освіти
НАПН України, 2012
© Педагогічна думка, 2012.

ЗМІСТ	
Передмова	5
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ	6
1.1. Сучасний стан і перспективи науково-методичного забезпечення професійно-технічної освіти <i>(Нестерова Л. В.)</i>	6
1.2. Прогностична модель регіональної системи професійної освіти в нових економічних умовах <i>(Нестерова Л. В.)</i>	9
1.3. Компетентнісний підхід до професійної підготовки кваліфікованих робітників в системі професійно-технічної освіти <i>(Герлянд Т. М.)</i>	12
Література до першого розділу	17
РОЗДІЛ 2. ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ПТНЗ	18
2.1. Дидактичні основи навчально-пізнавальної активності учнів ПТНЗ аграрного профілю <i>(Лузан П. Г.)</i>	18
2.2. Сучасне дидактичне забезпечення підготовки кваліфікованих робітників аграрного профілю <i>(Петрова М. Я.)</i>	22
2.3. Дидактичні аспекти впровадження нетрадиційних та активних форм навчання <i>(Петрова М. Я.)</i>	27
Література до другого розділу	41
РОЗДІЛ 3. ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ	42
3.1. Інноваційні технології професійного навчання кваліфікованих робітників <i>(Нестерова Л. В.)</i>	42
3.2. Методичні засади щодо використання Case Studies технологій у професійній підготовці учнів ПТНЗ аграрного профілю <i>(Слатвінська О. А.)</i>	46
3.3. Методика впровадження проектної технології навчання у навчально-виховний процес ПТНЗ	49
3.3.1. Вибір типу проекту <i>(Герлянд Т. М.)</i>	49
3.3.2. Методика педагогічної діяльності <i>(Нестерова Л. В.)</i>	53
3.3.3. Презентація інноваційного проекту «Театр мод» <i>(Романенко Л. В.)</i>	58
3.4. Теоретичні і практичні аспекти використання педагогічних технологій у формуванні готовності до здорового способу життя в учнів ПТНЗ.	66

3.4.1. Формування культури здоров'я і здорового способу життя учнів ПТНЗ (<i>Нестерова Л. В., Шимановський М. М.</i>)	66
3.4.2. Валеологізація професійно-теоретичних предметів як елемент продуктивного навчання в професійно-технічних закладах освіти (<i>Лузан П. Г.</i>)	72
3.4.3. Застосування методу Case Study в програмах здоров'яспрямовуючої діяльності педагогів ПТНЗ (<i>Слатвінська О. А.</i>)	78
3.4.4. Проект – екологічний журнал «Людина у техногенному середовищі» (<i>Романенко Л. В.</i>)	83
3.4.5. Проект – екологічний журнал «Людина в техногенному середовищі»	88
Література до третього розділу	104
РОЗДІЛ 4. ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОМУ ЗАКЛАДІ	106
4.1. Науково-методичні засади професійної підготовки інженерно-педагогічних працівників для ПТНЗ аграрного профілю (<i>Манько В. М.</i>)	106
4.2. Основні напрями розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін у системі післядипломної освіти (<i>Шевчук Л. І.</i>)	110
4.3. Модель професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів (<i>Шевчук Л. І.</i>)	115
4.4. Зміст і форми підвищення кваліфікації педагога професійної школи (<i>Шевчук Л. І.</i>)	124
4.5. Розвиток професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін (<i>Шевчук Л. І.</i>)	130
4.6. Динаміка розвитку кваліфікаційних вимог до педагога професійного навчання (викладача спеціальних дисциплін) (<i>Шевчук Л. І.</i>)	139
4.7. Форми і методи методичної роботи педагога професійного навчання (<i>Шевчук Л. І.</i>)	143
4.8. Самоосвіта педагога професійного навчання як чинник професійної компетентності (<i>Шевчук Л. І.</i>)	152
Література до четвертого розділу	159
ДОДАТКИ	160

ПЕРЕДМОВА

Аналіз сучасного ринку праці показує, що за останнє десятиліття значно підвищилися вимоги до кваліфікованих робітників з боку роботодавців. Сьогодні необхідні фахівці, які в повній мірі володіють різними видами професійної діяльності, мають високу інформаційну та управлінську культуру, володіють знаннями у галузі економіки, готові до зміни характеру і змісту власної професійної діяльності, оскільки необхідно не лише вдосконалювати свої професійні якості, але й бути психологічно готовим до інших їх видів.

На разі, в ситуації **нестабільного розвитку** нашої країни, що обумовлює появу нових ціннісних орієнтирів серед учнівської молоді, все більш очевидним стають протиріччя між змістом загальної освіти і зміною потреб галузей економіки та соціальної сфери у розвитку науки, інформаційних технологій; рівнем загальної та професійної освіти і можливістю працевлаштування молоді в суспільстві з ринковою структурою; свободою у виборі змісту і форм навчання і забезпеченням державних гарантій доступності та рівних можливостей отримання повноцінної професійної освіти.

Для подолання цих протиріч необхідний новий підхід, що сприяє лише формуванню майбутнього фахівця, здатного до самореалізації, гнучкої зміни *способів і форм професійної діяльності*.

У пропонованому посібнику колектив авторів зробив спробу розкрити **основні** науково-методичні засади та дидактичні аспекти професійної підготовки кваліфікованих робітників у сучасних ПТНЗ; технологічне забезпечення компетентнісного підходу до цієї професійної підготовки та аспекти підготовки педагога професійного навчання до науково-методичної роботи в професійно-технічному закладі.

Це видання стане в пригоді буде корисним для педагогів-практиків, студентів, викладачів інженерно-педагогічних факультетів вищих навчальних закладах та слухачів курсів підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ.

Ваші зауваження та пропозиції щодо видання просимо надсилати за адресою: 03045, Київ, Чапаєвське шосе, 98, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, лабораторія методик професійної освіти і навчання.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

1.1. Сучасний стан і перспективи науково-методичного забезпечення професійно-технічної освіти

Сьогодні в Україні актуальним є питання про те, як забезпечити відповідність між вимогами роботодавців до кваліфікації і професійної компетентності робітників і фактичним відображенням їх у якості підготовки випускників професійно-технічних навчальних закладів. Це посилює вимоги до створення і впровадження механізмів відповідного науково-методичного та навчально-методичного реагування на змістовні та процесуальні трансформації щодо професійної підготовки кваліфікованих робітників в системі ПТО.

Аналіз реального стану науково-методичного забезпечення професійної підготовки кваліфікованих робітників в Україні з теорії і практики дозволив засвідчити наступне: Департамент професійно-технічної освіти МОН МС України, разом з Відділенням професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, Інститутом професійно-технічної освіти НАПН України, Донецьким інститутом післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників та ін., забезпечують науковий супровід розвитку професійно-технічної освіти. Провідні науковці С. Батишев, О. Гребенюк, Р. Гуревич, Т. Десятов, Ю. Зінковський, І. Козловська, Н. Ничкало, Л. Полак, В. Радкевич, А. Симак, В. Тимошенко та ін. активно концентрують свої наукові інтереси навколо актуальних проблем теорії і практики підготовки кваліфікованих робітників.

Серйозну увагу було приділено створенню Концепції розвитку професійно-технічної освіти в Україні. За твердженням її головного автора

Н. Ничкало, в основу Концепції було покладено окреслення перспектив розвитку професійно-технічної освіти (ПТО), її модернізації в умовах динамічних суспільно-економічних змін, впровадження нових механізмів подальшого вдосконалення цієї системи та її ресурсного забезпечення. Узагальнено та основними концептуальними напрямками розвитку професійно-технічної освіти визначено: інтеграцію професійної освіти, впровадження у навчально-виробничий процес науково-технічних досягнень та новітніх технологій, особистісно-орієнтованого підходу; розвиток ринку освітніх послуг з професійної підготовки, соціального партнерства, модернізації, спрямованої на створення необхідних умов для інноваційного розвитку професійної освіти і навчання, його інформаційне, науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення.

Аналіз практичного досвіду реалізації концептуальних позицій професійно-технічної освіти в Україні дозволяє зробити висновки про різноманітність аспектів науково-методичної діяльності. Так, А. Кушпіль, О. Пржевальський, М. Ремез наголошують на важливості **впровадження** електронних науково-методичних комплексів та новітніх інноваційних методик в логіці *реалізації* нових державних стандартів професійно-технічної освіти; наприклад, В. Сиротюк доводить значущість створення партнерських відносин між навчальними закладами та підприємствами міста в реалізації інноваційної моделі підготовки фахівців гірничої галузі; М. Кашецька, В. Кузнецов досліджують вагомі аспекти модернізації професійного навчання; В. Баженов пропонує експериментальну перевірку

моделі ступеневої підготовки фахівців з професії будівельної механізації й авто-сервісу. С. Добровольська, разом з педагогічним колективом ВПУ технологій та дизайну м. Києва, розробили до впровадження комплекс навчально-методичного забезпечення професійного навчання фахівців швейного та художнього профілю; І. Гриценюк розкриває концептуальні засади організації виробничого навчання у ПТНЗ швейного профілю. Зважаючи на те, що, в переважній більшості, ініціаторами інноваційних проєктів у системі професійно-технічної освіти виступають практики різних галузей економіки, відчутно простежується потреба наукового та методичного супроводу здійснення інноваційної освітньої діяльності в системі ПТО.

Спрогнозувати вектори розвитку науково-методичного забезпечення в усій багатовимірності його складових – завдання не одного наукового колективу. Наукові інтереси лабораторії методики професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, в аспекті зазначеної проблеми, знайшли своє відображення у дослідженні комплексної теми «Науково-методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників». Її актуальність зумовлено соціально-економічною значимістю професійної підготовки кваліфікованих робітників в Україні. Метою наукового дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка інноваційного підходу до розробки науково-методичного забезпечення професійної підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах. Концептуальні позиції щодо здійснення науково-дослідної роботи із зазначеної проблеми зумовлені тенденціями розвитку професійної освіти України у європейському та світовому контекстах, динамікою соціально-економічних змін, осмисленням особистісних та соціальних потреб у підвищенні рівня освіченості, професіоналізму, конкурентоспроможності майбутніх фахівців на вітчизняному і світовому ринках праці, готовності їх до саморозвитку і самореалізації впродовж усього життя.

Системний підхід до розв'язання зазначеної проблеми дозволяє нам, в якості цільового системоутворюючого компоненту, визначити якість професійної підготовки кваліфікованого робітника, а факторними компонентами такої системи – культурологічну і компетентнісну спрямованість професійного становлення суб'єктів педагогічного процесу, відповідно до їх соціальної ролі, цілісність і неперервність освітнього професійного процесу в єдності його цільового, змістовного та технологічного компонентів, сприятливе інноваційно-культурне середовище діяльності суб'єктів навчально-виробничого процесу, діагностико-прогностичний підхід до формування учнівського та інженерно-педагогічного контингенту закладів професійно-технічної освіти.

Дієвість визначеної системи науково-методичного забезпечення професійної підготовки кваліфікованого робітника дозволить вийти на нові рівні професійної освіти, які б максимально відповідали новому типу соціально-економічної культури, продукували умови для самовизначення своїх випускників у культурних колізіях глобального масштабу.

Відповідно, науково-методичне забезпечення професійно-технічної освіти має бути орієнтоване на реальний і прогностичний стан розвитку економіки, ринку праці в Україні, а також об'єктивні потреби модернізації змісту і форм організації навчально-виробничої діяльності, наукові дослідження з проблем теорії і методики професійної освіти, впровадження позитивного досвіду вітчизняної та зарубіжної практики професійної підготовки молоді.

Водночас, констатація реального стану проблеми засвідчує, що розвиток негативних тенденцій, які на початку 90-х років ХХ століття лише проявлялися, на

разі вже набрали системних ознак і сприймаються як норма. Назвемо лише деякі з них. Байдуже ставлення до розвитку і життєдіяльності професійно-технічної освіти більшості регіональних керівників органів виконавчої влади, сприйняття її як «чужорідної». Навіть при тому, що чинне законодавство дозволяє спрямовувати на потреби професійно-технічних навчальних закладів кошти з бюджетів різних рівнів, органи місцевої влади, у своїй більшості цього, не роблять. З іншого боку, у директорів ПТНЗ сформувалось переконання у тому, що вони не несуть відповідальності перед місцевою владою за формування в навчальному закладі структури підготовки кваліфікованих робітників, врахування при цьому потреб людей та економіки регіону, працевлаштування випускників та наскільки ефективно використовуються державні кошти. Аналогічне їх ставлення і до роботодавців, стосовно якості і кількості підготовки робітників.

Враховуючи те, що в промисловості понад 70% підприємств – недержавної форми власності, в аграрному секторі – 96%, у ресторанному та готельному бізнесі, торгівлі – 100%, у суспільстві ні державним регулюванням, ні громадською свідомістю не сформована позиція їх відповідальності за вкладання коштів у розвиток навчальної матеріально-технічної бази ПТНЗ, активну участь у вирішенні питань якісної підготовки кваліфікованих кадрів.

Посилений (невиправданий) інтерес до отримання диплому з вищою освітою (байдуже, що без гарантії подальшого працевлаштування) та ставлення до професійно-технічної освіти, як до меншовартісної професійної підготовки, приводить до того, що навчально-методична база ПТНЗ, у переважній більшості, обмежується авторськими розробками практичних працівників і потребує наукового опрацювання для широкого впровадження.

За даними Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, загальна забезпеченість професійно-технічних навчальних закладів підручниками та навчальними посібниками на початок 2008 року складала: із загально-технічних і спеціальних дисциплін – 69%, із загальноосвітніх – 63%.

А з ряду професій, машинобудування, металообробки, приладобудування, видобувної промисловості, транспорту і зв'язку, вона не перевищувала 30%. За останні 10 років з понад 200 професій не було видано жодного підручника, взагалі, не видавалась науково-методична література для ПТНЗ. Тобто, з року в рік продовжується невиконання плану видання підручників.

У зв'язку з цим, доцільно виділити такі першочергові завдання щодо модернізації професійно-технічної освіти:

- забезпечити механізми постійного, системного, науково обґрунтованого прогнозу розвитку ринку праці, з урахуванням тенденцій розвитку економіки та соціально-економічної оцінки реального стану, з позиції усіх зацікавлених соціальних груп (керівники державних та приватних підприємств відповідної галузі, суб'єкти праці, наукові установи, педагогічні колективи, учні);

- здійснити модернізацію навчальної матеріально-технічної бази закладів професійно-технічної освіти, впровадження в навчальний процес нової техніки, обладнання, інструментів та матеріалів. Розробити механізми багатоканального фінансування таких програм. Надати свободу (відповідальність за власний розвиток) керівникам навчальних закладів у вирішенні фінансових питань (прибутку, розподілу);

- прискорити темпи та збільшити обсяги видання навчальної і методичної літератури. Впровадити механізми матеріальних, соціальних стимулів активної

діяльності педагогів-ентузіастів у розробці навчально-методичних матеріалів. Сьогодні чимало напрацьованих практиками навчальних, методичних матеріалів залишаються «скритим резервом» окремого педагога, у кращому випадку, навчального закладу. Формально (зверху вниз) організовані конкурси, звітні презентації та ін. на рівні методичних об'єднань, центрів активізують методичну роботу педагогічних колективів та, на жаль, результати такої роботи (розроблені навчально-методичні матеріали) часто-густо не знаходять подальшого розвитку. Якщо спрямувати таку діяльність на кінцевий результат, то можна значно поповнити (вірніше, наповнити) арсенал багатоваріантних навчальних і методичних пропозицій;

- розробити та впровадити систему високоякісної професійної підготовки педагогічного персоналу ПТНЗ, з орієнтацією на посилення ролі і місця науково-методичної складової їх діяльності;

- впровадити дієві механізми стимулювання працівників ПТО до постійного підвищення професійної компетентності, зокрема, наукового потенціалу. Не виправдана сьогодні діюча система фінансової і соціальної оцінки професійної діяльності викладача з науковим ступенем, яка при роботі в ПТНЗ, наприклад, значно нижча, ніж в системі вищої школи;

- визнання пріоритетності науково-діагностичного стилю діяльності кожної структурної ланки системи. І це має залежати не від особистості працівника, а від наявності відповідних посад;

- створити умови широкого впровадження профільного навчання учнів основної та старшої школи, на базі ПТНЗ. Такий підхід до профільного навчання дозволить позитивно вирішити проблему діагностики і прогнозування індивідуального темпу, стилю неперервного професійного розвитку кожного учня впродовж життя.

Отже, за нових економічних умов треба враховувати багатофакторний аналіз потреб державного і регіонального ринку праці. Його здійснення можливе з впровадженням прогностичної моделі регіональної системи професійно-технічної освіти, яка представлена нами у наступному параграфі посібника.

1.2. Прогностична модель регіональної системи професійно-технічної освіти в нових економічних умовах

Актуальність науково-методичного забезпечення професійної освіти і навчання ми розглядаємо в контексті створення оптимальних умов в регіоні, для реалізації якісної професійно-технічної освіти. З наукової і практичної точки зору вона обумовлена необхідністю теоретичної розробки і практичного впровадження моделі регіональної системи управління якістю професійної освіти і навчання, в умовах ринкової економіки. Це, в свою чергу, вказує на вектор перетворень в цілепокладанні, прогнозуванні, проектуванні, організації, контролі і регулюванні, а також підвищенні рівня професіоналізму як органів управління освітою, так і всіх учасників моделювання вимог до підготовки фахівців у цілому. Важливу роль у визначенні напрямку і змісту перетворень відіграє потреба у виокремленні критеріїв якості підготовки фахівців, на основі сучасних теорій і концепцій якості освіти, реального та прогностичного попиту на робітничі кадри, в контексті регіонального, суспільного, європейського ринків праці.

Позитивне вирішення суперечностей можливе за умови тісної взаємодії науки, професійно-освітньої практики, ринку попиту на робітничі кадри. Зауважимо, що позицію науки ми оцінюємо як таку, що представлена окремим соціальним

інститутом і таку, що характеризує важливу складову діяльності і професійно-освітньої практики, і ринку праці. Її функції: діагностична, оцінна, прогностична, корегуюча, які виконують роль механізму взаємодії.

Результати діагностики та оцінки стану підготовки робітничих кадрів в Україні, з позиції професійно-освітньої практики, дають можливість охарактеризувати виявлені тенденції. Галузевий підхід до визначення потреби в кадрах вступив у протиріччя з ринком праці, що формується та відображає **комплексні запити** конкретних регіонів. Прагнення досягти повної тотожності суспільних і особистісних інтересів в здобуванні професійної освіти, сьогодні не дає очікуваних результатів. У зв'язку з цим, роль централізованих методів управління професійно-технічною системою освіти помітно змінюється у бік їх обмеження. Одночасно, зростає відповідальність та самостійність регіональних освітніх систем, а також творча ініціатива професійно-технічних навчальних закладів.

З позиції спеціальних наукових досліджень, оцінити сучасну ситуацію професійно-технічної освіти можливо як таку, що відображає існування двох основних тенденцій: доцентрової і відцентрової. Доцентрова тенденція обумовлена об'єктивною потребою збереження єдиного освітнього простору, що передбачає узгодження змісту професійного навчання, шляхом введення Державних освітніх стандартів основних, загальних для всієї країни професій, термінів навчання та статусу навчального закладу. Відповідно, типовість документів, що характеризують рівень освіти, загальної методики ліцензування і акредитації установ і цілу низку інших запитань не лише змістовного, але і методичного плану, є пріоритетом централізованого рішення. Вони відображають своєрідний каркас єдиної державної політики у сфері професійної освіти.

Відцентрова тенденція пов'язана з усвідомленням неможливості і недоцільності управління професійно-освітньою сферою тільки з Центру, з важливістю і можливістю передачі повноважень у регіони. Це відповідає ідеям демократизації, ринкової економіки і оптимізації системи управління в цілому. Подібний загальний підхід спонукає до наукового пошуку і практичної реалізації нової, адекватної сучасним умовам, моделі регіональної системи професійної освіти. Зрозуміло, йдеться не про створення нової централізованої схеми управління, на чолі якої буде регіон, а про передачу повноважень на всі нижні рівні: муніципальний, місцевий і, особливо, на рівень самих освітніх установ.

Принципове методологічне значення для створення такої моделі має оцінка реальних потреб економіки у формуванні регіональної системи професійної освіти в сучасних умовах. Саме орієнтація на динаміку ринку праці може додати системі професійної освіти саморегульований характер, здатність пристосовуватися до виробничих і економічних змін. Корінне реформування економіки, перехід її на ринкову, актуалізує формування раціональних моделей професійної освіти на основі соціального, колективного та індивідуального замовлення на освітні послуги. Соціальне замовлення відображає як потреби суспільства, ринку країни, так і регіональні потреби у робочій силі [4].

Прогностична модель регіональної системи професійної освіти в нових економічних умовах включає багатофакторний аналіз потреб національного і регіонального ринку праці, а також інтересів окремих підприємств і організацій, самої людини. Національні вимоги в такій моделі впливають із завдання формування

єдиного освітнього простору, забезпечення мобільності робочої сили на території всієї країни, неухильного підвищення її кваліфікації.

Регіональні вимоги до професійної освіти можуть бути подані в кількісному і якісному вираженні. Кількісно вони фіксують потребу в кадрах всієї економічної сфери регіону. Якісна характеристика містить кваліфікаційні вимоги до профілю і рівня підготовки кадрів. Визначення цієї потреби і реальних способів її задоволення шляхом організації оптимальної системи професійної освіти дозволяє обґрунтовано визначити структуру кадрів, необхідних для розвитку регіону, змісту професійної підготовки, типів і видів професійно-освітніх установ, термінів і форми підготовки. Для вирішення цього завдання необхідно на науковій основі виявити відповідність реформи професійної освіти соціально-економічним змінам, що відбуваються в регіоні, зробити глибокий аналіз потреби в кадрах з боку промислових підприємств і невиробничої сфери, планованого приросту або зниження чисельності робітників і фахівців, а також відшкодування спаду кадрів, що виражається в «плинності кадрів». З іншого боку, необхідно мати розгорнуту інформацію про плюси і мінуси існуючої системи професійної підготовки кадрів і їх здатності задовольнити потреби регіону в кадрах у перспективі.

Науково-педагогічний підхід до формування регіональної моделі первинної професійної освіти (ППО) передбачає також аналіз відповідності змісту професійної освіти характеру праці в сучасній та прогнозованій ситуації розвитку різних галузей економіки, оцінку педагогічних методик і технологій професійної освіти та навчання, а також забезпечення професійної освіти висококомпетентними педагогічними кадрами.

Відсутність науково обґрунтованої моделі регіональної системи ППО і механізмів її взаємодії з ринком праці є причиною того, що структура професій, за якими здійснюється підготовка в професійно-освітніх установах, досить часто здійснюється в пропорціях, що склалися в регіоні без урахування реальних потреб у кадрах на даний час, а тим більше – у майбутньому.

Освітня політика в регіонах тенденційно будується без урахування введення в практику господарювання нових ринкових відносин, без ґрунтовної підготовки наукової, правової, фінансово-економічної бази, що спричиняє фактичне неузгодження запитів на підготовку робочих кадрів з боку економічної і освітньої сфер суспільства [7; 8].

Установи професійно-технічної освіти, їх керівники та педагогічні кадри залишилися без орієнтирів і чітких рекомендацій та змушені самостійно, часто емпірично, методом проб і помилок, пристосовуватися до хаотично виявлених запитів ринку праці. Як наслідок, посилюється тенденція впровадження в практику професійно-технічної освіти підготовки фахівців з нових професій ажіотажного попиту, що не вирішує фактично жодного серйозного завдання розвитку регіону.

Необґрунтоване, хаотичне захоплення підготовкою кадрів без глибокого наукового аналізу їх перспективної потреби і професійної структури призводить до значного спотворення структури підготовки кадрів з професій та спеціальностей, дійсно необхідних для розвитку економіки регіону.

Виникнення вказаних тенденцій орієнтує на введення в модель розвитку регіональної системи професійної освіти багатоваріантних механізмів взаємодії науки, професійно-освітньої практики, ринку праці, на основі спільності інтересів:

Рис. 1. Модель регіональної системи професійно-технічної освіти

Сутність взаємодії ми вбачаємо в тому, що кожен партнер має не тільки сформувати попит на послуги (сьогодні, на жаль, у практиці це виглядає, більшою мірою, як претензії, вимоги, критична оцінка та ін.) інших партнерів, а й забезпечити пропозицію, яка б при спільних зусиллях сприяла розвитку виробництва і людського капіталу. Базовим комплексом таких пропозицій, на нашу думку, є науково-методичне забезпечення професійної підготовки робочих кадрів: спільний обґрунтований партнерський аналіз ситуації, науково-методична компетентність партнерів щодо здійснюваної діяльності, впроваджуваність нових виробничих технологій, відповідність вимогам часу навчально-технічної бази.

Тільки тоді, коли усвідомлена потреба усіх партнерів у взаємодії переросте у реальну спільну активну дію, можна буде говорити, що створена модель розвитку регіональної системи професійної освіти здатна подолати протиріччя регіонального, національного, глобального характеру.

У свою чергу, за сучасних умов, науково-методичне забезпечення професійної підготовки кваліфікованих робочих кадрів неможливе без компетентнісного підходу до цієї підготовки. Його особливостям присвячено наступний підрозділ посібника.

1.3. Компетентнісний підхід до професійної підготовки кваліфікованих робітників в системі професійно-технічної освіти

Суспільні інтеграційні процеси, демократизація, створення єдиного інформаційного простору, які відбуваються в суспільстві, суттєво впливають на стан сучасної професійно-технічної освіти. Її інститути, готуючи особистість до життя, творчої самореалізації у соціумі, прагнуть зростити людину конкурентноспроможну, тобто компетентну, підготовлену до самовдосконалення, саморозвитку,

активної позиції тощо. Компетентнісний підхід при цьому визнається пріоритетним у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників.

Незважаючи на те, що дослідженням професійної компетентності активно займалися багато вітчизняних вчених 80-90-х років ХХ століття (Л. Захарова, І. Зязюн, Н. Лобанова, Н. Ничкало, В. Соколова, Н. Петровська та ін.), на жаль, можна констатувати, що у сучасній педагогічній науці немає єдності у визначенні сутності цього терміну. Його структура, змістовне наповнення, різноманітні підходи до тлумачення «професійна компетентність» пояснюються динамічністю та багатоаспектністю цього поняття.

Для того, щоб зрозуміти визначення даного терміну, зазначимо, що, обґрунтовуючи існуючі підходи до його розуміння, можна виділити два основні напрями у трактуванні поняття «професійна компетентність» — це: здатність людини діяти відповідно зі стандартами або певні характеристики особистості, які дозволяють їй досягнути істотних результатів у власній праці. Перший підхід умовно називають функціональним, оскільки він заснований на описі певних завдань та очікуваних результатів, а другий — особистісним, тобто таким, що враховує певні якості людини, які забезпечують її успіх у власній праці.

Саме поняття «компетентність» в тлумачних словниках трактується як «оволодіння особистістю знаннями та досвідом у певній галузі». Існують різноманітні думки щодо розуміння цієї категорії. Сутність цього поняття розглядалася дослідниками В. Безпальком, О. Дубасенюк, А. Марковою, М. Розовим, В. Слатьоніним та ін. Аналіз соціально-педагогічної та психологічної літератури з цього питання дозволив констатувати наступне: професійну компетентність можна розглядати як певну інтегральну якість особистості, яка включає певну систему професійних знань, вмінь та навичок і засобів узагальнення різноманітних рішень у виконанні професійних завдань. Основним джерелом цього процесу є досвід людини та професійне навчання.

Педагогічний словник трактує професійну компетентність як оволодіння необхідною сумою знань, умінь та навичок, що визначаються сформованістю педагогічної діяльності, спілкування особистості, як носія означених цінностей, ідеалів та свідомості. Цей термін розглядається як: процес і результат творчої професійної діяльності; інтегрований показник особистісно-діяльнісної сутності вчителя, зумовлений рівнем реалізації гуманістичної спрямованості його роботи. Відображає якості особистості, якими вона має володіти; саме вони забезпечують її обізнаність, авторитетність в різноманітних сферах життєдіяльності, спрямованих на успіх у трудовій діяльності [1].

Існують також різноманітні погляди вчених на структуру цього поняття. Наприклад, Н. Тализіна говорить про те, що наявність професійних знань в особистості говорить не про можливість їх репродукувати, а про вміння застосовувати отримані знання на практиці, тобто до самого терміну професійної компетентності науковцем включено не тільки знання, але й означені види та способи здійснення певної діяльності [6].

Дослідник О. Журавльов професійну компетентність розглядає як спеціальну підструктуру, зміст якої складають певні знання та досвід особистості у вирішенні виробничо-технічних та організаційних управлінських завдань, що постають перед нею [2].

У свою чергу, Ф. Зіятдінова характеризує професійну компетентність як певну інтегральну якість, яка формується на засадах професійно-ціннісних орієнтацій і

здатності до створення людиною власної концепції розвитку мислення та самосвідомості. Її структуру становлять спрямованість особистості, знання та здібності, що ґрунтуються на інтелекті, творчості, загальній культурі тощо [3].

Поняття професійної компетентності включає також єдність теоретичної та практичної готовності особистості до здійснення педагогічної діяльності, яка характеризує її професіоналізм. Зміст підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) висвітлюється в їхній кваліфікаційній характеристиці, тобто певної нормативної моделі компетентності, яка демонструє науково обґрунтований склад їхніх професійних знань, умінь, навичок. Кваліфікаційна характеристика – це сукупність спільних вимог до учня ПТНЗ, на рівні його теоретичного та практичного досвіду.

Структура професійної компетентності може розкриватися через певні професійні вміння. Уміння – це здатність діяти впевнено, при цьому вищим компонентом особистості є саме професійна компетентність, тобто інтегральна характеристика якостей, що відображають рівень знань, умінь та навичок, достатніх для здійснення означеного виду діяльності, яка пов'язана з прийняттям певних професійних рішень.

Ми погоджуємось з В. Сластьоніним, який основними компонентами професійної компетентності визначає: соціально-правову компетентність – тобто знання та уміння в галузі взаємодії з суспільними інститутами та людьми, а також оволодіння певними прийомами професійного спілкування та поведінки; персональну компетентність – здатність до постійного професійного зросту та підвищення кваліфікації, а також реалізації себе у професійній праці; спеціальну компетентність – підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, вміння вирішувати типові професійні завдання та оцінювати результати власної праці, здатність самостійно набувати нові знання та уміння по спеціальності; аутокомпетентність – адекватне уявлення про власні соціально-професійні характеристики та оволодіння технологіями подолання професійних деструкцій; екстремальну компетентність – здатність діяти в раптово ускладнених умовах, тобто при аваріях, порушеннях технологічних процесів тощо. При цьому, саме професійна компетентність буде оцінюватися рівнем сформованості професійних умінь особистості [5].

З позицій основних операційних функцій педагога професійної школи, можна виділити наступні групи професійно-педагогічних умінь: гностичні вміння (пізнавальні вміння в галузі набуття суспільних, професійних, виробничих та психолого-педагогічних знань, які передбачають отримання нової інформації, виділення з неї головного, суттєвого, узагальнення і систематизація власного досвіду, досвіду новаторів та раціоналізаторів на виробництві); дидактичні вміння (загальні педагогічні вміння визначати конкретну мету навчання, вибір його адекватних форм, методів та засобів, конструювання педагогічних ситуацій, пояснення навчально-виробничого матеріалу, демонстрація технічних об'єктів та прийомів роботи); організаторсько-методичні вміння (вміння реалізовувати навчально-виховний процес, формувати мотивацію до навчання, організація навчально-професійної діяльності учнів, встановлення педагогічно виправданих взаємовідносин, формування колективу, організація самоврядування); прогностичні вміння (вміння прогнозувати успішність навчально-виховного процесу, що включає діагностику особистості – аналіз педагогічних ситуацій, побудову альтернативних моделей педагогічної діяльності, проектування розвитку особистості, контроль за проце-

сом та результатом навчання); рефлексивні вміння (здатність до самопізнання, самооцінка професійної діяльності та професійного вміння, самоактуалізація); спільні професіональні вміння (вміння читати та креслити схеми, технічні діаграми, виконувати розрахунково-графічні роботи, визначати економічні показники виробництва); конструктивні вміння (інтегративні вміння розробки технологічних процесів та конструювання технічних пристроїв, що включають розробку навчальної та техніко-технологічної документації, виконання конструкторських праць, складання технологічних карт тощо); технологічні вміння (кількісні вміння аналізу виробничих ситуацій, планування, раціональної організації технологічного процесу, експлуатації технологічних пристроїв); виробничо-операційні вміння (трудові вміння по галузевим професіям); спеціальні вміння (вузькопрофільні вміння в межах будь-якої галузі).

При розгляді структури професійної компетентності, доцільним, на наш погляд, може бути її співвідношення з основними функціями діяльності викладача ПТНЗ. Як відомо, реалізація навчальної функції потребує від викладача різнобічних компетенцій: і глибоких професійних знань та умінь, і певних виробничих навичок з робочої професії, і ґрунтовної підготовки з педагогіки та психології, дидактики, методики навчання тощо.

Робота з учнем ПТНЗ вимагає від викладача спецдисциплін формування наступних особистісних професійних якостей вихованця: якості, що відображають загальну та професійну спрямованість особистості (відповідальність, принциповість, працьовитість); риси інтелектуальної сфери (допитливість, кмітливість, уміння виділяти головне, логічність мислення тощо); емоційно-вольові якості (витримка, володіння собою, рішучість, вимогливість); соціально-психологічні (ввічливість, справедливість, діловитість, організаторські здібності); сенсорно-рецептивні (розподіл уваги, спостереження); риси самосвідомості (самокритичність, впевненість у собі).

Таким чином, провідними компонентами професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників є знання, уміння та навички. Залежно від функціонування та розвитку цих складових компетентності, ступеню їх інтеграції між собою, можна визначити рівні сформованості професійної компетентності суб'єкта діяльності. Так, на початковому рівні, особливого значення набуває навченість учня, яка характеризується обсягом знань, умінь, навичок та засобів їхнього відтворення на репродуктивному рівні. Ступінь навчання впливає на вибір форми професійної підготовки й обумовлює успішність навчання. Такий рівень характеризує професійну підготовленість майбутнього кваліфікованого робітника. Професійна підготовка виступає інтегральним показником, який включає здібності до професійної діяльності, якість якої визначає ефективність роботи навчального закладу.

На стадії професійної адаптації учень набуває професійного досвіду. Подальше удосконалення професійної діяльності призводить до утворення в особистості стійких комплексів знань, умінь та навичок, способів вирішення професійних завдань, які є засадами професіоналізму. На стадії майстерності професійна компетентність набуває характеру професіональної культури.

У навчанні майбутніх кваліфікованих робітників, для підвищення їхньої професійної компетентності, викладачі використовують певні освітні технології, які є: особистісно орієнтованими (до них належать: інтерактивні та імітаційні ігри, тренінги розвитку, рефлексивної взаємодії, розвиваючі психодіагностики); ког-

нітивно орієнтованими (вони включають: діалогічні методи навчання, семінари-дискусії, проблемні види навчання, рефлексивні прийоми взаємодії суб'єктів навчання та ін.); діяльнісно орієнтованими (їх спектр відображають проектні методи, контекстне навчання, організаційно-діяльнісні ігри, комплексні (дидактичні) завдання та ін.)

Розглянуті технології є універсальними стосовно свого предметного змісту та виступають досить ефективними, оскільки: стимулюють практичну діяльність учнів, надаючи їм можливість формувати всі компоненти професійної компетентності; дозволяють створити належні умови навчально-виробничої діяльності, які максимально наближені до реальних для формування ключових компетентностей учня ПТНЗ; забезпечують засвоєння нових способів діяльності на інтегрованому змісті. Введення перелічених технологій в освітню практику ПТНЗ допускає розвиток у них означеного рівня універсальних умінь, наявність яких сприяє належному рівню формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників [1].

Однією з провідних освітніх технологій, яка підтримує компетентнісний підхід у професійній освіті, вважають метод проектів, під яким розуміють спеціально організований викладачем та самостійно виконуваний учнем комплекс дій, на засадах суб'єктивного цілепокладання, який закінчується створенням продукту, складається з об'єкту праці, що виготовляється в процесі проектування та його подання у межах усної або письмової презентації. Метод проектів, у нашому випадку, виступає технологією, яка дозволяє викладачу формувати певні педагогічні ситуації за різноманітними напрямками (наприклад, ситуація невизначеності, кооперації та ін.) та на засадах різного предметного їх змісту. Компетентність, у свою чергу, виявляється і формується в пропонуваніх ситуаціях, тому цей метод є найбільш вагомим способом формування професійної компетентності учнів, оскільки він універсальний стосовно предметного змісту, і, як показує педагогічна практика, є досить ефективним.

Метод проектів завжди припускає вирішення учнями поставленої проблеми, що передбачає, з одного боку, використання сукупності різноманітних методів та засобів навчання, а з іншого – необхідність інтеграції знань та умінь з різних предметних галузей. Тому, якщо мова йде про метод проектів, то мається на увазі саме спосіб досягнення дидактичної мети (суб'єктом якого виступає викладач) через детальну розробку проблеми (суб'єктом якої виступає учень) та її рішення, яке повинне закінчуватися реальним практичним результатом, оформленим належним чином. Результати виконаних проектів, які отримують учні, повинні бути представлені: для теоретичної проблеми – у вигляді конкретного рішення, оформленого, наприклад, за допомогою засобів інформаційних або комунікативних технологій; для практичного завдання – у вигляді інформаційного продукту. Результатом цього є позиція педагога, зміна рівня сформованості професійної компетентності, яку демонструє учень у ході своєї проектної діяльності.

Також важливе значення для професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників має використання активних методів навчання – дидактичних та ділових ігор. Застосування ігрових методик забезпечує формування цілісного досвіду, який є необхідним для них у майбутній практичній діяльності. У підготовці майбутніх кваліфікованих робітників значна роль належить саме діловим іграм, основною метою яких є формування та відпрацювання конкретних умінь діяти за чітко визначених обставин. У ході проведення ділових ігор, учні, в спеціально змодельованих умовах, вчаться оперативного аналізувати конкретні завдання, при-

ймає оптимальні рішення, обирати найбільш доцільний технологічний процес та ін. До ділових ігор можна віднести також вправи на тренажерах, які широко використовуються у професійній освіті та призначаються для вироблення професійних навичок.

Формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників супроводжується також застосуванням способів оцінки освітніх результатів учнів та припускає два шляхи:

- оцінка рівня сформованості професійної компетентності, яка виявляється у творчій діяльності, через визначення вимог та проведення оцінки, на засадах аналізу портфоліо проектної діяльності, презентацій, спостереженнями за груповою роботою та консультаціями;

- оцінка цієї компетентності, яка сформована по завершенню означеного етапу навчання, за результатами певних тестових завдань.

У педагогічній науці під терміном «портфоліо» розуміють добірку робіт учня, які демонструють зусилля, результати, прогрес, досягнуті ним у процесі професійного навчання, за певний проміжок часу. Ця технологія є досить популярною і відповідає вимогам часу. Моделі портфоліо дуже різноманітні, функціональні, гнучкі. Останнім часом спостерігається тенденція появи порт фоліо з використанням сучасних інформаційних технологій (так звані «електронні портфоліо»), які орієнтовані на нові освітні завдання.

Технологія «Портфоліо» дозволяє викладачеві формувати педагогічні ситуації за різних умов та з різних навчальних предметів і являє собою, одночасно, форму, процес організації, та технологію праці з продуктами навчально-пізнавальної діяльності учнів, призначається для демонстрації, аналізу та оцінки, усвідомлення учнями результатів власної діяльності, власної суб'єктивної позиції. Портфоліо може також стати одним з головних засобів формування професійної компетентності та об'єктом оцінки її рівня [4].

Спосіб оцінки рівня цієї компетентності на засадах тестових завдань також є необхідним для виявлення ступеню сформованої вищезгаданої компетентності.

Також розрізняють психологічний зміст понять «професійна компетентність» та «професіоналізм». Присвоєння кваліфікації спеціалісту вимагає від нього не лише досвіду своєї професії, а й відповідності набутих у процесі навчання знань і вмінь освітньому стандарту. Кваліфікація – це ступінь та вид професійного навчання (підготовки), що дозволяє спеціалісту виконувати роботу на певному робочому місці. Отже, поняття «професіоналізм» є більш широким, ніж поняття «професійна компетентність», бо бути професіоналом – це не лише знання, про те як робити, але і вміння ці знання реалізовувати, досягаючи необхідного високого результату.

Отже, удосконалення рівня професійної компетентності учнів ПТНЗ є не тільки одним з основних напрямів реформування сучасної професійної освіти, а й актуальною проблемою дослідження. Також важливо враховувати дидактичні аспекти професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, що є вагомим внеском у розвиток їхньої навчально-пізнавальної активності. Їх ми розглянемо у наступному розділі.

Література до першого розділу

1. Каджаспарова Г. М., Каджаспаров А. Ю. Педагогический словарь / Г. М. Каджаспарова, А. Ю. Каджаспаров. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 176 с.

2. Журавлев А. Л., Рубахин В. Ф., Шорин И. Г. Индивидуальный стиль руководства производственными коллективами /А.Л. Журавлев, В. Ф. Рубахин, И. Г. Шорин. – М.: Институт управления народным хозяйством, 1976. – 120 с.
3. Зиятдинова Ф. Г. Социальные проблемы образования /Ф.Г.Зиятдинова. – М.: Издательство Российского государственного гуманитарного университета, 1999. – 282 с/
4. Петров Ю.Д. Регулювання соціально-трудових відносин в умовах перехідної економіки / Ю.Д. Петров. – К., 2004. – 20 с.
5. Слостенин В., Исаев И., Мищенко А., Шиянов Е. Педагогика: [учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений] / В. Слостенин, И. Исаев, А. Мищенко, Е. Шиянов. – М.: Школа-пресс, 1997. – 512 с.
6. Талызина Н. Ф. Теоретические основы разработки модели специалиста / Н. Ф. Талызина. – М.: Знание, 1986. – 108 с.
7. Фещенко В. М. Дослідження проблем становлення та розвитку ринкового господарства в працях економістів України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: монографія / В. М. Фещенко. – К.: КНЕУ, 2003. – 187 с.
8. Чигуркова А. Д. Формування ринку робочої сили та її ціни в аграрному секторі регіону / А. Д. Чигуркова. – К., 2000. – 16 с.

РОЗДІЛ 2

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ПТНЗ

2.1. Дидактичні основи навчально-пізнавальної активності учнів ПТНЗ аграрного профілю

Реалізація стратегічних напрямів аграрної політики, спрямованих на глибоке реформування сільського господарства, на засадах приватної власності на землю та майно, нарощування обсягів виробництва конкурентноспроможної продукції, створення умов для вільного вибору видів виробничої діяльності значною мірою залежить від рівня підготовки фахівців, зайнятих в агропромисловому комплексі. Аналіз фактичного стану вказує на те, що потреби аграрного сектора економіки у висококваліфікованих фахівцях повною мірою не задоволені.

Особливо важливого значення розв'язання даної проблеми набуває в системі професійної підготовки кваліфікованих робітників. Підготовка висококваліфікованого фахівця-аграрника детермінує необхідність докорінно змінити перш за все ставлення учня ПТНЗ до навчання. Найсучасніші педагогічні технології, засоби і форми навчання не забезпечать учням потрібного рівня оволодіння знаннями, уміннями та навичками, якщо вони самі не займуть активну особистісну позицію у навчальному процесі, а їх пізнавальна діяльність не буде вмотивованою і цілеспрямованою. Тому активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів повинна знаходитися у центрі модернізації та вдосконалення навчально-виховного процесу професійно-технічних аграрних закладів освіти.

Формування навчально-пізнавальної активності учнівської молоді потребує аналізу і використання праць учених різних галузей психолого-педагогічної науки, де міститься підґрунтя для побудови методології системного дослідження обраної проблеми за такими напрямками:

- визначення сутності пізнавальної діяльності, її наукові, теоретичні та методологічні засади: Ю. Бабанський, Г. Балл, І. Імедадзе, В. Ковальов, В. Козаков, Г. Костюк, О. Леонт'єв, І. Лернер, В. Мільман, С. Рубінштейн, М. Скаткін, В. Сухомлинський, Н. Талызина, К. Ушинський та ін.;

- проектування педагогічних систем: А. Алексюк, В. Безпалько, А. Дьомін, Н. Кузьміна, В. Маслов, М. Махмутов, І. Прокопенко, В. Сидоренко та ін.;
- удосконалення підготовки фахівців у вищих закладах освіти: Є. Барбіна, В. Войтко, В. Галузинський, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, О. Коваленко, О. Кондратюк, Н. Ничкало, П. Олійник, І. Підласий, В. Семиченко, О. Сухомлинська, М. Черпінський та ін.;
- психолого-педагогічні аспекти активізації навчання: Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, Д. Богоявленська, А. Вербицький, В. Ільїн, В. Загвязінський, В. Лозова, А. Маркова, А. Матюшкін, А. Крупнов, В. Паламарчук, О. Савченко, І. Харламов, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін.;

За останні роки з'явилися дослідження, які безпосередньо розглядають проблему формування навчально-пізнавальної активності учнів ПТНЗ чи окремі її аспекти – мотивацію учіння, розвиток пізнавальної самостійності, методику активізації навчально-виховного процесу – Т. Алексеєнко, В. Антонєць, Л. Голловко, І. Зайцева, В. Тюріна, І. Угринюк, П. Шарко та ін.

Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми свідчить, що є потреба розкрити питання: 1) про сутність поняття

«навчально-пізнавальна активність», критерії, показники та рівні її сформованості; 2) про фактори, засоби та умови розвитку навчально-пізнавальної активності як багаторівневого утворення особистості; 3) про механізми, принципи та шляхи її формування; 4) про вплив дидактичних методів та прийомів навчання на формування пізнавальних потреб, мотивів та цілей учіння.

На основі зіставлення підходів учених та власного теоретичного аналізу проблеми, визначаємо навчально-пізнавальну активність як багаторівневе утворення особистості, яке характеризується регулюючим психічним станом суб'єкта у навчанні і виявляється у його ставленні до навчально-пізнавальної діяльності. Ефективність формування навчально-пізнавальної активності учнів професійно-технічних аграрних закладах освіти забезпечується за умови впровадження у навчально-виховний процес педагогічної системи, яка:

- структурно і функціонально передбачає поетапну реалізацію цілей активізації навчання, за рахунок діагностики, оцінювання та керування процесом формування навчально-пізнавальної активності учнів;
- побудована на теоретичних засадах, що враховують принципи, фактори, педагогічні умови, засоби та шляхи формування навчально-пізнавальної активності, як інтегрованого утворення особистості;
- забезпечується методикою перманентного включення учнів у різновиди навчально-пізнавальної діяльності, в якій репродуктивні методи навчання послідовно змінюються продуктивними, творчими способами навчальної праці та враховують індивідуальні особливості учнів.

Методологія пізнавальної активності людини дає можливість дослідити сутність навчально-пізнавальної активності, критерії та показники розвитку цього феномену. Аналіз підходів філософів, педагогів, психологів до розв'язування означеної проблеми (С. Рубінштейн, А. Петровський, О. Киричук, В. Лозова, А. Арістова, Т. Шамова, Г. Щукіна, Г. Костюк, В. Іванов, А. Маргуліс, М. Дьоміна, Г. Журавльов, К. Платонов, М. Махмутов, А. Вербицький, П. Шарко, П. Лебєдев, І. Рєдьковець, І. Харламов, З. Абасов, С. Кашин, В. Орлов І. Дерев'янка, та ін.) дає можливість обґрунтувати визначення поняття «навчально-пізнавальна активність». Як з'ясувалося, в психолого-педагогічній літературі поняття «пізна-

вальна активність» і «навчально-пізнавальна активність» часто не розрізняються. Розмежовуючи ці категорії, навчально-пізнавальну активність ми розглядаємо як багаторівневу цілісну інтегровану властивість особистості, яка характеризується психічним станом суб'єкта у навчанні і виявляється у результатах та ставленні до навчально-пізнавальної діяльності.

Встановлено, що в своєму розвитку навчально-пізнавальна активність проходить ряд рівнів: активність репродуктивна характеризується усвідомленим заучуванням теорії та відтворенням зразка розумової чи практичної дії. При цьому учні засвоюють готові висновки науки, відомі способи дій, поняття, основні положення теорій, правила, закони, формули, теореми; продуктивна активність відрізняється від репродуктивної тим, що учень самостійно застосовує відомі знання в інших умовах, його діяльність характеризується міркуванням, роздумуванням, розумовим пошуком. Характеристичні ознаки цього рівня – оригінальність висновків, відчуття проблеми, здатність до абстрагування, критичність та самостійність мислення, стійкість і глибина знань тощо. Вищим рівнем розвитку навчально-пізнавальної активності є творчий рівень. Головними показниками цього рівня слід вважати ініціативу у визначенні завдань, засобів пізнання, готовність до творення нового [1].

Принципи активізації навчання реалізуються через основні фактори та умови системного формування навчально-пізнавальної активності учнів: оптимальне застосування методів навчання; раціональний відбір та структурування змісту навчання; розвиток пізнавальних здібностей та умінь учнів; удосконалення педагогічної майстерності викладачів; використання виховних можливостей колективу учнівської групи. При теоретичному обґрунтуванні моделі педагогічної системи цілеспрямованого формування навчально-пізнавальної активності студентів важливою її характеристикою є орієнтованість на досягнення цілей активізації навчання – поетапне формування активності учнів у напрямі розвитку продуктивних пізнавальних потреб. Цим основним цілям підпорядковуються більш конкретні, які задаються залежно від прогнозованого рівня активності. Керування процесом формування навчально-пізнавальної активності учнів здійснюється за рахунок цілеспрямованих впливів на відбір та структурування змісту навчання; розвиток пізнавальних здібностей та умінь учнів; оптимальний вибір методів навчання; підвищення рівня педагогічної майстерності інженерно-педагогічних працівників та формування колективу учнівської групи.

Навчальна, виховна і розвиваюча функції, притаманні системі цілеспрямованого формування навчально-пізнавальної активності учнів, зумовлюють забезпечення низки факторів і педагогічних умов. У процесі дослідження встановлено, що до провідних факторів, які суттєво впливають на процес активізації навчання учнів, належать: пізнавальні здібності; зміст навчального матеріалу; колектив групи; педагогічна діяльність викладача; методи навчання.

Ефективність впливу пізнавальних здібностей на формування навчально-пізнавальної активності учнів детермінована забезпеченням основної педагогічної умови – своєчасна діагностика та цілеспрямований розвиток пізнавальних здібностей учнів як при оволодінні плановим навчальним матеріалом, так і через тренування, використання спеціальних вправ. При відборі та структуруванні змісту навчального матеріалу необхідно враховувати об'єктивні дидактичні умови, які визначають трудність об'єктів для вивчення. Системоутворюючим фактором цього процесу є педагогічна діяльність викладача. На початкових етапах навчання ви-

кладач діагностує пізнавальні можливості учнів, визначаючи кількість сформованих у них пізнавальних умінь та навичок, починаючи з умінь репродуктивного виду [2].

Потім аналізуються передбачені для вивчення об'єкти, за наявності в них створюючих труднощів, ознак та визначаються, які саме пізнавальні уміння необхідно сформувати для забезпечення свідомого засвоєння навчального матеріалу.

Щоб виникли пізнавальні ускладнення, які учні спроможні подолати, необхідно забезпечити оптимальний «розрив» між їх можливостями і рівнем розвитку активності, який для цього потрібний. Якщо ж зміст навчального матеріалу вимагає більш високих пізнавальних можливостей, в порівнянні тими, що вже сформувались в учнів, матеріал дидактично обробляється для штучного зменшення ступеня складності до посильного рівня. Дидактична обробка виконується через підбір засобів наочності, забезпечення рівня проблемності чи інформативності матеріалу, його розподіл для оволодіння на теоретичних та практичних заняттях. Після оволодіння запланованою порцією навчального матеріалу, знову визначаються пізнавальні можливості учнів і ситуація повторюється аж до формування продуктивних пізнавальних потреб.

Результати спостереження за процесом формування активності учнів під час експерименту дозволили сформулювати додаткові вимоги до системи активізації навчання: а) зміст навчального матеріалу повинен відтворювати динамічні зміни в аграрному виробництві; б) для реалізації пізнавальних можливостей учнів необхідно забезпечувати режим найбільшого сприяння, в основі якого – розвиток їх пізнавальних умінь і навичок; в) методи і форми навчання повинні відображати логіку поетапного формування активності;

г) зміна параметрів розвитку колективів повинна постійно враховуватися інженерно-педагогічними працівниками в навчальній роботі.

Логіка цілеспрямованого формування навчально-пізнавальної активності учнів має будуватись таким чином: від оволодіння конкретними професійними знаннями з механізації сільськогосподарського виробництва, уміннями та навичками розв'язання типових виробничих завдань, вивчення існуючих операційних технологій, до глибокого осмислення виробничих процесів, сутності прогресивних технологій виробництва сільськогосподарської продукції та перспектив їх впровадження, володіння пізнавальними уміннями продуктивного характеру, шляхом залучення учнів до різних видів навчально-професійної діяльності.

Для цього зміст і структуру занять доречно будувати відповідно до основних компонентів навчально-пізнавальної активності як властивості особистості: створювати умови для формування системи пізнавальних умінь і навичок самостійного удосконалення своєї особистої підготовки; формувати позитивну мотивацію навчання, застосовуючи проблемні, ігрові, імітаційні методи навчання; прагнути, щоб кожен учень відчував успіх і задоволення від навчання; забезпечувати умови для розвитку доброзичливих стосунків, сприятливого психологічного мікроклімату в групах [3].

Системний підхід до формування навчально-пізнавальної активності учнів дозволяє охопити всі напрями педагогічного процесу: від визначення та усвідомлення суб'єктами педагогічної взаємодії цілей активізації навчання; відбору та структурування змісту, відповідно до розвинутих пізнавальних можливостей учнів; оптимального застосування методів навчання в умовах психологічно спри-

ятливого учнівського середовища для навчально-пізнавальної діяльності, – до перевірки ефективності розробленої педагогічної системи.

Виявлені і теоретично обґрунтовані педагогічні умови формування навчально-пізнавальної активності учнів передбачають таке їхнє системне забезпечення в навчально-виховному процесі, яке б дозволяло реалізувати навчальну, виховну та розвиваючу функції педагогічної системи. До цієї системи важливо включити: врахування результатів діагностики пізнавальних здібностей учнів у навчальній роботі; систематичне підкріплення в учнів мотивації до розвитку сприймання, мислення, пам'яті, до ефективного оволодіння знаннями, уміннями та навичками на заняттях; формування цінностей, інтересів, норм, установок, взаємин у навчальних групах, які сприяють продуктивному навчанню; усвідомлене засвоєння педагогами професійно-технічних аграрних закладів освіти психолого-педагогічної теорії та їх позитивне ставлення до впровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій; оптимальне застосування методів навчання, при якому інформаційні, репродуктивні способи навчальної роботи цілеспрямовано замінюються методами продуктивного навчання.[4

Результати практичного впровадження в практику роботи ПТНЗ аграрного профілю пропонованого підходу до забезпечення навчально-пізнавальної активності учнів сприятимуть розвитку інтелектуальних здібностей, формуванню сучасного світогляду, пізнавальної самостійності, морально-етичної культури, національної свідомості учнів. Цьому сприятиме також сучасне дидактичне забезпечення їхньої професійної підготовки, основні аспекти якого ми розглянемо у наступних параграфах посібника.

2.2. Сучасне дидактичне забезпечення підготовки кваліфікованих робітників аграрного профілю

Сучасне дидактичне забезпечення має зацікавлювати учнів, викликати в них бажання бачити практичну мету дисциплін і забезпечувати їх вивчення, тобто сприяти виконанню принципу педагогіки М. Монтесорі «Я хочу знати, для чого це потрібно і де це може знадобитися».

Введення державного стандарту професійної освіти аграрного профілю, а саме, підготовка фахівців інтегрованої професії у ВПУ №36 с. Балин Хмельницької області: слюсар з ремонту сільськогосподарської техніки та устаткування, тракторист–машиніст сільськогосподарського виробництва категорії «А», «В», водій автотранспортних засобів категорії «С» – потребує розробки питань дидактичного забезпечення, спрямованого на вдосконалення та створення навчально-методичних комплексів спецдисциплін.

Основою використання будь-якої методики при вивченні спецдисциплін є комплексне методичне забезпечення навчального процесу. Кожен викладач працює над створенням цього забезпечення своєї дисципліни: планування, розробки і створення оптимальної системи (комплексу) навчально-методичної документації, засобів навчання, необхідних для забезпечення повного і якісного процесу навчання професій, у межах змісту й часу, що визначаються відповідно до навчальних планів і програм.

На основі дидактично обґрунтованих засобів навчання та враховуючи дидактичні функції навчально-методичного комплексу, пропонуємо для викладачів та майстрів виробничого навчання створення цього забезпечення з предмета за наступною схемою:

Схема 1. Комплексно-методичне забезпечення дисциплін

Незалежно від змісту предмета, всі засоби навчання кваліфікують відповідно шляху подання інформації, функціонального призначення і методів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

У залежності від шляху подання інформації, система засобів навчання поділяється на групи:

- друковані (підручники, довідники, словники, навчальні плакати, збірники завдань, інструкції, інструкційно-технологічні карти тощо);
- екранні (транспаранти, відеозаписи тощо);
- електронні (підручники, словники, відеофільми, презентації тощо);
- звукові (грамофонні та магнітофонні записи);
- об'ємні (натуральні зразки, моделі, макети, муляжі, тренажери).

У свою чергу, із загальної системи виділяються засоби навчання, що відрізняються між собою за призначенням: для передачі матеріалу в процесі викладу нового, для організації й проведення самостійної роботи учнів, для контролю і управління процесом навчання.

В залежності від форм і методів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, на уроці виділяють фронтальні, групові та індивідуальні засоби навчання.

Функціонування будь-якої системи засобів навчання залежить від того, як викладач або майстер виробничого навчання використовує її у власній роботі. Це визначає зв'язки, які створюються між окремими елементами системи, на засадах змісту навчального матеріалу і методів навчання. Встановлення цих зв'язків у навчальному процесі є передумовою особистих методик, в яких виявляється технологія навчання, що створює оптимальні умови для передавання, засвоєння інформації на репродуктивному і продуктивному рівнях, активізує навчально-пізнавальну діяльність учнів, керує цією діяльністю, за допомогою оперативного контролю.

Ефективність навчання знаходиться в прямій залежності від комплексу його засобів, а ефективність застосування – від його змісту і науково-методичного обґрунтування.

Комплекс засобів, у великій мірі, обумовлює досконалість не тільки окремих форм і методів навчання, а також їхню сукупність – дидактичну систему, яка впливає на якість підготовки майбутніх фахівців.

В залежності від змісту дисципліни або професії, до складу цього комплексу входять різноманітні засоби, але всі вони мають доповнювати один одного і відповідати наступним вимогам:

- враховувати дидактичні, ергономічні, технічні, економічні аспекти;
- відповідати навчальній програмі;
- відповідати рівню розвитку сучасної науки, техніки і виробництва;
- містити оптимальну систему засобів для передачі інформації, організації самостійної роботи учнів і контролю за набутими ними знаннями, вміннями, навичками;
- відповідати основним принципам дидактики, враховувати особливості теоретичного і виробничого навчання;
- стимулювати застосування сучасних методів і форм навчання;
- забезпечувати дидактичну спрямованість при навчанні учнів;
- гарантувати безпеку праці, відповідати естетичним і гігієнічним вимогам;
- забезпечувати наукову організацію праці викладача, майстра, учня;
- забезпечувати максимальний педагогічний ефект.

Отже, зміст навчання розкривається через його план, програму і систему засобів, яка є основою для організації, керування навчально-пізнавальною діяльністю учнів з боку викладача чи майстра виробничого навчання.

На сучасному етапі викладачі практикують створення навчально-методичних комплексів з дисциплін за схемою:

Схема 2. Навчально-методичний комплекс дисципліни

Навчально-методичні комплекси (НМК) призначені для принципово нового та доповнюють і вдосконалюють традиційну організацію навчання.

Новітні інформаційні технології передбачають широке використання комп'ютерної техніки та спеціального програмного забезпечення, як потужного засобу

навчання. Саме ідею їхнього використання покладено в основу розробки НМК. Цей комплекс відрізняється від традиційного методичного забезпечення способом зберігання, представлення, подання навчального матеріалу, а також організації роботи з ним. Методично обґрунтовано використання в НМК гіпертекстових технологій, графіки, комп'ютерного моделювання, мультимедійних технологій, інтерактивного діалогу між користувачем і системою, а також викладач має можливість здійснювати безперервне управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів та активізувати їхнє навчання.

Зміст і складові навчально-методичного комплексу варто поділити на дві групи: інваріативну і варіативну. Інваріатна складова містить лише потрібні компоненти, без яких руйнується авторська дидактично-методична концепція, вони тісно пов'язані між собою, доповнюючи одна одну. Це: програми, навчальні посібники, методичні посібники, хрестоматії, лабораторні практикуми. До варіантної складової віднесено додаткові матеріали (дидактичні матеріали, науково-популярна література, довідники, методичні розробки тощо).

Багатоаспектність функцій, що покладаються на навчально-методичні комплекси, зумовлює їхнє значення. Зокрема, діагностування навчальних досягнень дає змогу аналізувати процес засвоєння матеріалу, виявляти прорахунки в структурі знань, умінь, навичок. Організація самостійної пізнавальної діяльності учнів, у процесі виконання різнорівневих завдань, дає змогу проектувати навчально-виховний процес, а його моніторинг в обсязі державного стандарту визначає відповідний рівень навчальних досягнень, виявляє і фіксує його, за допомогою якісних, кількісних показників. Методична функція дає змогу організувати роботу викладача, визначити її ефективність, виявити та усунути недоліки, накреслити перспективні зміни, за наявною якісною та кількісною інформацією, в межах «зворотного зв'язку».

Створення навчально-методичних комплексів та педагогічних програмних засобів сприяє організації ефективної як самостійної, так і індивідуальної роботи учнів, яка, за рахунок інтерактивного режиму, стає більш цілеспрямованою, сприяє розвитку творчих здібностей, ініціативи, надає можливості створити сприятливий психологічний мікроклімат навчання, за рахунок можливості вибору оптимального темпу отримання інформації та навчальних завдань, можливості виконати самоперевірку рівня засвоєння навчального матеріалу, отримати підказку та захоплення до пошукової діяльності.

Принцип безпосереднього доступу до основних блоків дає можливість учням продовжувати вивчення матеріалу, повертатися, в разі необхідності, до раніше вивченого, припинити та розпочати навчання (вивчення теоретичного матеріалу, самоперевірку, розв'язання завдань, користування довідниковими матеріалами).

Навчально-методичний комплекс забезпечує зв'язок «учень-навчальна система-викладач», поєднуючи можливості нових інформаційних технологій, традиційні методи навчання та традиційне інформаційно-методичне забезпечення.

Впровадження сучасних інформаційних технологій у процес викладання спеціальних та загальноосвітніх дисциплін, створення електронних навчально-методичних комплексів, посібників, застосування сучасних методів навчання вимагають нового покоління комплексно-методичного забезпечення, планового видання підручників, посібників, що забезпечували б навчання по стандарту.

Сьогодні викладачі, які здійснюють навчання, повсякчас повинні вирішувати наступні проблеми: по-перше, постійно зростає обсяг інформації, яку повинен засвоїти учень; по-друге, здійснюється скорочення часу на вивчення дисциплін.

Ця суперечність може бути усунена лише за рахунок високоякісних посібників та розробки навчально-методичних матеріалів. Використання інтенсивних технологій навчання, зокрема, інформаційних, створює можливість скоротити час на навчання та підвищити його якість. Якщо в друкованих виданнях інформація представлена послідовно, то електронні допомагають учню безпосередньо включатися в потрібну тему.

Особлива увага на сучасному етапі дидактичного забезпечення навчального процесу приділяється педагогічним програмним засобам, які входять до структури науково-методичного комплексу:

Схема 3. Педагогічні програмні засоби

Педагогічний програмний засіб спрямовано на системний підхід щодо створення навчально-методичних комплексів дисциплін загально-професійної, професійно-теоретичної, професійно-практичної та загальноосвітньої підготовки, відповідно до змісту державних стандартів професійно-технічної освіти.

Навчально-методичні комплекси та електронні посібники орієнтуються на представлення інформації за допомогою HTML – сторінок, з'єднаних між собою гіперпосиланнями. Знаходження будь-якої інформації в посібниках максимально спрощується, завдяки присутності в нижній або верхній частині кожної сторінки кнопок панелі навігацій, за допомогою яких можна потрапляти до потрібного розділу. Побудова та виклад навчально-методичного матеріалу електронного підручника має враховувати індивідуальні та вікові особливості учнів. Матеріал поділяється на теоретичний та практичний блоки, а також має блок контролю знань, умінь та навичок, який повинен засвоїти учень після вивчення теми або навчального елемента, що допомагає не тільки оволодіти знаннями, а й формує ділову якість з обраної спеціальності.

Хрестоматія – це фрагменти наукових джерел, посібників, статей, статистичні й довідкові матеріали, матеріали конференцій, які подаються у скороченому варіанті. Вони можуть бути найбільш корисними у процесі навчання, зокрема, підготовки повідомлень, виконання самостійних завдань, роботи над проектами. Електронний варіант хрестоматії дає змогу постійно поповнювати її зміст, з активним залученням до цієї роботи учнів.

Глосарій термінів – це електронний словник, покликаний задовольняти потребу педагогів, учнів у систематизованому викладі термінів, визначень понять окремих тем, розділів дисциплін.

Фільми, які демонструються у навчальному процесі за допомогою мультимедійного проектора, є універсальним засобом навчання, який поєднує теоретичні знання і демонстрацію практичного їх застосування для виконання конкретної роботи. Навчальні фільми мають можливість поєднати динамічну виразність із стоп-кадрами, які дають можливість не лише побачити, почути, але й отримувати вичерпну інформацію про явища, які відбуваються на екрані.

Електронні лабораторні практикуми, практикуми з виробничого навчання краще розробляти для професій, пов'язаних з роботою на персональному комп'ютері. Практикум має містити комплекс лабораторних робіт з тем. Кожна лабораторна робота має включати: короткі теоретичні відомості з даної теми; методичні вказівки до виконання роботи, контроль знань, згідно виконаної роботи. Переміщення, як в окремій темі, так і по всіх інших, здійснюється через систему гіперпосилань. Титульна сторінка з'єднується із змістом практикуму, завдяки чому користувач може обирати потрібний розділ курсу, де із запропонованого переліку лабораторних робіт вибирає необхідну.

Якщо при виконанні лабораторної роботи трапляються незнайомі учневі терміни або поняття, то в електронному практикумі має бути можливість отримати відповідне пояснення в електронному словнику, який є складовою цього практикуму.

Навчальні та контролюючі програми з тематичних розділів дисциплін мають надавати учням можливість самостійно оцінювати знання і вміння згідно дванадцятибальної системи.

Методологічною основою конструювання змісту електронного посібника для самостійної роботи учнів, з предмета «Комплексна система технічного обслуговування і ремонту машин», є повна відповідність навчальній програмі нового стандарту. Структура посібника містить:

- опорний плакат з теми;
- інформацію, яка пояснює структурні елементи опорного плакату;
- текстові завдання для перевірки знань.

Одним із головних напрямів науково-методичної роботи нашого навчального закладу є розробка, апробація експериментальних електронних засобів навчання, методичного забезпечення, спрямованого під конкретну робітничу професію, з метою підвищення професійної підготовки майбутніх фахівців.

Для підвищення якості практичної підготовки, педагогами училища створювались відеофрагменти виробничих ситуацій майже всіх сільськогосподарських робіт, які виконуються при вирощуванні аграрних культур.

При використанні в навчальному процесі відеофільмів (виробничих ситуацій) важливим є поєднання теоретичних знань учнів і демонстрації їх застосування для виконання конкретної роботи. Особливо актуально це при вивченні предметів, які стосуються професійної підготовки.

Працюючи над навчально-методичними комплексами, викладачі створюють електронні презентації: історія плуга, трактора, комбайна; електронні термінологічні словники; тестові завдання.

Використання у навчальному процесі інформаційних можливостей, найсучасніших технологій, а також їх різноманітних поєднань, створює нову методологію організації та практичної реалізації навчального процесу під час вивчення різних дисциплін. Розглянемо деякі дидактичні аспекти впровадження різних форм навчання у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників.

2.3. Дидактичні аспекти впровадження нетрадиційних та активних форм навчання

З історії освіти відомо, що у школах стародавнього світу практикувалося індивідуальне навчання. У середні віки навчальні заняття проводилися з невеликими

групами учнів. З розвитком виробництва й розширенням наукових знань виникла необхідність у нових формах організації навчання. Я. А. Коменський удосконалив класно-урочну систему і вперше дав їй теоретичне обґрунтування. Й. Г. Песталоцці, Й. Ф. Гербарт, Ф. А. Дістервег, К. Ушинський розробляли технологічні й дидактичні основи цієї системи. У XVIII-XIX ст. вона стала панівною у школах багатьох країн.

В Україні з 1931 р. основною формою організації навчальної роботи було визначено урок. Разом з тим, в українській школі широко застосовують й інші форми організації навчання: лекції, семінарські заняття, диспути, екскурсії, практичні заняття тощо. У сучасних професійно-технічних навчальних закладах природничо-математична, гуманітарна, загальнотехнічна, професійно-теоретична підготовка здійснюється в спеціалізованих кабінетах, аудиторіях, лабораторіях і проводиться у таких формах: різні типи уроків, лекція, теоретичний семінар, практичний семінар, урок-конференція, лабораторно-практичне заняття, індивідуальні заняття з учнями, виконання учнями індивідуальних завдань (реферат, розрахункова робота, курсовий проект, випускна та проміжна етапна кваліфікаційна робота, дипломний проект), навчальна та інші форми організації теоретичного і виробничого навчання.

У професійно-технічних навчальних закладах використовуються форми навчання, які залучають учнів до раціоналізаторства, творчого застосування знань, до розв'язання виробничих завдань. При збереженні класно-урочної форми, як провідної, можуть бути використані спеціальні уроки: вивчення раціоналізаторських впроваджень виробничників, аналіз раціоналізаторських пропозицій учнів і випускників ПТНЗ, комплексні уроки, комплексні екскурсії на виробництво, лабораторно-практичні заняття комплексного характеру. Важливу роль у навчально-виховному процесі відіграють консультації, заліки, екзамени, співбесіди.

Необхідною умовою підготовки конкурентоспроможних фахівців, принципів, ініціативних, здатних до свідомої трудової соціальної діяльності, є використання активних форм навчально-пізнавальної роботи учнів. Саме активізація процесу навчання забезпечує активну й самостійну теоретичну і практичну діяльність учнів у всіх ланках навчального процесу.

Абстрактність у навчанні, недостатнє дотримання дидактичних принципів наочності, свідомості й активності, механічне заучування навчального матеріалу, без достатнього розуміння і вміння застосувати його на практиці, приводять до формалізму у навчанні.

Спостереження за групою при традиційному опитуванні, учня біля дошки або з місця показують, що:

- стежать за відповіддю – 10-15%;
- думають, що відповідатимуть – 15-20%;
- думають про все, але не про предмет – 55-65%.

Більшість учнів під час індивідуального опитування, яке триває іноді 15-20 хв. не беруть участі у навчальній діяльності.

Подібне спостерігається і під час лекції чи розповіді, коли викладач недостатньо дотримується дидактичних принципів навчання.

Викладачами ВПУ розроблені тематичні тести з усіх дисциплін, що викладаються. Цікавою є методика конструювання тестів відповідно до посібника «Рекомендована практика конструювання тестів професійної компетенції випускників вищих навчальних закладів», розробленого науково-методичним центром вищої освіти, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та науково-методичним центром аграрної освіти [5].

Тести професійної компетенції з предметів є одним із методів комплексного оцінювання якості підготовки випускників, спроможності і готовності виконувати виробничі функції і вирішувати типові завдання професійної діяльності.

При підготовці тестів використовується така методика:

Всі тестові завдання професійної компетентності вимагають від учнів уміння застосовувати певні знання з конкретної предметної сфери.

Робота із створення тестів поділяється на такі етапи:

- визначення змісту тестового іспиту, у вигляді переліку умінь, якими мають володіти фахівці. Для визначення змісту тестів професійної компетенції використовуємо перелік умінь, що містяться в освітньо-кваліфікаційній характеристиці;
- комплектування тестів для конкретних видів перевірки, відповідно до їх дидактичної мети та часу, передбаченого для вивчення навчального матеріалу.

При конструюванні тестів дотримуємося таких вимог:

- зміст матеріалу, що перевіряється в процесі тестування, впорядкований за обсягом інформації, рівнем засвоювання, структурою знань;
- стилістикою тестового завдання;
- ясність і чіткість;
- коректність;
- стислість за часом;
- наочність диференціюючої міри складності тестового завдання.

Завдання, що використовуються в тестах, поділяються на два типи:

- завдання з вільним складанням відповіді (відкриті завдання);
- завдання з наданими відповідями (закриті завдання).

При формуванні тестів враховуємо такі основні правила:

1. Кожне тестове завдання присвячено важливій темі;
2. Кожне тестове завдання оцінює здатність застосовувати знання, а не згадувати ізольовані факти;
3. Питання в умові тестових завдань сформульовані так, щоб на нього можна було б відповісти навіть не бачачи варіантів відповідей;
4. Всі варіанти неправильних відповідей такі, що виявляють однакові властивості, тобто належать до тієї ж категорії, що й правильна відповідь;
5. При розробці тестових завдань на відповідність (багатоалфавітні тестові завдання), що вимагають наявності у випускників знань зв'язків між об'єктами та їх функціями, термінами і позначеннями;
6. При створенні тестових завдань на відновлення послідовності (вибірково – впорядковуючого типу) необхідно попередньо відпрацювати процедуру діяльності, тобто скласти однозначний покроковий опис (алгоритм, інструкцію, правила, рецепт) виконання крок за кроком дії щодо вирішення будь-якого конкретного завдання, з будь-якого класу завдань визначеного типу;
7. При конструюванні тестів дотримуємось розподілу завдань за рівнем складності:
 - а) 20% стосуються базових знань і принципів (найчастіше вони зовсім прості);
 - б) 69% належать до категорії середньої складності;
 - в) 15% складають складні завдання.

При проведенні іспиту за даними тестами, іспит буде більш об'єктивним тому, що зменшується рівень суб'єктивізму, в порівнянні з традиційними методами контролю. Перед іспитом випускники ознайомлюються з процедурою підготовки та проведення тестування, як виконано добір завдань та підрахунок балів, якими критеріями будуть керуватись викладачі при визначенні оцінок, тобто знайом-

ляться з методичними порадами «Як працювати з тестом». Запитання в тесті розташовані в порядку поступового зростання складності.

Для розрахунку оцінок використовуємо такі критерії: якщо на 65-79% завдань, що входять до складу тесту, дані правильні відповіді – «задовільно», на 80-94% завдань – «добре», на 93-100% – «відмінно».

Проведення іспиту з використанням тестів відповідає реформуванню освіти, передбачає реалізацію принципу гуманізації освіти, особистісно орієнтованому підходу до навчання та, відповідно, до оцінювання навчальних досягнень кожного учня.

Тестування поступово витісняє звичні усім іспити. Раніше тести являє собою багато разів скопійовані аркуші паперу, які заповнювалися і оброблялися вручну. Сьогодні, коли комп'ютерів вистачає, процес тестування можна автоматизувати, зробити його зручнішим, а результати очевиднішими. Тестування є одним із засобів підвищення якості підготовки фахівців, а розробка тестів важливим і актуальним напрямом методичної роботи педагогічних працівників.

Ефективними є навчально-контролюючі тести, з використанням ПК.

Застосуванню інформаційних технологій під час оцінювання рівня підготовки учнів педагогічним працівникам допомагають безкоштовні і умовно безкоштовні програми для створення тестів, проведення тестування і обробки отриманих результатів, які розміщені на web-сайтах [6].

Найбільше балів у переліку представлених програм набрали Універсальний Тестовий Комплекс v 1.52 (УТК v 1.52) та AD Tester. Програми мають зручний інтерфейс, створення тестів не вимагає від викладача знання будь-якої мови програмування. Різноманіття типів тестових завдань радує: підтримуються тести з одиничним чи множинним вибором, на відповідність, послідовність дій, з безпосереднім введенням відповіді. Допускається робота в межі самоперевірки (без ведення протоколу) і здачі заліку. Але не слід забувати про те, що якість тестових завдань визначається їх змістом, а не програмною оболонкою (Таблиця 1).

Таблиця 1

Назва програми (Веб сайт)	Умови використання	Мова інтерфейсу	Шифрування даних протоколів	Можливість роботи у локальній мережі і через Інтернет	Можливість використовувати в тестах:					
					Обмеження часу	Графіку	Формули	Відео	Звук	Таблиці
Adit Testdesk (http://www.anstester.ru)	*	Рос.	+	+	+	+	-	-	-	+
SunRav TestOffisePro (http://www.sunrav.ru)	**	Укр. Рос.	+	+	+	+	-	+	+	+
ADTester (http://adtester.h15.ru)	*	Рос.	+	+	+	+	+	+	+	+
Універсальний тест 3.0.0.4 (http://timk.ru)	*	Рос.	-	-	-	+	-	-	-	+
TestReader 4.14.1	*	Рос.	+	-	-	+	-	+	+	+
Орион v4.7.31	*	Рос.	+	-	+	+	+	+	+	+

VeralTest, 1.4	**	Рос.	+	+	+	+	+	+	+	+
Універсальний Тестовий Комплекс v1.52 (http://mastak.ru)	*	Укр. Рос.	+	+	+	+	+	+	+	+

* – програма безкоштовна. ** – програма умовно безкоштовна.

Комплекс складається з двох модулів (Генератора тестів і Тестера) і допускає роботу в двох режимах – з одним користувачем і мережному. Підтримує проведення тестування як в локальній мережі (ТСР/IP), так і через Інтернет. Для створення яскравих і зрозумілих тестів з ілюстраціями і формулами використовуються можливості MS Word і Excel, можливе стиснення і шифрування тестів і їх результатів, сортування і вставка коментарію для кожного тесту, генерування тестів за шаблоном з раніше створених. За допомогою зручної підпрограми можна переглядати і оцінювати результати тестування, причому в оцінці результатів враховується складність кожного питання в тесті, яку можна змінювати як уручну, так і автоматично. Завдяки можливості перегляду учнем власних відповідей і порівняння їх з правильними, комплекс добре підходить для навчання і тренувань [7].

Упродовж останніх двох років, використовуючи творчий підхід до виконання курсових та дипломних проектів проміжної етапної кваліфікаційної роботи випускниками, ми корегуємо вибір тем таких проектів, з метою вдосконалення навчально-методичного забезпечення дисциплін.

Учениця училища Ірина Гуцал, працюючи над творчою дипломною роботою зі спеціальності «Оператор комп'ютерного набору», створила програмний засіб, який дозволяє навчати та перевіряти знання учнів із предмета «Будова автомобіля».

Творча дипломна робота містить: формування моделей тестів та вимог до них; короткі теоретичні відомості; практичне створення модулів тесту.

Електронний тестовий засіб Test_OKN2, створений в базисі Excel, пройшов апробацію учнями першого та другого курсів професії «Водій автотранспортних засобів категорії «С» ВПУ-36 с. Балин Хмельницької області і показав хороші результати, як у навчанні, так і при опитуванні.

Тестовий засіб Test_OKN2 містить тести з одноваріантними (одна з чотирьох відповідей правильна) відповідями на 30 запитань і підтримує режими навчання та опитування. Тести містять запитання з предмета «Будова автомобіля». За допомогою тестів можна виконувати самостійне навчання та індивідуальне опитування (рис.1).

На початку роботи Блок: Початок тесту відображається, інші блоки – ні; учень може ввести своє Прізвище, ім'я, по батькові, номер групи, обрати режим «Навчання» чи «Опитування» (при цьому виконується генерація нових кодів відповідей) і кнопку Почати запускається обраний режим.

В режимі «Навчання» відображені Назва предмета, Тема: Запитання тесту, Блок: Закінчення тесту, вікно діалогу запитань містить запрошення до роботи, а після вибору учнем відповіді – інформацію про її правильність чи неправильність; вікно діалогу з Блоку закінчення тесту містить інформацію про завершеність (усі відповіді – правильні) чи незавершеність навчального тесту; кнопка «Початок» виконує вимоги попереднього пункту.

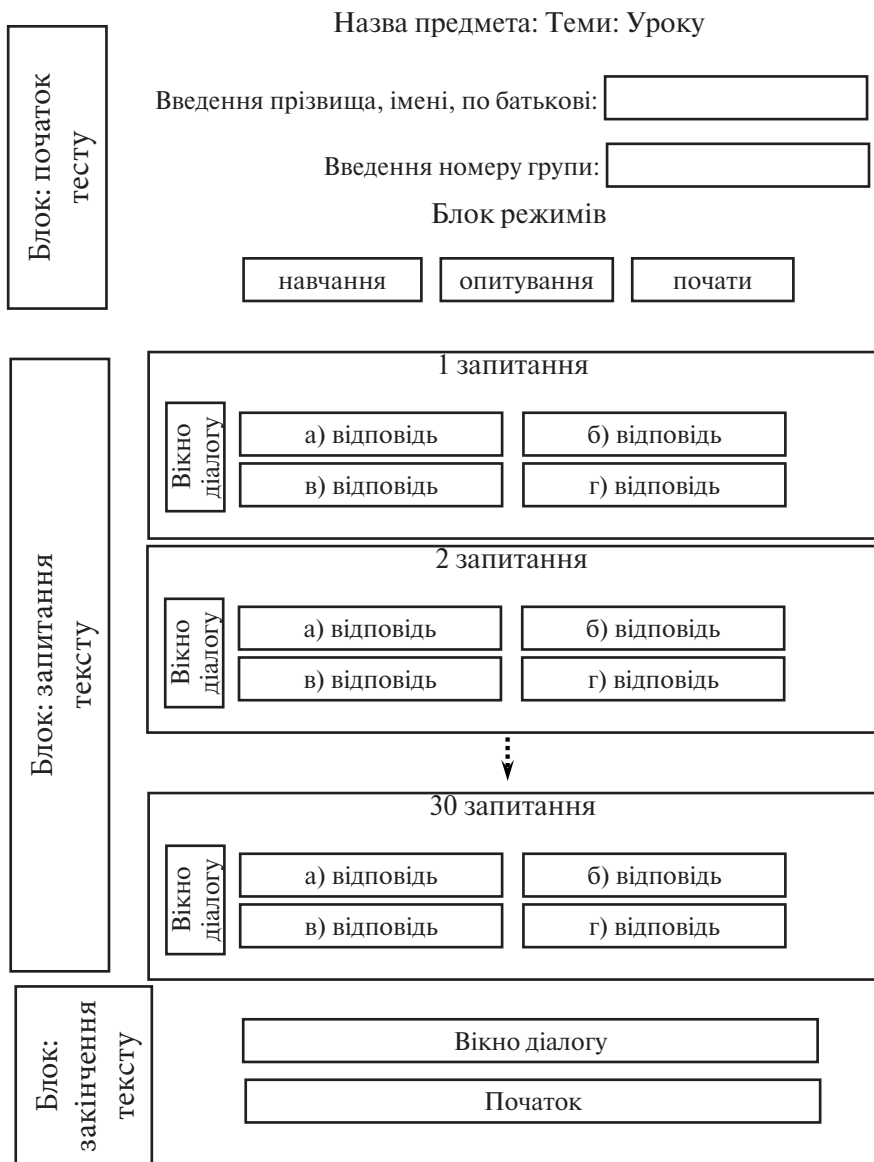

Рис.1. Електронний тестовий засіб Test_OKN2

У режимі «Опитування» відображені Назва предмета, Тема, блок 1 запитання, вікно діалогу з Блоку закінчення тесту, яке містить інформацію про незавершеність тесту опитування; учень виконує вибір правильної, на його думку, відповіді, і після цього виконується автоматичне відключення відображення блоку 1 запитання, а відображення блоку 2 запитання включається і т.д.; після вибору відповіді на блоці 30 запитання відображаються кнопки «Початок»; у вікні діалогу з'являється повідомлення про завершення тесту «Опитування» і його результат; кнопка «Початок» виконує функцію, аналогічну режиму «Навчання».

Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок про те, що даний тестовий засіб можна застосовувати у навчальному закладі тому, що він пройшов апробацію і добре засвоюється учнями.

Використання електронного тестового засобу сприяє кращому вивченню тем з предмета «Будова автомобіля», так як даний засіб містить перелік питань за різних тем, що допомагає їх кращому засвоєнню. Дизайн і динаміка тестового засобу сприяє кращому сприйняттю матеріалу учнями і його кращому засвоєнню.

Члени гуртка «Підприємець» – учні спеціальності «Обліковець (реєстрація бухгалтерських даних)» – підготували дипломні роботи, що містять бізнес-плани з вирощування різних сільськогосподарських культур, полуниць, винограду. Особливої уваги заслуговують творчі дипломні роботи тих учнів, які разом з батьками працюють у малому бізнесі і застосовують набуті знання у практичній діяльності.

У навчальному процесі, як окремих елементів навчально-творчої діяльності учнів при проведенні поточного, проміжного або підсумкового контролю знань з вивчених дисциплін, є проведення дидактичних ігор, відповідно до реалізації ідеї використання всесвітньо відомих інтелектуальних ігор («Конкурс КВК», «Брейн-ринг», «Що? Де? Коли?», «Інтелектуальний марафон»).

Аналіз досвіду практичного втілення цієї ідеї в навчальний процес передбачає максимальне сприяння прояву здібностей учнів, їх самореалізації, коли на ґрунті фахових знань формуються професійні вміння і навички.

Конкурс «КВК» найкраще проводити за 2-3 тижні до закінчення семестру.

При проведенні проміжного або підсумкового контролю знань, формою захоплення учнів до активізації процесу пізнання є дидактична гра «Брейн-ринг».

Термін «Брейн-ринг» складається зі слів «брейн», що з англійської означає «мозок» та «ринг» – місце боротьби і змагання. Цю форму проведення проміжного контролю доцільно використовувати після вивчення учнями декількох тем дисципліни.

Учні академічної групи діляться на три команди, кожна з яких обирає свого капітана. Гру проводить ведучий.

Дидактичні ігри «Що? Де? Коли?» є нетрадиційними ігровими формами поточного або проміжного контролю знань учнів з вивчення дисциплін, і проводяться після вивчення 2-3 тем дисциплін.

З метою активізації творчого мислення, особливо першокурсників, ми застосовуємо ігрові форми навчання, наприклад, складання технічних кросвордів, чайнвордів.

Це відповідає одному з найважливіших принципів гуманізації освіти: навчання учнів поступово, шляхом творчої роботи, переходить у дозвілля.

Щоб зібрати матеріали для кросворду чи чайнворду, учням необхідно добре вивчити певний розділ курсу, обрати потрібні технічні терміни (назви деталей, вузлів, процесів, термінів, понять та інші слова), які будуть відповідями до запитань, грамотно скласти самі запитання.

Учні, які не працюють з підручником, беруть активну участь в іграх, розв'язанні творчих завдань.

Училищний «Банк» відеофрагментів уроків з використанням активних форм та методів навчання учнів орієнтує педагогічний колектив на творчу працю, застосування активних технологій навчання.

Інтелектуальний марафон, м'яч із словами, слово – речення – запитання – відповідь, мозкова атака, «бараняча голова», дискусія, дебати, карусель, акваріум,

метод «Прес», «займи позицію», «мікрофон», «навчаючись-навчайся», «Броунівський рух», робота в групах, парах; ротаційних «трійках», незакінчені речення – це тільки частинка активних форм та методів, які використовують викладачі у своїй роботі.

Аналіз педагогічної літератури дозволяє зробити висновок про те, що підвищення ефективності процесу навчання з використанням можливостей засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), досягається завдяки оптимальному застосуванню різних форм і методів організації навчальної діяльності, в умовах поєднання провідної ролі викладача, який організовує і спрямовує навчальний процес, зі самостійною роботою учнів із застосуванням ІКТ.

Досвід використання ПК свідчить про можливість використання ІКТ практичного в усіх традиційних формах організації навчання: лекція, лабораторних роботах, практичних заняттях, курсових і дипломних роботах, у самостійній роботі (рис. 2).

При традиційних способах організації самостійної роботи учнів, викладач може лише запропонувати їм набір дидактичних матеріалів, але не може безпосередньо керувати цією роботою та впливати на її результати. Більша частина навчальних програм, чи спеціально підготовлених матеріалів для самостійної роботи після інформаційного блоку, мають блок самоконтролю, і результати самостійної роботи стають відомими і учням, і викладачам.

Рис. 2. Умови впровадження і ефективного використання ІКТ у ПТНЗ

В інноваційній діяльності педагогів надається перевага особистісно зорієнтованим, розвиваючим та інтерактивним методам і формам навчального процесу.

Сьогодні комп'ютерною технікою різних типів забезпечені всі ПТНЗ, що створює умови для активного впровадження інформаційних технологій у робочий процес.

Комп'ютеризація навчального процесу, забезпечення комп'ютерної грамотності педагогічних працівників та учнів виділяють головні напрями роботи:

- впровадження програми «Intel. Навчання для майбутнього»;
- апробація, використання та створення у навчальному процесі програмно-педагогічних засобів;
- робота з обдарованою учнівською молоддю в галузі використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Проведений моніторинг засвідчив, що використання навіть окремих елементів проектної методики, запропонованої програмою Intel, підвищує зацікавленість учнів до навчання, сприяє зростанню рівня навчальних досягнень на 7-10%, зменшує витрати часу на проведення контролю знань.

Маємо досвід створення презентацій у Microsoft PowerPoint при виконанні творчих робіт учнями, а також розробки електронних засобів навчання силами педагогічних працівників. Це:

- навчально-методичні комплекси із загальноосвітніх та дисциплін професійно-теоретичної і практичної підготовки;
- електронні посібники для самостійної роботи учнів;
- навчальні проекти;
- електронні словники понять та термінів;
- презентації;
- навчальні відеофільми;
- відеофрагменти виробничих ситуацій, електронні хрестоматійно-історичні матеріали;
- електронні лекції;
- навчально-перевірочні тести.

Велика кількість електронних засобів навчання є складовими навчально-методичних комплексів із дисциплін, портфолію викладача, а також сучасним комплексно-методичним забезпеченням навчального процесу.

Уроки-семінари, лекції, конференції, конкурси із застосуванням комп'ютерної техніки, підвищують ефективність навчального процесу, розвивають технічне мислення учнів, вміння самостійно здобувати, критично осмислювати і використовувати різноманітну інформацію.

У сучасній педагогіці спостерігається тенденція до створення різноманітних навчальних та методичних комплексів дисциплін. Комплексний підхід сприяє систематизації матеріалів, максимальному дидактичному забезпеченню вивчення дисциплін, підвищує ефективність співпраці викладачів та учнів, підвищує зацікавленість учнів.

Нашими викладачами розробляються навчально-методичні комплекси як з окремих тем, так і з дисципліни в цілому. Викладач предмета «Сільськогосподарські машини» А. В. Зозуля створив навчально-методичний комплекс з теми «Грунтообробні машини», що включає: типову і робочу програму, перспективно-тематичний, поурочний план, методичні розробки теоретичних і лабораторно-практичних занять, інструкційно-технологічні картки, збірку індивідуальних та групових завдань, комплекс тестових завдань для контролю та самоконтролю знань учнів, кросворди, навчальні відеофільми: «Основний обробіток ґрунту», «Передпосівний обробіток ґрунту», пакет виробничих ситуацій «Оранка», паспорт робочих місць, пам'ятки з охорони праці, список підручників, посібників, додаткової літератури, що є в училищній бібліотеці, словник понять та термінів, методичні матеріали для самостійної роботи учнів, хрестоматійні матеріали.

Формування творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку, творчої та інноваційної діяльності, неможливе лише шляхом передачі знань у готовому вигляді, від викладача до учня. Необхідно створити умови для перетворення учня з пасивного споживача знань на їх активного творця. Саме тому самостійна робота учнів є не лише важливою формою, а, в деякій мірі, і основою навчального процесу.

Самостійна робота повинна будуватись так, щоб в учня формувалась потреба самовдосконалення, саморозвитку, творчого і практичного використання добутих знань.

Для самостійної роботи учнів, для покращення комплексно-методичного забезпечення (навчально-методичні комплекси) інженерно-педагогічні працівники створюють електронні словники понять та термінів, історико-хрестоматійні матеріали.

Прикладом напрацювань є:

- Словник-посібник «Комбайн КЗС-9-1 «Славутич». У словникові посібнику подано будову та технологічні регулювання основних частин комбайна КЗС-9-1 «Славутич». Словник розрахований для учнів аграрних навчальних закладів I-II рівня акредитації, для покращення вивчення нової вітчизняної с.-г. техніки, як самостійно, так і під час уроків. Головною особливістю словника-посібника є те, що він створений за допомогою презентаційної програми Power Point, яка має великі можливості.

- Електронний посібник «Огляд конструкцій комбайнів зарубіжних фірм». Метою посібника є виклад матеріалу історії розвитку комбайнобудування, аналізу ряду зарубіжних фірм, подання огляду конструкцій комбайнів Німеччини, США, Фінляндії, Білорусії, їх технічних характеристик, процесу роботи.

Як свідчить досвід, використання посібника сприяє:

- активізації самостійного вивчення учнями матеріалу, тобто створює широкі можливості забезпечення самоосвіти учнів;

- поданню навчального матеріалу у вигляді текстів, графіків, таблиць, звуку, відео;
- вільному доступу до структурних елементів.

- Електронний словник з предмета «Бухгалтерський облік». Словник сприяє самоосвіти учнів, забезпечуючи вільний доступ до будь-якого визначення чи поняття.

- «Записки фермера» – це словник, що дає визначення термінів та понять з предмета «Агротехнологія», які мають практичне значення (поради, підказки).

- Електронна лекція «Історія розвитку комп'ютерної техніки» містить матеріали щодо історії розвитку комп'ютерної техніки, з посиланнями на Інтернет-ресурси.

Питання для самостійної роботи орієнтують учнів на глибоке вивчення теоретичного курсу у підручниках, посібниках, додатковій літературі. Особливо багато учнів працюють з додатковою літературою при підготовці рефератів. Цей вид самостійної роботи став традиційним.

Ми вважаємо, що кращого результату можна досягти, запропонувавши учневі самостійну роботу з електронною лекцією, яку готує викладач і яка містить зміст основного матеріалу з посиланнями на Internet-ресурси, завдання для самостійного опрацювання додаткового матеріалу, питання, які виносяться на атестацію.

Основною метою «електронізації» лекційного матеріалу є:

- створення умов для самостійного вивчення через комп'ютерну мережу (окремо взятий комп'ютер, локальна мережа, Інтернет);

- розширений обсяг лекційного матеріалу, його диференціація інформації з посиланням на Інтернет-ресурси;

- створення умов для самостійного вивчення матеріалу із самоконтролем рівня засвоєння;

- отримання можливості копіювання матеріалу, чи окремих його фрагментів, на електронні носії користувачів, для подальшого вивчення.

Електронні лекції курси розміщуються в комп'ютері на спеціальних файлах (формат HTML або PLP). Формат файлів HTML та подібні до нього формати,

спеціально створено для використання їх в глобальній мережі Internet. Такі файли зручно розміщувати на web sites (Internet-сторінках), вони мають невеликий обсяг, що особливо актуально при доступі Internet на низьких швидкостях, а також можливість вмонтування в текст мультимедійних вставок (тести, підказки, анімації, звуки, зображення, відеоролики), що значно покращує засвоюваність матеріалу.

Для підготовки електронної лекції в HTML-форматі необхідними є матеріали лекції в електронному вигляді, персональний комп'ютер та бажання працювати.

Існує багато програм, в середовищі яких можна створювати електронні лекції: Microsoft Front Page, Netscape Communicator, PDF Editor Pilot, Microsoft Word та ряд інших [7].

При впровадженні навчання за методикою «Intel навчання для майбутнього», метод проектів є найсучаснішою методикою самостійної роботи, орієнтованої на результат.

Програму спрямовано на розвиток в учнів високого рівня мислення та інших навичок, що відповідають потребам XXI сторіччя та вимогам епохи інформатизації.

Проектна діяльність сприяє розвитку:

- уміння ставити цілі, визначати послідовність завдань;
- навичок пошуку оптимальних та ефективних засобів, методів досягнення поставленої мети;
- уміння, з використанням сучасних технологій, знаходити необхідну інформацію, класифікувати і систематизувати її;
- уміння планувати діяльність, весь процес роботи, від початку і до кінця;
- уміння подавати результати своєї діяльності як в документальному, так і в усному виді, для публічної презентації;
- уміння аналізувати результати своєї діяльності, визначити її оптимальність і ефективність, а також оцінювати себе в процесі діяльності;
- навичок ділового співробітництва.

Також одним із найважливіших критеріїв впровадження даної програми є те, що в учнів стрімко підвищується зацікавленість у навчанні.

На даний момент, за цією програмою пройшли навчання 6 викладачів, які відзначають її ефективність і впроваджують даний метод у навчальний процес.

Електронні посібники орієнтуються на представлення інформації за допомогою HTML – сторінок, з'єднаних між собою гіперпосиланнями. Пошук будь-якої інформації в посібниках максимально спрощується завдяки присутності в нижній або верхній частині кожної сторінки кнопок панелі навігацій, за допомогою яких можна потрапляти до потрібного розділу.

Викладачі, які здійснюють навчання, повсякчас вирішують такі проблеми: по-перше, постійно зростає обсяг інформації, яку повинен засвоїти учень; по-друге, здійснюється скорочення часу на вивчення дисциплін. Ця суперечність може бути усунена лише за рахунок високоякісних посібників та розробці навчально-методичних матеріалів, шляхом використання інтенсивних технологій навчання, що дасть можливість скоротити час на навчання та підвищити його якість.

У порівнянні з друкованими виданнями, іншими джерелами, де інформація представлена послідовно, електронні посібники мають потужні розгалуження, а також допомагають учневі безпосередньо включитися в потрібну тему. Крім того, вони обов'язково мають наочний матеріал та ефективні засоби отримання навичок, а також проведення різних видів контролю засвоєних знань.

Побудова і навчально-методичний матеріал електронного підручника, посібника враховує індивідуальні та вікові особливості учнів.

Матеріал розділяють на теоретичний та практичний блоки, а також блок контролю знань умінь та навичок, що повинен засвоїти учень після вивчення теми або навчального елементу. Викладач училища А. М. Боднар більше десяти років працював над впровадженням у навчальний процес опорних плакатів та структурою логічних схем при викладанні дисципліни «Система технічного обслуговування та ремонт машин». Набутий досвід сприяв створенню електронного посібника для самостійної роботи учнів, з дисципліни «Комплексна система технічного обслуговування та ремонт машин».

Посібник містить:

- опорні конспекти та структурно-логічні схеми з усіх тем, передбачених програмою;
- теоретичний матеріал, що розкриває зміст програми дисципліни, відповідно до опорних конспектів та схем;
- тестові завдання до кожної теми;
- перелік додаткової літератури.

За допомогою гіперпосилань, учень може обрати будь-яку тему або опорний плакат для самостійного опрацювання, та перевірити свої знання.

Змінюючи форми та методи подання знань та даних, учні свідомо і творчо підходять до інформаційного простору, а також способів отримання знань.

Створення презентацій учнями – одна з ефективних форм самостійної роботи. В училищі маємо більше 60-ти презентацій, розроблених учнями. На заняттях гуртка «Підприємець» навчаємо їх підприємницької діяльності, вміння започаткувати власну справу. В кінці навчального року нами було проведено конкурс бізнес-планів, у якому взяли участь 19 учнів. Бізнес-плани учні представляли у вигляді презентацій. Презентації учні готують до тем, що вивчаються, до представлення навчальних проектів і як творчі дипломні роботи.

Навчальні фільми є універсальним засобом навчання, який поєднує теоретичні знання і демонстрацію їх застосування для виконання конкретної роботи. Навчальні фільми мають можливість поєднати динамічну виразність із стоп-кадрами, які дають можливість не лише побачити, почути, але й отримати вичерпну інформацію про явища, які відбуваються на екрані.

Створення та використання навчальних відеофільмів та їх фрагментів є однією з ефективних форм здійснення міжпредметних зв'язків професійно-теоретичної підготовки і виробничим навчанням.

Маємо також навчальні відеофільми із спеціальності «Кухар-кондитер» та із спеціальності «Тракторист-машиніст категорії «А», «В». Це, «Приготування супів. Борщ український», «Приготування страв з м'яса. Зрази з гарніром», «Приготування дріжджового тіста. Булочка домашня», «Передпосівний обробіток ґрунту», «Посів зернових», «Захист рослин», «Догляд за посівами» та інші.

1. На сьогоднішній день немає жодної спеціальності, жодної професії, у якій би ефективно не використовувались сучасні технології. Сучасний викладач не може бути продуктивним, конкурентоспроможним без оволодіння методикою індивідуального підходу у навчальному процесі, без використання групових та ігрових форм роботи, які все більше переносять увагу викладача і учня з актуалізації на активний пошук інформації і її здобуття.

Психологи і викладачі переконані, що кожен навчається по-різному. Дехто навчається на слух, а іншим властиве зорове або тактильне сприйняття інформації. Це основа теорії мультисенсорного навчання. Використання методів, що містять

домінуючий стиль навчання для конкретного учня, забезпечує максимальне засвоєння матеріалу, що вивчається.

2. При використанні в навчальному процесі фільмів важливим є поєднання теоретичних знань учнів і демонстрації практичного їх застосування для виконання конкретної роботи. Особливо це актуально при вивченні предметів, професійної підготовки.

Основним завданням педагога є підвищення успішності та якості знань учнів, а також вплив на емоційну сферу, що спонукає до кращого засвоєння матеріалу.

Цим критеріям завжди сприятиме правильна методика проведення уроків, активізації пізнавальних інтересів учнів.

Однією із особливостей такої методики є те, що демонстрація фільму може випереджати вивчення теми, а також може завершити її.

Створення та використання навчальних відеофільмів та їх фрагментів є однією з ефективних форм забезпечення **міжпредметних зв'язків**, зв'язків між професійно-теоретичною підготовкою і виробничим навчанням.

3. Використання мультимедійних засобів у **навчальному** процесі, при підготовці учнів робітничих професій, дає можливість розвинути у них професійну уяву та підвищити якість знань.

4. Досвід показує, що в дитини, яка обрала професію, при оволодінні якою використовуються лише традиційні методи навчання, зменшується мотивація до вивчення теоретичної складової. І саме мультимедійні технології можуть бути фактором, спроможним збільшити рівень мотивації до творчого опанування навчального матеріалу.

Виробниче навчання – складова частина професійної підготовки учнів професійно-технічних закладів освіти. Виробниче навчання виконує інтеграційну функцію в системі навчання і виховання майбутніх робітників, у ході його пере-віряються міцність знань, здобутих учнями, умінь переносити ці знання на навчально-виробничу діяльність, формуються і закріплюються соціально-необхідні і професійно-значущі якості особистості майбутнього робітника, засвоюються основи професійної майстерності.

На виробничому навчанні майстер в/н організовує розгляд учнями окремих теоретичних положень та формує вміння і навички їх практичного застосування, шляхом індивідуального використання, відповідно до сформульованих завдань.

Вимоги до проведення практичних занять зумовлюються завданнями підвищення якості і ефективності підготовки фахівців.

Практичні заняття розглядаються як найважливіший елемент навчального процесу, і тому застосовуються найбільш раціональні методи їх проведення.

Основною умовою практичних занять є самостійне розв'язання завдань (виробничих ситуацій), але обов'язково під керівництвом викладача чи майстра, завдання яких – розвивати мислення учнів і утримувати їх увагу протягом усієї практичної роботи.

Досвід свідчить про те, що при однотипній методиці проведення практичних занять інтерес до їх виконання знижується. Тому завдання викладача, майстра виробничого навчання – урізноманітнювати методи і прийоми їх проведення, а саме, проведення ділових, рольових ігор, розв'язання проблемних виробничих ситуацій, використання комп'ютерних технологій.

Вирішення проблемних ситуацій на уроках виробничого навчання – один з найдійовіших засобів активізації мислення в учнів, розвитку їх творчих здібностей. Це активний навчальний процес, який відбувається під постійним керівництвом

твом майстра виробничого навчання, і ґрунтується на постановці, формуванні проблем, створенні і розв'язанні за допомогою різних методів проблемних ситуацій. Вирішення проблеми передбачає систему дій, можливість висунення не однієї, а кількох гіпотез, пошук правильної відповіді.

Основна мета застосування виробничих ситуацій – підготовка учнів до активної діяльності та розвиток практичного мислення.

Виробничі ситуації створюємо на підставі аналізу професійних компетенцій фахівців.

Проблемні ситуації розподіляються на пізнавальні, оціночні, організаційно-виробничі.

- **ПІЗНАВАЛЬНІ** проблемні ситуації можуть бути використані в процесі вивчення нової теми. Розв'язуючи їх, учні пізнають або глибше розуміють нове.

Мета постановки цих проблем – застосування знань для отримання нових, розвиток мислення.

- **ОЦІНОЧНІ** проблемні ситуації характеризуються застосуванням знань для висловлювання своєї думки, а також для знаходження позитивного або негативного, правильного чи неправильного, для визначення кількісних і якісних характеристик результатів будь-якої діяльності.

До **оціночних** проблем належать знаходження помилок (недоліків) визначення їх пошкодження (причин), розробка рекомендацій щодо їх усунення.

- **ОРГАНІЗАЦІЙНО-ВИРОБНИЧІ** проблемні ситуації пов'язані із знаходженням шляхів удосконалення того чи іншого виду праці і направленні на виявлення неполадок; встановлення їх причин, пошук умов, які полегшують працю людини, вибір найбільш оптимального режиму праці тощо.

Так, наприклад, для механізатора сільськогосподарського виробництва типовим завданням є підготовка машинно-тракторних агрегатів до роботи. Саме цьому завданню і повинні відповідати виробничо-технічні ситуації.

Ситуація 1.

При навішуванні плуга ПЛН-4-35 на трактор ДТ-75 по двохточковій схемі була на рівній площадці відрегульована глибина оранки 25 см. за допомогою центральної тяги, бокових розкосів і опорного колеса. В процесі роботи, у полі було встановлено, що перший корпус плуга не працює на задану глибину. Як визначити і усунути цю неполадку?

Очікувана відповідь: Неправильно відрегульований правий розкіс навіски трактора.

Коректуюча інформація: Правим розкосом навіски трактора глибину оранки переднього корпусу відрегулювати неможливо, тому що закінчилася різьба на регулюючому механізмі. В чому можлива причина?

Передбачувана відповідь:

Учень: Можливо, повернуло шліцові з'єднання верхнього вала навіски і лівого важеля. При огляді верхнього вала навіски дана версія підтвердилась.

Потрібно замінити верхній вал навіски і заново відрегулювати плуг.

Ситуація 2.

Під час роботи спрацювала сигнальна лампа системи охолодження.

Це може привести до перегріву двигуна, і, в подальшому, виходу його із ладу.

Очікувана відповідь:

Учень: Понизився рівень охолоджувальний в радіаторі двигуна, або не працює клапан термостат. Засмічено сітку радіатора, є накип в системі охолодження.

Закрита штора радіатора.

Коректуюча інформація:

Майстер перевіряє рівень охолодження рідини в радіаторі двигуна, підтягнув пас на вентиляторі. Продув сітку радіатора. Промили систему охолодження від накипу, але двигун продовжував грітися.

Передбачувана відповідь:

Учень: Можливо несправний клапан термостату. Потрібно зняти клапан-термостат, перевірити його роботу на стенді, і якщо він не працює, то його замінити новим.

Ситуаційні виробничі завдання вирішуються учнями індивідуально або колективно (3-5 учнів). Після виконання завдань проводиться колективне обговорення ходу та результатів роботи.

Суттєвою умовою правильного ходу рішення ситуаційних задач є теоретичне обґрунтування кожної дії, кожної операції. Учень повинен діяти не інтуїтивно, а користуватись теоретичними положеннями, нормативними вимогами чи обґрунтовувати свої інтуїтивні дії теоретично.

Заключним етапом при аналізі виробничих ситуацій та вирішенні ситуаційних завдань є підведення підсумків.

Майстер виробничого навчання аналізує дії учнів, результати роботи, відмічає допущені помилки і оцінює їх знання.

Під час індивідуального навчання учнів в реальних умовах виробництва створює відеофрагменти виробничих ситуацій, які використовуємо і на уроках професійно-теоретичної підготовки.

Використання активних форм та методів навчання, інноваційних технологій підвищує ефективність навчального процесу, сприяє підготовці кваліфікованих фахівців, із розвиненим практичним мисленням, які вміють працювати і самостійно приймати рішення в нестандартних умовах.

Отже, дидактичне забезпечення активних форм та методів навчання на сучасному етапі розвитку науки, як переконує досвід, найбільш ефективно. Інноваційні технології, які застосовуються у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників, і є актуальними, розглянемо у третьому розділі посібника.

Література до другого розділу

1. Добровольський Г. А., Савченко Т. В. Алгоритм створення тестових завдань [Електронний ресурс]. Режим доступу. – http://sites.zsu.zp.ua/fra_gram/113.ukr.html, (9.01.2008). – Загол. з екрану. Мова – російська.

2. Лузан П. Г., Зайцева І. В. Щоб у кожного студента була мотивація до навчання. Про шляхи її формування / П. Г. Лузан, І. В. Зайцева // Педагогіка толерантності. – К.: Вид. центр «Полікультурний світ», 2000. – №1. – С. 100-105.

3. Лузан П. Г., Шакалова С. П. Педагогічні аспекти формування пізнавальних здібностей студентів / П. Г. Лузан, С. П. Шакалова // Освіта на Луганщині. Науково-метод, журнал. – Луганськ, 2000. – №1 (12). – С. 82-85

4. Лузан П. Г., Заєць О. І., Зайцева І. В. Гуманізація навчального процесу у вищих сільськогосподарських навчальних закладах / П. Г. Лузан, О. І. Заєць, І. В. Зайцева // Університетська педагогічна освіта як шлях гуманізації суспільства: Матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції 21-23 квітня 1999 р. – К., 1999. – С. 50-53.

5. Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції «Проблеми підготовки фахівців-аграріїв у навчальних закладах вищої та професійної освіти»: додаток до збірника наукових праць ПДАТУ №16 / Під заг.ред. І. М. Бендери, О. В. Ткача. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 300 с.

6. Професійна освіта : Словник: Навч. посіб. / уклад. С. І. Гончаренко та ін.; За ред. Н. Г. Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 380 с.

7. Intel® Навчання для майбутнього. – К.: Видавництво «Нора-прінт», 2005.

РОЗДІЛ 3

ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

3.1. Інноваційні технології професійного навчання кваліфікованих робітників

Професійна освіта — фундамент соціально-економічного розвитку держави. Вона має бути такою, щоб задовольнити запити суспільства і потреби кожної окремої особистості. До професійної діяльності молоду людину сьогодні в Україні готують в системі професійно-технічної освіти і вищої професійної освіти. Останнім часом намітилась диспропорція в існуючих системах. Проникнення механізмів ринкової економіки у сферу освіти вплинуло на попит і пропозицію щодо професійної освіти. Молоді люди більшою мірою орієнтовані на вступ до ВНЗ і отримання диплому про вищу освіту. Аналіз реального стану підготовленості абітурієнтів до сприйняття програм вищої школи свідчить, що майже 30%, а в окремих ситуаціях до 50% із них мають слабку базу знань, умінь та навичок навчальної діяльності. У процесі навчання у таких студентів не задовольняється рівень професійних домагань, оскільки «працювати руками» в інституті не вчать, а «працювати головою» їм не під силу. Фактично, йдеться про контингент студентів, яким би доцільно було спочатку одержати професійно-технічну освіту, підвищити загальноосвітній рівень підготовки, а потім продовжити навчання у ВНЗ. Таким чином, суспільство не втрачало б значну частину кваліфікованої робочої сили, а молода людина — віри у можливість професійної самореалізації.

Однак ситуація склалась не на користь професійно-технічної освіти. Престиж навчання в ПТНЗ падає. У переважній більшості, до таких навчальних закладів потрапляє «залишковий» контингент, з незадовільним рівнем знань, розвитку інтелектуальних здібностей, відсутністю мотиву до навчання, інтересу до професії та ін. Як же за таких умов вирішити проблему ефективної підготовки кваліфікованих робітників?

Відповідь на поставлене питання вимагає системних інноваційних підходів до організації і розвитку професійної освіти на усіх рівнях: державної освітньої політики, структурних шаблях професійної освіти, безпосередньої організації навчально-виробничого процесу у навчальних закладах. Вагомою складовою таких підходів сьогодні є тенденція на впровадження нових педагогічних технологій у навчально-виробничий процес в ПТНЗ. Постійне підвищення вимог до якості професійної освіти спонукає педагогічну спільноту підніматись на новий рівень професійного мислення та шукати нові, концептуально обґрунтовані, експериментально виражені способи освітньої діяльності та методи взаємодії з особистістю учня, які б гарантували високий результат. Саме такі думки звучали на колегії Міністерства освіти і науки України, що відбулася у серпні 2008 року. Вони переконливо стверджували, що метод «запам'ятай і повтори», з готовою формулою, треба замінити на метод пошуку, проектування, розв'язання життєвих ситуацій. Здобуття знань мусить стати для учнів нагальною потребою.

Щоб досягти цього, як показує багаторічний досвід роботи в системі професійного навчання, важливо у навчальному процесі створити такі умови, щоб учні: могли бути відкриті для навчання і активно включалися у взаємовідносини і співпрацю з іншими учасниками освітнього процесу; отримали можливість аналізувати свою діяльність і реалізувати власний потенціал; могли практично підготуватись

до того, з чим вони зіткнуться у найближчому майбутньому, в житті і професійній діяльності; мали право бути самим собою, вільно самовиражатись, допускати помилки і при цьому не відчували осуду і негативної оцінки. Особливо актуально створити такі умови для учнів ПТНЗ. Вважаємо це можливим, якщо у зміст освіти і організацію навчально-виробничого процесу інтегрувати способи й досвід людської діяльності, власний досвід, шляхом впровадження нових педагогічних технологій. Будь-яка сучасна педагогічна технологія являє собою синтез досягнень педагогічної науки і практики, поєднання традиційних елементів минулого досвіду і створеного суспільним прогресом. Її джерелом і складовими елементами є: соціальні перетворення і оновлення педагогічного мислення; наука (педагогічна, психологічна, спеціальні); передовий педагогічний досвід; досвід, накопичений за століття зарубіжною та вітчизняною педагогікою.

З точки зору педагогічної лексики, поняття педагогічної технології досить поширене сьогодні. Однак, його тлумачення різнобічно представлено у працях вчених. Б. Ліхачов, С. Смірнов, Р. де Кіффер, М. Майєр трактують поняття педагогічної технології як розробку і використання засобів, інструментарію, навчального обладнання і ТЗН для навчального процесу. В. Беспалько, М. Чошанов, В. Слостенін, В. Монахов, А. Кушнір, Б. Скіннер, С. Гібсон, Т. Сакамото визначають педагогічну технологію як процес комунікації або спосіб виконання учбового завдання, який включає використання біхевіористичних методів і системного аналізу для ефективного навчання. П. Підкасистий, В. Гузєєв, М. Эраут, Р. Стакенас, Р. Кауфман, Д. Елі, С. Ведемейєр під цим поняттям розуміють широку область знань з конструювання оптимальних навчальних систем, яка базується на даних соціальних, управлінських, культурологічних, економічних та ін. наук; М. Кларін, В. Давидов, Г. Селевко, Д. Фінн, К. Сільбер, П. Мітчел, Р. Томас представляють позицію багатоаспектного підходу до осмислення поняття педагогічної технології і пропонують розглядати декілька її значень одночасно [30]. Підтримуючи цю позицію, вважаємо можливим визначити педагогічну технологію як науково обґрунтовану систему функціонування усіх компонентів педагогічного процесу, адаптовану до конкретного змісту і суб'єктів навчально-виховного процесу та спрямовану на досягнення гарантованого результату.

Імпонує нам і переконання японського педагога Т. Сакамото в тому, що технологічний підхід являє собою впровадження в педагогіку системного способу мислення. Такий підхід до освітніх і педагогічних процесів дозволяє: забезпечити точне інструментальне, методичне, комунікативне управління навчальним процесом; значно підвищити ймовірність досягнення прогнозованого результату; науково обґрунтовано аналізувати і систематизувати наявний практичний досвід і його використання; оптимально використовувати реальну ситуацію та наявні ресурси, зменшити міру впливу несприятливих обставин на учасників навчального процесу та створити умови для розвитку особистості; обирати найбільш ефективні і розробляти нові прогресивні технології навчально-виробничого процесу для вирішення поставлених завдань.

У педагогічній практиці, учбово-методичній літературі сутність педагогічної технології ототожнюють із сутністю системи навчання, методики, моделі навчання, педагогічної техніки, майстерності тощо. Спільність та розмежованість названих понять дозволяють виділити критерії технологічності. Основоположними критеріями вчені визнають: наукову обґрунтованість, концептуальність, системність, структурованість, цілісність, керованість, ефективність, відтворюваність і гарантованість результату [22].

Визначені критерії мають стати базовим механізмом аналізу, перетворення та створення педагогічної технології, її наукового і методичного обґрунтування у такій її структурі як: концептуальні позиції, змістовна складова навчання (мета навчання, зміст учбового матеріалу, засоби навчання, результат навчальної діяльності), процесуальна складова навчання (мотивація навчання, форми, методи, прийоми організації навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів педагогічного процесу; особливості педагогічного управління і самоуправління, діагностика навчання), додатковий компонент (варіативність і адаптованість до конкретного об'єкту навчання). Такий, з одного боку, стандартизований підхід до осмислення сутності педагогічної технології, з іншого – розкриває широкі можливості для створення різних альтернативних технологій. Спектр актуальних сьогодні у професійній освіті педагогічних технологій, згідно класифікаційних підходів за напрямом модернізації, можна представити як особистісно-орієнтовані технології, інтерактивні технології, інформаційні технології, діяльнісно-орієнтовані та соціо-орієнтовані технології.

На загальнодидактичному рівні, методологічною основою зазначених технологій є опора на продуктивне навчання. Започаткували розвиток продуктивного навчання німецькі спеціалісти Й. Шнайдер та І. Бем. У його основу закладається: якість творчої діяльності людини, результатом якої є матеріальний, інтелектуальний, або духовний продукт; продуктивне мислення; соціальний продукт (соціально значимі досягнення людини). З методичної точки зору продуктивне навчання – це ефективний процес самостійного просування учня по освітніх маршрутах, на основі продуктивної діяльності в реальних соціальних ситуаціях, при плідній співпраці його з педагогом-консультантом. Розробники дидактичних засад продуктивного навчання в системі професійної освіти (Є. Александрова, М. Башмаков, М. Вертгеймер, З. Калмикова, П. Лузан, В. Манько, І. Нікішина, І. Підласий, Г. Селевко та ін.) в якості цільових орієнтацій визнають: розвиток особистості в професійній, освітній і соціальній сферах, активізації її індивідуальних психологічних ресурсів; самовизначення особистості, набуття життєво значущих навичок, пробудження потягу до самовдосконалення; підготовка конкурентоспроможної особистості для ринку праці, забезпечення кожному учневі впевненого входження в соціум, визначення свого місця в житті.

Цілі спонукають до зміни методичної парадигми продуктивного навчання. У порівнянні з традиційним навчанням, зміст продуктивного навчання зміщується від формально визначеного державного стандарту до поєднання такого стандарту з особистісним досвідом учня, форми роботи – від фронтальних і групових до індивідуально-диференційованих, а методи в свою чергу – від інформаційно-репродуктивних до активно-експериментальних. Повністю змінюється позиція педагога у навчально-виробничому процесі. Продуктивне навчання вимагає співтворчості, педагог може бути «разом з учнями», «поряд з учнями» і ні в якому разі «над учнями». Тільки діалогічний стиль взаємодії сприяє перетворенню пасивної позиції учня у навчально-пізнавальній діяльності на активно-ініціативну та забезпеченню внутрішньо цілеспрямованої, систематичної мотивації такої діяльності.

Переваги продуктивного навчання вища професійна освіта сьогодні намагається реалізувати шляхом впровадження на конкретно методичному рівні таких педагогічних технологій, як проектна, «кейс-стаді», інформаційні.

Навчитись досягати практично значимих цілей у процесі професійного навчання можливо завдяки впровадженню в практику роботи викладачів та майстрів

виробничого навчання і «кейс-стаді» технологія. Дана технологія є специфічним різновидом проектної технології. В основу технології покладено ідею формування проблеми, завдання та шляхів їх розв'язання на основі кейсу, який, по суті своїй, виступає одночасно і технічним завданням, і джерелом інформації для осмислення варіантів ефективних дій.

Доцільність використання кейс-технології в процесі професійної підготовки кваліфікованих робітників продиктована сучасними вимогами до змісту і якості такої підготовки. По-перше, простежується тенденція не стільки на одержання конкретних знань, скільки на формування умінь і навичок мисленнєвої діяльності, розвиток здібностей до навчання і виробничої діяльності. По-друге, зростають вимоги до якостей особистості робітника, які б забезпечували йому адекватну поведінку в різних ситуаціях, готовність системно і ефективно діяти на ринку праці. Кейс-технологія сприяє розвитку технічного мислення, здатності вільно орієнтуватись у сучасному виробництві, готовності до продуктивної професійної діяльності, формуванню таких якостей як мобільність, ініціативність, самостійність, цілеспрямованість.

Привабливість результатів технології стала поштовхом до швидкого впровадження ситуаційної методики у практику навчання. Цей метод стає популярним. Однак, як досконало розроблена технологія вона, нажаль, не знайшла відображення в системі професійно-технічної освіти. У значній мірі, використання ситуаційного підходу на заняттях методично не досконале, а, відповідно, не досконалі і результати. Методика використання кейс-технології у навчальному процесі передбачає поетапну діяльність його суб'єктів. На першому етапі (створення кейса) педагогу важливо вирішити наступні завдання: визначити учбовий матеріал, на який орієнтована ситуація; сформулювати цілі; визначити проблему; здійснити пошук необхідної інформації; описати ситуацію. В якості джерела інформації, може бути художня, публіцистична, наукова література, реальний виробничий процес, нормативна та інша документація, статистичні дані та ін. Дидакти Т. Пашна і Л. Вавілова акцентують увагу розробників кейсів на умовах, які необхідно враховувати при складанні конкретної ситуації (КС):

- КС має відповідати змісту учбового матеріалу і професійним потребам учнів;
- КС має відображати реальний професійний сюжет з позитивними і негативними прикладами (бажано, на місцевому матеріалі);
- КС має включати необхідну і достатню інформацію;
- КС має містити складність, але посильну для учнів;
- КС має супроводжуватись чіткими інструкціями по роботі з нею.

На другому етапі (реалізації ситуації) викладач повинен дотримуватись чіткого введення учнів в кейс, методично вірно спрямувати їх на аналіз ситуації, спонукати до публічної презентації результатів роботи із ситуацією, організувати загальну дискусію, оцінювання результатів учбово-пізнавальної діяльності учнів. Важливою умовою ефективної реалізації кейс-технології є педагогічна майстерність викладача з використання інтерактивних методів навчання, таких, як «мозкова атака», моделювання, ділова гра, рефлексивний полілог тощо.

Педагогічні працівники зазначали, що в процесі проектування технології оцінювали, упорядковували, доповнювали, систематизували свої предметні та методичні знання, ретроспективно аналізували професійний досвід (власний та інших колег), а практична реалізація технології у навчально-виробничому процесі дозволила вивести себе і учнів з позиції «запобігання невдач» на позицію «орієнтація

на успіх». Вони переконані: експериментально, методом поступових наближень, цілком можливо забезпечити ефективність пропонованих педагогічних технологій, отримати оптимальний результат за всіма параметрами поставлених завдань.

Отже, маємо підстави стверджувати, що запровадження в систему професійної підготовки кваліфікованих робітників, інноваційних педагогічних технологій, зокрема, проектної та кейс-технології, є актуальним і дієвим способом розв'язання проблеми якості такої підготовки та її відповідності вимогам часу. Звернемося спочатку до методичних засад застосування кейс-технології у навчально-виховному процесі сучасних ПТНЗ, зокрема, аграрного профілю.

3.2. Методичні засади щодо використання Case Studies технологій у професійній підготовці учнів ПТНЗ аграрного профілю

Формування, реалізація трудового потенціалу, накопичення відповідних знань і вмінь повністю залежать від стану освіти, яка є кращою інвестицією в майбутнє. Тільки за допомогою висококваліфікованих, мобільних кадрів можна забезпечувати потрібне зростання економіки і зайнятості, необхідне для фінансування європейської соціальної моделі, в умовах посилення глобалізації.

Це значною мірою стосується професійно-технічної освіти (ПТО), яка органічно пов'язана із суспільним виробництвом і працює на відтворення робітничих кадрів країни, а з іншого боку, рівень її розвитку відповідає соціально-економічному стану в галузях виробництва та сфері послуг. Пріоритетним стає вирішення питання престижності робітничої професії, і, відповідно, і якості професійної підготовки.

Отже, потрібен перехід від ПТО, орієнтованої на вид роботи, на робоче місце, до ПТО, у центрі уваги якої знаходиться учень і його трудова діяльність протягом усього життя.

Україна здавна є великою сільськогосподарською державою. Аграрний сектор займає значне місце в економіці країни: виробляється близько 15% внутрішнього валового продукту, створюється майже 16% доданої вартості. Основні виробничі фонди аграрного сектору становлять 12% від загальної їх кількості в народному господарстві [34; 38]. Непослідовні, інколи суперечливі, дії в процесі реформування аграрного сектора привели до втрати виробничого потенціалу агропромислового комплексу (АПК).

Ефективне господарювання в аграрному секторі потребує належного матеріально-технічного забезпечення, використання новітніх досягнень науки і техніки, сучасних технологій ПТО. Поєднання високої фахової, ґрунтовної загальноосвітньої підготовки працівників з набуттям ними навичок оперативного й відповідного реагування на будь-які зміни в технологічному процесі, самостійного передбачення і виявлення шляхів розв'язання технологічних проблем, є одним із завдань ступеневої професійної освіти фахівців аграрного профілю. Обсяг накопичених людством сільськогосподарських знань є дуже великим, тому необхідно відібрати та систематизувати той мінімум, який є найбільш доцільним у процесі професійної підготовки майбутніх аграріїв.

Невід'ємною складовою забезпечення цілісності навчально-виховного процесу, результатів навчання, є узгодженість теоретичних і практичних дій у вивченні навчального матеріалу, систематичність, наступність у змісті, організаційних формах, прийомах, методах і технологіях. Виникає потреба в опрацюванні технологій, в яких були б реалізовані сучасні концепції загальної освіти та ПТО. Сучасні вимоги до підготовки фахівців сільськогосподарського виробництва вимагають

такого рівня еколого-професійної підготовки, який ґрунтується на екологічних і спеціальних знаннях та спрямований на розвиток екологічного мислення майбутніх агрономів, плодоовочівників, механізаторів. Систематизація та узагальнення є необхідними складовими цього процесу, що потребує появи альтернативних програм, які вимагають від викладача здійснювати обґрунтований вибір навчального матеріалу програми, підручників, дидактичних засобів.

Інноваційне навчання – альтернатива традиційному. Сьогодні основні методичні інновації пов'язано із запровадженням інтерактивних методів, де навчальний процес організовується на засадах взаємодії, діалогу, в ході якого учні навчаються критично мислити, вирішувати складні проблеми, на підставі аналізу обставин і відповідної інформації, враховувати думки інших, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях тощо. В інноваційному навчанні відбувається зміщення акценту з організаційних форм і методів на творчість та імпровізацію вчителя, на його можливість відкривати, розробляти, удосконалювати і застосовувати властиві лише йому підходи до навчання.

На відміну від традиційного навчання, в інноваційному головною дійовою особою виступає учень Теоретичні засади застосування сучасних педагогічних технологій у навчальному процесі розкрито у працях співробітників українського Центру інновацій та розвитку [31]. Перехід до інноваційного навчання вимагає і професійно-технічна школа. Пріоритетними у ньому виступають групова та індивідуальна форми роботи.

Групове навчання залучає до спільної роботи невелику кількість учнів, де ніхто не втрачає своєї особистості. Індивідуальна робота дає можливість більш глибоко зосередитися на окремих завданнях, нести більшу відповідальність за результат їхнього виконання. Але разом все це спрямовано на розвиток здатності кожного учня до спільної діяльності у нових, можливо, непередбачуваних ситуаціях. До провідних методів інтерактивних форм навчання відносяться тренінги, ділові та рольові ігри, навчальні групові дискусії, «мозковий штурм» тощо. Значне місце в останній час посідає метод аналізу ситуацій (case study) [2; 12]. Аналіз реального досвіду використання цього методу в системі вищої професійної освіти дає можливість стверджувати про актуальність його запровадження в систему ПТО.

Використання цього методу у професійній підготовці фахівців є важливим, оскільки сприяє розвитку освіти, її орієнтації не стільки на отримання конкретних знань, скільки на формування професійної компетентності, умінь і навичок розумової діяльності, розвиток здібностей особи, серед яких особлива увага приділяється здібностям до навчання, умінню переробляти величезні масиви інформації, володіти також здатністю оптимальної поведінки в різних ситуаціях, відрізнятися чіткістю дій за умов кризи.

Сьогодні метод Case Study завоював провідні позиції у навчанні, активно використовується в зарубіжній практиці бізнес–освіти, вважається одним з найефективніших способів навчання студентів вищої школи навичкам вирішення типових проблем. Але поступово новітні методи навчання вищої школи впроваджуються в педагогічний процес ПТО, адже перед освітянами постають схожі навчальні завдання. Можна сподіватись, що ознайомлення учнів ПТНЗ з сучасними методиками навчання суттєво покращить засвоєння навчального матеріалу при продовженні навчання у вищій школі.

Методика використання Case Study як інноваційної педагогічної технології дозволяє створити ефективну систему підготовки конкурентноспроможного кваліфікованого робітника агропромислового комплексу за наступних умов:

- створення творчих груп педагогів-новаторів;
- підвищення їхньої професійної компетентності з використанням методу Case Study, як інноваційно-педагогічної технології;
- розробки необхідного методичного забезпечення: дидактичних комплексів, методичних рекомендацій, навчально-методичних посібників тощо.

У вітчизняній освітній практиці застосування методу аналізу ситуацій знаходиться ще на початковому етапі, тобто на стадії осмислення та запозичення напрацьованих методик у закордонних вчених [32; 36]. Новизна і особливості використання Case Study вимагають детального вивчення цього методу, як виду інтерактивних форм навчання, адаптації до особливостей використання при викладанні різних дисциплін. Case Study – це метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, заснований на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань.

Безпосередня мета методу Case Study – спільно, групою учнів, проаналізувати ситуацію («case») з реального життя і виробити практичне її рішення; в кінці заняття оцінити запропоновані алгоритми і обрати кращий в межах поставленого завдання [19; 20].

Ситуаційне навчання – це інтенсивна праця з використанням відеоматеріалів і програмного забезпечення. На прикладі конкретних, штучно розроблених ситуаційних засад фактичного матеріалу, учні отримують знання з предметів, де немає однозначної відповіді на поставлене питання. Головне в цьому – не оволодіння готовим рішенням, а процес його досягнення, тобто співпраця учня і викладача. Результатом Case Study є не тільки знання, але й навички професійної діяльності, при цьому викладач виступає в ролі ведучого, який пропонує питання, констатує відповіді, веде дискусію, тобто є посередником у процесі співпраці з учнями.

Метод сприяє розвитку в учнів самостійного мислення, уміння вислуховувати, враховувати іншу точку зору, грамотно висловити власну. У них виявляються та удосконалюються навички мислення, вони разом вчать груповій співпраці, шукають, знаходять найбільш ймовірне рішення поставленої задачі, отримують навички роботи в команді; проводять прес-конференції, формулюють питання, аргументувати власну відповідь.

У реальному житті не існує однозначно правильних рішень. Суть навчання методом Case Study полягає в тому, що кожен пропонує варіанти вирішення задач, виходячи із власних знань, практичного досвіду, інтуїції, тому процес вивчення нагадує механізм прийняття рішень в житті, це не просто заучування термінів з подальшим їх переказом, а вимога знань, розуміння, умінь оперувати ними, склавши логічні схеми рішення проблеми, пояснити власну думку. Кейс-метод застосовується для організації навчального процесу, його стимулювання і мотивації, а також для лабораторно-практичного контролю і самоконтролю. При цьому, засвоєння знань, формування умінь є результатом активної самостійної діяльності учнів з вирішення протиріч, внаслідок чого і відбувається творче оволодіння професійними знаннями, навичками, уміннями, розвиток розумових здібностей. Процес здобуття знань стає для учнів природним, звичайним, бо долається класичний недолік традиційного навчання, пов'язаного з нудним викладом матеріалу – організоване обговорення «кейса» може нагадувати театральну виставу.

Практична ситуація дозволяє перевірити теорію на практиці, пробудити власні здібності, творчо мислити, відкрити максимум природних можливостей людини, вчитись навчатися, оскільки учень сам може оцінити яких теоретичних знань йому не вистачає для вирішення завдання. Однак, при всій очевидності пере-

ваг і цінностей цього методу, на шляху у педагогів-новаторів можуть виникнути проблеми і труднощі [19]. Одним з недоліків є можливість лише епізодично використовувати методику в навчальному процесі. Підготовка цих занять, порівняно з традиційними, займає більше часу і може не відповідати заробітній платні педагогічного працівника тих ПТНЗ, які розташовані на периферії і можуть мати обмежений доступ до загальної та регіональної інформації.

Отже, використання методу case-study в навчанні студентів та учнів ПТНЗ сільськогосподарського профілю дозволяє підвищити пізнавальний інтерес до навчальних дисциплін, радикально змінити ролі учасників навчально-виховного процесу, залучатиме соціальних партнерів ПТНЗ до навчального процесу, сприяє розвитку дослідницьких, комунікативних і творчих навичок майбутніх аграріїв. Також цьому активно сприяє застосування іншої інноваційної технології – проектного методу у навчально-виховному процесі сучасних ПТНЗ.

3.3. Методика впровадження проектної технології навчання у навчально-виховний процес птнз

Метод проекту – це шлях до пізнання у дії
В. Шульгін

3.3.1. Вибір типу проекту

До історії виникнення методу проектів.

Метод проектів не є принципово новим у світовій педагогіці. Він виник ще на початку минулого століття у США. Його називали також методом проблем, і пов'язували з ідеями гуманістичного напрямку у філософії та освіті, розробленими американським філософом і педагогом Дж. Дьюї, а також його учнем У. Х. Кілпатриком.

Дж. Дьюї пропонував будувати навчання на активній основі, через доцільність діяльності учня, пов'язуючи його особистий інтерес саме в отриманні цього знання. Ось тут, наприклад, важлива проблема, взята з реального життя, знайома та значима для дитини, для вирішення якої їй необхідно використати отримані знання. Учитель може підказувати нові джерела інформації, а може просто спрямовувати думку учнів у потрібному напрямі, для самостійного пошуку; стимулювати інтерес дітей до певних проблем, що передбачає оволодіння певною сумою знань через проектну діяльність, також передбачає вирішення однієї або цілого ряду проблем, прагне показати практичне застосування отриманих знань. Інакше кажучи, від теорії до практики, з'єднання академічних знань з прагматичними, з дотриманням відповідного балансу на кожному етапі навчання.

Метод проектів привернув увагу багатьох російських та українських педагогів. Ідеї проектного навчання виникли в Росії практично паралельно з розробками американських педагогів. Під керівництвом російського педагога С. Шацького у 1905 році була організована невелика група співробітників, яка намагалася активно використовувати проектні методи в практиці викладання. Пізніше, вже за радянської влади, ці ідеї стали досить широко впроваджуватися в школу, але недостатньо продумано і послідовно У 1931 році Постановою ЦК ВКП (б) метод проектів був засуджений, а його використання в школі – заборонено.

Є кілька причин, що вплинули на нівелювання проектів як навчального методу:

- не було підготовлених вчителів, здатних до використання проектних методів навчання;

- давалась в знаки відсутність розробленої комплексної методики проектної діяльності;
- надмірне, методично недосконале захоплення «методом проектів», ставало на заваді розвитку інших методів навчання;
- «метод проектів» безграмотно з'єднали з ідеєю «комплексних програм»;
- скасували оцінки та атестати, а індивідуальні заліки, які були колись, замінили колективними по кожному з виконаних завдань.

У СРСР метод проектів відроджувати у школі не поспішали, а в англomовних країнах – США, Канаді, Великобританії, Австралії, Новій Зеландії – застосовували активно та досить успішно. У Європі він активно використовувався і розвивався у школах Бельгії, Німеччини, Італії, Нідерландів, Фінляндії та багатьох інших країн. З часом відбулися зміни; сам метод не стояв на місці, ідея обросла технологічною підтримкою, з'явилися докладні педагогічні розробки, що дозволяють перевести метод проектів з категорії педагогічних «творів мистецтва» в категорію «практичних прийомів». Народившись з ідеї вільного виховання, метод проектів поступово став «самодисциплінованим» і успішно інтегрувався в структуру освітніх методів. Але суть його залишилася колишньою — стимулювати інтерес учнів до знань і навчити практично застосовувати ці знання для вирішення конкретних проблем поза навчального процесу.

В основу методу проектів покладено розвиток пізнавальних навичок учнів, уміння самостійно конструювати власні знання, уміння орієнтуватись в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення.

Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів — індивідуальну, парну, групову, яку вони виконують протягом певного відрізка часу. Цей підхід органічно поєднується з груповим (cooperative learning) підходом до навчання. Метод проектів завжди припускає рішення якоїсь проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого — інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, технології, творчих галузей знань. Результати виконаних проектів повинні бути «відчутними», тобто, якщо вивчається теоретична проблема, то результатом проектної діяльності учнів має бути конкретне її рішення, якщо практична — має бути конкретний результат, готовий до впровадження.

Уміння користуватися методом проектів — показник високої кваліфікації викладача, його прогресивної методики навчання та професійного розвитку. Недарма такі технології вважаються технологіями ХХІ століття, яка передбачає, перш за все, вміння адаптуватись до стрімко мінливих умов життя людини постіндустріального суспільства.

Класифікація навчальних проектів.

Одному з послідовників Дж. Дьюї — В. Х. Кіпатрику вдалося вдосконалити систему роботи над проектами. Проектною діяльністю дослідники вважали цільовий акт діяльності, в основі якого лежить інтерес того, хто навчається. Вчений обґрунтував такі класи проектів:

- створювані проекти, пов'язані з трудовою діяльністю — доглядом за рослинами і тваринами, підготовкою макетів, конструкторською діяльністю тощо;
- споживчі — підготовка екскурсій і надання різних послуг, проекти розв'язання проблем тощо;
- дослідження впливу умов догляду за рослинами на врожайність, фізико-математичні проекти, технічні проекти, проекти розв'язання історичних або літературних проблем тощо;

- проекти-вправи [35, с. 112-117].

Американський професор Коллінгс, як розробник методу проектів, запропонував свою класифікацію.

Проекти ігор – ігри, народні танці, драматичні постановки тощо. Мета – участь дітей у груповій діяльності.

Екскурсійні проекти – доцільне вивчення проблем, присвячених вивченню навколишньої природи і суспільного життя.

Розповідні проекти, мета яких – одержати задоволення від оповідання у різноманітній формі – усній, письмовій, вокальній (пісня), музичній (гра на роялі) тощо.

Конструктивні проекти – створення конкретного, корисного продукту: виготовлення кролячої пастки, будівництво сцени для шкільного театру тощо [27].

Існує кілька типів проектів.

1. За *видом діяльності*: дослідницькі, пошукові, творчі, рольові, прикладні, ознайомлювально-орієнтуючі.

2. За *змістом*: монопроекти (в межах однієї галузі знань), міжпредметні проекти.

3. За *характером контактів*: внутрішні (в межах закладу); регіональні (в межах району, області, країни); міжнародні (беруть участь представники різних країн).

4. За *кількістю учасників*: особисті, парні, групові.

5. За *терміном виконання*: короткотермінові (розробляються протягом кількох уроків); середніх термінів (від тижня до місяця); довгострокові (від місяця до кількох місяців).

Сучасна класифікація навчальних проектів, зроблена на засадах домінуючої (переважної) діяльності учнів:

- практико-орієнтований проект (наприклад, від навчального посібника до пакету рекомендацій);

- дослідницький проект (дослідження будь-якої проблеми за всіма правилами наукового дослідження);

- інформаційний проект (збір та обробка інформації зі значущої проблеми з метою її презентації широкій аудиторії (стаття в ЗМІ, інформація в мережі Інтернет тощо));

- творчий проект (максимально вільний авторський підхід у вирішенні проблеми). Продукт – альманахи, відеофільми, **театралізовані твори та ін.**

- рольовий проект – літературні, історичні та ін.; рольові ігри, результат яких залишається відкритим до самого кінця.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє визначити таку можливу класифікацію проектів, в основу якої покладено:

- тематичні галузі;
- масштаби діяльності;
- терміни реалізації;
- кількість виконавців;
- важливість результатів.

Але незалежно від типу проекту, всі вони мають спільну характеристику:

- певною мірою, неповторні й унікальні;
- спрямовані на досягнення конкретних цілей;
- обмежені певним часовим інтервалом;
- припускають координоване виконання взаємопов'язаних дій.

Названі вище типи проектів можуть бути моно-проект і міжпредметні.

Моно-проекти реалізуються в рамках одного навчального предмета або однієї області знання.

Міжпредметні – об'єднують пізнавальну активність учнів з різних предметів, з різних галузей знань.

За характером контактів, проекти бувають – внутрішньо-аудиторні, зовнішньо-аудиторні, регіональні і міжнародні. Два останніх, як правило, реалізуються як телекомунікаційні проекти з використанням можливостей Інтернету та засобів сучасних комп'ютерних технологій.

За тривалістю в дидактиці розрізняють:

- міні-проекти (здійснюються в межах одного уроку або навіть його частин);
- короткострокові (розраховані на 4-6 уроків);
- тижневі, що вимагають 30-40 годин; передбачається сполучення класних і позакласних форм роботи;
- довгострокові (річні) проекти як індивідуальні, так і групові; виконуються, як правило, в позаурочний час.

Проекти можуть бути різними, і використання цих проектів у навчальному процесі потребує неабиякої підготовки вчителя.

Організований навчальний процес все в більшій мірі перетворюється на процес самонавчання: учень сам обирає освітню траєкторію в детально розробленому і розумно організованому навчальному середовищі. Працюючи у складі міні-бригади зі створення курсового проекту, він навчається не тільки набувати досвід соціальної взаємодії у творчому колективі однодумців, але й використовує отримані знання у своїй діяльності, інтеріоризуючи (привласнюючи) їх, позначивши тим самим своє становлення суб'єкта пізнання, розвиваючи в сукупності всі сторони особистісного «Я», в конкретній навчальній діяльності.

Така форма організації навчання дозволяє підвищити його ефективність. Вона забезпечує систему дієвих зворотних зв'язків, що сприяє розвитку особистості учнів, які беруть безпосередню участь у розробці курсового проекту разом з учнями.

Дослідник К. Фрей виділяє 17 відмінних характеристик проектного методу, серед яких найбільш значимими, на нашу думку, виступають наступні:

- Учасники проекту підхоплюють проектну ініціативу від кого-небудь з реального життя;
- Учасники проекту домовляються один з одним щодо форми навчання;
- Учасники проекту розвивають проектну ініціативу і доводять її до відома всіх;
- Учасники проекту організуються з метою виконання справи;
- Учасники проекту інформують один одного про хід роботи;
- Учасники проекту вступають у дискусії.

Все це **вказує(?)** на те, що використання проектного методу передбачає продуктивну систему певних взаємодій педагога та учнів [35, с. 110].

Дидактичні особливості використання методу проектів у навчальному процесі.

Основні вимоги до використання методу проектів у ПТНЗ наступні:

а) наявність значущої в дослідницькому, творчому плані проблеми або завдання, що вимагає інтегрованого знання, шляхів пошуку для її вирішення (наприклад, дослідження певної проблеми (наприклад, аграрної) у різних регіонах; створення серії репортажів з проблеми (наприклад, вплив кислотних дощів на навколишнє середовище, на врожайність тощо);

б) Практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів (наприклад, передача доповіді у відповідні служби про стан проблеми, фактори,

що впливають на цей стан, тенденції, що простежуються у розвитку досліджуваної проблеми; спільний випуск газети, альманаху з репортажами з місця подій; охорона лісу в різних місцевостях, план заходів та ін.);

в) Самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів;

г) Структурування змістовної частини проекту (із зазначенням поетапних результатів);

д) Використання дослідницьких методів: визначення проблеми, завдань її дослідження, висунення гіпотези рішення, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, корегування, висновки (використання в ході спільного дослідження методу «мозкової атаки», «круглого столу», статистичних методів, творчих звітів, переглядів медіа презентацій тощо) [23].

Тепер розглянемо методикау цільової педагогічної діяльності з використання проектної технології навчання.

3.3.2. Методика педагогічної діяльності

Важливими аспектами в роботі з використання проектної технології навчання або її окремих елементів виступають наступні позиції:

Постановка цілей

Грамотно сформулювати цілі проекту — особливе вміння. З цього починається робота. Вони є рушійною силою кожного проекту, і всі зусилля його учасників спрямовані на те, щоб їх досягти.

Формулюванню цілей варто присвятити спеціальні зусилля, тому що від ретельності виконання цієї частини роботи наполовину залежить успіх всієї справи. Спочатку визначаються загальні цілі, потім, поступово, вони все більше деталізуються, поки не спустяться на рівень максимально конкретних завдань, що стоять перед кожним учасником роботи. Якщо не пошкодувати часу і зусиль на цілепокладання, робота над проектом, в цьому випадку, перетвориться на покрокове досягнення поставлених цілей — від нижчих до вищих.

Але не варто і «перегинати палицю». Якщо захопитися зайвою деталізацією, можна втратити зв'язок з реальністю, і в цьому випадку список дрібних цілей перешкодить досягненню головної, за деревами можна не побачити лісу.

Багато засновники конкурсів допомагають учасникам та пропонують приблизний список цілей, а саме «Перелік педагогічних цілей (завдань), поставлених науковим керівником у межах конкретного навчального проекту», з переліку документів, представляються до захисту проектних і дослідницьких робіт учнів на конкурс «Ярмарок ідей-2010».

Умовно можна класифікувати цілі наступним чином:

1. Когнітивна ціль — пізнання об'єктів навколишньої реальності; вивчення способів вирішення виникаючих проблем, оволодіння навичками роботи з першоджерелами; постановка експерименту, проведення дослідів.

2. Організаційні цілі — оволодіння навичками самоорганізації; вміння ставити перед собою цілі, планувати діяльність; розвивати навички роботи в групі, освоєння техніки ведення дискусії.

3. Креативні цілі — творчі, конструювання, моделювання, проектування тощо.

Якщо спробувати сформулювати найбільш загальні цілі, які стоять перед сучасною школою, то можна сказати, що головною метою є навчання проектування як універсального вміння. «Весь комплекс дидактичних, психолого-педагогічних

і організаційно-управлінських засобів, що дозволяють, перш за все, сформувати проектну діяльність учня, навчити школяра проектування, ми називаємо проектним навчанням».

Вибір тематики проекту

Вибір тематики проектів у різних ситуаціях може бути особистим. В одних випадках, тематика може формулюватися спеціалістами (викладачами) в рамках затверджених навчально-виробничих програм. В інших — висуваються вчителями, з урахуванням навчальної ситуації зі свого предмета, природних професійних інтересів і здібностей учнів. По-третє — тематика проектів може пропонуватися і самими учнями, які, природно, орієнтуються при цьому на власні інтереси, не тільки на пізнавальні, а й творчі, прикладні.

Тематика проектів може стосуватися якогось теоретичного питання програми. Частіше, однак, теми проектів, особливо рекомендовані викладачами або майстрами виробничого навчання, стосуються якогось практичного питання, актуального для професійного навчання в ПТНЗ. Так може бути досягнута цілком природна інтеграція знань.

Наприклад, уже гостра проблема екології — забруднення навколишнього середовища відходами. Проблема: як досягти повної переробки всіх відходів? Тут і екологія, і хімія, і біологія, і соціологія, і фізика. Тем для проектів — невичерпна безліч, це жива творчість, яку не можна регламентувати.

Результати виконаних проектів повинні бути матеріальні, тобто належним чином оформлені (відеофільм, альбом, бортжурнал «подорожей», комп'ютерна газета, альманах, медіа презентація тощо). У ході вирішення якої-небудь проектної проблеми учням доводиться залучати знання й уміння з різних галузей знань: хімії, фізики, іноземної та рідної мов та ін.

У практиці сучасної освіти широко використовують навчальні монопроекти в межах одного предмета. Обирають найважливіші теми чи розділи. Звісно, робота над монопроектами передбачає залучення знань і з інших галузей науки для розв'язання певної проблеми, але сама проблема лежить у площині фізичних, історичних чи філологічних знань. Такий проект потребує реальної поурочної структуризації, з чітким визначенням не тільки мети і завдань проекту, а й тих знань, умінь, яких учні мають набути під час роботи над проектом. Заздалегідь слід планувати логіку роботи на кожному уроці в групах (ролі в групах розподіляють самі учні), форму презентації учасники проекту обирають самостійно.

Робота над такими проектами може здійснюватися у формі індивідуальних чи групових проектів, у позаурочний час (на заняттях гуртків, клубів, у науковому товаристві). До таких проектів належать:

- літературно-мистецькі;
- природничо-наукові;
- екологічні;
- мовно-лінгвістичні;
- культурознавчі;
- спортивні;
- фахові тощо.

Проектна діяльність завершується реальним результатом:

- оформленим у той чи інший спосіб (альбом, збірник, путівник, план-карта, фільм, виставка);

- публічним захистом (презентування);
- бути реалізованим практично, у подальшій роботі професійно-технічного навчального закладу.

Педагог може спроектувати виконання одного проекту, який виконується впродовж вивчення предмету. У такому разі, мають бути визначені контрольні заходи щодо окремих етапів виконання проекту. Зауважимо, що такі заходи відрізняються від контрольних робіт, заліків з тем тощо. Має бути оцінено етап та якість виконання конкретної діяльності, яка має виразитись у конкретних формах (бібліографії, опис екскурсії, графічне зображення, таблиця, карта спостережень тощо). Оцінюючи результати, особливо важливо відмітити просування учня у навчальній діяльності, його досягнення. Акцентуючи увагу на недоліках, педагог ставить себе у позицію «керівника виробництва», який негативно оцінив роботу підлеглого, без урахування створених умов для виконання. Методично і етично доцільніше виявити труднощі, з якими стикається учень, та скорегувати його діяльність. Якщо педагог таку роботу здійснює широко і співпрацює з учнем, то завдання буде виконано позитивно.

Складаючи інструктивну карту, важливо в ній зазначити: етапи діяльності учнів (якомога детальніше), інтервал часу на виконання кожного, всі можливі способи навчальної, інформаційної, емоційної допомоги. До них включають: заняття з предмету, гурткові заняття, самостійне навчання (з наявним навчально-методичним матеріалом) та іншим способом, тематичні та індивідуальні консультації (аудиторні, дистанційні), консультації з практичними працівниками тощо.

Особливу увагу важливо приділити складанню інструктивної карти щодо діяльності учнів з пошуку відсутньої, але важливої інформації.

В такій картці бажано вказати усі максимально можливі джерела отримання інформації, способи її отримання, способи допомоги і суб'єктів, які можуть таку допомогу надати. Останніми можуть бути як викладання предмету, так і майстер виробничого навчання; батьки, які працюють у сфері відповідної професійної чи інформаційної діяльності; учні старших класів, одногрупники та ін.

Індивідуальні інструктивні картки краще складати з учнями разом, вони можуть бути у формі таблиць, схем, довідника, опорних сигналів тощо. Головне на етапі проектування визначити особливі індивідуальні характеристик учня: рівень знань, готовності до самостійності роботи, організованість, здатність працювати з літературою, комп'ютером, комунікативними вміннями, сформованість пізнавальних і професійних інтересів тощо. Такі особливості і задаватимуть тип структурування конструкційної картки.

Форма підготовки проекту залежить від вмісту його теоретичної і практичної складової. До теоретичних проектів можуть бути включені: реферат, наукова доповідь, науковий звіт, курсовий проект тощо. Кожний із них має свої методичні особливості як у підготовці, оформленні так і презентації. Наприклад, підготовка реферату потребує поетапної діяльності: складання бібліографічного списку літератури; ознайомлення зі змістом цієї літератури; складання плану реферату: написання тексту реферату за планом, з дотриманням комунікативних норм письмового тексту та обов'язковим посиланням на використані джерела; формулювання висновків; оформлення титульної сторінки, додатків; усна презентація основних ідей розкритих у змісті реферату. Вона вимагає від учня не тільки аналітичної діяльності, а й володіння комунікативними властивостями усного мовлення. А від педагога залежить, наскільки активно обговорюватимуть

учні презентовані реферати. Відіграє роль і кількість рефератів для обговорення, і підготовленість учнів до їх презентації, можливість інших учнів попередньо ознайомитись з текстом реферату, конкретно поставлені завдання перед усіма і кожним учнем групи, вміння педагога активізувати дискусію і встановити правила дискусії, критерії оцінки діяльності учнів. Особливим активізуючим механізмом завжди є висока практична професійна і особистісна значимість обговорюваної інформації. Часто використовується практика: написали учні реферат, здали і забули, або навіть монотонно прочитали текст і самі до кінця не усвідомлюючи його значимості. Таке використання рефератів у навчальному процесі наносить шкоду професійній підготовці учнів.

До практичних проектів можуть бути включені: виготовлений продукт, або його елемент (схема, графік, медіа-презентація, відео, реальний виробничий об'єкт тощо).

Наведені приклади інших форм проектів доповнені додатковими методичними особливостями щодо їх підготовки та використання. Обирати такі форми педагог може у тому разі, якщо володіє відповідною методикою.

На перших порах педагогу, який приступає до впровадження проектної технології, варто пам'ятати, що кожного разу це буде новий авторський педагогічний проект. Тому просто повторити досвід іншого педагога-автора та навіть свій уже випробуваний неможливо без творчого його аналізу та адаптації до конкретних умов. Однак, вивчення вже існуючого досвіду важливо для розвитку власного творчого потенціалу. Сьогодні, коли науково-методичне забезпечення системи ПТО дуже обтяжує роботу педагогам-практикам, тільки спільними зусиллями ми можемо виправити ситуацію. З цією метою, особливо важливе місце у методичній роботі педагога професійної школи займає презентація результатів інноваційної діяльності.

Отже, перш за все, педагог має чітко окреслити рамки використання проектної технології: предмет, тема, окреме заняття тощо. Далі він мусить орієнтуватись у типах проектів, які будуть найдоцільнішими з урахуванням: змісту навчального матеріалу, рівня підготовки учнів, самостійності учнів, навчально-методичного забезпечення тощо.

Наведемо приклад прогностичної (проектної, плануючої) діяльності педагога, при впровадженні проектної технології вивчення предмету (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Як діяти педагогу

№	Діяльність педагога	Визначити послідовність роботи
1.	Аналіз програми предмету	Кількість проектів, порядок виконання проектів, характер проектів (теоретичні, практичні), форма виконання проекту
2.	Робочий план у логіці проектної технології	Види навчальної роботи (заняття, консультації, самостійна робота), графік виконання
3.	Контрольні заходи	Критерії оцінки проекту, терміни і форми презентації проекту
4.	Рефлексивний аналіз	Рівень досягнення мети в процесі проектної діяльності учнів, чинники одержаного результату

5.	Аналіз навчально-методичного забезпечення	Вид методичної допомоги; інструктивну картку для учнів, щодо пошуку відсутньої інформації;
6.	Аналіз підготовленості учнів	Колективні форми співпраці педагог-учень та учень-учень; індивідуальні форми співпраці з учнями; індивідуальні інструктивні картки для учнів
7.	Аналіз досвіду використання проектної технології у навчанні (свого, інших педагогів)	Форми можливого використання досвіду; форми можливого обміну досвідом, співпраці; форми презентації науково-методичного результату власної діяльності у використанні проектної технології навчання (звіт, стаття, методичні рекомендації, посібник тощо)

Підсумовуючи, охарактеризуємо загальні організаційні аспекти навчально-пізнавальної діяльності педагогів та учнів

З метою виділення систем дій вчителя та учнів попередньо важливо визначити етапи розробки проекту.

Обов'язкова вимога – кожен етап роботи над проектом повинен мати свій конкретний продукт.

Системи дій вчителя та учнів на різних стадіях роботи над проектом.

Стадії: Діяльність викладача – Діяльність учнів

1. Розробка проектного завдання

1.1. Вибір теми проекту:

Викладач відбирає можливі теми і пропонує їх учням.

Учні обговорюють і приймають спільне рішення по темі

Викладач пропонує учням спільно відібрати тему проекту.

Група учнів, спільно з учителем, відбирає теми і пропонує класу для обговорення.

Викладач бере участь в обговоренні тем, запропонованих учнями.

Учні самостійно підбирають теми та пропонують класу для обговорення.

1.2. Виділення підтем і тип проекту:

Викладач попередньо виокремлює підтеми і пропонує учням для вибору.

Кожен учень вибирає собі підтему або пропонує нову.

Викладач бере участь в обговоренні з учнями підтем проекту.

Учні активно обговорюють і пропонують варіанти підтем.

Кожен учень вибирає одну з них для себе (тобто вибирає собі роль)

1.3. Формування творчих груп.

Викладач проводить організаційну роботу з об'єднання школярів, що вибрали собі конкретні підтеми і види діяльності.

Учні вже визначили свої ролі і групуються відповідно до них в малі команди

1.4. Підготовка матеріалів до дослідницької роботи: формулювання питань, на які потрібно відповісти, завдання для команд, відбір літератури:

Якщо проект об'ємний, то вчитель заздалегідь розробляє завдання, питання для пошукової діяльності та літературу.

Окремі учні беруть участь у розробці завдань. Питання для пошуку відповіді можуть вироблятися в командах, з подальшим обговоренням класом

1.5. Визначення форм вираження підсумків проектної діяльності:

Викладач бере участь в обговоренні.

Учні в групах, а потім у класі, обговорюють форми представлення результату дослідницької діяльності: відеофільм, альбом, натуральні об'єкти, чи-літературний вітальня тощо.

2. Розробка проекту:

Викладач консультує, координує роботу учнів, стимулює їх діяльність.

Учні здійснюють пошукову діяльність

3. Оформлення результатів:

Викладач консультує, координує роботу учнів, стимулює їх діяльність.

Учні спочатку консультуються за групами, в потім у взаємодії – разом з іншими групами оформлюють результати, відповідно до прийнятих правил.

4. Презентація:

Викладач організовує експертизу (наприклад, запрошує в якості експертів інших викладачів або паралельну групу, батьків та ін.). Доповідають про результати своєї роботи.

Види презентації проектів:

- Наукова доповідь;
- Ділова гра;
- Демонстрація відеофільму;
- Екскурсія;
- Телепередача;
- Наукова конференція;
- Інценування;
- Театралізація;
- Ігри з залом;
- Захист на створеній «Вченій Раді викладачів ПТОЗ»;
- Діалог історичних чи літературних персонажів;
- Спортивна гра;
- Спектакль;
- Подорож;
- Реклама;
- Прес-конференція.

5. Рефлексія:

Оцінюють свою діяльність за якістю оцінок і активності учнів.

Підводять підсумки роботи, висловлюють побажання, колективно обговорюють оцінки за роботу

Проект може бути груповим і персональним. Кожен з них має свої незаперечні достоїнства.

Критерії оцінки проекту повинні бути зрозумілі, їх повинно бути не більше 7-10. Оцінюватися, перш за все, має якість роботи в цілому, а не лише презентація.

Позиція викладача: ентузіаст, фахівець, консультант, керівник, який «людина, що задає питання»; координатор, експерт; позиція вчителя повинна бути прихованою, що дає простір самостійності учнів.

Якщо завданням викладача є навчання проектуванню, то в роботі за проектною технологією навчальний акцент потрібно зробити не на тому, що вийшло в результаті спільних зусиль учня і викладача, а на тому, яким шляхом було досягнуто цей результат.

Наведемо приклад презентації інноваційного проекту під назвою – «Театр мод».

3. 3.3. Презентація інноваційного проекту «Театр мод»

Дизайнерський проект «Театр мод» – методологічний прорив у підготовці майбутніх кравців

Досвід технології впровадження дизайнерського проекту «Театр мод» В. Ткаченко, викладача предметів професійно-теоретичної підготовки кравців, закрій-

ників Сумського вищого професійного училища будівництва і дизайну, спеціаліста I категорії вивчено Н. Самойленко, методистом навчально-методичного центру ПТО у Сумській області. В основу інновації покладено ідею проектної навчально-пізнавальної діяльності учнів, що сприяє оволодінню професійним досвідом в процесі навчання за проектною технологією, вихованню творчої особистості та підготовки учнів до реальної професійної діяльності.

Презентація інноваційного проекту «Театр мод»

Галузь застосування: навчально-виробнича діяльність, виховна, методична, профорієнтаційна робота.

Суб'єкти інноваційної діяльності: учні, викладачі спецдисциплін, майстри виробничого навчання, голови методичних комісій, художні керівники, адміністрація.

Автор: Ткаченко Вікторія Валентинівна, викладач сумського ВПУ будівництва і дизайну.

Опис інновації

Мета: посилення інтересу учнів до професій «кравець, закрійник», «перукар»; підвищення мотивації до навчання, розвиток творчих здібностей та бізнес-навичок учнів.

Мотиваційно-технічне забезпечення включає ресурсоємність: наявність: швейного обладнання, інструментів і пристосувань, різноманітних тканин, оздоблення, фурнітури і т. ін. для виготовлення сучасних моделей одягу; обладнання, інструментів, пристосувань, необхідних матеріалів для створення зачісок; музичного обладнання.

Методичне зауваження:

«Дизайн – це спосіб змінити життя і вплинути на майбутнє»

Сер Ернест Холл, Dean Clough

З метою популяризації професій легкої промисловості та сфери послуг (спеціальності «кравець, закрійник» і «перукар»), підвищення в учнів інтересу і бажання до навчання, удосконалення трудових навичок та розвитку творчих здібностей, у нашому училищі створено молодіжну дизайн-студію «Театр мод». Керівник – Вікторія Валентинівна Ткаченко, викладач предметів професійно-теоретичної підготовки кравців, закрійників, голова методичної комісії професій легкої промисловості, спеціаліст I категорії. Діяльність дизайн-студії полягає у створенні сучасних моделей одягу та їх презентації. В основу роботи покладено метод проектів.

У наш час критерієм успішності для майбутнього спеціаліста є не стільки результативність у вивченні навчальних предметів, скільки ставлення людини до можливостей власного пізнання, оволодіння особистим і професійним досвідом в процесі навчання нестандартними методами та вміння самостійно знаходити і використовувати нові знання. У навчально-виховному процесі акцент повинен робитися на вихованні вільної особистості, формуванні в учнів здатності самостійно мислити, здобувати і застосовувати знання, обдумувати прийняті рішення, чітко планувати дії, ефективно співпрацювати в різноманітних робочих групах. До найважливіших завдань освіти входить підготовка учнів до реалій життя та праці. Це завдання досягнення життєвого успіху, соціальної компетентності, конкурентоспроможності, соціального самовизначення.

Для вирішення цих завдань в нашому навчальному закладі була організована Школа молодого викладача, на заняттях якої досвідчений методист Н. Яценко знайомила педагогічних працівників із сучасними новітніми педагогічними технологіями, до яких належить і метод проектів.

Одним із ефективних засобів розв'язання поставлених завдань є проектний метод, в основу якого покладено ідею про направленість навчально-пізнавальної діяльності учня на результат, який одержується при вирішенні тієї чи іншої практичної або теоретичної значимої проблеми.

На засіданнях методичної комісії професій легкої промисловості ми більш детально розглянули цей метод і винесли рішення про впровадження його в навчально-виробничий процес. Навчальний (учбовий) проект — це комплекс пошукових, винахідницьких, розрахункових, графічних та інших видів робіт, які учні виконують самостійно, з метою практичного і теоретичного вирішення значимої проблеми. Під методом проектів розуміють систему навчання, при якій учні набувають знання та вміння, в процесі самостійного планування та виконання ускладнених практичних проектних завдань-.

«Я знаю, для чого мені потрібно все, що я пізнаю. Я знаю, де і як я можу це застосувати» — ось основна теза сучасного розуміння методу проектів. В основі цього методу лежить креативність, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі та самостійно конструювати свої знання.

Епіграфом до проектного навчання може служити китайське прислів'я: «Скажи мені — і я забуду. Покажи мені — і я запам'ятаю. Залучи мене — і я навчуся».

Розробляючи творчі завдання, ми керуємося основними вимогами до учбового проекту:

1. Робота над проектом завжди направлена на вирішення конкретної, соціально-значимої, винахідницької, інформаційної, практичної проблеми.
2. Планування дій по вирішенню проблеми — інакше кажучи, виконання роботи завжди починається з проектування самого проекту.
3. Дослідницька робота учнів як обов'язкова умова кожного проекту. Відмітна риса проектної роботи — пошук інформації.
4. Результатом роботи над проектом являється продукт.
5. Презентація продукту і захист самого проекту.

Таким чином, проект — це «5 П» — проблема — планування (проектування) — пошук — продукт — презентація.

Шосте «П» — портфоліо, папка, в якій зібрано усі робочі матеріали.

Етапи реалізації проекту

Першим етапом є обговорення і затвердження тем і завдань до творчих проектів, на засіданнях членів методичної комісії професій легкої промисловості. Також призначаються керівники творчих проектів, ними можуть бути як викладачі спецдисциплін, так і майстри виробничого навчання, які доводять теми до відома учнів, пояснюють хід виконання завдань, консультують учнів та надають їм необхідну допомогу у процесі роботи. Такі завдання, як правило, отримують учні випускних груп третього та четвертого курсу, за спеціальністю «крavecь, закрійник» та сильніші учні другого курсу. Таким чином, отримавши завдання творчого проекту, учень повинен вирішити конкретну практичну проблему — створити сучасну модель одягу, виготовити та презентувати її.

Наприклад, зміст творчих завдань: «Розробка та виготовлення моделі вечірньої сукні», «Розробка та виготовлення моделі плаття-костюму» та ін.

Обрану модель учні можуть виготовляти за типовими мірками, на себе чи на інших учнів, учасників «Театру мод». За даними мірками, вони будують креслення базових конструкцій, проводять моделювання, визначають специфікацію дета-

лей, виконують план розкладки лекал та визначають необхідну кількість матеріалу. Контроль та корекцію здійснюють викладачі з конструювання, моделювання і технології виготовлення одягу. Розкрій деталей для майбутнього виробу учні виконують під наглядом майстрів виробничого навчання.

Виготовляють вироби у швейних майстернях, за попередньо визначеною послідовністю обробки та інструкційно-технологічними картками, складеними учнями. Якість готових виробів перевіряють майстри виробничого навчання, керівники творчих проектів та старший майстер. Крім цього, учні обов'язково повинні визначити норму часу на виготовлення, вартість роботи та вартість виробу, а також дослідити ринкові ціни щодо виготовлення або продажу аналогічної моделі одягу.

Залежно від складності моделі та рівня теоретично-практичної підготовки майбутніх кравців-закрійників, для розробки творчого проекту учні можуть об'єднуватися у пари. В таких випадках тема проекту спільна, а завдання визначаються для кожного учня окремо.

Отже, в результаті пошукової, творчої, розрахункової, практичної та інших видів робіт над проектом, учні одержують продукт — сучасний швейний виріб. Усі робочі матеріали повинні бути зібрані та оформлені у папці — портфоліо.

Для створення *колекцій швейних виробів* учнів 1-4 курсів знайомлять із зразками матеріалів, згідно яких вони повинні запропонувати сучасні моделі. Свої ідеї вони зображують на малюнках та виконують до них опис зовнішнього вигляду. Потім збирається художня рада, до складу якої входять викладачі спецдисциплін, майстри виробничого навчання, старший майстер та заступник директора з навчально-виробничої роботи. Вони розглядають усі пропозиції, аналізують, доповнюють та затверджують колекційні моделі. Розкрій деталей здійснюють майстри виробничого навчання або закрійники, а виготовляють кращі учні, під час індивідуальних занять у швейних майстернях. Наприклад, в «Театрі мод» є колекції виробів «Мегаполіс», «східні костюми», «плаття-футляр із чорного велюру», «класичні костюми» та інші.

Також учні можуть отримувати завдання по розробці моделей із різноманітних прикладних матеріалів. Наприклад, це можуть бути канцелярські скріпки, обгортки із квіткових букетів, географічні чи гральні карти, пакети для сміття, клаптики різних тканин і т.д.

Другим етапом є дослідницька робота учнів, а саме, пошук і збір інформації про історичні відомості та сучасні напрямлення моди. Згідно призначення та основних вимог до майбутнього виробу, вони підбирають малюнки людей, аналізують, порівнюють та оцінюють їх. В процесі цієї роботи учні беруть окремі елементи моделей та створюють свою власну модель, яка відповідатиме всім зазначеним вимогам і призначенню. Вибір моделі, матеріалу, оздоблення узгоджується на консультаціях із керівником творчого проекту та керівником дизайн-студії «Театр мод».

На другому етапі для виконання творчого проекту визначають напрям і послідовність дій учнів та основного планування заходів для вирішення поставленої проблеми. Воно може бути наступного змісту:

1. Загальна характеристика об'єкта праці.

- 1.1. Визначення назви об'єкту.
- 1.2. Історія виникнення даного виробу.
- 1.3. Сучасні тенденції моди.

2. Психологічна характеристика об'єкта праці.

- 2.1. Призначення виробу.
- 2.2. Вимоги до виробу, відповідно до призначення.
- 2.3. Можливі варіанти даного виробу.
- 2.4. Порівняльна таблиця *:

№	Модель, вимоги	1 модель	2 модель	3 модель	4 модель
1.					
2.					
	Загальна кількість балів				

* кожна модель оцінюється за 5-ти бальною шкалою.

- 2.5. Висновок (пояснити, чому обрана та чи інші модель).

Комплексна характеристика об'єкта праці

На третьому – практичному етапі учні виконують наступні завдання

3. Конструкторська діяльність учнів

1. Опис зовнішнього вигляду.
2. Зняття мірок із замовника або вибір розміру і типових мірок.
3. Побудова базових конструкцій.
4. Моделювання деталей.
5. Вибір та характеристика матеріалів.
6. Специфікація деталей.
7. План розкладки шкал на тканині.
8. Визначення необхідної кількості матеріалу.

Технологія виготовлення.

1. Визначення послідовності обробки виробу.
2. Інструкційно-технологічні карти:

№	Назва операції	Вид роботи	Графічне зображення	Технічні умови	Можливі дефекти
1.					
2.					
3.					

Маркетинговий аналіз.

1. Економічний аналіз. Визначення собівартості виробу.

$$C = C_1 + C_2 + C_3 + C_4 + C_5 \dots,$$

де C - собівартість; C_1 – вартість тканини; C_2 – вартість ниток, прокладних матеріалів; C_3 – вартість фурнітури, оздоблення; C_4 – вартість електроенергії; C_5 – амортизаційні витрати.

Таблиця амортизаційних витрат

№	Інструменти, обладнання	Вартість	Амортизаційні витрати (0,01% від вартості)
	Всього:		

2. Визначення норми часу на виготовлення виробу (у годинах).
4. Визначення вартості роботи.
5. Визначення загальної вартості виробу.
5. Маркетингове дослідження (скільки коштує аналогічний виріб у магазинах).
6. Поради, як можна здешевити вартість даного виробу.

Реклама для продажу даного виробу.

Третій етап – практичний.

Четвертий етап – це захист творчих проектів. Він може проходити під час державної атестації. Учні по черзі представляють членам атестаційної комісії свої вироби, папки з робочими матеріалами та розповідають про хід виконання. Студенти повинні відстояти свою роботу, переконати комісію в її значимості, актуальності, показати свою компетентність у питаннях про напрямки сучасної моди, історію костюму, конструювання, обладнання, матеріалознавства, технології виготовлення одягу і т.ін.

Також захист проектів може проходити у вигляді ділової гри. Для цього викладач об'єднує учнів по 3-4 особи в експертні групи технологів, конструкторів, художників, маркетологів. Учні по черзі знайомлять експертів (авторів таких же творчих проектів) та викладача з виробом та технічною документацією, які аналізують та оцінюють виконані проекти і захист.

Обов'язково перед захистом проекту на кожного учня складається індивідуальна карта або таблиця рейтингових оцінок. В ході захисту вона заповнюється самим проектантом, експертами та педагогами-консультантами. Кожний етап роботи може оцінюватися за різними критеріями, на чотирьох рівнях (0, 5, 10, 20 балів). Наприклад:

Індивідуальна рейтингова карта

учениці гр. № _____

Тема проекту: _____

№	Етап	Критерії	Самооцінка (0, 5, 10, 20 балів)	Оцінка колег по класу (0, 5, 10, 20 балів)	Оцінка педагога (0, 5, 10, 20 балів)
1.	Обґрунтування об'єкту праці, формування технічного завдання	1) актуальність, новизна, складність; 2) об'єм і повнота; 3) рівень творчості, оригінальність; 4) якість оформлення; 5) самостійність			
2.	Конструкторський	1) складність; 2) відповідність базових конструкцій, якість побудови; 3) якість моделювання; 4) якість оформлення; 5) самостійність			
3.	Технологічний	1) складність, новизна, сучасність; 2) об'єм, повнота роботи; 3) якість оформлення; 4) якість виконання; 5) самостійність			

4.	Маркетинговий	1) сучасність, складність; 2) об'єм, повнота роботи; 3) творчість, оригінальність; 4) якість оформлення; 5) самостійність			
5.	Виготовлення виробу	1) якість виробу; 2) складність обробки; 3) оригінальність оздоблення; 4) відповідність вимогам; 5) самостійність			
6.	Захист	1) якість доповіді (повнота представлення роботи, результатів, аргументованість, переконливість); 2) об'єм та глибина знань з теоретичних предметів; 3) культура мови, манери, відчуття часу, вміння тримати увагу аудиторії; 4) відповіді на питання (повнота, аргументованість); 5) ділові та вольові якості доповідача, вміння приймати рішення, вести дискусію, контактність			

Таким чином, у майбутніх спеціалістів формується уявлення про творчий проект, відбувається осмислення або розуміння закінченості та значимості своєї діяльності.

Для більшої стимуляції бажання до перемоги над собою, вводиться дух змагання – конкурсний показ на кращу модель. Це може бути виставка кращих робіт під час проведення тижня професій легкої промисловості або демонстрація сучасних моделей одягу, тобто виступ «Театру мод».

На початку навчального року набирають групу учениць, які бажають продемонструвати одяг та зачіски. Керівник «Театру мод» Ткаченко В. В. постійно проводить із ними заняття, на яких дівчата вчаться граційно рухатися, мати струнку поставу, відчувати ритм музичного супроводу та ін. Як зазначалося раніше, при розробці творчих проектів учні можуть виготовляти вироби на себе (і потім самі їх демонструють) або на демонстранток. Тому після захисту проекту перед експертною або атестаційною комісією учні готуються до презентації своїх робіт.

Показ «Театру мод» — завжди значна подія в житті училища, бо подивитися демонстрацію сучасних моделей одягу збирається майже весь учнівський і педагогічний колектив. В основному, такі покази проходять в актовій залі, під час проведення тижня професій легкої промисловості та в день відкритих дверей, з метою профорієнтації.

Для підготовки показу моделей спочатку збирається художня нарада: керівник «Театру мод», старший майстер, заступник директора з навчально-виробничої роботи, майстри виробничого навчання перукарів та кравців, демонстрантки, автори творчих проектів. Для створення цілісного образу, до кожної моделі складаються рекомендації щодо зачіски, взуття, прикрас, макіяжу. Керівник «Театру

мод» визначає послідовність виходу моделей на сцену, узгоджує з художніми керівниками музичне оформлення та обирає з учнів 1-2 курсів двох ведучих. Вони, співпрацюючи з авторами творчих проєктів, готують супровідні матеріали (наприклад, опис зовнішнього вигляду, особливості обробки виробу, вид оздоблення та ін.) для моделей виробів та короткі відомості про сучасні напрямлення моди, відомих художників-модельєрів, історію одягу та ін. В день показу «Театру мод» демонстранткам роблять зачіски учні-перукарі.

Окрім демонстрацій виготовлених моделей виробів, в училищі також молодіжна дизайн-студія «Театр мод» бере участь у міських показах моделей одягу. Фотографії цих демонстрацій педагогічні працівники нашого училища використовують у профорієнтаційній роботі, в школах міста та області. Найбільш активні учасники «Театру мод» отримують матеріальне заохочення.

Результативність та ефективність впровадження інновації

Таким чином, результатом роботи над проєктом є виготовлення сучасного швейного виробу та:

- презентація проєкту всередині групи;
- загальноучилищна демонстрація виробів;
- участь кращих проєктів училища в міських, обласних виставках та конкурсах.

Впроваджуючи в навчально-виробничий процес метод проєктів та здійснюючи діяльність молодіжної дизайн-студії, «Театр мод», педагогічні працівники нашого навчального закладу, передбачають:

популяризацію таких робітничих професій, як «кралець, закрійник» та «перукар»; підвищення мотивації до навчання; поглиблення професійно-теоретичних знань; удосконалення практичних умінь та навичок;

- розвиток творчих здібностей, нестандартності, оригінальності, креативності, здатності до генерації нових ідей;
- розвиток пізнавальної активності, направленої на пошук, обробку та засвоєння інформації; розширення кругозору;
- розвиток інтелектуальних можливостей, логічного мислення; виховання естетичного смаку;
- підвищення самооцінки, розвиток навичок, які сприяють самовизначенню, самоствердженню, самореалізації, відчуттю стану успіху, радості від творчої роботи;
- виховання колективізму, розвиток комунікативних здібностей;
- розвиток самостійності, відповідальності, вміння планувати, приймати рішення, об'єктивно оцінювати результати своєї роботи та роботи колег.

На сьогодні, колекція «Театру мод» налічує 40 сучасних швейних виробів, які не тільки демонструються, але і представляються на виставках легкої промисловості. Також їх виставляють для продажу на ярмарках товарів народного вжитку. Це сприяє збільшенню кількості замовлень у швейних майстернях та виконанню бізнес-плану.

Дуже плідно по вивченню і впровадженню проєктного методу у ПТНЗ Сумської області працює майстер виробничого навчання А. Фащук. Підготовлено методичні розробки за темою «Методика організації проєктно-технологічної діяльності учнів на уроках виробничого навчання в групах кравців, закрійників».

Постійно працюють над розробкою завдань для творчих проєктів майстри виробничого навчання Л Гончаренко і О. Чижова. Викладач спецдисциплін О. Ілліна залучає учнів до створення історичних костюмів та складних моделей одягу

муляжним методом. Майстер виробничого навчання Л. Румянцева залучає учнів до розробки та виготовлення сучасних моделей одягу із оздобленням стрічковою технікою вишивання.

Досвід їх роботи дозволяє стверджувати, що метод проектів можна віднести до високих педагогічних технологій і дійсно його можна розглядати, як один із найбільш ефективних методів, що дозволяє досягти поставленої цілі сучасної системи навчання і виховання, бо він направлений на інтелектуальний розвиток особистості майбутнього спеціаліста, на формування його критичного і творчого мислення.

У подальших підрозділах параграфу розкриємо використання педагогічних технологій у формування культури здоров'я сучасних учнів ПТНЗ.

3.4. Теоретичні і практичні аспекти використання педагогічних технологій у формуванні готовності до здорового способу життя в учнів ПТНЗ

3.4.1. Формування культури здоров'я і здорового способу життя в учнів ПТНЗ

Професійна освіта – фундамент соціально-економічного розвитку держави. Вона має бути такою, щоб задовольнити запити суспільства і потреби кожної окремої особистості. Щоб саме так зреалізуватись, професійна і, зокрема, професійно-технічна освіта в Україні потребує модернізації. За висловленим гаслом стоять потужні зміни, які вимагають системних інноваційних підходів до організації і розвитку професійної освіти на усіх рівнях: від державної освітньої політики до конкретних дій суб'єктів усіх структурних шаблів професійної освіти. Утверджується нова освітня парадигма освіти – орієнтація на розвиток людини, на її самоактуалізацію впродовж всього життя. Відтак, професійній освіті відводиться системоперетворююча соціальна роль, як вирішального механізму впливу на розвиток суспільства, в умовах невизначеності та мінливості тенденцій розвитку, перспектив вирішення глобальних проблем.

У спектрі таких проблем, безспірно, найбільш гостро заявляє про себе проблема існування та розвитку здорового молодого покоління. Це пояснюється суттєвим погіршенням стану фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я молоді.

Особливе занепокоєння викликає молодь, яка навчається в професійно-технічних навчальних закладах. За неопублікованими даними Г. Даниленка, доктора медичних наук, завідувача відділу гігієни дітей і підлітків Інституту охорони здоров'я дітей і підлітків м. Харкова, маємо свідчення про особливо тяжкий стан захворювань нервової системи в учнів ПТНЗ, системи травлення, системи кровообігу, хвороби ока і додаткового апарату, захворювань гінекологічних, серцево-судинних Крім того, за даними скрінінгу стану здоров'я в учнівської молоді ПТНЗ, рівень захворюваності значно вищий, ніж в учнів інших навчальних закладів. Спеціальні дослідження та їх глибокий аналіз вказують на те, що співставлення даних медичних оглядів учнів ПТНЗ і реального стану їх здоров'я мають значні розбіжності. Харківські вчені дійшли обґрунтованого висновку про переважання формальних медичних оглядів. Такий факт вказує не тільки і не стільки на низьку професійну відповідальність медичних працівників (що є неприпустимим), а, головним чином, на низьку культуру громадян у ставленні до здоров'я, як свого власного, так і інших членів суспільства.

Отже, найважливішим у процесі формування здорового молодого покоління є розвиток потреби молодої людини бути здоровою та усвідомлення нею важливої ролі реалізації здорового способу життя. Ефективність досягнень у даному напрямі зумовлюється системністю та злагодженістю діяльності усіх соціальних інститу-

тів. Система освіти і, зокрема, професійної освіти повинні в своїй концептуальній основі бути орієнтовані на розвиток потенціалу у формуванні культури здоров'я і здорового способу життя майбутніх фахівців, на професійному полі суспільства.

Культура здоров'я є невід'ємною складовою загальної культури особистості і характеризується високим рівнем відповідальної поведінки, у контексті збереження власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Збереження здоров'я давно вже перестало бути тільки медичною проблемою. У преамбулі до Статуту ВООЗ (1948 р.) було визначено, що «Здоров'я – це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад».

Проблема культури здоров'я багатоаспектна, тому розглядається з позицій психологічного, педагогічного та соціального підходів. З позиції В. Оржеховської в педагогічному контексті, проблема культури здоров'я є об'єктом виховання; в соціальному – проблема культури здоров'я є фактором засвоєння дійсності, в психологічному – вона є процесом розвитку особистості, її потреб, мотивацій, ставлень [26]. У вітчизняних педагогічних дослідженнях (В. Оржеховська, В. Горащук, С. Кириленко, Н. Малярчук, та ін.) культуру здоров'я визначають, в основному, як систему знань, вмінь, навичок з питань формування, відтворення, зміцнення здоров'я, які характеризуються і проявляються в способі життя і ставленні до власного здоров'я і здоров'я інших.

Ми є свідками інтенсивного розвитку нового педагогічного напрямку – педагогіки здоров'я, який передбачає з'ясування теоретичних закономірностей та розробку практичних методик, спрямованих на формування культури здорового способу життя. В. Оржеховська, провідний фахівець у галузі культури здоров'я, формування позитивної мотивації дітей, підлітків і молоді на здоровий спосіб життя, наголошує на необхідності системного розв'язування проблеми збереження, зміцнення і формування здоров'я людини у співвідношенні тріади: здоров'я – здоровий спосіб життя – культура здоров'я [26].

Важливим завданням педагогіки у цьому контексті є така організація педагогічного процесу у навчальних закладах, яка має мотивувати учнів на здобуття особливої культури – культури здоров'я.

Для виховання культури здоров'я учня, особливо важливо сформувати у нього ціннісне ставлення до здоров'я, як системний і динамічний психічний новотвір структури особистості, на основі становлення ціннісно-мотиваційної сфери та сукупності знань про здоров'я, яке відображається та практично реалізується у свідомо обраному способі життя [14].

Якщо охарактеризувати реальний спосіб життя пересічної молоді людини (в якості респондентів ми обрали учнівську молодь, яка навчається в ПТНЗ), то в ньому приваляють:

розповсюдженість шкідливих звичок (куріння, вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин), що вкрай негативно відбивається на стані здоров'я. За даними досліджень, серед учнів ПТНЗ більше половини палить, тільки чверть учнів не вживають алкогольних напоїв [13; 28];

- не контрольованість ситуації з виникненням у значного відсотку юнаків та дівчат наркотичної залежності;
- поширення серед учнів захворювань, що передаються статевим шляхом, а також ВІЛ/СНІДу;
- ігроманія;

- бродяжництво;
- девіантна поведінка, тощо.

До вагомих чинників такого стану, на наш погляд, слід включити, в першу чергу, зміст сімейних цінностей. Слід врахувати, що в професійно-технічних навчальних закладах здобувають професійну освіту близько 37% підлітків з неповних, неблагополучних, малозабезпечених сімей, дітей-сиріт або тих, хто залишився без батьківського піклування. Серед батьків занадто багато тих, хто недостатньо піклується про своїх дітей, серед них значна частина залежна від алкоголю, багато тих, хто палить, веде паразитичний образ життя.

Особливого значення останнім часом набирає такий чинник, як засоби масової комунікації, зокрема, телебачення та інтернет-комунікації. Домінантно демонструється інформація, яка свідомо і підсвідомо формує далекий від розуміння здорового спосіб життя молодій людині.

Соціальна незахищеність учнівської молоді (матеріальна скрута, непевне професійне майбутнє і т.ін.) спричиняють зниження мотивації до здорового способу життя, як індивідуального стилю соціальної та професійної поведінки.

Впливає на прагнення учнів до здорового способу життя близьке формально та особистісно значиме соціальне середовище. І якщо формальне середовище (сім'я, викладачі, вихователі), певною мірою, протистоїть утвердженню девіантної життєвої позиції в учнів, то це зовсім не означає, що воно переконливо пропонує досягнення здорового способу життя виявлення особистості. Щодо особистісно значимого середовища, то його вплив залежить від домінуючої колективної думки. Зважаючи на особливості контингенту ПТНЗ, така думка переважно орієнтована на типовий суспільно сформований образ життя. **За оцінкою учнів – це безтурботне проведення часу у різноманітних місцях розважального характеру з масою спокус, які шкодять фізичному, психічному, духовному здоров'ю людини.**

Вирішення проблеми формування здорового способу життя і культури здоров'я в молодого покоління фахівців набуває надзвичайної актуальності для системи професійно-технічної освіти. Перед професійно-технічною освітою постає завдання віднайти та розкрити всі потенційні можливості щодо організації результативної педагогічної діяльності, спрямованої на формування культури здоров'я учнівської молоді, що має забезпечити самостійний, свідомий вибір здорового способу життя та послужити основою для збереження власного здоров'я.

З нашої точки зору, до основних педагогічних факторів формування культури здоров'я та ціннісного ставлення до здоров'я учнівської молоді ПТНЗ належать:

- освітнє середовище, яке зорієнтовано на мотивацію учнів на збереження здоров'я,
- всебічна діяльність учнів професійно-технічних навчальних закладів, яка включає залучення учнів до самостійної особистої та групової діяльності, у контексті мотивування здорового способу життя,
- системна діяльність педагогічного колективу.

Освітнє середовище включає просторово-предметні (інфраструктура закладу, матеріально-технічна база тощо), соціальні (характер взаємовідносин всіх суб'єктів навчально-виховного процесу) та психодидактичні (зміст і методи навчання та виховання) складові. Відповідно, основними педагогічними умовами, що сприяють формуванню культури здоров'я виступають: просторово-предметна

достатність для педагогічної діяльності, здоров'яспрямований зміст навчання і виховання, адекватні методи навчання і виховання, гуманістичні взаємовідносини між учасниками навчально-виховного процесу.

Просторово-предметна достатність включає матеріально-технічну базу навчального закладу, здатну підтримувати здоровий спосіб **здоровий спосіб життя** суб'єктів педагогічного процесу та санітарно-гігієнічні умови навчально-виховного середовища. Під достатністю розуміється, по-перше, наявність приміщень для здоров'яспрямованої діяльності (навчальні кабінети, лабораторії, актовий зал, спортивний зал, їдальня, стадіон, медичний кабінет, тощо), по-друге, забезпечення приміщень відповідним обладнанням та устаткуванням, по-третє, відповідність їх утримання санітарно-гігієнічним нормам.

При відборі змісту навчальної і виховної роботи обов'язково оцінюється його здоров'яформуючий потенціал. Інформація, яка включається до змісту, має бути науково обґрунтованою і відповідати віковим особливостям вихованців. Крім того, великого значення набувають: 1). відповідність змісту власним потребам, інтересам, та ціннісним орієнтаціям учнівської молоді; 2). здатність інформації викликати як позитивні емоції, в контексті захисту здоров'я, так і негативні, які орієнтують на неприйняття девіантної поведінки. 3). чітка орієнтація набутих в аудиторіях знань на практичне застосування, яка мотивує відповідну небайдужу діяльність, спрямовану на збереження здоров'я, при цьому не тільки свого, але й здоров'я суспільного. Тільки за таких умов зміст навчання і виховання має змогу викликати інтерактивний зворотній зв'язок та сприяти розвитку потреби у здоровому способі життя. Культурологічний та компетентнісний підходи до формування професійних і освітніх стандартів розкривають можливості виділити у змісті професійної підготовки контекстно формування культури здоров'я майбутнього кваліфікованого робітника і як ключових компетенцій, і як базових компетентностей, і як професійно значимих властивостей особистості.

Важливу роль в організації здоров'яспрямованого навчально-виховного процесу треба надати комбінованій моделі навчання, яка передбачає включення у навчальні плани, за вибором, різних спецкурсів з проблем збереження здоров'я, — «Здоровий спосіб життя» або «Основи здоров'я» тощо, та валеологізацію професійно орієнтованих предметів (як практичних, так і теоретичних).

В широкому розумінні, під валеологізацією розуміють практичну реалізацію валеологічних принципів при організації навчально-виховного процесу для формування навичок здорового способу життя (М. Смирнов, З. Тюмасева, Т. Орехова та ін.). У вузькому значенні, ми трактуємо валеологізацію як корекцію змісту освіти, відповідно до принципів природовідповідності, культуровідповідності, превентивності, зв'язку навчання з життям і виробничою практикою, соціальної відповідності тощо.

В логіці висловлених положень організують свою роботу ряд професійно-технічних навчальних закладів (Міжрегіональний центр професійно-технічної освіти інноваційних технологій м. Суми, Синівський професійний аграрний ліцей). До діючих навчальних планів в цих училищах, за рахунок елективних предметів, включено спецкурс «Здоровий спосіб життя», за навчальною програмою В. Оржеховської та О. Єжової. Творчо працюючи педагоги самостійно розробляють і проводять факультативи з даного напрямку. Суттєву роботу у заданому контексті здійснюють в Охтирському професійному ліцеї. В основу роботи педагогічного колективу покладено методичні рекомендації «Здоровий спосіб

життя», розроблені заступником директора з навчально-виховної роботи Л. Руденко. В Хмельницькому ВПУ № 25 – проходить апробацію експериментальний навчальний посібник «Психологія здоров'я», авторами якого є О. Гаврилюк, директор училища, кандидат педагогічних наук і Л. Дунець, практичний психолог, кандидат психологічних наук.

Важливим фактором мотивування учнів до здорового способу життя стає наповнення здоров'я спрямованою інформацією предметів з професійно-теоретичної підготовки. Підтвердженням тому є досвід роботи педагогічного колективу Синівського та Хотинського професійних аграрних ліцеїв. При викладанні навчального предмету «Плодоовочівництво», що відповідає Державному стандарту професійно-технічної освіти для підготовки робітників з професії «плодоовочівник», включаються питання, що стосуються здоров'я людини

Викладачі Сімферопольського ВПУ сервісу і дизайну у своїй роботі з формування культури здоров'я учнів, дотримуючись подібного підходу, при розробці подібних питань особливу увагу приділяють проблемам профілактики професійних захворювань.

В Рівненському центрі професійно-технічної освіти сервісу та дизайну кожного тижня, проводяться семінари, обговорення, лекції, різні за тематикою виховні години, спрямовані на формування ціннісного ставлення до здоров'я та культури здоров'я майбутніх майстрів швейного виробництва і дизайну. При цьому, участь учнів у виборі теми таких заходів є обов'язковою. Педагоги довіряють учням також і організацію заходів.

Складовими освітнього середовища також є взаємовідносини між учасниками навчально-виховного процесу, які мають будуватися на основі принципів гуманізації, демократизації, активності, самодіяльності і творчої ініціативи. Причому, йдеться не тільки про взаємовідносини між учнівським та педагогічним колективом, між учнем і викладачем, а й про відносини всередині кожного колективу. Це створює позитивний мікроклімат, який є умовою успішного формування ціннісного ставлення до здоров'я та культури здоров'я в учнів та педагогічних працівників навчальних закладів. Особлива роль в цьому належить практичним психологам, які працюють в професійно-технічних навчальних закладах. Саме на них, в основному, покладається робота з формування здорового способу життя учнівської молоді. Водночас, аналіз фактичного стану реалізації потенційних освітньо-виховних можливостей щодо заявленої діяльності приводить до висновку про несистемний характер такої діяльності та про недостатню компетентність практичних психологів у її здійсненні. Поодинокі приклади творчої самовідданої роботи, до яких з певністю можна віднести роботу практичних психологів Л. Дунець (ВПУ №25 м. Хмельницький), А. Кузьмич (Рівненський центр професійно-технічної освіти сервісу та дизайну), О. Острівна (Міжрегіональний центр професійно-технічної освіти інноваційних технологій м. Суми), О. Маленко (Міжрегіональний центр ювелірного мистецтва м. Києва), потребують досконалого вивчення та більш широкого впровадження. Дуже важливо, щоб до процесу формування культури здоров'я учнів були залучені всі викладачі, вихователі, майстри виробничого навчання та інші педагогічні працівники ПТНЗ. Тільки в системній і всеохоплюючій здоров'яспрямованій діяльності педагогічного і учнівського колективів можна досягти позитивних зрушень у здоров'ї наших вихованців.

У такому контексті, однією з умов успішності формування культури здоров'я учнів є психологічна готовність педагогічних працівників до саморозвитку культури здоров'я. Одною з найсуттєвіших характеристик педагога є почуття відповідальності. Саме таке почуття має змушувати і майстра виробничого навчання, і викладача спецдисципліни, і вчителя-предметника своїм особистим прикладом демонструвати дотримання здорового способу життя. Висококваліфіковані педагоги завжди виступають взірцем для учнів, особливо тих, хто навчається в ПТНЗ, у значній частині з яких, як вже зазначалося, є суттєві проблеми у власних родинах. Цигарка викладача, провокуючи бажання учня бути на нього схожим, може, зрештою, привести учня до залежності (спочатку до тютюнопаління, а згодом і до наркотичного зілля).

На превеликий жаль, значна доля педагогів самі не дотримуються здорового способу життя. Одним із свідчень цього є той факт, що, за результатами опитування, близько 40 % педагогів курять. Тютюнопаління є не просто шкідливою звичкою, а смертельно небезпечною соціальною хворобою: 85—95% раку легенів та гортані припадає на тих, хто палить, 30% раку грудної залози — теж у курців. 10% хвороб припадає на пасивних курців. Щорічно через паління тільки в Україні помирає 100-110 тисяч осіб.

Більш того, лікарі-наркологи свідчать, що тютюнова залежність досить легко провокує і перші кроки залежності від наркотичних речовин іншої медичної етіології. За статистичними даними, вісім із десяти юнаків та дівчат підліткового віку та ранньої юності, які курять марихуану, призвичаїлись до цього вкрай небезпечного наркотику саме через тютюнопаління.

Умова системної діяльності педагогічного колективу з формування культури здоров'я передбачає активну участь учнів у здоров'яспрямованій навчальній, позааудиторній навчально-виховній діяльності, яка реалізується у навчальному закладі. При такій організації навчально-виховного процесу включаються механізми внутрішньої активності особистості у його взаємодії із оточенням. Стає можливим самовдосконалення учня у формуванні ціннісного ставлення до здоров'я. Самовдосконалення відбувається у формі самоосвіти та самовиховання [39]. Ознаками здоров'яспрямованої самоосвіти, розвитку пізнавального компоненту ціннісного ставлення до здоров'я, можуть виступати зацікавленість учня питаннями, що стосуються здоров'я, обговорення статей в періодичних виданнях, перегляд телевізійних передач, що присвячені проблемам здоров'я людини. Розвиток діяльнісного компоненту ціннісного ставлення до здоров'я проявляється в активній участі учня у здоров'яспрямованих організованих навчальних та позааудиторних заходах, демонстрації ознак здорового способу життя в повсякденній поведінці та у професійній діяльності майбутнього професійного висококваліфікованого робітника.

Важливо залучати до роботи в учнівських колективах лідерів учнівського самоврядування. Як приклад, можна навести ще один семінар, який був організований Інститутом професійно-технічної освіти НАПН України, з метою координації діяльності лідерів учнівського самоврядування загальноосвітніх навчальних закладів та професійно-технічних училищ Києва. Учні-лідери активно та небайдуже обговорили проблему шляхів та методів співпраці учнівського самоврядування, з метою збереження здоров'я та профілактики соціально небезпечних хвороб. В роботі з учнями ПТНЗ варто особливо враховувати необхідність забезпечення максимальної самостійності учнів. Вони значною мірою відірвані від допомоги та підтримки батьків. В таких учнів набагато вищою є потреба в організації власного

життя і в контексті побутового, і в контексті навчання певній професії, і в контексті дотримання норм та правил особистої гігієни, і в контексті набуття базових громадянських чеснот. Самоврядування – не тільки передача учням можливості самостійно управляти спільнотою однолітків, але, в першу чергу, виховання комунікативних властивостей. Учень не тільки організовує своє власне життя, не тільки полегшує вирішення проблем собі та оточуючим, але отримує особистий досвід життя в громаді, на основі власного соціального досвіду.

Саме тому важливою є організація самоврядування в учнівському колективі ПТНЗ, одним із найсуттєвіших завдань якого має стати організація співпраці педагогів та учнів, з метою піклування про здоров'я.

Багатогранність досліджуваної проблеми підкреслює необхідність багатогранної професійної компетентності педагогічних працівників до здійснення відповідної діяльності. Максимально оптимальною умовою досягнення такої компетентності є реальне забезпечення активної творчої співпраці педагогів-практиків та науковців.

При НАПН України, на базі Інституту професійно-технічної освіти, майже рік діє «Центр здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу», провідними завданнями якого є:

- об'єднання і координація зусиль наукової і практичної педагогічної спільноти щодо розробки науково-методичного супроводу діяльності педагогічних колективів ПТНЗ з формування культури здоров'я молодого покоління, методик превентивної освіти, профілактики соціальних хвороб;
- підготовка педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів до здоров'яспрямованої діяльності;
- співпраця з фахівцями різних наукових напрямів (психологія, медицина, соціологія, філософія тощо) у галузі формування здорового способу життя.

Усвідомлення високої відповідальності педагогічної спільноти за вирішення складних багатовимірних завдань з формування культури здоров'я учнівської молоді привело нас до наступних висновків щодо подальшої діяльності Центру здорового способу життя при лабораторії методик професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України:

- по-перше, на базі Центру започаткувати систематичне проведення науково-методичних семінарів для педагогічних працівників професійно-технічної освіти з проблем формування здорового способу життя;
- по-друге, активізувати співпрацю з Міністерством охорони здоров'я України;
- по-третє, створити на сайті Інституту професійно-технічної освіти НАПН України окрему інтерактивну сторінку «Культура здоров'я учнівської молоді» Центру здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу і започаткувати серію електронної бібліотеки «Здоровий спосіб життя» для педагогічних працівників професійно-технічної освіти; по-четверте, створити творчі робочі групи для розроблення науково-методичного забезпечення діяльності педагогічних колективів, що спрямована на формування культури здоров'я учнів ПТНЗ. Деякі аспекти валеологізації професійно-теоретичних предметів у сучасних ПТНЗ обґрунтовано у наступному підрозділі.

3.4.2. Валеологізація професійно-теоретичних предметів як елемент продуктивного навчання в професійно-технічних навчальних закладах освіти

Сучасні процеси перебудови, що відбуваються в державі, детермінують зміни і у підходах до здійснення професійної освіти. На сьогодні висунуто вимоги

до якості підготовки кваліфікованих робітників, які поставили перед професійно-технічними навчальними закладами важливі завдання. Вирішення цих завдань потребує реалізації ефективних підходів до навчання і виховання, в основі яких – підготовка робітника з ґрунтовними професійними знаннями, вміннями, навичками творчої діяльності та самовдосконалення. Нові підходи до навчання мають базуватися на засадах збагачення змісту, матеріально-технічної бази та способів навчально-пізнавальної діяльності учня, який стає не тільки об'єктом, а й суб'єктом навчання і виховання. Тому треба брати до уваги особистість учня, зокрема, стан його фізичного і психічного здоров'я. Про низький рівень фізичного здоров'я 15-17-річних учнів свідчать щорічні медичні обстеження, в яких відмічається зростання захворювань опорно-рухової, травної, нервової систем тощо. Отже, існує протиріччя між соціальним замовленням суспільства на кваліфікованих конкурентноздатних робітників і реальним станом здоров'я підлітків та молоді, що навчається в професійно-технічних навчальних закладах.

Як свідчать дослідження багатьох вчених (А. Афонін, Л. Божович, Ж. Годфруа, І. Зайцева, В. Іванов, О. Леонтьєв, В. Мільман, А. Петровський, С. Рубінштейн, Г. Шедровицький), продуктивна діяльність, творчість та активність людини характеризуються рівнем розвитку її мотивації. Іншими словами, формування творчої особистості майбутнього фахівця передбачає розвиток вмотивованої навчально-пізнавальної діяльності особистості. Ця діяльність, спрямована на задоволення особистісних потреб та мотивів, характеризується прагненням до самостійного пошуку, самовираження, самовдосконалення.

Для нашого дослідження важливими є ідеї розвитку навчально-пізнавальної діяльності В. Давидова [10] та дослідження А. Дьоміна [11], присвячене розвитку навчально-пізнавальної діяльності учнів. В. Давидов розглядає два аспекти формування «цілісної навчальної діяльності» – теоретичні знання і вироблення навчальних дій, операцій. Теоретичними знаннями учень може оволодіти у результаті спільної діяльності (з більш «розумною» людиною), коли здійснюється «обмін діяльностями». При цьому той, хто навчається, може перетворити завдання практичне в навчальне, змінюючи при цьому цілі діяльності. Розв'язання комплексу навчальних завдань викликає інтерес в учня до навчання, бажання засвоїти власне теоретичні знання. На цій основі поступово виникають і формуються загальні потреби в засвоєнні цих знань. У подальшому, потреби стають джерелом самостійного навчального цілепокладання і самостійної навчальної мотивації. В основу своєї методики А. Дьомін поклав оптимальне поєднання об'єктивних і суб'єктивних дидактичних умов, «у зв'язку і взаємообумовленості яких діють закономірності, що спричиняють суттєві впливи на якість засвоєння знань» [11]. За теорією вченого «розвиток пізнавальної діяльності учнів являє собою процес переходу від простих до більш складних розумових і практичних дій, рух від досягнутого стану діяльності до більш довершеного якісного стану цієї діяльності, від нижчого до більш високого рівня» [11].

Психологи переконують, що учень в силу своєї позитивної мотивації навчання динамічніше включається в навчальні ситуації, швидше адаптується до нових методів і форм навчання, шукає кращого застосування своїх здібностей [15; 16; 18]. Зазначене переконує, що саме діяльнісний підхід і повинен бути основою методики навчання майбутніх кваліфікованих робітників-аграрників, оскільки його сутність і полягає в тому, що оволодіння майбутнім фахом здійснюється не засобами стимулювання, а детерміноване пізнавальними потребами учнів.

Розвитку пізнавальних потреб та позитивної мотивації навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів можуть слугувати різні засоби. В наших дослідженнях було використано валеологізацію професійно-теоретичних предметів (предмет «Плодоовочівництво»), як елемент продуктивного навчання. Слід зауважити, що продуктивна професійна діяльність майбутнього кваліфікованого робітника залежатиме, насамперед, від продуктивної професійно-практичної підготовки, а, отже, від продуктивного навчання. Останнє має стати головним чинником формування професійних знань, умінь та навичок продуктивного, творчого характеру. Отже, необхідність поліпшення процесу оволодіння учнями знаннями, вміннями та навичками потребує організації процесу навчання на засадах продуктивності.

Поняття «продуктивне навчання» було обґрунтовано німецькими педагогами (І. Бем, Й. Шнайдер). На думку науковців, і з цим можна погодитись, продуктивне навчання – це навчальний процес, який відбувається з орієнтирами на отримання людиною продукту, в ситуаціях реального життя, з безпосередньою допомогою педагога [4]. Здійснення процесу навчання, коли в його перебігу учень особисто створює певний продукт, без сумніву забезпечить якісну підготовку майбутнього кваліфікованого робітника. Але таке тлумачення сутності продуктивного навчання є дещо узагальненим, його слід уточнити.

У психолого-педагогічних дослідженнях можна зустріти трактування поняття «продуктивність» як ефективність навчання, оскільки залучення учнів до цього процесу має призвести до запланованого результату (П. Блонський, К. Дункер, Г. Костюк, С. Рубінштейн). З наукової точки зору, ефективність навчання – це характеристика, за допомогою якої оцінюються результати навчально-пізнавальної діяльності за ступенем їх наближення до заданої мети. Можна вважати, що продуктивне навчання, з певних міркувань, також є результатом навчання наближеним до поставленої мети. Тоді природно, що ефективність і продуктивність, певною мірою, є наближеними за своїм змістом поняттями.

У перекладі з латинської «продуктивний» — доцільний, плідотворний, здатний виробляти, створювати щось цінне. Також сутність поняття «продуктивний» пов'язують з накопиченням чогось додаткового, більшого. У словнику української мови вказується: «Продукт — це предмет, що є матеріальним результатом людської праці або діяльності; наслідок, витвір, який сприяє отриманню бажаного результату. Продуктивний — спрямований на створення матеріальних благ» [33].

Зазначимо, що бажаним результатом будь-якого навчання є формування знань, умінь та навичок учнів, способів дій. Отже, ми з'ясували, що за цим підходом будь-яке накопичення в учнів знань, умінь та навичок є продуктивним навчанням. Психологи доводять, що психічні пізнавальні процеси — це особлива форма діяльності. Сама ж діяльність завжди є цілеспрямованою і носить продуктивний характер (П. Гальперін, О. Леонтьєв).

Навчання слід розглядати як цілеспрямовану взаємодію викладача і учня, з метою формування знань, умінь та навичок останнього, відповідно поставленим цілям. Кінцевою метою навчання учня в професійно-технічному навчальному закладі слід вважати його професійне становлення. Головним тут є формування бажаних для майбутньої професійної діяльності знань, умінь і навичок, якостей особистості. Вище сказане переконує, що продуктивність навчально-пізнавальної діяльності має характеризуватися ступенем наближення до навчальних цілей.

З огляду на висвітлене, можна дійти висновку, що продуктивне навчання — це процес оволодіння учнем знаннями, вміннями та навичками, відповідно до поставлених цілей.

Для формування позитивної мотивації навчання та підвищення рівня оволодіння вміннями та навичками в учнів, у ряді аграрних професійно-технічних навчальних закладах (Сумська область) була впроваджена валеологізація професійно-теоретичного предмету «Плодоовочівництво». У роботах різних авторів можна виділити широке та вузьке розуміння валеологізації. В широкому сенсі, під цим поняттям розуміють виконання валеологічних принципів при організації навчально-виховного процесу, для формування навичок здорового способу життя (М. Смирнов, З. Тюмасева, Т. Орехова та ін.). В даній роботі приймаємо вузьке значення валеологізації, як зміни змісту освіти, відповідно принципам валеології. Валеологізація змісту предмету «Плодоовочівництво» передбачала включення матеріалу, який відповідає типовій навчальній програмі з навчального предмету «Плодоовочівництво» Державного стандарту професійно-технічної освіти для підготовки робітників з професії «плодоовочівник» і стосується здоров'я людини (наприклад, питання, які стосуються значення овочів та плодів для здоров'я та життєдіяльності організму в цілому) та вирішення ситуаційних задач, які передбачають застосування знань, вмінь та навичок в практичній діяльності плодоовочівника.

Аналіз підручника для учнів професійно-технічних закладів освіти «Овочівництво і плодівництво» [24] показав, що при висвітленні тем вказуються, але не завжди і дуже обмежено, значення овочів і плодів для організму людини. Наприклад, вказується, що плоди помідору містять вуглеводи, яблучну та лимонну кислоту, вітаміни та мінеральні сполуки [24, с. 121]; говориться, що ядра горіхоплідних культур «цінують за високий вміст білкових речовин, ненасичених жирних кислот, вуглеводів, вітамінів А, Д, К, тощо» [24, с.362]. Для учнів бажано було б не просто називати корисні речовини, а підкреслити, чим саме ці речовини корисні. Тому вчитель, при вивченні нового матеріалу, акцентував увагу на значення сільськогосподарської продукції для організму людини, спираючись на життєвий досвід учнів і враховуючи їхні індивідуальні та вікові особливості. Через три місяці учні самостійно готували такий матеріал, у вигляді повідомлень, на 2-3 хвилини.

Таким чином, під час навчально-пізнавальної діяльності, як зазначає В. Давидов, у людини формуються не тільки знання та вміння, але й сама здатність пізнавати і навчатися [10]. Тому характерною особливістю продуктивного навчання має стати не вивчення учнем того, що вже існує, а постійне створення нових продуктів, і, одночасно, пізнання невідомого. Таким чином, продуктивне навчання відрізняється від узвичаєних підходів новими завданнями, а саме: розвитком не тільки учня, але й змісту його навчання, способів організації, що змінюються в ході активної діяльності самого учня. Учень має стати суб'єктом, конструктором і продуктом свого власного навчання. Поступовий перехід від теоретичних занять до лабораторно-практичних не завжди забезпечує необхідні умови для виховання кваліфікованого робітника сучасного рівня. У продуктивному навчанні головною вимогою стає не тільки логічне та системне застосування організаційних форм, а й системна реалізація методів і прийомів навчання, в логічному поєднанні їх зі змістом навчального матеріалу [6]. Вимоги сьогодення передбачають оволодіння учнем методикою пошукової діяльності, на ґрунті отриманих раніше знань відкривати нові знання, творити. Тому в нашому дослідженні методика продуктивного навчання будується на розвитку навчально-пізнавальної діяльності учня.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволяє стверджувати, що в своєму розвитку навчально-пізнавальна діяльність учнів проходить низку рівнів: від

репродуктивних, що характеризуються копіюванням зразка розумової чи практичної дії, до продуктивних, творчих, за яких навчально-пізнавальна діяльність характеризується розумовим пошуком розв'язання проблем, пізнавальною самостійністю. Означене положення взято за основу, і відповідно до нього розрізняємо:

Репродуктивний рівень навчально-пізнавальної діяльності — учень виконує навчальні дії за зразком, за інструкцією, механічно застосовує правила для розв'язання завдань, знає сутність понять, може сприймати, усвідомлювати і фіксувати навчальну інформацію, діяти за алгоритмом, запропонованим викладачем, виконувати вправи на відтворення; в **учня слабо розвинуті пізнавальні здібності** (уміння сприймати статичні та динамічні об'єкти, мнемічні здібності, мисленеві здібності), у нього відсутня система в знаннях, він не може застосовувати їх на практиці; пасивний у нових умовах, за необхідності виконувати навчальні дії в іншій послідовності чи розв'язати проблемне завдання; він не може виконати завдання на систематизацію явищ чи об'єктів; способи виконання навчальних завдань підбирає шляхом спроб та помилок; виконує дії внаслідок стимулювання зовнішніми мотивами, постійно намагається спростити навчальне завдання; часто відволікається від навчання, домінує негативне ставлення до пізнавальної діяльності; характеризується низьким рівнем самоконтролю; самооцінка, переважно, неадекватна.

Продуктивний рівень навчально-пізнавальної діяльності — учень вміє раціонально розв'язати навчальні завдання, відходить від шаблонних дій, самостійно переходить від однієї форми виконання завдання до іншої, може зіставляти декілька способів розв'язання завдання і вибрати оптимальний, демонструє оригінальні прийоми роботи, він володіє знаннями щодо методів діяльності, знає теорії, принципи, закони, вміє раціонально їх застосовувати на практиці, володіє навичками «перенесення» знань, може встановлювати причинно-наслідкові зв'язки під час аналізу процесів та явищ, позитивно ставиться до навчання, наполегливий під час досягнення навчальних цілей: в **учня розвинуті інтереси до навчання**, він намагається себе вдосконалювати, проявляє цікавість до проблем сільськогосподарського виробництва, постійно на заняттях бажає висловити власну думку; він вимогливий до себе, ініціативний у виборі навчальних завдань підвищеного ступеня складності, у нього адекватна самооцінка і постійний самоконтроль.

Творчий рівень навчально-пізнавальної діяльності — учень самостійно виконує навчальні завдання, ставить перед собою перспективні цілі, займається самоосвітою, самовихованням; конструюванням, раціоналізаторством чи створює художні твори; його особистість характеризується спрямованістю на певну галузь знань; демонструє оригінальність висновків, нестандартність відповідей, здатність виявляти нові сторони об'єкта дослідження, критичність і самостійність мислення, має нахил до генерування навчальних ідей, гіпотез; пізнавальна потреба розвинута до рівня «жадоби до знань».

В ході експерименту в професійно-технічних навчальних закладах (м. Конотоп та смт. Хотинь Сумської області) були виділені по 2 контрольні та експериментальні групи. Експериментальні і контрольні групи були сформовані як випадкові, незалежні вибіркові підмножини. Чисельність контрольних та експериментальних груп склала по 45 осіб.

В якості критерію дієвості впровадження валеологізації предмету «Плодоовочівництво» використовували рівні навчально-пізнавальної діяльності. На початку експерименту контрольні та експериментальні групи за сформованістю рівнів

навчально-пізнавальної діяльності не відрізнялися ($p < 0,05$, критерій Вілкоксона-Манна-Уїтні дорівнює 0,9199, а критичне значення – 1,96). Аналіз результатів формувального експерименту підтвердив якісні зміни у навчальних досягненнях учнів, на які впливала валеологізація предмету, як чинник формування позитивної мотивації до навчання та активізації навчально-пізнавальної діяльності. В експериментальній групі, після завершення експерименту, відмічені вірогідні зміни зменшення кількості осіб з репродуктивним рівнем навчально-пізнавальної діяльності та збільшення кількості учнів на 16,6%, які оперували продуктивним та творчим рівнями навчально-пізнавальної діяльності ($p < 0,05$, критерій Вілкоксона-Манна-Уїтні складає 2,299) (Таблиця 1).

Таблиця 1

Розподіл учнів експериментальних і контрольних груп за рівнями навчально-пізнавальної діяльності

Групи		Рівні навчально-пізнавальної діяльності (%)		
		Репродуктивний	Продуктивний	Творчий
1.	Контрольні групи до початку експерименту	15,6	68,9	15,6
2.	Контрольні групи після завершення експерименту	13,3	71,1	15,6
3.	Експериментальні групи до початку експерименту	9,1	70,45	20,45
4.	Експериментальні групи після завершення експерименту	0	66,7	33,3
Приріст	Контрольні групи	- 2,3	+ 2,2	0
	Експериментальні групи	-9,1	+ 3,75	+ 12,85

Зіставлення показників, наведених у таблиці, свідчить про ефективність підготовки майбутніх кваліфікованих робітників з предмету «Плодоовочівництво», за методикою продуктивного навчання.

Таким чином, проведений аналіз наукової психолого-педагогічної літератури з даної проблеми та власні дослідження дозволяють зробити такі висновки:

У широкому розумінні, продуктивне навчання — це спеціально організована, доцільна і керована взаємодія викладача із учнями, **спрямована на те, щоб майбутні кваліфіковані робітники оволодівали знаннями, уміннями і навичками**. Це зумовлено необхідністю поступового і поетапного формування знань, умінь і навичок учня, що, в свою чергу, вимагає оптимального застосування методів, форм навчання, раціонального їх поєднання зі змістом навчання та пізнавальними можливостями тих, хто навчається.

Продуктивним навчанням із професійно-теоретичних предметів має стати організація навчального процесу на теоретичних і практичних заняттях, з орі-

ентирами на самостійне, творче оволодіння знаннями, вміннями та навичками, способами дій; у ній займає чільне місце валеологізація змісту навчального матеріалу, спрямована на формування позитивної мотивації до навчання та розвиток навчально-пізнавальної діяльності учнів, від репродуктивних, виконавчих рівнів до продуктивних, творчих.

Навчально-пізнавальну діяльність учнів можна розглядати як багаторівневе явище, що характеризується трьома рівнями (з нижчого до вищого): репродуктивний, продуктивний і творчий. Крім того, у розв'язанні проблеми формування продуктивної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх кваліфікованих робітників важливе місце займають цілеспрямовані дидактичні підходи, які ґрунтуються на врахуванні у навчальному процесі таких **факторів**: пов'язаних з пізнавальними здібностями, пізнавальними вміннями та навичками учнів; детермінованих методами і формами організації навчання обумовлених змістом навчання, його важкістю для оволодіння ним учнями.

Продуктивне також застосування при підготовці програм здоров'яспрямовуючої діяльності педагогів професійного навчання методу кейсів. Їх особливості розкриємо у наступному параграфі посібника.

3.4.3. Застосування методу CASE-STUDY в програмах здоров'яспрямовуючої діяльності педагогів ПТНЗ

Просвітницько-профілактична діяльність спрямована на інформування учнів ПТНЗ про наслідки небезпечної поведінки, вироблення навичок здорового способу життя, сприяє формуванню культури та позитивного ставлення до власного здоров'я.

Нині в просвітницько-профілактичних програмах перевага віддається активним та інтерактивним методам, серед яких особливої уваги заслуговує case-study (метод кейсів) [17, с. 152-216; 31, с. 286 с.]. Тому існує потреба висвітлення існуючого досвіду використання цього методу, що може бути корисним для спеціалістів, які здійснюють просвітницько-профілактичну роботу. Можна виділити такі особливості методу case-study:

- неоднозначність розгортання ситуації й характер варіативності її вирішення вчить тому, що не буває єдиної відповіді, треба виробити кілька можливих відповідей одночасно;

- кейси й додатки до них дозволяють використати різноманітні джерела знань;
- колективний характер пізнавальної діяльності, що припускає різноманітні форми роботи: обмін думками, обговорення, мозкову атаку, роботу в малих групах, дискусію. Колективність є найважливішою передумовою синергетичного ефекту, тобто множення зусиль учасників навчання й пізнавального результату;
- індивідуальна й колективна робота в умовах вільного висловлювання ідей дозволяє говорити про творчий процес пізнання, що, у свою чергу, забезпечує наявність не тільки логічної моделі пізнання, але й механізмів образного пізнання.

Але до кейсів висувається і ряд вимог. Кейс повинен містити реальну, обґрунтовану інформацію, достатню для того, щоб той, кого навчають, зміг уявити себе в описаній ситуації й ототожнити з людьми, що беруть участь у ній. За своєю природою, кейс тим кращий, чим у більш реальну ситуацію потрапляє той, хто її вивчає. Ситуація повинна бути зрозумілою до найменших подробиць. Однак за своєю конструкцією вона не повинна являти собою добре сформульовану проблему. Навчання пошуку й формулюванню проблеми є принциповим у застосуванні методу case-study [2].

Поняття кейса (ситуації) – одне з базових понять методу. Кейс (від англійського «case» – ситуація) – це реальні й докладно описані ситуації педагогічної практики, разом із стосовними до ситуації супутніми фактами, думками (від яких залежить її вирішення).

Найпоширеніше визначення ситуації говорить про неї, як про сукупність елементів середовища, як про фрагмент середовища на певному етапі життєдіяльності індивіда. Таке розуміння ситуації дозволяє виділити такі її складові: діючі особи, здійснювана ними діяльність, тимчасові й просторові аспекти ситуації [2].

Грамотно розроблений кейс – це інструмент, за допомогою якого в навчальну аудиторію привноситься частина реального життя, ситуація, що виникла в ході педагогічної діяльності, над якою треба самостійно попрацювати й запропонувати обґрунтоване рішення. Кейси, зазвичай, підготовлені в письмовій формі й складені, виходячи з досвіду реальних людей. Вони читаються, вивчаються й обговорюються.

Кейс – це описання складної ситуації, яку, для того щоб зрозуміти, потрібно спочатку розкласти на частини, проаналізувати кожну з них, а потім знову скласти разом, щоб одержати цілісне уявлення про ситуацію. Таким чином, з'являється ще одна важлива категорія методу case-study – «аналіз ситуації» [21, с.109-117].

Можна виділити декілька завдань, які повинні бути вирішені при аналізі ситуації: здійснення проблемного структурування, що припускає виділення комплексу проблем ситуації, їхньої типології, характеристик, наслідків, шляхів дозволу; визначення характеристик, структури ситуації, її функцій, взаємодії з навколишнім і внутрішнім середовищем; встановлення причин, які призвели до виникнення цієї ситуації й наслідків її розгортання; діагностика змісту діяльності в ситуації, її моделювання й оптимізація; побудова системи оцінок ситуації, її складових, умов, наслідків, дійових осіб; підготовка передбачень щодо ймовірного, потенційного й бажаного майбутнього; вироблення рекомендацій щодо поведінки дійових осіб у ситуації; розробка програм діяльності в даній ситуації [22, с.113-120]. Необхідно звернути увагу на спеціальну технологію роботи із ситуаціями в навчальному процесі. Вона полягає в такому: ті, кого навчають, аналізують кейс самостійно, намагаючись виділити в ньому проблему й усю необхідну інформацію для її рішення. Потім обговорюють свої висновки й міркування в малих групах (3-5 осіб), виробляють спільні рішення. Усі варіанти рішень виносяться на загальну дискусію. Тут зіштовхуються різні точки зору на проблему й різні варіанти її вирішення. У цілому, робота відбувається в такий спосіб: обговорення отриманої вступної інформації, яку містить кейс, обмін думками щодо плану роботи над проблемою, дискусія – робота над проблемою (тут активно можуть використовуватися інші активні методи, наприклад, мозковий штурм, мета-план), вироблення рішень проблеми, дискусія для прийняття остаточних рішень, підготовка доповіді. Роль педагога на цьому етапі зводиться до спостереження й контролювання роботи малих груп, для попередження їхнього виходу за рамки теми, завдань і часу.

Дискусія в загальній групі. Вона організовується на засаді повідомлень підгруп. Представники кожної з підгруп виступають зі своїм аналізом кейса, причому слухачі виступають надалі в ролі опонентів до доповідача. Основне завдання етапу – виявити різні точки зору й тим самим забезпечити об'єктивний аналіз пропонованої ситуації. Цей етап повинен будуватися й проводитися за всіма законами класичної дискусії.

Застосування методу case-study вимагає вміння конструювати кейс. При цьому, процес конструювання можна розкласти на дві складові: створення кейсу й проведення заняття.

В наш час відчувається величезний дефіцит кейсів, які можуть бути використані в профілактичній діяльності з учнівською аудиторією ПТНЗ. Тому перед педагогом, що бажає використати метод case-study, постає питання самостійної розробки й написання кейсів.

1. Перш за все, необхідно визначити той розділ курсу, якому буде присвячений кейс. У кожному конкретному випадку педагог — укладач кейса повинен чітко уявляти, яка роль буде відведена кейсу в системі занять за курсом. Від цього буде залежати місце кейса в загальній програмі й форма ведення конкретних занять.

2. Сформулювати навчальні цілі і завдання кейса — визначити, які знання й навички повинен «охопити» кейс. Чи буде за своїм призначенням майбутній кейс ситуацією-ілюстрацією, що виступає прикладом до лекційного матеріалу, який демонструє яке-небудь теоретичне положення. Або він буде містити в собі проблемну ситуацію (в основі закладена якась проблема, для знаходження й аналізу якої учасникам необхідно використати весь спектр отриманих ними раніше теоретичних знань, власного досвіду).

3. Визначити проблематику ситуації. Дуже важливе місце в процесі конструювання кейса займають визначення проблеми, навколо якої буде розвертатися ситуація.

4. Побудова моделі ситуації. Говорячи про цю складову процесу конструювання кейса, необхідно зупинитися на тому, якими за будовою можуть бути кейси.

Так, з позиції аналітичних труднощів можна виділити три групи кейсів: прості (у них чітко простежується проблема й варіанти її рішення, які учасникам необхідно виділити, обговорити й запропонувати їм альтернативу);

1. Пошук інформації для ситуації. При цьому джерела інформації можуть бути найрізноманітніші.

Таким чином, повертаючись до визначення методу case-study, можна сказати, що це метод, що містить у собі водночас спеціалізований навчальний матеріал, що включає кейс (текстовий опис подій), інструкцію по роботі з даним кейсом, рекомендації з використання кейса та спеціальну технологію використання цього матеріалу в процесі навчання. Розбір кейса в малій групі складом 3–6 осіб. Перед початком цього етапу педагогу обов'язково необхідно озвучити часові межі, завдання роботи, у якому вигляді повинен бути оформлений результат, звіт про роботу. На цьому етапі можливі обговорення й аналіз висновків, зроблених за матеріалами кейса самостійно.

Основні завдання даного етапу для учасників навчання наступні:

1. Визначити основні проблеми аналізованої ситуації, рівня виникнення проблем і прийняття рішень, мети й шляхів рішення головної проблеми, обмежень і вимог до рішення.

2. Сформулювати власні висновки перед групою.

Обов'язковими вимогами цього етапу виступають: участь кожного в обговоренні; можливість кожному висловити свою точку зору й одержати уявлення про думки інших; командний характер роботи, що вимагає вміння вислухувати й ураховувати чужі думки.

3. Створити опису ситуації / написання тексту кейса. Необхідно самостійно визначити й сформулювати проблему, розробити різні варіанти рішення проблеми, обрати оптимальний варіант рішення).

4. Розробити методичні частини кейса. Визначити місце цього кейса в курсі й сформулювати завдання по аналізу. Після того як кейс розроблено, він обов'язково повинен пройти апробацію.

5. Побудова моделі ситуації : прості, складні (припускають наявність у кейсі проблеми, однак способи її рішення студентам необхідно знайти самостійно); надскладні (кейс містить тільки опис конкретної ситуації, і учасникам необхідно самостійно визначити й сформулювати проблему, розробити різні варіанти рішення проблеми, обрати оптимальний варіант рішення).

6. Пошук інформації для ситуації. При цьому джерела інформації можуть бути найрізноманітніші. Серед основних джерел можна виділити такі, як художня й публіцистична література (вона може підказати цінні ідеї й навіть визначити сюжетну канву кейса), «місцевий матеріал» (його джерелом є практичний досвід конкретного педагога, реальний випадок з життя).

7. Створення опису ситуації / написання тексту кейса.

8. Розробка методичної частини кейса. Вона роз'яснює місце цього кейса в курсі й формулює завдання по аналізу. Після того як кейс розроблено, він обов'язково повинен пройти апробацію. Отже, специфіка методу така, що не можна з точністю визначити, як будуть розвиватися події. Проводячи заняття за допомогою методу case-study, педагог щоразу буде зіштовхуватися із проблемами організаторського порядку – вирішення завдання виконання запланованих дій, організації навчального процесу. Це пов'язано з необхідністю організації індивідуальної, групової, колективної діяльності учасників, об'єднання їх навколо аналізованої проблеми, забезпечення необхідної динаміки розвитку дискусії, рівної роботи пасивних й активних учасників.

В програмі профілактики ВІЛ/СНІДу, туберкульозу і ризикованої поведінки використовується низка кейсів. Специфіка методу така, що не можна з точністю визначити, як будуть розвиватися події навчального кейсу. Проводячи заняття за допомогою методу case-study, педагоги ПТНЗ щоразу будуть зіштовхуватися із проблемами організаторського порядку – вирішення завдання виконання запланованих дій, організації навчального процесу. Це пов'язано з необхідністю організації індивідуальної, групової, колективної діяльності учасників, об'єднання їх навколо аналізованої проблеми, забезпечення необхідної динаміки розвитку дискусії, рівної роботи пасивних й активних учасників.

Проблема здоров'язбереження пов'язана з збільшенням кількості у молоді хронічних захворювань, характерних для зрілого віку.

Загальновідомо, що стан здоров'я людини на 50 % залежить саме від її способу життя. Формування способу життя людини особливо інтенсивно відбувається в підлітковому та юнацькому віці. Збереження здоров'я підростаючого покоління – це інвестиції в майбутнє країни, бо це сприяє зменшенню дефіциту трудових ресурсів.

Реалізація здоров'язберігаючої функції освіти має відбуватися через формування ціннісного ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих. В статті 22 Закону України «Про вищу освіту» йдеться про здійснення оздоровчої діяльності, у Законі України «Про професійно-технічну освіту» завдання із проведення оздоровчої або здоров'язберігаючої діяльності та формування позитивної мотивації до здорового способу життя в учнів професійно-технічних навчальних закладів безпосередньо не ставляться. Однак час вимагає внести корективи про доповнення ряду завдань для професійної освіти у відповідних законах України, оскільки навчання в системі професійної освіти припадає на активний період розвитку і становлення особистості. Отже, професійна освіта, починаючи з початкової - професійно-технічної, також повинна забезпечувати функцію збереження здоров'я, яка останнім часом набула вагомого суспільного значення.

Кожна суспільна формація зумовлює потрібний їй тип виховання навичок здорового способу життя, передбачає ціннісні орієнтації на здоров'я та ціннісного ставлення до здоров'я власного, так і здоров'я оточуючих людей [25, с. 5-20]. Формування ціннісних орієнтацій – досить складний і тривалий процес. До моменту вступу в професійно-технічний навчальний заклад у молоді вже склалися критерії життєвих цінностей. Але слід урахувати, що вік 15-17 років, а більшість учнівської молоді належить саме до цієї вікової групи, є основним і переломним для становлення системи особистісних цінностей у дорослому житті. Сформоване ціннісне ставлення передбачає дієву свідому поведінку людини, стосовно ведення здорового способу життя. Ціннісне ставлення до здоров'я є однією з найважливіших якостей внутрішньої структури особистості і являє собою сукупність індивідуальних вибіркових зв'язків особистості з різними явищами та предметами навколишнього середовища, насамперед із професійними. **Правильне ставлення до здоров'я** не може з'явитися само по собі, воно формується в процесі становлення особистості, протягом певного часу, і є результатом впливу освіти та середовища. Позитивне, ціннісне ставлення до здоров'я передбачає усвідомлення особистістю, що саме здоров'я є найважливішою цінністю для людини. Традиційні просвітницькі та виховні засоби не спроможні викликати позитивні зрушення в стані здоров'я підростаючого покоління. Тому виникає необхідність пошуку педагогічних систем, які здатні забезпечити формування дійсно ціннісного ставлення молоді до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, особливо в умовах професійно-технічної освіти, де формується майбутній кваліфікований робітник, основа трудового і оборонного потенціалу країни.

Кожний викладач володіє різноманітними методами навчання і виховання. Завдання педагогічного працівника полягає у відборі таких методів, які були б ефективними у формуванні ціннісного ставлення до здоров'я. Перш за все, це інтерактивні методи, які допомагають залучити учнів до здоров'яспрямованої діяльності. Але не слід забувати і про традиційні, такі, як лекції, бесіди, дискусії. Підвищення дієвості традиційних методів спостерігається за умови участі спеціально запрошених фахівців у здоров'яспрямованих навчальних або позаурочних заходах.

Однією з умов успішності формування ціннісного ставлення до здоров'я є психологічна готовність педагогічного працівника до інновацій та самовдосконалення, у сфері педагогічної здоров'яспрямованої діяльності. У результаті цілеспрямованого самовдосконалення педагог подає власний приклад дотримання здорового способу життя, чим, безперечно, демонструє переваги здорового способу життя та його значення в процесі становлення успішної людини.

Отже, турбота про здоров'я вихованців – одне з головних завдань педагогічного колективу навчального закладу. Але турбуватися професійно означає – бути готовим педагогічними методами, відповідно до сучасних медико-біологічних уявлень про ріст і розвиток організму та вплив факторів довкілля на здоров'я людини, правильно організувати, здійснювати та контролювати діяльність з формування ціннісного ставлення до здоров'я. Методична підготовка викладача до організації й проведення здоров'яспрямованої діяльності в навчальному закладі допомагає обрати зміст та адекватні методи навчання і виховання для досягнення поставленої мети.

Результатом здоров'яспрямованої діяльності викладачів і учнів стає створення здоров'язберігаючого середовища в навчальному закладі, засвоєння і використан-

ня педагогами здоров'язберігаючих технологій в навчально-виховному процесі, зокрема педагогічної інтеракції.

3.4.4. Методика педагогічної інтеракції у залученні учнів ПТНЗ до здорового способу життя

Сучасні ПТНЗ мають сформувати професійну культуру, навчити методам діяльності в правовому полі. Важливим компонентом професійної культури є здатність піклуватися про збереження здоров'я, як власного, так і оточуючих [1; 3-4].

На жаль, жоден професіоналізм не знадобиться учневі, який був інфікований такою смертельно небезпечною інфекцією, як ВІЛ-СНІД. Останні дослідження показали, що саме молодь, яка вчиться в професійно-технічних училищах, є найбільш уразливою до інфікування ВІЛ-Інфекцією. Такі дані навіть виконавчий директор Міжнародного альянсу по ВІЛ/СНІД в Україні А. Клепиков. Він пояснив це явище тим, що учні професійно-технічних училищ, зазвичай, рано починають статеве життя. Крім того, у цій групі молоді також найвищий рівень вживання наркотиків.

Саме ця ситуація спонукала Академію педагогічних наук України, Інститут професійно-технічної освіти підписати Меморандум про співпрацю, в рамках «Проекту з профілактики ВІЛ/СНІД у Східній Європі», з Німецьким товариством технічного співробітництва (GTZ) ГМБХ. Меморандум передбачає технічну підтримку поліпшення профілактики ВІЛ/СНІД у системі професійної технічної освіти.

Стаття пропонує інтерактивну методику «Громадянський діалог», яка дозволяє оптимізувати навчально-виховний процес у галузі профілактики ВІЛ/СНІД. Діалог, у контексті методики, розглядається як універсальна форма суспільної комунікації, обмін інформаційними повідомленнями між рівноправними партнерами — громадянами. Саме тому діалог може стати унікальним за своєю ефективністю засобом навчання та виховання.

Правила ведення. Основне правило тільки одне: маєш повну, нічим не обмежену можливість висловитися сам, але змушений слухати з повагою точку зору іншого. Для практичної реалізації пропонується так зване «правило мікрофону» — тільки той, хто тримає в руках мікрофон, має право говорити. Мікрофон, власне, може бути й уявним, тобто умовним.

Наводимо коротку пам'ятку, яку було нами розроблено. Вона, щоправда, не вичерпує всіх правил, і може бути розкритикованою, однак цілком достатня для практичної роботи.

Правила ведення діалогу

Добре підготуйтеся до свого виступу

Прочитайте все, що можна знайти з проблеми, яка обговорюватиметься

Заздалегідь сформулюйте свою точку зору, добре аргументуйте власну позицію

Подумайте, що може Ваш співбесідник заперечити

Уважно вислухайте свого опонента

Посміхайтесь!

Спробуйте зрозуміти, що він хоче Вам сказати

Не соромтеся перепитати, якщо чогось не зрозуміли

Пам'ятайте, що Ваша точка зору не є єдино можливою

Подумай, чи можна в цій ситуації знайти компроміс

Якщо Ви не можете знайти переконливих аргументів — запитайте в свого опонента, що він сам думає з цієї проблеми

Не ображайте свого опонента: він має право на власну точку зору
Додержуйтесь «правила мікрофону»: тільки той, хто тримає його в руках, має право висловлюватися

В інтерактивному діалозі ніколи не буває одного переможця! Якщо Ви змусили свого суперника погодитись із вашою точкою зору — вам просто не буде з ким вести діалог!

Шукайте спільні думки з своїм опонентом, а не те, що вас розділяє;

Посміхайся!

Цілі проекту «Громадянський діалог»

Навчально-дидактична:

Закріплення системи знань про реальні соціальні взаємодії це — суто дидактична ціль, те, чим у навчальний час займаються вчителі-предметники. Вона зафіксована у відповідному вчительському плані як навчальна мета. У позаурочних заходах навчальна ціль (мета) відходить на другий план, однак, в нашому проекті, ми звертаємо на це особливу увагу, оскільки знання про соціальну реальність є важливою складовою громадянської культури. Крім того, сам метод навчає підлітків знанням про комунікативні громадянські взаємодії, що також слід віднести до навчальних можливостей діалогу. Виходячи з цього, було визнано, що когнітивним показником ефективності розроблених методик у контексті становлення громадянської культури учня ПТНЗ є динаміка компетентності такого учня, тобто рівень, визначений в лонгітюді знань про суспільні взаємодії [5].

Цей рівень знань охоплює когнітивний компонент, тобто глибину висвітлення проблеми та міру конкретизації обговорюваних питань. Він включає:

- компетентне користування понятійним апаратом — вірну інтерпретацію понятійного апарату та його адекватну операціоналізацію;
- достатнє, з огляду на програму, викладання суспільствознавчих предметів, рівень знань про суспільні взаємодії;
- вміння логічно та компетентно структурувати свої висловлювання, як письмові, так і вербальні (усні).

Виховні:

- виховання індивідуального діалогового стилю громадянської поведінки в процесі взаємодії з людьми;
- розвиток комунікативних умінь та навичок, які забезпечують ефективне існування в громадянському суспільстві;
- удосконалювання навичок прийняття особистих та колективних рішень;
- обмін досвідом ведення діалогу, як моделі соціальної реальності;
- вироблення установки на практичне використання громадянського діалогу;
- розвиток творчого мислення;
- подолання бар'єрів стосовно форм і методів активного навчального діалогу як крок до активності в реальному суспільному житті;
- вироблення навички системного вміння конструювання і методичного опису методики громадянського діалогу, і, відповідно, вміння методичному опису соціальної реальності.

Система показників, що визначає професійну культуру як виховану в процесі педагогічної взаємодії учень-вчитель, включає:

- рівень активності в громадянському діалозі як показник співвідношення партисипаторних, підданських та парохіальних культур в громадянській культурі;

- бажання брати участь у діалозі як показник активності партисипатора;
- визнання діалогу, як методу існування в громадянському суспільстві;
- визнання діалогічності соціального простору (визнання інших людей громадянами, тобто рівноправними учасниками суспільного діалогу);
- здатність творчо осмислювати суспільну реальність;
- високий, динамічно і ситуативно визначуваний, рівень етнічної, релігійної та політичної толерантності;
- вміння застосовувати накопичені психічні новоутворення у практиці суспільного громадянського діалогу.

PowerPoint – програма, яка дозволяє створювати електронні презентації. Таку презентацію можна використати в навчально-виховному процесі як засіб, який дозволяє ілюструвати окремі етапи заходу, концентрувати увагу учнів на певних його деталях. Презентацію найчастіше демонструють аудиторії за допомогою медіапроектора, тоді захід проводять у великій аудиторії. Можливий варіант проведення занять у класі, із об'єднаними в локальну мережу комп'ютерами. Така презентація дає можливість унаочнити основні положення, які необхідно довести до свідомості учнів, сконцентрувати увагу на найбільш важливих моментах заходу.

Можна запропонувати деякі рекомендації з використання кадрів презентації. Не варто зачитувати тексти, які проєктуються на екран: учасники самі зможуть прочитати такі повідомлення. Можливо також запропонувати учасникам прочитати та прокоментувати інформацію, яку вони бачать на екрані. Особливо це важливо, якщо йдеться про цифровий, табличний матеріали, а також діаграми: варто запропонувати учням самостійно визначитися із висновками, які дозволяє зробити така наочність. Важливо максимально наситити екранні кадри ілюстративною інформацією: те, що учасники отримують вербально, має знайти підтвердження у візуальному ряді. Нарешті, ті складові презентації, які вимагатимуть в учасників концентрації на діалогічному виборі, мають бути чітко виділені різним кольором: тоді їхня альтернативність буде ще більш вираженою [7-9].

Додатково скажемо, що кількість презентаційних кадрів визначається тільки навчально-виховними потребами, її не варто обмежувати. При якісному проєкторі і смерковому затемненні учасники заходу не будуть втрачати зацікавленості до пропонованих кадрів і це безпечно для їхнього зору.

Цю статтю присвячено розробленому та проведеному автором заходу «ВІЛ-СНІД у сучасній Україні». Захід розраховано на учнів професійно-технічних училищ та старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів всіх типів, учнів-волонтерів з пропаганди профілактики ВІЛ/СНІД.

Цілі заходу: актуалізувати опорні знання учнів про вірус імунодефіциту людини (ВІЛ) та синдром імунодефіциту людини (СНІД). Вважається, що абсолютна більшість учнів досить добре поінформована про цю проблему. Однак, для значної кількості з них ВІЛ-СНІД залишається чужою, не актуальною, малозначущою проблемою, про яку не згадують повсякденно. Таке ставлення не може задовольнити суспільство, адже СНІД перетворюється поступово у справжню пандемію, а сучасна медицина поки що не навчилася достатньо ефективно боротися з цією інфекцією. Важливо навчити учнів ПТНЗ вмінню запобігати зараженню імунодефіцитом.

Нарешті, важливо виховувати в учнів терпимість та розуміння щодо тих, хто є носієм імунодефіциту чи хворий на синдром. Справа в тім, що, як відомо, в навчальних закладах України вже декілька років навчаються учні, які є носіями

ВІЛ. Більшість з них отримали вірус від своїх інфікованих матерів. Важливо визначити, як ставитися до таких інфікованих дітей, допомогти учням розібратися із їхніми страхами.

Дуже важливо не перетворювати такого роду заходи в нецікаву лекцію, яку учні відвідують лише тому, що так треба вчителю. Доцільно перетворювати заходи в інтерактивні: давати можливість самим учням ПТНЗ активно брати участь у обговоренні актуальних проблем.

Варто зазначити, що більша частина учнів, зазвичай, максимально зацікавлені в названій проблемі: «Наскільки я знаю, в світі — справжня епідемія ВІЛ-СНІДУ. Не минула вона і Україну. Тож кожного з нас може торкнутися ця інфекція». «Треба визначитися, як необхідно змінити свою поведінку у зв'язку з новою ситуацією». Є й ті, хто висловлює свою точку зору, яка, до речі, непогано обґрунтована: «Наскільки я знаю, ця інфекція — не хвороба брудних рук. Нею можуть захворіти або ін'єкційні наркомани, або зовсім аморальні люди, які не мають постійних статевих партнерів і не застосовують засобів захисту. Я не належу ні до тих, ні до тих. Що стосується зараження в медичних процедурах — сучасна медицина намагається не допускати використання неперевіраних та нестерильних засобів. Мене це аж ніяк не стосується». Це — власна точка зору дитини. Сперечатися з нею недоцільно, тим більше, що більшість зазвичай зацікавлена в тому, щоб краще розібратися в предметі обговорення.

Далі варто все ж виявити, що ж саме учні знають про ВІЛ/СНІД, — актуалізувати опорні знання.

Тут можливі два методи:

1. Учасники з місця проявляють свою обізнаність у проблемі, а вчитель-модератор ілюструє їхні висловлювання на екрані. Така методика породжує певну складність: обговорення може не дати вчителю нагоди вчасно знайти необхідний кадр для демонстрації.

2. Вчитель заздалегідь пропонує учням-експертам підготувати короткі повідомлення, вчитель, у такому випадкові, заздалегідь знає, у якій послідовності будуть демонструвати наступні кадри. Нарешті, вчитель може самостійно нагадати учням про основні факти, пов'язані з обговорюваною проблемою. Тоді вже точно необхідні ілюстрації лягають на текст. Однак, втрачається дуже важливий елемент самостійної роботи учнів, розвитку експертів, добре обізнаних у своїй справі.

Цікавим була досить глибока аналітична відповідь під час одного з таких заходів на запитання: «Чим пояснити відносно падіння кількості тих, хто став носієм захворювання в період з 1997 до 2000 року?». «Це, — відповів підліток, — не зменшення кількості захворювань, а відсутність в період розпаду СРСР можливості ці захворювання виявляти. Були відсутні тестові системи, та й бажання медиків працювати ефективно при такій заробітній платні було невисоким».

Варто також запропонувати учням зображення моделі вірусу імунодефіциту людини. Таке зображення, як довів досвід, вражає учасників сильніше, ніж всі діаграми та графіки. Воно сприяє сплеску негативних емоцій, викликає активну емоційну відразу.

Наведемо далі важливу для виховання методик діалогічного обговорення тих проблем, які вимагають морального вибору.

Наступний етап заходу вимагає перевірки ефективності запропонованої методики. Варто обговорити, чи змінилося розуміння предмету обговорення. В цілому,

досвід проведення такого роду заходів свідчить, що кількість тих, хто зацікавився, збільшується значною мірою.

Наступне обговорення доцільно провести за такими запитаннями:

Я досить часто чув останнім часом про небезпеку СНІД

Я останнім часом чув про СНІД зовсім мало

Я взагалі нічого не чув про СНІД

Мета такого діалогу полягає у тому, щоб учні визначилися із тим, наскільки ефективною є сьогодні діяльність суспільства та держави з профілактики синдрому набутого імунodefіциту людини, виявити, наскільки діти задоволені профілактично-інформаційною роботою. В цілому, від обговорення склалося таке враження: активісти-волонтери, які проводили відповідну роботу в класах, твердили, що поінформовані достатньо, пересічні учні заперечували, і наполягали, що їм практично нічого про цю проблему не відомо. Директори навчальних закладів погоджувалися з цими учнями і висловлювали занепокоєння тим, що засоби масової інформації практично нічого чи майже нічого про СНІД останнім часом не повідомляють. «Склалося враження, – заявив один з директорів, – що телебачення перетворилося на суцільний комерційний проект, і ніщо, крім грошей за рекламу, продюсерів не цікавить!». «Цікаво, хто буде платити за рекламу, якщо інфікованих та хворих стане вдсятеро більше», – продовжив думку інший.

І учні, і директори зійшлися на думці, що сучасна школа проводить відповідну роботу, хоч її варто посилити, а от ЗМІ практично відійшли від профілактичних заходів.

На останньому етапі заходу – його кульмінація. Власне кажучи, саме заради цього презентацію варто проводити. Найбільш важливим в контексті цілей проведення заходу є саме ставлення учнів ПТНЗ до своїх ВІЛ-інфікованих однолітків, які можуть вчитися з ними в одному класі. Не менш важливим є ставлення педагогів та адміністраторів навчальних закладів до таких дітей.

Перебіг та результати обговорення цього елемента ставлення до ВІЛ-інфікованих є найбільш ефективним в контексті виховання. Дійсно, ми завжди стоїмо перед проблемою особистого вибору: чи може людина погодитися і примиритися з тим, що поруч з нею буде інший, не такий як вона, особливо, якщо цей інший являє небезпеку, – дійсну чи удавану.

Стереотипи, які визначаються досить низьким рівнем компетентності, ґрунтуються на удаваній небезпеці ВІЛ. На рівні знань, учні і директори впевнені, що спілкування у побуті з інфікованою людиною не може спричинити інфікування. Однак, реальний діалог підтвердив, що острах перед інфекцією присутній. «Я не хотів би навчатися в одному класі з ВІЛ-інфікованою дитиною. Я розумію, що вірогідність зараження невелика, однак, вона існує. Чому я повинен ризикувати своїм здоров'ям?». Як в дзеркалі, його слова відобразилися в точці зору, висловленій директором однієї з шкіл: «Я несу відповідальність за життя і здоров'я учнів моєї школи. Ця відповідальність не тільки юридична, але, в першу чергу, моральна. Дитина може розбити носа, подряпатися, – невже я маю змушувати класного керівника і медичну сестру натягати гумові рукавички? А як же діти, які обов'язково захочуть допомогти товаришеві? Я вважаю, що таких дітей не можна брати в звичайну школу. Вони мають бути або на домашньому навчанні, або у спеціальних навчальних закладах». В такій ситуації дуже важлива роль експертів-волонтерів. Саме вони негайно «кинулися у бій», для того, щоб роз'яснити одноліткам, дорослим адміністраторам, що ВІЛ не передається і в таких випадках, що вірус може

потрапити в організм тільки через вологе середовище, а такі зауваження зробила одна з волонтерок: «Чи не здається вам, що ми взагалі неправильно ставимо запитання про те, чи хочемо ми, щоб ці діти навчалися з нами в одній школі. Справа не в тому, що вони небезпечні для нас, справа в іншому – в тій небезпеці, яку створюємо ми для цих дітей. Вони не зробили ніякого злочину, щоб ізолювати їх від суспільства, тримати в окремих закладах. Уявіть собі, як буде почуватися така дитина, якщо в класі до неї будуть ставитися як до «чужинця», будуть відмовлятися спілкуватися. Ставитися з відразою! Такі діти мають бути тільки в колективі, і ні за яких обставин не мають бути ізольованими від спільноти, від класної громади».

Наступні кадри демонструють відповідні статті Конституції України та з Цивільного кодексу, які регламентують неприпустимість розповсюдження інформації про хворобу, яка стала відома певній особі. Протириччя подальшого діалогу описується таким кадром:

Це – завершальний етап загального діалогу, який виводить його на новий етап морального, соціального, нарешті, громадянського вибору.

Ось максимально цікаві репліки учасників:

«Я – директор школи. Ви змушуєте мене замислитися про нелегку моральну дилему. Як вже казав мій колега, ми несемо відповідальність за життя дітей. Я просто зобов'язаний захищати цих дітей. Але ж я також зобов'язаний піклуватися і про долю тієї ВІЛ-інфікованої дитини, яку мені направили на навчання. Я повинен, крім цього, дотримуватися вимог закону. Але класовод чи класний керівник, та й діти будуть наражатися на небезпеку зараження. То що я маю робити в цій ситуації? А батьки? Вони направили дітей навчатися, а не ризикувати здоров'ям. Попередити, – і викликати відчуження, надмірну пересторогу, конфлікти з батьками, які, безумовно, будуть вимагати, щоб їхніх дітей ізолювали від інфікованої дитини.... Навіть не знаю, що й казати».

Варто в такій ситуації ще раз звернутися до спеціалістів-волонтерів, які мають ще раз визначити повну безпечність побутових контактів з ВІЛ-інфікованою дитиною.

На закінчення заходу, варто підвести підсумки. Тут роль модератора, який проводить захід, є визначальною. Саме він має закликати до важливості знань про названу проблему ВІЛ-СНІД, про необхідність профілактики цієї інфекції, про важливість терпимості та позитивного ставлення до її носіїв. Також важлива проблема еколого-просвітницької роботи у сучасних ПТНЗ, прикладом якої стає застосування нижченаведеного проекту «Людина в техногенному середовищі».

3.4.5. Проект – екологічний журнал «Людина в техногенному середовищі»

Досвід технології впровадження проекту «Людина в техногенному середовищі» Н. Таначової, (викладача біології, спеціаліста вищої категорії) та Л. Шептицької, (викладача географії, спеціаліста вищої категорії) Українського професійного ліцею №2, вивчено та узагальнено К. Романенко, аспірантом Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. В основу інновації покладено ідею проектної навчально-пізнавальної діяльності учнів, що сприяє оволодінню досвідом еколого-просвітницької роботи, в процесі навчання за проектною технологією, вихованню творчої особистості та підготовки учнів до реальної професійної діяльності, в техногенному виробничому середовищі.

Форма проекту: усний журнал.

Мета проекту: активізувати пізнавальну діяльність учнів з вивчення предмету «Основи екології», сформувати готовність до активної дій у ситуації екологічної небезпеки.

Етапи навчальної діяльності в ході реалізації проекту.

Перший етап. Позакласний захід.

Таблиця 1.

Співпраці педагог-учень

1. Заздалегідь роздати учням завдання, підготувати сторінки журналу з теми	Це навчить учнів самостійно працювати з літературою: знаходити необхідну інформацію, аналізувати її, робити висновки
2. Порекомендувати літературу для підготовки сторінок журналу	
3. Підготувати сценку «На прийомі у лікаря»	Впровадження ситуаційних сценок навчить учнів приймати рішення, покращить емоційний стан заходу, наблизить матеріал, що вивчається, до життя
4. Підготувати комікси	
5. Підготувати записи музичних творів на природознавчу тематику	Музичний супровід забезпечить успішніше засвоєння матеріалу уроку

Другий етап: аудиторне заняття з теми: Людина в техногенному середовищі.

Мета: формування навичок запобігання радіаційному забрудненню.

Цілі та завдання: формування в учнів уявлення про вплив радіаційного забруднення на організм людини; встановлення причинно-наслідкових зв'язків у процесі радіаційного забруднення, навчання перенесенню набутих знань у життєву практику.

Форма проведення: «Усний журнал».

Обладнання: таблиці, схеми, ілюстрації з газет і журналів, бейджики з написами, висловлювання відомих вчених, гербарні зразки рослин, комікси, записи музичних творів з екологічної тематики, гасла «Знання дає людині владу. І в першу чергу – владу над собою», «Страшний не той Чорнобиль, що вже стався. Страшний Чорнобиль Нашої Душі!»

План.

1. Вступне слово ведучого (краще, щоб ведучим був учень).
2. Виступи учасників.
3. Сценка «На прийомі у лікаря».
4. Екологічний гороскоп.
5. Зворотній зв'язок (відгук читачів на порушену тему).
(*Тихо лунає музика*).

Ведуча: розпочинаємо наш усний журнал, темою якого є «Людина і техногенне середовище». Під час цього заходу ви ознайомитеся з думками фахівців різних галузей науки щодо проблеми забруднення навколишнього середовища іонізуючим випромінюванням. На сторінках нашого усного журналу ви ознайомитеся

з думками фізика, свою точку зору висловить еколог, як цю проблему розуміють хіміки, генетики окреслять свій погляд щодо питання загальної дії іонізуючого випромінювання на організм, після аварії на ЧАЕС.

Сценка «На прийомі у лікаря-ендокринолога».

Жарти «екологічного гороскопу».

Сторінка 1.

Запитання від кореспондента журналу «Здоров'я»: Скажіть, будь-ласка, як виникає іонізуюче випромінювання, яка його природа?

Фізик: Іонізуюче випромінювання виникає в процесі розпаду радіоактивних хімічних елементів.

Наприклад, таких як:

Плакат 1.

Радіоактивні хімічні елементи: Уран – U Радій – Ra Плутоній – Pu

Основною властивістю іонізуючого випромінювання є його здатність проникати в середовище, що призводить до іонізації, тобто утворення електричних зарядів різних знаків. Рівень іонізуючого випромінювання вимірюють у рентгенах (мікрорентгенах) за годину. Звичайний природний фон іонізуючого випромінювання становить від 7 до 14 мікрорентгенів за годину.

Плакат 2

Природний фон іонізуючого випромінювання від 7 до 14 мікроР/год
--

Важливою величиною для визначення дії іонізуючого випромінювання є кількість опромінення, яку отримала людина за певний час, тобто доза іонізуючого випромінювання. Для оцінки цієї величини використовують сукупний показник – біологічний еквівалент рентгена (бер). Річна доза природного опромінювання становить 0,1–1,5 бер.

Ведуча: А відтепер свою точку зору висловить еколог.

Сторінка 2. Виступ еколога.

Як правило, основну частину опромінювання населення нашої планети дістає від природних джерел радіації (природний радіаційний фон). Такими джерелами є природні радіоактивні речовини, що містяться в земній корі, воді, повітрі. На сучасну людину природні джерела радіації діють значно сильніше ніж, наприклад, сто років тому. Це пов'язано з господарською діяльністю людини. Скажімо, вугілля, як і інші природні копалини, переважно містить небагато радіонуклідів, але після спалювання утворюються продукти за схемою 1:

У цих продуктах концентрація радіонуклідів у сотні разів більша. Звалища шлаку спричиняють місцеве радіаційне забруднення, а попіл розносить радіонукліди на великі відстані.

Окрім природних джерел радіації, існують штучні джерела. За останні 50-70 років було винайдено кілька сотень штучних радіонуклідів, використання яких створює штучний радіаційний фон.

Схема 2. Використання штучних джерел радіації

- у військовій справі ядерна зброя
- у промисловості здобуття електроенергії для дослідження органів та систем
- у медицині для лікування ракових хвороб

Отже, з усього вищесказаного можна зробити висновок, що всі ці факти призводять до підвищення радіоактивного опромінення як окремих людей, так і всього населення Землі.

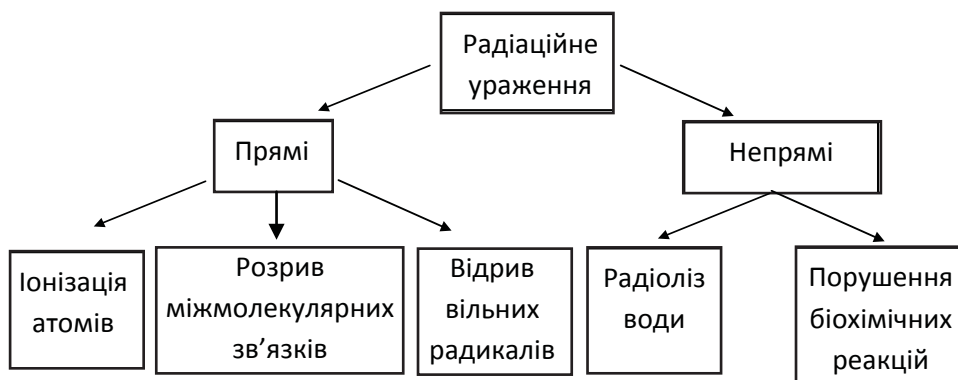
Ведуча: Відкриваємо нашу третю сторінку. Слово надається хіміку.

Сторінка 3. Виступ хіміка.

Механізм порушень, які відбуваються в організмі, на хімічному рівні, під дією іонізуючого випромінювання.

Як вже було сказано, іонізуюче випромінювання порушує діяльність організму. Про те, які саме порушення відбуваються, я і хочу розповісти. За механізмом порушень всі радіаційні ураження поділяють на: прямі і непрямі.

Схема 3.

Пряма дія радіації.

Енергія іонізуючого випромінювання набагато перевищує енергію внутрішньомолекулярних та внутрішньоатомних зв'язків. Тому виникають:

- іонізація атомів;
- розрив міжмолекулярних зв'язків;
- відрив вільних радикалів.

Мішенню для первинного іонізуючого випромінювання є високомолекулярні сполуки, такі як білки (в тому числі і ферменти), нуклеїнові кислоти (ДНК та РНК).

Генетик: А також порушуються метоз і мейоз, виникають генні та **хромосомні** мутації.

Хімік: Непряма (опосередкована) дія радіації зумовлена хімічними речовинами, що утворюються за первинної іонізації молекул. Маючи велику біохімічну активність, такі речовини «запускають» ланцюг реакцій, в яких беруть участь навіть ті молекули, що не зазнали прямої дії радіації.

З цих первинних радіохімічних перетворень у першу чергу слід виділити *радіоліз води*, тобто іонізацію атомів води, з утворенням вільних радикалів (іонів)

ОН- та Н⁺. Взаємодіючи з молекулами води та кисню, ці молекули утворюють пероксидні сполуки, зокрема пероксид водню (H₂O₂), гідро-пероксид водню (HO₂), атомарний кисень (O). Вказані продукти радіолізу води – сильні окислювачі, що здатні змінити перебіг всіх біохімічних реакцій в організмі. Всі ці суто хімічні процеси призводять в організмі до дуже серйозних наслідків, які проявляються у:

- пошкодженні білків;
- окисленні ліпідів, з яких побудовані мембрани та внутрішні структури клітин;
- зміні будови ДНК.

Сторінка 4.

Слово надається **генетику**.

Кореспондент журналу «Здоров'я»: Скажіть, які зміни відбуваються на клітинному рівні під дією іонізуючого випромінювання?

Генетик: В електронному, і навіть у світловому мікроскопі, можна побачити багато ознак радіаційного ураження клітин. По-перше, відрив частин хромосом. Наслідком цього є хромосомні, геномні та генні мутації, що призводять до порушення реплікації ДНК та біосинтезу специфічних білків. У результаті чого:

- виникають аномальні клітини;
- поділ клітин відбувається з різними дефектами або припиняється зовсім.

По-друге, внаслідок ураження мітохондрій та їхніх мембран блокується утворення АТФ, а це призводить до гальмування біосинтезу ДНК та РНК, а отже і білків. Через це порушується біосинтез білків та дія ферментів, що позначається на діяльності організму загалом.

Треба відзначити, що різні клітини організму по-різному реагують на дію іонізуючого випромінювання. Дуже чутливими є клітини, що швидко діляться. Це клітини зародка, плода, дитячих та підліткових організмів. Менш чутливими є клітини хрящової, кісткової, м'язової, нервової тканин. Зокрема, нервові клітини, що не здатні до поділу атому, при опроміненні гинуть останніми.

Звідси робимо висновок, що внаслідок цих процесів уражаються всі системи організму людини та порушуються їхні функції.

Сторінка 5. Доповідь лікаря.

Про загальну дію іонізуючого випромінювання на організм.

Всі люди зазнають дії іонізуючого випромінювання, але різної інтенсивності, за якою можна виділити три групи:

- група А – ті, хто працює з джерелами іонізуючого випромінювання,
- група Б – ті, хто мешкає у зоні можливого радіаційного забруднення,
- група В – всі інші.

Існує поняття – *гранично допустима доза* (ГПД). Це така доза, яка не може спричинити несприятливих змін в організмі людини.

Плакат 3. Гранично допустимі дози для різних груп людей

Група А – 5 бер/рік
Група Б – 0,5 бер/рік
Група В – 0,1 бер/рік

Будь-яке іонізуюче випромінювання за своєю природою шкідливе для організму людини. Навіть малі дози випромінювання можуть впродовж двох десятиріч призвести до виникнення ракових пухлин.

Вчений-генетик: А також до генетичних змін, що виявляються в наступних поколіннях.

Лікар: Найперший та найнебезпечніший прояв радіаційного ураження – це порушення імунітету. Якщо подивитися мазок крові у світловому мікроскопі, то можна побачити, що вже на другу добу після опромінювання майже зникають лімфоцити. Організм стає беззахисним перед будь-якою інфекцією. Найчастіше виникають тяжкі ангіни, запалення легенів, що може стати причиною загибелі хворого.

Другий прояв – це підвищена кровоточивість, що є результатом порушення органів кровотворення. Значно знижується продукування тромбоцитів, які є важливим чинником згортання крові. Водночас збільшується проникність судинної стінки. Виникають: підшкірні крововиливи, крововиливи у тканини та органи, кровотечі (насамперед з ясен). Іноді крововиливи завершуються смертю.

Кровотечі та припинення продукування еритроцитів у кістковому мозку стають причиною недокрів'я – *анемії*.

Значним є вплив іонізуючого випромінювання і на нервову систему. По-перше, порушується функціональний стан нервових центрів, внаслідок дії продуктів радіолізу та розпаду тканин. По-друге, з поглибленням функціональних змін починається розлад регуляторної та контролюючої діяльності центральної нервової системи по відношенню до всіх інших органів та систем, внаслідок чого виникають: порушення сну, тяжкі неврози.

Великі дози іонізуючого випромінювання пошкоджують тканини організму. Зокрема, при одноразовій дозі опромінювання в 100 Рентген у людини виникає гостра *променева хвороба*. А одноразова доза в 600 Рентген призводить до загибелі. Існує декілька видів променевих уражень. Залежно від поширеності, вони поділяються на:

- місцеві (утворення виразок, що довго не загоюються);
- загальні (тяжкі, що призводять до розвитку гострої чи хронічної променевої хвороби).

Залежно від перебігу:

- гострі;
- хронічні.

Одноразове опромінювання небезпечніше, ніж частинами у тій самій дозі!

Ураження ендокринної системи відбувається в два етапи. На першому етапі підвищується активність залоз внутрішньої секреції, особливо надниркових. Внаслідок цього викидається велика кількість адреналіну, що створює внутрішній стрес. Наступний етап настає на другий-третій день, коли виснаження залоз внутрішньої секреції призводить до різкого зменшення утворення всіх гормонів, що веде до багатьох порушень в організмі людини, наприклад, до порушення обміну речовин.

Генетик: У процесі дії іонізуючого випромінювання уражається і статеві система.

Лікар: Так, відбуваються зміни в статевих залозах як жіночого, так і чоловічого організму. Гаметогенез, тобто утворення і дозрівання статевих клітин, гальмується або й зовсім припиняється. За статистичними даними, на забруднених територіях

у жінок і чоловіків дітородного віку підвищується ймовірність неплідності. Відмічено також збільшення кількості дітей з вадами розвитку, недоношених або мертвих.

Сторінка 6.

Погляд еколога.

Особливості дії на організм людини чорнобильського опромінення.

Радіонукліди, які поширилися внаслідок аварії на ЧАЕС, це насамперед: йод-131, цезій-137, стронцій-90, які потрапляють до організму людини через повітря або разом з водою чи їжею.

Радіоактивний йод-131 замінює у тканині щитовидної залози нормальний йод, який накопичується в ній і входить до складу її гормонів. Період його напіврозпаду – 8 днів.

Радіоактивний цезій-137 частково замінює в організмі калій, особливо у м'язах. Період напіврозпаду – 30 років. Міститься в цибулі, бобових, м'ясі.

Радіоактивний стронцій-90 накопичується у кістках, частково замінюючи кальцій. Період напіврозпаду – 29 років.

Лікар: Стронцій-90 вражає кровотворну систему. Звідси можливість виникнення анемії та лейкозів (злоякісних хвороб кровотворної системи). Для людей, які проживали або проживають на забруднених радіонуклідами територіях, дуже важливим є радіозахисне харчування.

Сторінка 7.

Сценка «На прийомі у лікаря-ендокринолога».

Пацієнт: Добрий день, лікарю.

Лікар: Добрий день, що Вас турбує?

Пацієнт: Щось у мене зі щитовидкою, то, мабуть, після того Чорнобиля. Я туди їздив після 86-го.

Лікар: Ну, добре, подивимось (проводить обстеження).

Пацієнт: Мені буває погано у душному приміщенні, щось роблю – задихатися починаю, часто відчуваю голод, не можу заснути.

Лікар: Так... Дійсно... Ви вчасно звернулися.

Пацієнт: Лікарю, а що мені робити?

Лікар: Я призначу вам спеціальні препарати. Але у Вашому раціоні обов'язково повинні бути: *білки*, бо вони є джерелом амінокислот, які беруть участь у формуванні імунітету, кровотворенні, функціонуванні печінки; *жирні кислоти*, наприклад олії – соняшникова, оливкова; вітаміни – С, В₂, В₆, Е₂, РР, А, D; *рослинна їжа* – зернові, овочі, фрукти. Вони містять радіозахисні речовини *пектини та клітковину*, призначенням яких є виведення радіонуклідів з організму.

Овочі	Ягоди	Фрукти
Морква	Смородина	Яблука
Капуста	Калина	Вишня
Цибуля	Обліпиха	Абрикоси
Часник		

Плакат 4. Рослинна їжа, що містить радіопротектори

Також важливе значення має і приготування їжі:

- якщо молоко кип'ятити, радіонукліди зникають майже повністю;

- якщо варити м'ясо, приблизно 80% радіонуклідів переходять у бульйон, який краще вилити;
- риба в процесі обробки втрачає з відходами (луска, зябра, кістки) до 30% радіоактивного цезію;
- овочі при термічній обробці втрачають до 50% радіонуклідів;
- гриби бажано двічі проварити по 20-30 хвилин, відвар вилити.

Плакат 5. Рослини, що мають протирадіаційну дію

- оман (дивосил) - нагідки - полин гіркий - квітки липи - звіробій

Сторінка 8.

«Екологічний гороскоп».

Ведуча: Ми сьогодні говорили з вами про забруднення навколишнього середовища радіоактивними речовинами. Звичайно, щоб протистояти їхньому впливу, потрібно проводити певні заходи. Думки і рекомендації спеціалістів ви вже чули, а зараз ми хочемо запропонувати вам гороскоп-пам'ятку, який, сподіваємося, допоможе вам захистити себе від негативної дії цих речовин.

Отже:

Козероги, Овни, Тільці – бажано вживати траву якомога далі від 30-кілометрової зони.

Терези – врівноважено ставитись до збирання грибів у забрудненій зоні.

Леви – перед вживанням м'яса різних тварин запитувати, чи не були вони в Чорнобильській зоні.

Близнюки – брати участь у природоохоронних заходах.

Водолії, Раки, Риби – стежити за станом води, в якій проживаєте.

Стрільці, Скорпіони – полювати тільки на рослинну їжу.

Діви – недовіряти рекламі при використанні гербіцидів на вашій присадибній ділянці.

Сторінка 9.

Зворотній зв'язок. Відгук читачів на порушену тему.

Кореспондент журналу «Здоров'я»: «То чи може звичайна людина залишитися в таких умовах якщо не здоровою, то хоча б знизити ризик захворювання?»

Читач. Так може? І це зробити не складно. Є кілька правил, дотримуючись яких, можна знизити ризик до мінімуму. Ось ці правила.

1. *Будь-яка мала доза збільшує вірогідність віддалених наслідків радіації.* Навіть невелика доза радіаційного опромінення може спричинити появу злоякісних пухлин, генетичних порушень.

2. *Пам'ятай, що резервом зменшення отриманої дози є мінімізація контактів з природними та штучними джерелами радіації.*

3. *Уникай гіперсоліції та послуг повітряного флоту.* Під час авіаперельотів опромінення від космічних променів зростає у 25 разів. Мешканцям радіоактивно

забруднених регіонів України краще уникати дії природних джерел радіації, зокрема, сонячних ванн та авіаперельотів.

4. *По можливості, скоротити до мінімуму рентгенологічні обстеження.*

5. *Зведи до мінімуму контакт з газом радоном.* Мешканцям радіоактивно забруднених регіонів України доцільно скоротити час перебування в будівлях з граніту і пемзи та звести до мінімуму використання вугілля як палива.

6. *Створити всі умови для активної роботи репараз.* Репарази – це ферменти, які відновлюють пошкодженні ділянки ДНК. Вони активізуються киснем та під дією інфрачервоних променів. Таким чином, провітрювання приміщень та перебування в сауні чи біля печі стимулюють захист організму від мутаційного впливу радіації.

7. *Потурбуйся про раціон з радіопротекторами і адаптогенами.* Антирадикальні та антиоксидантні ефекти справляють такі флавоноїди як рутин, кверцетин та антоціан, які містяться в чорній смородині, чорноплідній горобині, столовому буряку, в темних сортах винограду, у листі чаю. Захисну дію має аскорбінова кислота, яка впливає на поділ клітин та стимулює імунну систему. Багато вітаміну С у кислій капусті, тертому хроні, джемі з чорної смородини, відварі шипшини. Адаптогени мають одночасно протирадіаційний та антистресовий ефект. До них належать препарати з рослин родини аралієвих – женьшень, елеутерокок, заманиха). *Отакі наші правила! Будьте завжди здорові, адже здоров'я найбільше багатство людини!*

Поради:

1. На початку «Усного журналу», щоб створити відповідний настрій, можна використати також відеозаписи.

2. Щоб включити у гру ланку «міжпредметні зв'язки», можна провести змагання:

а) хто назве найбільше радіоактивних елементів?

б) назвати якомога більше процедур обстеження організму, під час яких використовується рентген або радіоактивні елементи.

3. До сторінки «Екологічний гороскоп» можна додати відповідні малюнки.

Третій етап: Гра «Складання денного раціону»

Мета: Закріпити знання, сформувати вміння та навички додержання правил радіозахисного харчування.

Час проведення: наприкінці заходу.

Умови гри: учасники об'єднуються у команди (по 5-10 учнів), які змагаються між собою. Обираються капітани команд. Кожна команда отримує завдання скласти денний раціон з наданого переліку продуктів, з урахуванням правил радіозахисного харчування. Кожний продукт заздалегідь оцінюється за його позитивною чи негативною дією, але учні не мають перед собою цієї шкали. Складені раціони оцінюються за балами, крім того, враховується максимальне урізноманітнення харчування. Оцінюються також грамотне коментування капітанами команд корисного впливу складеного командою раціону.

Запропоновані продукти.

назва	бали	назва	бали
абрикос	+3	кока-кола	0
вишні	+2	яблучний сік	+3

гриби лісові	-3	картопля	+3
морква	+3	м'ясо (яловичина)	+3
цукерки	0	м'ясо (свинина)	+1
тістечка	0	бульйон	+1
суниці лісові	-2	квасолевий суп	+3
молоко	+2	риба прісноводна	-3
кефір	+3	риба морська	+2
сир	+3	гречана крупа	+3
чай	+2	вівсяна крупа	+3
мармелад	+3		

Четвертий етап: «Екологічна ситуація в Київській області»

Мета: розширити знання учнів про поняття «екологічна ситуація»; дослідити вплив діяльності людини на навколишнє середовище Київської області та наслідки цього впливу;

вдосконалювати навички роботи учнів з картографічним матеріалом, з різними додатковими джерелами інформації;

розвивати творчий інтерес до проблем довкілля, активність, комунікативність; здійснювати екологічне виховання, прищеплювати любов до природи.

Обладнання: фізична карта України; географічні атласи, карти Київської області «Техногенні фактори впливу на природу» та «Природоохоронні засоби», творчі роботи експертних груп.

Використані методи та прийоми: ділова гра «Експертні групи», міні-проекти «Пам'ятки-застереження», бліцтурнір з використанням словникового етапу «Логічний ланцюжок», «Запиши тезу».

Структура роботи:

1. Організація учнів.
2. Актуалізація попередніх знань.
3. Мотивація навчальної діяльності.
4. Ознайомлення з новим матеріалом:
 - а) Дзвони Чорнобиля;
 - б) Звіти експертних груп;
 - в) Конкурс «Запиши тезу».
5. Узагальнення матеріалу:
 - а) «Логічний ланцюжок»;
 - б) міні-проект «Пам'ятки-застереження».

1. Організація учнів.

Учні розділені на 4 експертні групи, кожна з яких попередньо виконувала завдання, пов'язані з економічною ситуацією в Київській області.

2. Актуалізація попередніх знань

Для визначення теми сьогоднішнього уроку ми проведемо невеличкий бліцтурнір, щоб знайти «ключ». По два запитання командам:

1. Область, розташована в центральній північній частині України, на обох берегах Дніпра, межує з Білоруссю.

2. Одна з умов життя на Землі, за відсутності якої живий організм гине через декілька хвилин.

3. Компонент природи, який є результатом тісної взаємодії гірських порід, клімату, води, живих організмів, який дослідив відомий вчений В. В. Докучаєв.
4. Мінерал, який є найпоширенішим на нашій планеті.
5. Одна з найважливіших ознак географічної оболонки Землі, що відрізняє нашу планету від інших, відомих людству.
6. Які представники живої природи найбільше розрізняються на різних широтах нашої планети?
7. Наука, яка вивчає навколишнє середовище та його взаємодію з живими організмами.
8. Район в центрі Київської області, який називають Малишковим краєм.

Додаток 1: відповіді

Отже, коли ми складемо ключі-відповіді, то як можна сформулювати тему проєкту? (Екологічна ситуація в Київській області)

3. Мотивація навчальної діяльності учнів

Сьогодні ми познайомимося з екологічною ситуацією в нашому районі, області. Наші експертні групи розкажуть про результати досліджень, які вони отримали при вивченні картографічних матеріалів, різних інформаційних джерел, очевидцями деяких подій та явищ ми з вами стаємо самі.

Всі разом ми спробуємо висловити свої думки, пропозиції щодо того, як можуть покращувати екологічну ситуацію звичайні громадяни, керівники підприємств, урядовці. Адже у стосунках навколишнього середовища і людини настав той час, про який можна навести висловлювання Бернарда Шоу:

*Ми вже навчились літати
в повітрі, як птахи.
Ми вже навчились плавати
під водою, як риби.
Нам ще залишилось навчитись
жити на Землі як люди!*

4. Ознайомлення з новим матеріалом:

- а) Дзвони Чорнобиля
 - Як ви думаєте, про яку екологічну катастрофу згадують у ці останні дні жителі всієї України, особливо Київської області?
 - Хто знає, коли це лихо сталося, адже серед жителів нашого міста (села) є багато людей, які безпосередньо брали участь у ліквідації аварії на ЧАЕС.
 - На жаль, катастрофа сталася через людську недбалість, безвідповідальність невеликої групи людей, а шкоди навколишньому середовищу завдано надзвичайно, катастрофічно багато.

Під час вибуху четвертого реактора ЧАЕС в навколишнє середовище потрапило близько 50 млн. кюрі техногенних радіонуклідів, у тому числі й тих, що мають тривалий період напіврозпаду: цезію-137, стронцію-90, радію-226. Радіаційного забруднення зазнали повітря, ґрунти на 20% території України, де зараз проживає понад 2 млн. осіб. Високі концентрації радіоактивних речовин виявлено у 18 областях України та на території сусідньої Білорусії, а, частково, і Росії.

Після цієї аварії з'явився вислів «Єгипетські піраміди простояли на землі 5 тис. років, а наслідки аварії людство буде відчувати 10 тис. років».

(У результаті катастрофи вже загинуло понад 50 тис. осіб із 100 тис. ліквідаторів аварії. Зростає захворюваність населення на хвороби крові, систему кровообігу).

Бідо мого Полісся льоноцвітного,
Чорнобиле, гірка сльоза столиці...
Полине думка до села привітного
І загуде, як дзвін, в порожнім комині.
Промінчик сонця в посмішках не гратиме,
І не змахне услід матуся хусткою.
Тут тільки смуток так за душу братиме,
Що ти примусив хату стати пустою.
Вже заросла, у бур'яні згубилася
Мого дитинства стежка під калиною.
Так хочеться, щоб лиш не повторилася
Страшна біда повік над Україною.

б) Звіти експертних груп

1. Географічне положення Київської області

Київська область розташована в центральній частині Східноєвропейської рівнини, на півночі правобережної і, частково, лівобережної України. Протяжність із заходу на схід складає 174 км, з півночі на південь – 260 км. Територія області складає 28,1 тис. км², населення – близько 1,9 млн. осіб. Наша область утворена 27 лютого 1932 року.

У складі області – 25 районів, 11 міст обласного підпорядкування, 30 селищ міського типу, 1220 сільських населених пунктів.

Київська область межує з Житомирською областю (на півдні), Вінницькою (на південному заході), Черкаською (на півдні), Полтавською (на південному сході), Чернігівською (на сході) України та на півночі з Гомельською областю Республіки Білорусь.

2. Оцінка техногенного навантаження на територію області

Для Київської області характерна територіальна нерівномірність у розміщенні промислових виробництв: на дев'ять з двадцяти п'яти районів області припадає приблизно 75% всієї потужності промислового виробництва.

Основу промислового потенціалу області складають 335 великих та середніх підприємств. Загальнодержавне значення з них мають такі, як Трипільська ТЕС, Броварський завод промислової металургії, найбільший в Європі Київський картонно-паперовий комбінат (ККПК), ЗАТ «Росава» у Білій Церкві.

У складі промисловості області значну частку займають потенційно небезпечні виробництва, які, внаслідок можливого раптового порушення технологічних схем, ймовірно викличуть локальні техногенно-екологічні кризи. Це – підприємства енергетики, паливного комплексу, металургії, хімії, нафтохімії, транспорту, харчової промисловості (всього 92 підприємства). З них на території області нараховується 54 хімічно небезпечних об'єктів, де зберігається та використовується понад 318, 5 тонн хімічно небезпечних речовин (хлору, аміаку) та 38 вибухонебезпечних об'єктів, які використовують у своєму виробництві легко займистості та вибухонебезпечні речовини: природний газ, зріджений газ, нафтопродукти, фарби, лаки, деревину, борошняний та зерновий пил. Радіаційну небезпеку складає об'єкт

«Укриття» в зоні Чорнобильської АЕС, де зараз зберігається 180 т ядерного палива.

Найбільше небезпечних речовин у своєму виробництві використовують такі підприємства області: ВОС «Київоблводоканал» (м. Бровари) – хлор, ВАТ «Київський МПЗ» (м. Вишневе) – аміак.

У межах області існує розвинута мережа трубопроводів (понад 260 км нафтопроводів та 1520 км газопроводів), значна частина яких експлуатується з 1956 року. Найбільшу потенційну небезпеку в області через ресурсотехнічний стан створюють системи магістральних газопроводів Боярського та Яготинського управлінь.

Область зазнала суттєвого радіоактивного забруднення в результаті Чорнобильської катастрофи в 1986 році. Загалом площа територій, віднесених до зон радіоактивного забруднення, складає 12,37 тис км² (42,8% від прощі області), на якій проживає близько 920 тис. осіб, з них – 280 тис. дітей.

У результаті створення Київського та Канівського водосховищ на Дніпрі, в період весняних повеней в басейні самого Дніпра та Десни відбувається часткове підтоплення житлових угідь (всього 113 населених пунктів у 21 районі).

Ускладнюється екологічна ситуація області через виникнення природних пожеж у пожежонебезпечний період, у господарствах агропромислового комплексу, прилеглих до лісових масивів, у Києво-Святошинському, Богуславському, Обухівському, Барішівському та Бориспільському районах.

Київщина має густу мережу автомобільних (82000 км) та залізничних (800 км) шляхів, що значно погіршує стан навколишнього середовища.

3. Географічне положення Обухівського району

Обухівський район розташований в центральній частині Київської області, на правому березі Дніпра.

Територія району – 773 км², населення – понад 72 тис. осіб. Район створений 7 березня 1923 року.

Район межує на півночі з Києво-Святошинським районом, на заході – з Васильківським, на південному заході – з Білоцерківським, на півдні – з Кагарлицьким, на сході – з Бориспільським (через р. Дніпро).

У районі є два міста – Обухів та Українка, селище Козин і 43 сільські населені пункти.

4. Вплив промисловості Обухівщини на довкілля

Серед екологічно небезпечних об'єктів Київської області, на жаль, «лідером» є Трипільська ТЕС, розташована в околицях м. Українки. За оцінками спеціалістів, станція дає 79% обсягів обласних викидів в атмосферу.

Крім цього об'єкта, в зоні Трипільського промвузла (його об'єкти розташовані вздовж автотраси від Трипільської ТЕС до околиць м. Обухова) в атмосферу викидається близько 50 видів шкідливих речовин, зокрема, окис вуглецю, двоокис сірки, двоокис азоту. В Обухівському районі близько 500 стаціонарних джерел викидів у повітря, серед яких (крім ТЕС) є: АТ «Цегла Трипілья», ОП «Енергія», ВАТ «Київський КПК», ВАТ «Стиролбіотех».

Екологічною катастрофою не тільки для Обухівщини, а й всього середнього Придніпров'я, є полігон №5 біля села Підгірці, куди вже багато років звозять побутові та промислові відходи з Києва. І хоч питання з цим полігоном вже неодноразово порушувалося на державному рівні, зрушень у його розв'язанні практично немає. Все залишається на рівні обіцянок. Крім цього полігону є ще полігон про-

мислових і побутових відходів біля села Трипілля, куди звозяться відходи майже з усього району, особливо з міст Обухів та Українка.

Поблизу Трипільської ТЕС знаходиться звалище попелу, де попіл розмивається водою та розвівається вітром.

У нашому районі є місце, де зберігаються пестициди (досить токсичні речовини) поблизу біохімзаводу, села Долина, між селами Германівка та Семенівка.

Майже вся територія Обухівського району, за винятком неширокої смуги на заході, піддається забрудненню приземного шару повітря техногенним пилом.

5. Стан води, ґрунтів, рослинного та тваринного світу Обухівського району

Усі відходи від промисловості, сільського господарства та житлово-комунального господарства негативно відбиваються на таких компонентах природи, як води, ґрунти, рослини та тварини.

Зокрема, за екологічною оцінкою якості поверхневих вод, зафіксовані такі особливості: поблизу Києва за сольовим складом, еколого-санітарними та токсико-радіаційними критеріями вода оцінюється як добра і задовільна, а на півдні нашого району за токсико-радіаційними критеріями вода – неякісна. Наприклад, щоб місту Українка споживати якісну питну воду, її качають із артезіанських свердловин глибиною близько 200 м, на що йдуть додаткові витрати електроенергії, людської праці, труб.

Ґрунти нашого району, в основному, представлені опідзоленими та типовими чорноземами. На південному заході зустрічаються лучно-чорноземні ґрунти, в північній частині та вздовж Дніпра зустрічаються сірі лісові ґрунти, та є окремі ділянки дерново-підзолистих ґрунтів. Загалом, ґрунти родючі, і тільки незначна їх частина має середню родючість. Тому і викликають значну стурбованість такі факти, як розпродаж чорноземів, що вантажівками вивозяться з полів, розширення площ сміттєзвалищ, зростання ярів через людську недбалість.

На наших очах вирубуються значні ділянки лісів, повністю забудована долина річки Козинки, продовжується забудова луків вздовж річок Стугни, Бобринці, Красної. Нехтують ділянками лісів, які мають природоохоронне, водо- та ґрунтозахисне, берегоукріплююче значення поблизу селища Козин, сіл Витачів, Перше Травня, Копачів, Тарасівка.

6. Природоохоронні заходи на території області

У межах Київської області можна виділити такі території загального забруднення навколишнього середовища:

1. Території екологічної катастрофи: тридцяти кілометрова зона ЧАЕС. Тут найнебезпечнішими забруднювачами є радіонукліди, якими територія заражена після аварії у квітні 1986 року.

2. Надзвичайно забруднені території: більша частина області на північ від Києва, Броварський район, частково території майже всіх районів на правому березі Дніпра, південніше Києва. На жаль, у тому числі і територія нашого, Обухівського району. На цих територіях поєднується радіоактивне забруднення з різними іншими факторами техногенного забруднення.

3. Території помірно забруднені: в основному, лівобережжя Київської області та, частково, центральні частини області на правобережжі.

4. Території умовно чисті: незначні ділянки на півдні області на правому березі та в Згурівському районі, на лівому березі Дніпра.

Виходячи із оцінки екологічної ситуації на Київщині, обласні органи виконавчої влади спрямовують зусилля на суттєве поліпшення екологічної ситуації та здоров'я людей, на зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище. Перевага надається впровадженню маловідходних технологій у виробництві, ресурсо- та енергозабезпеченню, заміні носіїв енергії та сировини на безпечніші для навколишнього середовища джерела.

Велика увага приділяється охороні повітряного басейну, стану водних ресурсів та рекультивации земель.

Для збереження рослинного та тваринного світу в межах області створюються:

- а) дендрологічні парки: «Київ», «Олександрія» (Біла Церква);
- б) заповідні лісопромислові господарства: Дніпровсько-Тетерівське, Залісне;
- в) заказники: ботанічний «Лісники» (Києво-Святошинський район); ландшафтний Козинський (Обухівський район); гідрологічний Усівський (межа Згурівського та Яготинського районів); орнітологічний Жарнівський (Києво-Святошинський район);
- г) пам'ятки природи.

У межах забруднення приземного шару повітря техногенним пилом існують станції очищення атмосферного повітря: Київ, Бровари, Біла Церква, Обухів, Українка.

Ведеться постійний контроль за екологічною оцінкою якості поверхневих вод за:

- а) сольовим складом;
- б) еколого-санітарними критеріями;
- в) токсико-радіаційними критеріями.

В області здійснюються заходи з підвищення родючості ґрунтів, а також рекультивация земель на місці кар'єрів і торфорозробок: Баришівський, Васильківський, Макарівський та Бородянський райони.

Для запобігання утворенню та поширенню ярів, через будівництво гідротехнічних споруд, проводяться заходи на території Богуславського району. Вздовж обох берегів Дніпра (особливо в районі Київського та Канівського водосховищ) проводяться роботи з укріплення берегів та посадки водоохоронних насаджень.

7) Стан навколишнього середовища і рівень здоров'я населення

Здоров'я людини відображає рівновагу між організмом людини та середовищем її існування.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, 80% захворювань, зумовлених станом екології, є майже невиліковними. Виявлено, що структура захворювань тісно пов'язана з характерними ознаками викидів промисловості, яка превалює в даному регіоні. Наприклад, забруднення, спричинене підприємствами хімічної промисловості, впливає на складові крові, сприяє розвитку злоякісних пухлин; застосування пестицидів у сільському господарстві викликає захворювання органів травлення, обміну речовин, крові тощо; онкологічні захворювання залежать від хімічної природи речовин-забруднювачів, зокрема, значний спалах таких захворювань викликало радіоактивне забруднення території України, в тому числі й Київської області.

Наслідком забруднення води є те, що забруднюючі речовини зменшують вміст кисню, сприяють поширенню хвороботворних бактерій-збудників таких інфекційних захворювань, як дизентерія, холера, гепатит, черевний тиф. А вживання води із вмістом понад 1 мг/л фтору призводить до руйнації емалі зубів і, навіть, їх втрати.

Під час звіту груп, всі її учасники, крім «експертів» записують на аркуші основну думку, яку висловлено.. Листок за столом передається по черзі. Керівники експертних груп відмічають, від кого починає переміщуватися аркуш.

в) Конкурс «Запиши тезу»

Після останнього запису аркуші вивішуються на видному місці.

5. Узагальнення матеріалу

а) За методом «Логічний ланцюжок», закінчіть думку

Кожна експертна група отримує аркуш, на якому написано:

- Якщо я побачу, як на берег водойми звозять сміття, то я...
- Якщо я побачу, що господарі скидають отрутохімікати у водоймище, то я...
- Якщо я побачу, що на луках, у лісі чи на березі знищують рідкісних тварин

чи рослин, то я...

- Якщо я побачу, що запалюють вогнище у недозволеному місці, то я...

Закінчення логічного ланцюжка озвучується усно одним з учасників.

б) «Пам'ятки-застереження» – творче завдання

Одним із завдань груп було підготувати пам'ятки-застереження щодо експлуатації природного середовища (групи на аркушах демонструють пам'ятки)

в) Вірш

*Ми віримо у те, що кожен з нас
посадить сад чи дерево, чи квіти.
І в Україні буде щастя й сміх,
І завжди тут здорові будуть діти.
Все на землі, все треба берегти:
І птаха, й звіра, і оту травинку.
Не чванься ти, що цар Природи – ти,
Бо, врешті, ти – лише її частинка.
П'ятий етап: Підведення підсумків проекту*

1. Презентація відеоролика «Новини масмедіа: Техногенні проблеми Київщини».

2. Фотоекспозиція «Результати проведеного інтерв'ю».

3. Конкурс на кращий твір «Ми протестуємо» (пісня, вірш, балада, ода, танець, декламований монтаж, історія, казка тощо).

4. Звернення до громадськості.

Шостий етап: Оцінювання та рефлексія учнівської діяльності

а). Робота всіх учнів оцінюється за такими критеріями:

1. Участь у підготовці (керівники груп).
 2. а) участь у бліцтурнірі;
 - б) звіт команд-експертів (усна розповідь);
 - в) письмовий звіт команд-учасниць уроку (аркуш «Запиши тезу»);
 - г) «логічний ланцюжок»;
 - д) пам'ятки-застереження.
- б). Тест-анкета (визначення ставлення кожного з нас до природи)

Тест-анкета «Чи шануєте ви природу?»

(Відповідь «так» – 3 бали; «ні» – 1 бал)

1. Люди є частиною природи.
2. Вам подобається, коли дарують живі квіти?

3. Ви залишаєте сміття в лісі після відпочинку?
4. Чи потрібно створювати заповідники?
5. Чи можливе життя без повітря?
6. Погана природа впливає на ваш настрій?
7. Чи потрібно нищити мухомори в лісі?
8. Капкани в лісі – це необхідність?
9. Ви любите збирати конвалії навесні?
10. Вам подобається дарувати тварин?
11. Ви боїтеся жаб і гадюк?
12. Промислові викиди забруднюють водойми?
13. Червона книга допомагає охороні природи?
14. Людина своїми діями впливає на довкілля?

Результати:

25-27 балів – ви справжній друг природи, вмієте оберігати, піклуватися про все живе на Землі;

28-30 балів – ви любите природу, проте більше з погляду користувача її благами;

понад 30 балів – вам варто замислитись, що ви залишите на Землі у спадок своїм нащадкам.

Література до третього розділу

1. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. Алмонд, С. Верба // Полис. – 1992. – №4. – С.122-135
2. Багиев Г.Л., Наумов В.Н. Руководство к практическим занятиям по маркетингу с использованием кейс-метода [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.marketing.spb.ru/>
3. Балакірева О. М., Варбан М. Ю., Варбан Є. О., Семенова М. М., Шидловский Д. О. [О.М.Балакірева, М. Ю. Варбан, Є. О. Варбан М. М. Семенова, О.Шидловский] Протидія епідемії ВІЛ/СНІД у молодіжному середовищі: налітничий звіт за результатами опитування «Знання. Ставлення. Поведінка.» підлітків та молоді Південних регіонів України у рамках спільного проекту з дитячим фондом Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) «Профілактика ВІЛ/СНІДу серед підлітків та молоді Південного регіону України»: Український ін-т соціальних досліджень. – К., 2001. – 78 с
4. Бем И., Шнейдер Й. Условия включения продуктивного обучения в систему средних школ Берлина / И. Бем, Й. Шнейдер // Школьные технологии. – 2002. – №2. – С. 56-61.
5. Бірюкова І. В., Бородай С. М., Катоній О. М., Кириленко М. І., Мінакова М. В. Профілактика ВІЛ/СНІДу, наркоманії, алкоголізму серед учнів і студентів: В 3 т. / В. Г. Панок (ред.), І. І. Цушко (ред.). – К. : Ніка-Центр, 2005. – 264 с.
6. Буцик І. М. Обґрунтування педагогічних засад застосування методів продуктивного навчання в професійній підготовці інженерів-механіків сільського господарства / І. М. Буцик // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: [зб. наук, праць]. – К.: Видавничий центр КДЛУ. – 2000. – Вип. 20. – С. 98-100.
7. ВІЛ/СНІД серед дітей та молоді в Україні: Тематичне дослідження. – К., 2001. – 44 с.
8. ВІЛ/СНІД: відчуй себе захищеним: Спецвипуск. – Б.м.: Шкільний світ, 2004. – 192 с.
9. Гриценко Л. І, Ткачук І. І. Подолання стигматизації і дискримінації людей (дітей), які живуть з ВІЛ / АПН України / Л. І. Гриценко І. І. Ткачук. – К. : Ніка-Центр, 2005. – 156 с.
10. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М.: ИНТОР, 1996. – 544 с.
11. Демин А. И. Дидактические основы развития познавательной деятельности учащихся средней общеобразовательной и специальной школы (на материалах обучения технического труда и сельскохозяйственной техники): автореф. дис... на соискание степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А. И. Демин. – М., 1990. – 36 с.

12. Долгоруков А. Метод Case Study как современная технология профессионально-ориентированного обучения [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.vshu.ru/>
13. Єжова О. О. Показники здорового способу життя серед молоді професійно-технічних навчальних закладів. / О. О. Єжова // Культура здоров'я : зб. наук. – Херсон: ПП Вишемирський, 2008. – С. 132-135.
14. Єжова О. О. Ціннісне ставлення до здоров'я як психолого-педагогічна проблема. / О. О. Єжова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – №1(3). – С. 45-55.
- Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інф. зб. МОН України. – 1996. – №13. – С. 2-14.
15. Зайцева І. В. Мотивація учіння студентів / За ред. П. Г. Лузана. – Ірпінь: Редакційно-вид. відділ АДПС України, 2000. – 191с.
16. Левченко Т. И. Современные дидактические концепции в образовании / Т. И. Левченко. – К.: МАУП, 1995. – 168 с.
17. Лях Т.Л. Використання інтерактивних методів у програмах з формування здорового способу життя / Т.Л. Лях, Т. В. Журавель // Основи громадського здоров'я: теорія і практика : навч.-метод. посіб. / [Т. П. Авельцева, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько]; за заг. ред. О. В. Безпалько. – Ужгород : ВАТ «Патент», 2008. – С. 152–216.
18. Маркова А. К. и другие. Формирование мотивации учения: [Книга для учителя] / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
19. Миронець О. М. Використання кейс-проектів для ПТНЗ сільськогосподарського профілю. Удосконалення управління регіональною системою професійно-технічної освіти в Україні / О. М. Миронець. – Дніпропетровськ: Інформаційно-аналітичний збірник за підсумками обласного ярмарку педагогічної та учнівської творчості професійно-технічних навчальних закладів, 2008. – С. 19-23.
20. Михайлова Э. А. Кейс и кейс-метод / Э. А. Михайлова – М.: Центр марк. исслед. и менедж., 1999. – 59 с.
21. Михайлова Е. А. Кейс и кейс-метод: общие понятия / Е. А. Михайлова // Маркетинг. – 1999. – №1. – С. 109–117.
22. Михайлова Е. А. Кейс и кейс-метод: процесс написания кейса / Е. А. Михайлова // Маркетинг. – 1999. – №5. – С. 113–120.
22. Никишина И. В. Инновационные педагогические технологии и организация учебно-воспитательного и методического процессов в школе: использование интерактивных форм и методов в процессе обучения учащихся и педагогов: 2-е изд., стереотип / И. В. Никишина. – Волгоград: Учитель, 2008. – 91 с.
23. Пахомова Н. Ю. Проектное обучение – что это? / Н. Ю. Пахомова // Методист. – №1. – 2004. – С. 42.
24. Овочівництво і плодівництво: [підруч. для учнів проф.-техн. навч. закл.] / О. Ю. Барабаш, О. М. Цизь, О. П. Леонтьєв, В. Т. Гонтар. – К.: Вища школа, 2000. – 503 с.
25. Оржеховська В. М. Здоровий спосіб життя : навч.-метод. посіб. / В. М. Оржеховська, О. О. Єжова. – Суми : Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 188 с.
26. Оржеховська В. М. Педагогіка здорового способу життя / В. М. Оржеховська // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип. 48. – С. 3-7.
27. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под ред. Полат Е. С. (4-е изд., стер.): Учеб. пособие. – М.: ИЦ Академия, 2009. – 272 с.
28. Полька Н. С. Особливості формування шкідливої звички – тютюнопаління у школярів в різних типах навчальних закладів / Н. С. Полька, О. В. Бердник, В. Ю. Зайковська // Формування здоров'я дітей, підлітків та молоді в умовах навчального закладу: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – С. 260-264.
29. Профілактика ВІЛ/СНІД в учнівському та молодіжному середовищі: Довідник для соціальних працівників, вчителів, шкільних психологів, батьків О. Т. Барішполець (авт.-упоряд.). – К. : Держсоцслужба, 2005. – 204 с.

30. Селевко Г. К. Альтернативные педагогические технологии / Г. К. Селевко. — М.: НИИ школьных технологий, 2005. — 224 с.
31. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / Под ред. д-ра социологических наук, проф. Сурмина Ю. П. — К.: Центр инноваций и развития, 2002. — 286 с.
32. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. Сидоренко О., Чуба В. — К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. — 127 с.
33. Словник іншомовних слів / [ред. О. С. Мельничук]. — К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії Академії наук Української РСР, 1975. — 776 с.
34. Статистичний бюлетень за 2007 рік. — К.: Парламентське видавництво, 2003. — 171 с.
35. Стернберг В. Н. Теория и практика «метода проектов» в педагогике XX века. Дис... канд. пед наук: 13.00.01 / Стернберг Вера Николаевна. — Владимир, 2003. — 194 с.
36. Сурмін Ю. П. і др. Метод аналізу ситуацій (Case study) та його навчальні можливості. Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології [Кол. моногр.]. — К.: МАУП, 2005. — 123 с.
37. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / Под ред. Ю. П. Сурмина. — К.: Центр инноваций и развития, 2002. — 286 с.
38. Україна в цифрах: Статистичний довідник. — К.: Консультант, 2007. — 239 с.
39. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи / М. М. Фіцула. — К.: Академвидав, 2006. — 352 с.
40. Шимановський М. М. Інтерактивний діалог у залученні учнів ПТНЗ до здорового способу життя. // Професійно-технічна освіта, №4, 2009, с. 26-30.
41. Шимановський М. М. Проблема збереження здоров'я учнів та сучасна педагогічна практика. 25-26 березня 2010 року / Частина I. // Освіта і здоров'я: формування здоров'я дітей, підлітків та молоді в закладах освіти / Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Суми, Сум. ДПУ ім.. А. С. Макаренка, 2010. — 428 с., С. 388-398.

РОЗДІЛ 4.

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОМУ ЗАКЛАДІ

4.1. Науково-методичні засади професійної підготовки інженерно-педагогічних працівників для ПТНЗ аграрного профілю

В умовах розбудови української держави, глибоких і динамічних перетворень, що відбуваються у всіх сферах нашого суспільства, швидкого розвитку техніки та технологій, суцільної інформатизації та комп'ютеризації, різкої зміни соціальних орієнтирів, ідеалів та переоцінки цінностей, одним із пріоритетів економічного розвитку нашої держави є реформування агропромислового комплексу. Аграрний сектор є життєво важливою сферою матеріального забезпечення і соціального розвитку суспільства. Він характеризується специфічними умовами праці, наявністю різноманітних форм власності. Перспективи розвитку цього сектору, відповідно до вимог сучасної ринкової економіки, залежать від рівня технологічної, технічної та економічної підготовки кваліфікованих робітників, які будуть здійснювати реалізацію стратегічних напрямів аграрної політики, передбачених положеннями Указу Президента України №1529/99 «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» (1999 р.).

На жаль, реальна ситуація, яка склалася у сільському господарстві, в першу чергу потребує підтримки вітчизняного аграрного виробника. Причому, одним із основних завдань має бути підготовка висококваліфікованих робітників, на основі найсучасніших технологій вирощування сільськогосподарських культур та виробництва продукції тваринництва. Випускники професійно-технічних навчальних

закладів повинні бути готові працювати в умовах постійного оновлення техніки і технологій, з урахуванням світових тенденцій. Це мають бути підприємливі, конкурентоспроможні робітники, з високим рівнем професійної компетентності, мобільності, готовності до впровадження нових технологій сільськогосподарського виробництва, спрямовані на відкриття власної справи.

Нині в Україні діє 298 професійно-технічних навчальних закладів, що здійснюють підготовку кваліфікованих робітників для підприємств агропромислового комплексу, з них у сільській місцевості розташовано 215 училищ. 120 тис. учнів здобувають професійну підготовку за професіями агропромислового комплексу, в т. ч. 15 тис. трактористів-машиністів сільськогосподарського виробництва, понад 1,5 тис. фермерів сільського господарства, 5,2 тис. слюсарів по ремонту сільськогосподарських машин, понад 2 тис. плодоовочівників. Навчально-виробничий процес забезпечують 14 тис. педагогічних працівників. У своєму арсеналі училища мають 8,3 тис. тракторів та автомобілів, 1,4 тис. комбайнів, 66 тис. га землі, в т.ч. 53 тис. га орної.

Слід також додати, що у 33 навчально-курсівних комбінатах Мінагрополітики щорічно здійснюється підготовка 20 тис. кваліфікованих робітників для аграрного сектору економіки і понад 26 тис. працівників підвищують в них свою кваліфікацію.

Впродовж багатьох років метою профтехосвіти було забезпечення галузей народного господарства кваліфікованими робітничими кадрами. В нинішніх умовах ця мета видозмінюється, суттєво розширюється та поглиблюється і передбачає створення умов для всебічного розвитку особистості, її професійної самореалізації, задоволення потреб у професійних, освітніх послугах, а при необхідності, і перекваліфікації на нову професію упродовж всього життя людини.

Відсутність науково обґрунтованого прогнозу розвитку ринку праці гальмує розробку перспективних планів та державного замовлення на підготовку кваліфікованих робітничих кадрів за професійним спрямуванням. Це негативно позначається на процесі перепрофілювання навчальних закладів, з врахуванням потреб ринку праці.

Спостерігається відставання змісту професійного навчання від динамічних змін в економіці і регіону, і країни в цілому. Зміст професійно-технічної освіти повинен бути зорієнтованим на сучасні високоінтелектуальні технології, які є характерними для XXI століття, на новітні виробничі процеси, інструменти, апарати, устаткування. Зусилля управлінців, фахівців, науковців мають спрямовуватися на оновлення змісту ПТО шляхом:

- упровадження у навчально-виробничий процес науково-технічних досягнень та новітніх технологій;
- розробки державних стандартів робітничих професій, з урахуванням динаміки змін на ринку праці;
- розробки та впровадження системи незалежного оцінювання рівня професійної підготовки кваліфікованого робітника;
- розробки та впровадження державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у ПТНЗ, з урахуванням потреб ринку праці;
- забезпечення випуску підручників, навчальних посібників для цільового забезпечення ПТО;
- удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників та працівників, які беруть участь в організації професійного навчання персоналу на виробництві;

- забезпечення обов'язкового стажування майстрів на виробництві;
- створення загальнодержавного, нормативного науково-методичного супроводу діяльності ПТНЗ; упровадження різних форм ПТО, з урахуванням інноваційного розвитку галузей економіки, для здобуття громадянами відповідних знань, умінь і навичок упродовж життя, в тому числі навчання на виробництві;
- розробки організаційних та науково-методичних засад професійного навчання безробітних на базі ПТНЗ.

Зрозуміло, що реалізація цих завдань буде можливою лише за умови творчої взаємодії науки і практики, наукових установ та навчальних закладів, інженерно-педагогічних працівників і роботодавців. Адже наука без практики, як і практика без науки – мертва.

У модернізації ПТО, її інноваційному розвитку, провідну роль відіграє педагогічний персонал. В останні роки посилились негативні тенденції щодо кадрового забезпечення системи профтехосвіти. Вони пов'язані з тим, що багато високопрофесійних викладачів і майстрів виробничого навчання перейшли на роботу до інших структур, де значно вища заробітна плата. Крім того, 19 тис. педагогічних працівників ПТО (39 %) не мають повної вищої освіти. Кожний другий старший майстер і третій майстер виробничого навчання не мають відповідної робітничої кваліфікації або мають її на рівні III розряду випускника ПТНЗ.

Гостро постає проблема старіння педагогічних кадрів. Навчальний процес здійснюють 10,8 тис. (22 %) педагогічних працівників перед пенсійного та пенсійного віку. Так, наприклад, понад 37 % педагогічних працівників ПТНЗ Львівщини перед пенсійного і пенсійного віку. Такі ж само проблеми дуже турбують і директорів Катюжанського вищого професійного училища, Ржищевського професійного ліцею Київської області та Хотинського і Конотопського професійних аграрних ліцеїв Сумської області, та ін.

Молоді спеціалісти, які приходять на роботу до професійно-технічних навчальних закладів, дуже часто тут довго не затримуються. До причин небажання випускників ВНЗ працювати за фахом слід віднести непрестижність професії викладача, майстра виробничого навчання, необхідність постійного підвищення рівня кваліфікації. Розв'язання перелічених проблем можливо лише за умови визначення сучасних шляхів підготовки і формування кар'єри педагогічних працівників.

Науковці та педагоги-практики постійно докладають зусиль для вирішення зазначених проблем. Цьому присвячено наукові праці з аналізу наявних педагогічних систем, дослідження різних аспектів їх удосконалення, з метою підвищення якості підготовки фахівців: теоретико-методологічні проблеми неперервної професійної освіти (А. Алексюк, Й. Гушулей, А. Лігоцький, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Г. Терещук); концептуальні засади професійної підготовки майбутніх фахівців (С. Гончаренко, Г. Гребенюк, Р. Гуревич, О. Коваленко, Е. Лузік, Л. Романишина, Л. Хомич, Б. Шиян); проектування педагогічних систем (Н. Кузьміна, О. Коберник, І. Прокопенко, В. Сидоренко); формування пізнавальної діяльності, активізація і мотивація навчання (О. Гребенюк, А. Дьомін, В. Козаков, О. Леонтьєв, В. Лозова, С. Рубінштейн, Г. Щукіна); теорії проблемного навчання (В. Вергасов, А. Дьомін, Т. Кудрявцев, І. Лернер, О. Матюшкін, М. Махмутов, В. Оконь).

Аналіз зазначених робіт дозволяє визначити низку суперечностей у підготовці спеціалістів для професійно-технічної освіти, зокрема інженерів-педагогів відповідного профілю, зокрема:

- між підготовкою фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів – молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр – та потребами виробництва в спеціалістах вказаних рівнів;
- між предметним характером навчання на кожному освітньо-кваліфікаційному ступені та інтегрованим характером сучасної професійної діяльності;
- між потребами студентів у якісній підготовці до професійної діяльності і відсутністю системи науково-методичного забезпечення відповідного ступеневого навчання спеціальних дисциплін;
- між новими знаннями з техніки, технології, організації аграрного виробництва та сучасним змістом ступеневої освіти;
- між сучасними вимогами до викладачів і їх фактичною педагогічною майстерністю [4].

Теоретико-методологічні засади вирішення зазначених суперечностей базуються на тому, що організація професійного ступеневого навчання має здійснюватися на основі: діяльнісного підходу та ієрархічної структури виробничої діяльності інженерно-педагогічних працівників сільського господарського профілю; побудови моделі системи ступеневого навчання, з урахуванням соціально-економічних, теоретичних та практичних факторів; професійних вимог виробничої діяльності фахівців техніко-технологічного спрямування; орієнтування на високий професіоналізм, конкурентоспроможність фахівців на ринку праці; творче застосування знань і вмінь, їх гнучкість і мобільність у розв'язанні як типових, так і творчих виробничих завдань.

Ефективне професійне ступеневе навчання фахівців може забезпечити педагогічна система, яка передбачає формування творчого потенціалу, рефлексії власної діяльності, здатності особи до неперервного саморозвитку, на основі об'єктивних законів суспільства і природи, техніки і технологій, з урахуванням екологічного та морального імперативів, гармонійного розвитку освіти й виробництва, суспільства і природи. Ступенева система навчання фахівців має будуватися на основі принципів композиційного проектування, системності, функціональності і ускладнення професійних функцій, згідно з якими ускладнення функцій відбувається в межах зростання рівня цілей, масштабів технологічних систем діяльності, невизначеності ситуацій, а також часової віддаленості прояву результатів діяльності. Це означає, що фахівець певного освітньо-кваліфікаційного рівня здатний виконувати функції свого і нижчих рівнів, але не здатний виконувати функції вищих рівнів діяльності.

Особистісно-орієнтований підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців, для роботи в ПТНЗ аграрного профілю, у вищих навчальних закладах, реалізується як науково обґрунтована система формування і розвитку особистості майбутнього фахівця, в умовах організації особистісно-розвиваючої моделі навчального процесу. Педагогічні технології мають створювати умови для розвитку пізнавальної активності, інтелекту, максимальної реалізації особистих здібностей студентів, встановлення гуманістично спрямованих суб'єкт – суб'єктних стосунків між викладачем і студентами.

Це забезпечується відповідними педагогічними умовами, зокрема: використання проблемного навчання, на основі інтегруючого поняття та відповідного зорового посилювача; комплексне застосування проблемних виробничо-технічних завдань та методів імітації майбутньої виробничої діяльності; використання сучасних методів проектування технологічних процесів і нових конструктивно-функці-

ональних схем машин; широкого використання комп'ютерних засобів навчання; цілеспрямоване формування професійно-пізнавальних інтересів майбутніх інженерів-педагогів; створення атмосфери сценічного емоційного стану, що позитивно і суттєво впливає на діяльність понятійно-логічної і образної сфер мислення.

Оцінювання ефективності професійного ступеневого навчання майбутніх інженерів-педагогів повинно мати системний характер, передбачати досягнення цілей, що збігаються із загальними цілями особистісно-розвиваючого підходу, здійснюватися на підставі використання сучасних комп'ютерних технологій та засобів діагностики.

З дидактичної позиції задовольнити вище зазначені умови допоможуть:

- базові навчальні програми із чотирьох спеціальних дисциплін циклу «Механізація тваринництва», для підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів, за спеціальністю «Механізація сільського господарства»;

- підручники «Механізація виробництва продукції тваринництва» і «Машино-використання у тваринництві», посібники «Практикум з механізації виробництва продукції тваринництва» і «Проектування механізованих технологічних процесів тваринницьких підприємств» із спеціальних дисциплін для студентів та викладачів вищих аграрних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації;

- дві навчальні програми «Теорія і методика навчання інженерних дисциплін» та «Методика контролю знань» для підготовки спеціалістів та магістрів з механізації сільського господарства, для спеціалізації «Професійне навчання»;

- навчальний посібник «Зміст і процес підготовки фахівців з механізації сільського господарства» та навчально-методичний посібник «Розробка ділових ігор з курсу «Механізація тваринництва»;

- комплекти методичних вказівок до виконання лабораторних робіт з дисциплін «Машини та обладнання для тваринництва», «Машиновикористання у тваринництві», «Проектування технологічних процесів тваринницьких підприємств», «Монтаж і пусконаладження фермської техніки» [5].

Запропонована система підготовки інженерно-педагогічних працівників для професійно-технічних навчальних закладів сприятиме не тільки розвитку професійної майстерності педагогічного складу, відповідно, і позитивному вирішенню проблеми гармонізації попиту та пропозиції ринку праці кваліфікованої робочої сили в аграрному секторі економіки. Також уваги потребує розвиток професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін у системі післядипломної освіти. Це питання висвітлено у наступному параграфі.

4.2. Основні напрями розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін у системі післядипломної освіти

При розв'язанні дослідницького завдання щодо професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін, нам необхідно було визначити пріоритетні напрями її розвитку.

Саме у набутті психолого-педагогічних знань викладачам необхідна науково-педагогічна підтримка та цілеспрямована допомога на різних рівнях системи післядипломної освіти. Проблема ускладнюється й тим, що в нинішніх економічних умовах педагоги не мають можливості придбати сучасну психолого-педагогічну літературу, нові періодичні педагогічні видання. Вони не мають можливостей для широкого науково-педагогічного спілкування, що збіднює їх професійно-педагогічну культуру.

З метою вирішення визначених дослідницьких завдань, в основу змісту психолого-педагогічної підготовки викладачів спеціальних дисциплін ми поклали визначені Концепцією педагогічної освіти фундаментальні навчальні дисципліни:

- педагогіка (освіта – школа – вчитель (вступ до спеціальності); дидактика; теорія виховання; історія педагогіки; педагогічна майстерність; порівняльна педагогіка; соціальна педагогіка; сучасні педагогічні технології; основи педагогічного експерименту; педагогічна кваліметрія тощо);
- психологія (загальна психологія, вікова психологія; педагогічна психологія; соціальна психологія; історія психології; психологія управління; психологія професійної діяльності тощо).

Для розвитку психолого-педагогічної культури викладачів в ході дослідження була розроблена методика, якою передбачалося збагачення інженерно-педагогічних працівників знаннями з педагогіки і психології, удосконалення педагогічних вмінь, надання викладачам можливості вибору тих занять, форм навчання, які найбільшою мірою відповідають їх потребам, рівню професійної компетентності.

Узагальнення результатів вивчення науково-методичної літератури дало змогу виділити головні питання психолого-педагогічної культури викладачів спеціальних дисциплін. Ми переконались у тому, що викладачі спеціальних дисциплін прагнуть опанувати усю сукупність накопичених знань з дидактики, теорії виховання, методики викладання предмета, та створити систему дидактичних знань та вмінь.

При розробці програми ми враховували потреби педагогів у розвитку психологічної культури з проблем: психологічні фактори впливу на процес навчання; знання умов та рушійних сил розвитку особистості; психологічні особливості підліткового віку та їх урахування в освітньому процесі; проблеми аспекту розумової діяльності учнівської молоді; формування процесу активного, самосвідомого, творчого мислення; індивідуалізація та диференціація навчання; відставання у навчанні – причини виникнення, профілактика; формування мотиваційної сфери особистості; психологічні аспекти форм і методів виховання; психологічні основи профорієнтаційної роботи з учнями.

Обґрунтовуючи систему розвитку психолого-педагогічної культури викладачів, ми виходили з того, що вирішальний чинник розвитку сучасної школи — перехід від авторитарної педагогіки до гуманістичної. Цей принцип став основоположним у розвитку професійної компетентності педагога. Ми розуміли, що даний процес складний, поетапний і зумовлений багатоаспектністю проблеми. Нами було передбачено, що суттєву частину психолого-педагогічної культури викладача складають знання про особистість учня, вміння вивчати та враховувати у навчально-виховному процесі його індивідуальні особливості. Крім того, педагогу необхідне знання тих психолого-педагогічних основ, на яких будується процес навчання та виховання, уміння дати кваліфікований психолого-педагогічний аналіз уроку та виховного заходу. Рівень психолого-педагогічної культури залежить від різноманітності методів і прийомів навчання та виховання, якими володіє педагог.

Вивчення динаміки кадрових змін викладацького складу Хмельницької області свідчить про щорічне його оновлення новопризначеними викладачами спеціальних дисциплін. Педагоги, які мають стаж педагогічної діяльності 1-3-роки, складають 15% від загальної кількості викладачів спеціальних дисциплін. Саме тому ми звернули увагу на викладачів, які розпочали педагогічну діяльність у професійно-технічних навчальних закладах, але не мають психолого-педагогічної підготовки.

Для цієї категорії інженерно-педагогічних працівників, під нашим науковим керівництвом, працівниками кафедри методики професійного навчання Науково-методичного центру Хмельницької області була розроблена тематика постійно діючого психолого-педагогічного семінару та навчально-практичних занять з проблем дидактики навчання, виховання та психології, які проводяться безпосередньо у професійно-технічних навчальних закладах, без відриву педагогів від основної роботи [Додатки 1, 2, 3, 4]. На цьому етапі початкуючі педагоги мають брати участь у навчально-практичних семінарах з таких тем, як: «Методи навчання», «Розвиток, виховання та формування особистості учня», «Форми організації позаурочної та виховної роботи», «Психологія соціальних відношень», «Пізнавальні процеси особистості. Їх розвиток та корекція», «Психологічні особливості особистості», «Психологія спілкування», «Врахування особливостей учнів у навчально-виховній роботі».

До проведення семінарів залучаються викладачі кафедри Науково-методичного центру, які знайомлять педагогів з класифікацією методів навчання та їх сутністю, доцільністю вибору методів і методичних прийомів, методами перевірки та оцінки знань, умінь, навичок, рейтингової системи оцінки знань, загальними поняттями «розвиток», «виховання», «формування особистості учня», проблемами взаємозв'язку навчання і розвитку, вікових та індивідуальних особливостей розвитку учня, соціально-психологічними проблемами сучасної молоді, завданнями позакласної виховної роботи та іншими. На практичних заняттях педагоги обговорюють проблеми практичного використання отриманих знань, знайомляться з роботою досвідчених колег. До кожного плану семінару додаються питання для самоконтролю та перелік літератури, з допомогою якої педагоги можуть під час самоосвітньої роботи поглибити свої знання.

На цьому етапі розвитку професійної компетентності великого значення також набуває взаємодія молодого педагога з психологічною службою навчального закладу, практичними психологами. Дослідженням було передбачено включення у план внутрішньоучилищної методичної роботи проведення педагогічних читань, семінарів (наукових, практичних, проблемних), педагогічних рад, творчих звітів, робіт методичних комісій, об'єднань та інших форм роботи за визначеною нами тематикою. Ми враховували, що вагоме значення у збагаченні психолого-педагогічної культури викладачів також має самостійна робота з посібниками, підготовка ними методичних розробок, рефератів, відкритих заходів тощо.

Анкетування керівників і педагогів ПТНЗ виявило їх позитивне ставлення до запровадженої нами системи науково-методичної підтримки новопризначених педагогів. 100 % опитуваних зазначили, що така система на початку професійної діяльності викладача пришвидшує процес адаптації його до професії та сприяє інтенсивному розвитку психолого-педагогічної культури.

У ході наукових пошуків нами враховувалися також колективні потреби педагогів. Як правило, це одноразові виїзні заняття, які проводилися викладами кафедри методики професійного навчання Науково-методичного центру в закладах профтехосвіти. Вони завжди носять проблемний характер та охоплюють питання, що безпосередньо цікавлять педагогів колективу, зокрема з таких питань, як: виявлення адиктивної поведінки в учнів ПТНЗ та профілактики наркоманії і алкоголізму; природа конфліктів та вирішення конфліктних ситуацій; форми організації навчання, типологія та структура уроків теоретичного навчання, психо-

лого-дидактичний аналіз нетрадиційних уроків, рейтингова система оцінювання знань, блочно-модульна система навчання тощо.

Досвід засвідчив, що від таких зустрічей педагоги чекають конкретних рекомендацій з тієї чи іншої психолого-педагогічної проблеми. Заняття проходять у формі семінарів, ділових ігор, «круглих столів». Змістом виїзних занять часто стають психодіагностичні дослідження учнівського колективу. За результатами вивчення індивідуальних особливостей учнів, педагоги допомагають готувати психолого-педагогічні консиліуми.

Другий та подальші етапи оволодіння психолого-педагогічною культурою викладачів спеціальних дисциплін пов'язані з курсовим підвищенням кваліфікації педагогів. Мета курсового підвищення кваліфікації вбачається нами у послідовному поглибленні та розширенні психолого-педагогічної культури педагогів. Тому для інженерно-педагогічних працівників, які мають стаж педагогічної роботи до 5 років, у зміст курсів I циклу введено питання теорії навчання та виховання: закономірності процесу навчання та управління пізнавальною діяльністю учнів, загальну характеристику методів та організаційні форми навчання, активізація діяльності учнів на уроці, особливості форм організації виховної роботи, форми та методи виховання і формування колективу.

У розділ «Психологічні основи педагогічної діяльності» нами було включено питання психологічної та соціальної педагогіки, дослідження психологічних характеристик особистості, створення позитивного морально-емоційного клімату в колективі тощо. Усі питання з педагогіки та психології, які пропонуються для слухачів курсів, мають професійну спрямованість, ґрунтуються на сучасних досягненнях психолого-педагогічних наук, сприяють виробленню в педагогів знань та вмій для підготовки кваліфікованого робітника сучасного виробництва.

Навчанням передбачено «розпредмечування» педагогами, у процесі практичної роботи, отриманих знань та впровадження їх у власну педагогічну практику, набуття індивідуального стилю педагогічної діяльності.

На II циклі курсової підготовки психолого-педагогічна культура викладачів змістовно розширюється та поглиблюється. У цей період вважаємо доцільним доповнювати знання з педагогіки такими питаннями, як: шляхи підвищення ефективності уроку; особливості побудови уроку на різних ступенях навчання і в різних типах закладів профтехосвіти; методологічні та теоретичні основи оптимізації навчально-виховного процесу; педагогічні та психологічні передумови оптимізації та інтенсифікації навчального процесу.

Вивчення труднощів, що виникають у процесі практичної виховної роботи, спонукало нас під час курсової підготовки приділяти більше уваги таким питанням, як: єдність виховання і навчання; поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів; виховання, самовиховання та шляхи удосконалення системи виховної роботи учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Враховуючи особливості старшого підліткового віку, ми вважаємо за потрібне розглядати і такі проблеми психології, як: виховання особистості у різних видах спілкування і діяльності; діагностика умій і навичок спілкування; соціально-психологічні вимоги, які ставляться до сучасного виховання; інновації у виховній діяльності учнівської молоді. Аналіз діагностичних анкет вхідного та вихідного вивчення рівня професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін засвідчив, що вони потребують допомоги з питань розуміння механізмів психологічного захисту, адиктивної поведінки у підлітків, характерних поведінкових реак-

цій підліткового віку, акцентуації характеру. Навчанням передбачено визначення особливостей характеру учнів, їх темпераменту, стану психічного здоров'я; також введено поняття «педагогічний конфлікт» і визначені шляхи його попередження та вирішення.

Практика проведення курсів підвищення кваліфікації у НМЦ ПТО та аналіз сформованості рівнів професійної компетентності педагогів підтвердили доцільність вивчення ними структури педагогічної діяльності, основ наукової організації педагогічної праці, психології праці педагога, проблеми педагогічної творчості та шляхів її розвитку, умов та шляхів розвитку й удосконалення педагогічних здібностей і педагогічних умінь.

Вважаємо, що знання з теорії виховання мають включати психологію особистості, тому до групи знань з психології введені питання педагогічної та соціальної психології, пізнавальних процесів, формування і розвитку здібностей, міжособистісних відносин у колективі, соціально-психологічних вимог, які ставляться до сучасного виховання та навчання, психологічні основи впливу праці на виховання учнів.

Практика довела доцільність проведення занять у формі цільових тематичних курсів. Як правило, вони розраховані на 72 години. Дослідження показало, що така форма навчання є ефективною завдяки тому, що викладачі конкретизують теоретичні питання з педагогіки і психології. Такі курси є корисними і для працівників Науково-методичного центру, оскільки вони більш усвідомлено уявляють основні й типові проблеми у рівні психолого-педагогічної підготовки педагогів, що дозволяє вносити необхідні корективи у зміст навчання.

У ході дослідження нами визначено, що розвиток психолого-педагогічної культури під час курсової підготовки буде успішним за умов: постійного моніторингу потреб слухачів; узгодження цілей, змісту, організації та результатів навчання; застосуванні у процесі навчання методів ігрового моделювання (аналіз конкретних ситуацій, ділових ігор, імітації навчального процесу тощо); науково-методичного забезпечення системи психолого-педагогічної підготовки слухачів.

Узагальнення анкетних опитувань викладачів спеціальних дисциплін, керівників, методистів ПТНЗ окреслило досить широке коло психолого-педагогічних знань, якими найбільшою мірою оволоділи педагоги у результаті реалізації вищезазначеної системи розвитку психолого-педагогічної культури викладачів.

Іншим напрямом розвитку професійної діяльності викладачів спеціальних дисциплін є розвиток їх практично-діяльнісної культури. Практика свідчить, що ця культура більшою мірою удосконалюється в системі внутрішньоучилищної методичної роботи, у процесі обміну досвідом з колегами під час проведення регіональних форм методичної роботи, практичних занять під час курсів підвищення кваліфікації, вивченні досягнень педагогів, висвітлених у педагогічних виданнях. Організація та зміст її розвитку будуть нами викладені у наступному параграфі даного розділу.

Наступним напрямом зростання професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін є збагачення їх загальної культури, оволодіння філософією сучасної професійно-технічної освіти. Найбільш доцільними засобами реалізації цього напрямку розвитку педагогів нами визначено різні форми самоосвітньої діяльності, які спрямовані на саморозвиток, самовдосконалення педагога, а також науково-педагогічне спілкування.

Узагальнення теоретико-методологічних основ психолого-педагогічної культури та практичного досвіду викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти дало можливість зробити такі висновки:

1. Психолого-педагогічна культура є найголовнішою складовою професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін.

2. Більша частина викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти не має педагогічної освіти, що зумовлює необхідність спеціально організованої психолого-педагогічної підготовки на внутрішньоучилищному рівні, під час курсової підготовки та у регіональних формах методичної роботи.

3. З метою швидкого надолуження відсутності психолого-педагогічної підготовки викладачів спеціальних предметів, інтенсивне вивчення її дисциплін повинно здійснюватись протягом перших двох років педагогічної діяльності у різних формах внутрішньо-училищної та курсової підготовки.

4. Зміст психолого-педагогічної підготовки викладачів має більшою мірою враховувати специфіку професійної педагогіки, психологію підліткового віку та соціальну психологію.

Таким чином, основні напрями розвитку професіоналізму викладачів спеціальних дисциплін пов'язані з моделлю професійної компетентності та реалізуються у різних складових системи післядипломної освіти, а також, безпосередньо, з курсовим підвищенням кваліфікації. Особливості моделі професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін розкрито нами у наступному підрозділі.

4.3. Модель професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів

Система підготовки педагогічних працівників, їх професійного удосконалення потребує цільового орієнту, моделі, яка б повною мірою забезпечувала формування творчої індивідуальності педагога. Проблема моделювання, як методу вивчення різних об'єктів природи і суспільства, широко використовується в науці, а саме поняття «модель» набуло загальнонаукового значення. Модельні уявлення створюють віддзеркалений аналог, подібність, імітацію своїх об'єктів. Подальша робота з моделями дає нову інформацію про об'єкти, дозволяє досліджувати закономірності, недосяжні для пізнання іншими способами.

Моделювання стає особливим методом дослідження спеціально організованих об'єктів, а модель – засобом пізнання, який ґрунтується на аналогії. Але аналогія не є тотожністю. Незбіжність моделі та оригіналу (у нашому дослідженні – професійної компетентності) спостерігається, головним чином, тому, що модель, відтворюючи структуру оригіналу, спрощує його, звільняючись від несуттєвого. Тому модель слугує узагальненим відображенням явища, вона не тотожна йому. Модель є результатом абстрактного узагальнення практичного досвіду, а не безпосереднім результатом експерименту.

Розробляючи прикладну теорію моделювання, П. Гаччет та Р. Д. Чорлі зазначають, що моделлю може бути все те, що володіє визначеною структурою [7, с. 11]. В. О. Штофф розглядає модель і як форму, і як метод наукового пізнання, називаючи при цьому модель системою, яка існує реально чи в уяві, і перебуває у певних відносинах з іншою системою, яка, як правило, називається оригіналом, об'єктом чи натурою [15, с. 87].

О. Пехота вважає, що в основу процесу неперервного професійного самовдосконалення педагога має бути покладена теоретична модель індивідуальності вчителя, використовуючи яку в якості інструменту, він зможе регулювати процес свого особистісного професійного розвитку [10, с. 22]. За Є. Смирновою, модель спеціаліста – це певний перелік вимог, які ставить перед ним практика і які

повинні знайти певне відображення у навчальному процесі [9, с. 4]. І. Васильєв зазначає, що педагогічна модель — це модель, яка відображає взаємозв'язки та взаємозалежності між спроектованими якостями і властивостями особистості, як об'єкта педагогіки, та процесом її розвитку, а також організацією і управлінням тією педагогічною системою, в рамках якої цей процес проходить.

Ми поділяємо визначення В. Б. Беспалька, який під моделлю особистості розуміє діагностичний опис зі всією можливою повнотою, на яке здатне сучасне психолого-педагогічне знання, усіх існуючих для життєдіяльності в сучасному світі сторін, властивостей і якостей особистості [1, с. 38].

Обґрунтовуючи модель професійної компетентності викладача спеціальних дисциплін, ми вивчили підходи до процесу моделювання. Під моделюванням у педагогіці розуміють матеріальну і уявну імітацію реально існуючої педагогічної системи шляхом формування моделей, у яких створюються принципи організації і функціонування цієї системи [1, с. 25].

Вивчаючи сутність моделі, ми дійшли висновку, що модель професійної компетентності педагога — це система компонентів, яка являє собою об'єктивну і достатньо повну інформацію про зміст і характер діяльності педагога, утворюючи описову, ідеальну, прогностичну модель, а моделювання, як процес творчий, водночас є процесом, методом, формою і засобом наукового пошуку, системою з власною структурою і функціями. Процес моделювання дає можливість вивчати загальні закономірності об'єкту дослідження, обґрунтовувати нову теорію, служити засобом її побудови, перейти від емпіричного, описового пізнання до теоретичного, враховуючи найскладніші теоретичні положення, формувати найкращу стратегію у діяльності.

Важливе значення мало визначення функцій моделі. П. Гаччет і Р. Чорлі класифікують їх як психологічні, збірні, логічні, нормативні, систематизуючі, конструктивні, пізнавальні [7, с. 13].

Н. Кузьміна обґрунтувала положення про те, що педагогічна робота складається з ряду внутрішньо взаємопов'язаних компонентів, кожному з яких відповідає певна група конструктивних, комунікативних, організаторських, прогностичних, робочих функцій і необхідних професійних здібностей [9]. Поряд з цими функціями Н. Кузьміна виділяє також інформаційну, розвиваючу, орієнтаційну, дослідницьку [3].

В. О. Сластьонін зазначає, що типологія основних складових частин діяльності педагога, запропонованих психологами, не розкриває повною мірою специфіку праці педагога, оскільки названі функції можна віднести і до моделей інших фахівців. Він стверджує, що, будуючи педагогічну модель, передусім необхідно прагнути до виділення специфічних її особливостей [17].

На думку А. Вербицького, М. Костікової, Н. Ярошенко, О. Полілова, Н. Гунявіна, завдання формування всебічно розвинутої особистості учня успішно вирішуватимуть педагогічні працівники на основі «ідеальної моделі педагога» [11]. Відповідно до цієї моделі, педагог повинен: розуміти цінність освіти у становленні і самореалізації людини в особистісному і професійному аспектах, наслідуванні, збереженні і розширеному відтворенні світової та вітчизняної культури, суспільства в цілому; володіти загальною культурою; мати глибокі психолого-педагогічні знання у своїй предметній галузі; практично освоїти гуманістичні педагогічні технології.

При побудові моделі педагога, ми врахували, що винятково важливим є виділення виховної функції, завдяки якій викладач повинен оволодіти теоретичними

основами забезпечення єдності розумового, морального, трудового, естетичного і фізичного виховання учнів, забезпечувати всебічний розвиток особистості учня, його здібностей, пізнавальної, соціальної активності; знати психолого-педагогічні умови застосування нових технологій навчання; вміти добирати ефективні методи і засоби навчання і виховання; знати закономірності спілкування, визначати рівні вихованості та розвитку, здійснювати інтегрований підхід у навчанні і вихованні.

Конкретна діяльність викладачів спеціальних дисциплін формується і розвивається під впливом самостійно існуючих об'єктивно необхідних структур діяльності (педагогіка, психологія, методика, фахові знання, вміння, навички) і значущих соціальних, соціокультурних і соціально-психологічних характеристик групи як її суб'єкта. Діяльність педагогів відзначається суттєвим зворотнім зв'язком: з одного боку — дія на учнів з метою їх професійного та громадянського становлення, а з іншого — вплив на саму педагогічну діяльність та її подальший розвиток. Розроблені нині моделі покликані дати освіті уявлення про те, кого необхідно готувати і для чого. Тому в моделі міститься інформація щодо вимог практики до педагога.

Суттєвою відмінністю наукових підходів Є. Смирнової до розробки моделі спеціаліста від попередніх досліджень є те, що вона виділяє два типи моделі: модель діяльності та модель підготовки [13, с. 4]. Модель діяльності орієнтована на вивчення сфери діяльності спеціалістів, описання умов їх праці, необхідних знань та вмінь, навичок та якостей. Вона повинна дати повну відповідь на питання, яким має бути спеціаліст, щоб він був здатен успішно виконувати свої функції. Модель підготовки передбачає в собі навчальні плани та програми (зміст підготовки), форми, методи та засоби, які забезпечують потрібну підготовку.

Обидва типи моделей широко представлені в літературі та практиці. Іноді вони протиставляються один одному або ж одному з них надається перевага. На нашу думку, обидва типи моделей взаємопов'язані і повинні розроблятися у наступності, а їх науково обґрунтоване інтегрування дозволяє створити власне модель спеціаліста у повному обсязі.

Обґрунтовуючи модель професійної компетентності викладача спеціальних дисциплін, ми врахували, що вона має розгалужену структуру, в якій знаходять своє місце і систематизуються види та сфери педагогічної діяльності, функції викладача, які є прямим віддзеркаленням кваліфікаційних вимог і слугують для виявлення структури професійної діяльності.

Представлення структур діяльності — один із найбільш важливих та цікавих елементів даної роботи. З урахуванням функцій, які виконує викладач, формується перелік ситуацій діяльності, потім — типових завдань, які він повинен вирішити, і за цим — відповідних способів їх вирішення.

Нами вивчено моделі компетентності категорій різних педагогічних працівників, розроблених в Українському інституті підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти (нині — Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти). У них основний акцент робиться на моделі як систематизовані, методологічні, теоретичні, організаційно-методичні положення, еталони знань, умінь та навичок, що є мірилом посадових і професійних обов'язків.

Емпіричний матеріал, отриманий з допомогою таких методів, як анкетування, інтерв'ю, контент-аналіз, синтез прямої та опосередкованої інформації, дав змогу визначити зовнішні межі об'єкта (професійна компетентність викладача спеціальних дисциплін) як єдиного цілого, виділеного із суспільного середовища, та внутрішню його конструкцію: блок культури знань та його складові; блок

загальної культури; блок професійно-педагогічної культури; блок практично-діяльнісного компонента культури.

Модель професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін спрямовує увагу, головним чином, на взаємозв'язок самостійно існуючих об'єктивно необхідних структур діяльності та соціально значущих характеристик. Разом з тим вона стає діагностичним еталоном, орієнтуючись на який, педагог може будувати всю роботу щодо розвитку професійної компетентності і оцінювати її. Таким чином можна вирішити проблему діагностичного цілепокладання у розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти.

Рівень професійної компетентності педагогічної діяльності може бути описаний діагностично з використанням системи незалежних параметрів, за допомогою яких визначається, чим і на якому рівні повинен володіти педагог. Визначаючи зміст складових структури розробленої нами моделі професійної компетентності викладача спеціальних дисциплін, ми враховували обсяг вимог, які висуває до нього сучасне науково-педагогічне знання, а також сукупність соціальних вимог, адекватних часові.

З огляду на це, у структурі моделі виділяємо підструктури «знати» та «володіти». У підструктурі «знати», в першу чергу, ми враховували організаційно-педагогічну систему, в якій функціонує викладач, тобто: організаційно-управлінську та навчально-методичну системи; професійно-кваліфікаційну структуру та зміст професій, стандарти професійно-технічної освіти, їх науково-методичне забезпечення.

Нами також виділено знання педагогом основ психолого-педагогічних наук — загальної та професійної педагогіки, теорії і практики педагогічного керівництва процесом навчання і виховання; специфіки процесу формування всебічно розвинутої особистості учня. Разом з цим, до цієї підструктури моделі було включено знання нормативно-правової бази функціонування професійно-технічного навчального закладу (нормативних та навчально-методичних документів з професійно-технічної та загальної середньої освіти).

Обґрунтовуючи структуру моделі професійної компетентності викладача спеціальних дисциплін, ми вважали доцільним орієнтування педагога у системі освітнього простору, до якого входить кожен професійно-технічний навчальний заклад. Ця система включає:

- по вертикалі: Міністерство освіти та науки України, обласні управління освіти, науково-методичні установи системи професійно-технічної освіти;
- по горизонталі: однопрофільні професійно-технічні навчальні заклади, навчально-курсівні комбінати, загальноосвітні школи, ВНЗ відповідного профілю, навчальні центри служб зайнятості.

У ході наукового пошуку, ми дійшли висновку, що викладач спеціальних дисциплін повинен також знати виробничу систему, для якої готує робітника професійно-технічний навчальний заклад, а також інфраструктуру підприємств регіону, та враховувати перспективи їх розвитку (підприємства, організації, об'єднання, асоціації, малі та середні підприємства відповідної галузі виробництва).

Окремим блоком ми виділили знання науково-технічних досягнень, інформаційно-технологічних змін у певній галузі виробництва (техніка і технології, прогресивні та високопродуктивні методи і прийоми роботи, економіка, екологія виробництва, наукова організація та безпека праці). Важливим ми вважаємо опанування педагогом основ соціально-економічних наук — глобальних проблем сучасності, соціології, економіки сучасного виробництва.

Завершальним компонентом підструктури «знати» нами визначено знання педагогом механізму функціонування ринку праці, а саме: основних законів ринку праці, його потреб; конкурентоспроможності; підвищення кваліфікації; перенавчання; мобільності робітників на ринку праці.

Наступна складова моделі професійної компетентності викладача спеціальних дисциплін представлена підструктурою «володіти». У її змісті нами враховано вимоги суспільства до особистості педагога, тобто володіння ним сукупністю філософських та культурних цінностей людства, сучасними здобутками науково-педагогічного знання. Важливим у даній підструктурі ми вважаємо присутність у ній такого компоненту, як розуміння викладачем спеціальних дисциплін філософії професійно-технічної освіти – її філософсько-методологічних принципів, актуальних педагогічних проблем і парадигм.

Три наступні блоки відображають обсяг загальних культурних якостей, якими повинен володіти педагог:

- загальнолюдська моральна та духовна культура (гуманізм, доброзичливість, щирість, відвертість у стосунках, емпатія, дотримання моральних переконань, культура міжнаціонального спілкування);
- естетична культура (культура почуттів, естетичні смаки, створення естетичного середовища);
- фізична культура (фізичний стан, який дозволяє виконувати обов'язки педагогічного працівника; здоровий спосіб життя та його пропаганда).

На основі здійсненого вивчення цього аспекту, ми дійшли висновку, що багатогранність структури моделі забезпечить низка елементів практично-діяльній культурі, що мають бути притаманні викладачу спеціальних дисциплін. Ця культура знаходить вираз, передусім, у розумінні та спрямуванні педагогом тенденцій у розвитку мотивів навчання учнів (уміння зацікавити учнів своїм предметом, формування в них відповідального ставлення до вивчення предмета, мотивів та їх змін за певний час, здатності адаптуватися у нових виробничих умовах, готовності до організації, самооцінки, саморозвитку). На наш погляд, практично-діяльній культура передбачає також вивчення динаміки успішності учнів, тобто рівня знань та вмінь учнів та їх змін за певний час, здатності до творчого використання отриманих знань та вмінь (**схема 2.1.**).

(схема у прикріпленому файлі)

Разом з тим ми вважали за доцільне включення сукупності елементів професійної етики та комунікативних здібностей педагога, тобто вміння спілкуватися з колегами, учнями й батьками, створювати відповідний мікроклімат, вести бесіди та дискусії, володіти особливостями спілкування в умовах діалогу культур.

На нашу думку, стрижневим компонентом практично-діяльній культурі є розвиток професійної компетентності педагога. Він передбачає знання вимог до професійної діяльності та особистого рівня підготовки; сформованість мотивів до удосконалення професійної компетентності; наявність програм професійного розвитку та їх реалізацію, динаміку змін професійної компетентності, активність у колективних та індивідуальних формах методичної роботи.

В обґрунтуванні у підструктурі «володіти» нами враховано ряд вимог щодо набуття педагогом професійно-педагогічної культури. Це дає змогу ґрунтовніше виразити змістову повноту та багатогранність структури моделі його професійної компетентності.

Розробляючи наступні блоки, ми керувалися тим, що педагог, безумовно, повинен володіти загально-педагогічною культурою, що поєднує сформованість основ професійної компетентності, глибокі знання із загальної педагогіки, обізнаність зі специфікою професійної педагогіки, особливостями професійного навчання кваліфікованих робітників, знання теорії та практики педагогічного керівництва процесом навчання та виховання учнів, формування всебічно розвиненої особистості.

Поряд з цим, педагог має володіти такими знаннями і вміннями:

- фахові знання і вміння (широка ерудиція у відповідній галузі виробництва, досягнення науки, техніки та технології, фундаментальні знання зі свого предмета; уміння використовувати фахові знання у професійній діяльності, робітнича кваліфікація);

- дидактичні знання та вміння (усвідомлення структури кваліфікаційної характеристики робітника та шляхів її формування у навчально-виховному процесі; розробка та використання оптимального комплексного змісту фахової дисципліни; доцільна корекція змісту навчального матеріалу; глибоке володіння методами теоретичної підготовки учнів, постійне їх вдосконалення, пошук ефективних технологій навчання, вміння оптимально реалізовувати навчальний процес, використовувати традиційні та інноваційні форми, методи навчання);

- психологічні знання та вміння (знання педагогічної, вікової та соціальної психології, їх використання у практичній діяльності).

Невід'ємною складовою професійно-педагогічної культури викладача спеціальних дисциплін ми вважаємо дослідницьку культуру. Під якою ми розуміємо володіння специфікою дослідно-експериментальної роботи у професійно-технічному навчальному закладі, пошук оптимальних технологій навчання, їх дослідження та експериментальну перевірку. Важливою складовою професійно-педагогічної культури педагога є трудова культура, зокрема: сумлінне ставлення до професійних обов'язків, раціональна побудова режиму праці та відпочинку, своєчасне виконання трудових завдань, дотримання наукової організації праці. Модель професійної компетентності викладача спеціальних дисциплін представлена нами у вигляді текстуально-структурного зображення.

Модель професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін спрямовує увагу, головним чином, на взаємозв'язок самостійно існуючих, об'єктивно необхідних структур діяльності та соціально значущих характеристик. Разом з тим, вона стає діагностичним еталоном, орієнтуючись на який педагог може будувати всю роботу щодо розвитку професійної компетентності і оцінювати її. Таким чином можна вирішити проблему діагностичного цілепокладання у розвитку професійної компетентності викладача спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти.

Рівень професійної компетентності педагогічної діяльності може бути описаний діагностично, з використанням системи незалежних параметрів, за допомогою яких визначається, чим і на якому рівні повинен володіти педагог. Так, В. Беспалько вважає, що всю можливу майстерність людини в будь-якій галузі діяльності можна поділити на чотири якісно різних рівні: I рівень – дія за підказкою (рівень знайомства); II рівень – дія по пам'яті (алгоритмічний рівень); III рівень – продуктивна діяльність, з опорою на схожі алгоритми (діяльність у нестандартній ситуації – евристичний рівень); IV рівень – продуктивна діяльність у новій галузі. Це рівень дослідницької діяльності, рівень творчий, оскільки лише діяльність, яка продукує об'єктивно нову інформацію, можна назвати творчою.

Дослідники (Н. Кузьміна, А. Маркова, А. Нікуліна, В. Журавльов, О. І. Чернишов) по-різному визначають рівні професійної компетентності педагогів. Так, А. С. Нікуліна вирізняє 4 рівні професіоналізму інженерно-педагогічних працівників: початкові й малодосвідчені інженерно-педагогічні працівники («евриканці»); досвідчені професійно-грамотні інженерно-педагогічні працівники («мислителі»); творчі, експериментуючі інженерно-педагогічні працівники («творці»); висококваліфіковані, самобутні інженерно-педагогічні працівники («наставники»).

В. Журавльов обґрунтовує положення щодо досягнення «середньорівневої педагогічної компетентності» як необхідної умови для здійснення педагогічної діяльності [2]. А. Маркова відрізняє високий, середній та низький рівні професійної компетентності педагогів [6, с. 55-63]. О. І. Чернишов розрізняє 4 рівні професійної компетентності педагогів: I – початкуючі і малодосвідчені, II – педагоги-майстри, III – творчі педагоги, IV – педагоги-новатори [14, с. 24]. Здійснений нами аналіз практики роботи викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти свідчить про значну розбіжність у вираженні їх професійної компетентності, в силу об'єктивних та суб'єктивних факторів.

На основі теоретичного вивчення моделювання, порівняння різних концептуальних підходів до визначення професіоналізму педагогів нами виділено шість рівнів професійної компетентності: I – умовно-нульовий, недостатній; II – достатній; III – середній; IV – достатньо-високий; V – високий; VI – умовно-найвищий.

До першого рівня професійної компетентності (умовно-нульового) нами віднесено викладачів спеціальних дисциплін, які прийшли на роботу у ПТНЗ відразу після закінчення галузевого інституту або ж з виробництва. Їм притаманні високі знання з основ виробництва, техніки та технології відповідної галузі і, водночас, повна необізнаність із загальними основами педагогіки, теорії виховання, методами проведення занять, загальної та вікової психології. Саме тому цей рівень професійної компетентності ми називаємо умовно-нульовим, недостатнім.

До другого рівня професійної компетентності (достатнього) віднесено педагогів, котрі набули під час періоду адаптації до педагогічної професії основних знань та вмій з методики викладання спеціального предмета та часткових, з основ психолого-педагогічних наук, але діють ще з допомогою наставників, за підказкою методистів.

До третього (середнього) рівня професійної компетентності віднесено педагогів, які отримали відповідну психолого-педагогічну підготовку, володіють достатніми знаннями з основ педагогіки, психології, теорії виховання та вміло використовують їх у практичній діяльності, досягли вагомих результатів у роботі, відзначаються загальною культурою, самостійністю, наполегливістю.

До четвертого рівня професійної компетентності (достатньо-високого) віднесено викладачів спеціальних дисциплін, які мають фундаментальні знання, володіють ефективними формами, методами організації навчально-виховного процесу, досягають значних результатів, якості педагогічної праці, вміють діяти у нестандартних ситуаціях, виявляють активність у внутрішньо-училищній методичній роботі, відзначаються високим рівнем загальної культури.

До п'ятого рівня професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін (високого) віднесено таких викладачів, які на основі глибоких знань теорії педагогіки, психології та дидактики знаходять оптимальні та нестандартні шляхи вирішення проблем навчально-виховного процесу, мають відповідні мотивації до дослідно-творчої діяльності, є наставниками молодих педагогів, авторами мето-

дичних розробок, посібників, керівниками методичних комісій, шкіл передового педагогічного досвіду, мають власні педагогічний доробок, досвід яких поширюється поза межами навчального закладу.

До шостого (умовно-найвищого) рівня професійної компетентності віднесено викладачів спеціальних дисциплін, які займаються інноваційною, дослідницькою діяльністю, продукують нову інформацію, результати якої стають надбанням системи профтехосвіти, демонструють високу результативність праці у формуванні особистості учнів.

Разом з тим, практика свідчить, що необхідні більш чіткі критеріальні показники визначення рівнів професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін, на основі системно-комплексного підходу, з використанням комплексу методів, які доповнюють один одного, а разом підпорядковані основній меті — об'єктивному встановленню рівня професійної компетентності педагога.

Для вивчення професійної компетентності педагогічних кадрів, на нашу думку, доцільними є три групи методів: інформаційно-констатуючі (спостереження, бесіди та інтерв'ю, анкетування, ранжування); оціночні, рейтингові (експертна оцінка, незалежні характеристики, самооцінка); оцінка результативності педагогічної діяльності (особистісні тести, тести-ситуації, тести-завдання та інші). Використання групи методів під час вивчення різних компонентів дозволяє отримати більш достовірну інформацію, узагальнення якої дає змогу визначити рівень професійної компетентності як в окремих компонентах, так і в цілому.

Для вивчення рівня професійної компетентності з фаху, методики викладання, дидактики та теорії виховання доцільно використовувати діагностичні програми. Такі програми виконують як контролюючу, так і навчальну функцію і сприяють формуванню позитивних мотивів до професійного самовдосконалення. Таким чином, розроблена діагностична модель професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін стає метою неперервного розвитку педагогів, у системі післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, вона є тією основою, яка допомагає визначати його зміст та форми.

У ході наукового пошуку ми дійшли висновку, що модель професійної компетентності стає системотворчим фактором післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників. Вона працює на конкретний результат — цілеспрямоване формування професіоналізму педагогів. Система неперервного розвитку професійної компетентності педагогів створюється завдяки взаємодії різноманітних освітніх форм, на різних рівнях, які мають постати не безладним їх нагромадженням, а системою закономірно пов'язаних елементів, необхідних та достатніх для її функціонування і розвитку.

Таким чином, система неперервного розвитку професійної компетентності педагогів створюється на основі взаємодії окремих елементів: різних форм методичної роботи, самоосвітньої, регіональної, курсового підвищення кваліфікації. Їй властива цілісність, циклічність, послідовність, взаємозв'язок ступенів, перетворення кількісних показників у якісні.

Як відомо, систему поділяють на структуру і функції. Структура є повільний процес великої протяжності, а функція — швидкий процес короткої протяжності, що й пояснює відносність відмінності структури і функцій та принципову єдність цих сторін системи. У ході наукового дослідження ми дійшли висновку, що структура системи неперервного розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін — це єдиний гармонійний процес, що утворює із

взаємозв'язаних окремих форм та елементів певну власну будову, її ескіз, модель, ідеалізований образ. Структуру неперервного розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти ми представили у вигляді спіралі, в якій з часом відбувається концентрація певного обсягу знань відповідного рівня компетентності.

Таким чином, структура системи неперервного розвитку професійної компетентності викладачів є об'єктивно складною, логіко-педагогічною, інтелектуальною системою, дія якої значною мірою залежить від інтелектуально-вольової діяльності учасників освітнього процесу та його організаторів.

Разом з тим, ми дійшли висновку, що для здійснення як зовнішніх, так і внутрішніх функцій система неперервного розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін має бути відносно автономною, відокремленою, зберігати достатню стійкість своєї цілісності, а наявність функцій та властивостей системи неперервного розвитку професійної компетентності потребує її внутрішньої структури, вимагає раціональної узгодженості, ефективного функціонування на єдиній методичній та інформаційній основі всіх форм, методів і засобів розвитку професіоналізму педагогів на різних рівнях.

Вивчення бази першоджерел дало нам змогу визначити, що системотворчим механізмом, який має забезпечувати природну самоорганізацію системи неперервного розвитку професійної компетентності педагогів, структурно-функціональне упорядкування, погодження змісту, методів та форм діяльності на різних циклах, є діагностично визначені проблеми, пов'язані з моделлю професійної компетентності. Циклом у структурі неперервного розвитку професіоналізму педагогів ми визначаємо період цього розвитку, від одного рівня до наступного, а об'єктами циклу – взаємопов'язані його форми, зміст яких визначається на основі діагностично заданих цілей стосовно моделі-еталону професійної компетентності.

У ході науково-педагогічного пошуку ми дійшли висновку, що система післядипломної освіти педагогів закладів профтехосвіти: а) є об'єктивно-існуючою системою (системою-об'єктом). Тому важливо знайти ті параметри, які дозволяють охарактеризувати цю систему, з врахуванням їх властивостей та особливостей; б) є теоретичною науковою системою, яка відображає властивості системи неперервної післядипломної освіти; вона багатоаспектна, оскільки можливим є вивчення та прогнозування розвитку системи неперервної освіти з точки зору різних наук; в) це процес неперервного розвитку системи післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, її рух та саморозвиток, примушує розглядати і систему-об'єкт, і науково-педагогічну систему в динаміці, що означає необхідність прогностичного підходу до аналізу їх розвитку, спеціальних прогностичних методів дослідження і відповідних засобів інформаційного забезпечення; г) це система неперервної післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, покликана здійснити свої перетворювальні функції у масовій педагогічній практиці.

Таким чином, можна зробити висновки, які є важливими для нашого дослідження:

- моделювання спеціалістів стало ефективним методом розробки програм їх підготовки, розвитку професійної компетентності; тільки включення моделі спеціаліста у соціальний контекст дає можливість уточнити вимоги до неї самої і робить реальним її безпосереднє використання;

- модель професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти, повинна стати тією основою, яка допоможе визначити зміст і форми неперервного розвитку педагогів; для науково обгрунтованого підходу до розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін недостатньо знань лише про зміст професійної компетентності. Необхідний цілісний опис діяльності викладачів спеціальних дисциплін, як інформативне джерело для побудови процесу розвитку педагогів;

- модель професійної компетентності має бути прогностичною і слугувати інструментом зворотного зв'язку між педагогічною діяльністю і системою неперервної освіти педагогів, сприяючи таким чином їх взаємодії та орієнтації; модель професійної компетентності викладача спеціальних дисциплін дає можливість задати конкретні цілі для процесу розвитку професійної компетентності педагогів;

- одним із суттєвих етапів у моделюванні педагога можуть стати державні стандарти оцінки теоретичної та практичної підготовки педагога, які на рейтинговій основі давали б змогу оцінювати рівень професійної компетентності педагога.

У наступному параграфі нами зроблено спробу викладення основних напрямів змісту та форм підвищення кваліфікації педагога професійної школи.

4.4. Зміст та форми підвищення кваліфікації педагога професійної школи

Процес соціальної трансформації та становлення ринкової економіки в Україні змінює багато суспільних структур й інститутів, включаючи освіту та її окрему ланку – професійно-технічну. Сучасна педагогічна діяльність має широкі можливості для вільного вибору змісту, організаційних форм і методів навчання, проте, практичні педагогічні працівники та випускники ВНЗ стикаються з проблемами, до розв'язання яких вони не готові.

Це об'єктивно зумовлює зміни у змісті та методології підготовки педагогів професійної школи і, водночас, підтверджує необхідність прийняття такого підходу, згідно з яким провідним завданням стає підвищення професійно-педагогічної кваліфікації педагогів протягом усієї їхньої кар'єри.

Система професійної освіти повинна задовольнити головну вимогу – гарантувати всебічний та неперервний доступ педагогічних працівників до навчання, отримання і оновлення знань та навичок педагогічної діяльності, що необхідні в сучасному суспільстві.

Це потребує нових підходів до підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для закладів професійно-технічної освіти. Під впливом соціальних та інших змін, що відбуваються у суспільстві, виникає потреба постійно підвищувати й модернізувати знання та навички педагогів і розуміння ними сучасних проблем.

З огляду на це, актуальними проблемами педагогіки професійної освіти є: визначення концептуальних підходів до розробки психолого-педагогічних засад технологій навчання педагогів професійної школи, розробка і теоретичне обгрунтування змісту та структури особистісно орієнтованих педагогічних технологій; виявлення психолого-педагогічних умов їхнього ефективного функціонування, в умовах неперервної професійно-педагогічної освіти.

Курсове підвищення кваліфікації – це системне оновлення та поглиблення професійних знань, умінь та навичок, неперервний розвиток професійної компетентності педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти, підвищення їх інтелектуального, соціального і культурного рівнів.

Багатоаспектність функцій і завдань курсового підвищення кваліфікації актуалізує необхідність визначення концептуальних основ неперервного професійного зростання педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти, постійного оновлення напрямів, змісту і форм навчання, відповідно до потреб економічного та соціального розвитку України, становлення демократичного суспільства, трансформації професійно-технічної освіти, обумовлюють вирішення наступних проблем:

- визначення рівня професійної компетентності педагогічних працівників, на основі діагностичної моделі професійної компетентності;
- забезпечення гнучкості у проектуванні навчального процесу курсового підвищення кваліфікації педагога, шляхом варіативного добору програм, відповідно до діагностично заданих кінцевих результатів;
- забезпечення свободи вибору курсів, програм, терміну, форм і видів навчання, відповідно до діагностично визначених завдань у розвитку професійно-педагогічної компетентності;
- раціонального співвідношення теоретичного і практичного навчання;
- послідовність змісту навчання у різних ланках неперервної післядипломної освіти;
- модульного принципу побудови навчальних програм;
- стажування у досвідчених педагогів;
- доцільності докурсових робіт та організації самоосвітньої і науково-методичної роботи у міжкурсовий період.

Метою курсового підвищення кваліфікації є задоволення індивідуальних потреб педагогів у особистісному та професійному зростанні, а також забезпечення потреб держави в кваліфікованих, професійно компетентних педагогічних кадрах, здатних якісно і відповідально виконувати посадові функції, впроваджувати в навчальний процес новітні виробничі, педагогічні та інформаційно-комунікаційні технології, сприяти подальшому соціально-економічному розвитку суспільства.

Основними завданнями курсового підвищення кваліфікації є:

- задоволення інтересів педагогічних працівників у постійному підвищенні професійно-педагогічної компетентності, відповідно до досягнень сучасної психолого-педагогічної науки та інноваційних виробничих технологій;
- приведення обсягів та змісту підвищення кваліфікації педагогів відповідно до діагностично визначених цілей у розвитку професійно-педагогічної компетентності, а також до поточного та перспективного соціально-економічного розвитку держави;
- застосування сучасних педагогічних технологій, що передбачає диференціацію, індивідуалізацію освітнього процесу, особистісний розвиток педагогів;
- запровадження різнорівневих форм курсового підвищення кваліфікації: денної (стаціонарної), очно-заочної, дистанційної, модульної та індивідуальної форм навчання;
- забезпечення єдності й наступності курсового та міжкурсового підвищення кваліфікації педагогів;
- створення умов для постійного підвищення освітнього і кваліфікаційного рівнів, оновлення професійних знань, збагачення духовного та інтелектуального потенціалу педагогічних працівників.

Основними принципами організації курсового підвищення кваліфікації є:

- принцип науковості, в основу якого покладено наукове обґрунтування положень, ідей, законів тощо;

- принцип гуманізації – створення необхідних і рівноправних умов для навчання слухачів курсів підвищення кваліфікації, розвитку їхньої компетентності, перехід до особистісно орієнтованої індивідуально-творчої організації процесу навчання під час курсової підготовки;
- принцип системності і доступності передбачає проектування змісту навчання, як логічної системи знань та вмінь, доступності відбору і структурування матеріалу, відповідно до профілю, рівня компетентності та підготовленості педагога;
- принцип фундаменталізації, який обґрунтовує виділення у змісті курсів загального, особливого і одиничного. Фундаментальне, загальне знання передбачає поглиблення теоретичного, загальнонаукового у формуванні професійно-педагогічної компетентності педагогів;
- принцип діагностичності – формування змісту освіти, відповідно до визначеного рівня професійної компетентності інженерно-педагогічних працівників та діагностичне проектування цілей, на основі моделі професійної компетентності, прогнозування результатів курсового підвищення кваліфікації;
- принцип уніфікації – використання моделі навчального плану та застосування на його основі варіативних підходів, залежно від стажу, досвіду, спеціалізації, що забезпечує, в кінцевому результаті, диференційований підхід до навчання;
- проблемно-комплексний принцип, який передбачає наступність усіх ланок системи післядипломної освіти, єдиний підхід методистів, викладачів кафедр до реалізації моделі професійної компетентності педагогічних працівників;
- принцип інтеграції освіти, розвиваючих та виховних завдань з усіх видів навчальних занять;
- принцип особистісно-діяльнісного підходу в організації курсового підвищення кваліфікації, розвиток професійно-педагогічної компетентності в активній діяльності, що моделює професійно-педагогічні ситуації, або у процесі практичного стажування;
- принцип професійної актуальності;
- принцип міждисциплінарності, який забезпечує реалізацію усіх вищезазначених принципів, у руслі єдиних організаційно-педагогічних вимог до змісту і методів навчання слухачів, співробітництва викладачів при укладанні та реалізації базисних та функціональних навчальних програм.

Курсове підвищення кваліфікації слід розглядати як форму освіти педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти, виходячи з їх індивідуальних потреб у здобутті професійних знань, виробленні умінь і навичок, особистісному і професійному зростанні, підвищенні рівня професійної компетентності тощо.

Зміст курсового підвищення кваліфікації визначається на основі вимог суспільства до педагогічних працівників системи професійно-технічної освіти, до засобів, форм і методів професійної діяльності, на основі освітньо-професійних програм відповідного напрямку, та включає широкий спектр фахової, соціальної, економічної, правової, організаторської підготовки слухачів. Навчання має забезпечувати поєднання фундаментальності науково-теоретичного матеріалу з практичною спрямованістю у вирішенні конкретних завдань розвитку навчального закладу.

В основу підвищення кваліфікації педагогів закладів профтехосвіти закладаються прогресивні технології, які стимулюють зацікавлене ставлення слухачів до теоретичних знань та передового досвіду, відбивають у формах, методах навчання цілісний і загальний зміст професійної діяльності, сприяють засвоєнню ефективних способів вирішення фахових проблем.

Зміст курсового підвищення кваліфікації формується за моделлю професійної компетентності педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти, будується на модульній основі, яка включає інваріантну і варіативну частини:

Соціогуманітарний модуль – *інваріантна частина* (модернізація професійно-технічної освіти в умовах ринкової економіки, нормативно-правова база з питань професійно-технічної освіти, охорона праці, виховна робота в закладах професійно-технічної освіти); *варіативна частина* (спецкурси та факультативи за вибором);

професійний модуль – *інваріантна частина* (вікова та педагогічна психологія, загальна та професійна педагогіка, методика професійного навчання, інноваційні технології професійного навчання, професійна компетентність педагога професійного навчання, інформаційно-комунікаційні технології у навчально-виховному процесі професійно-технічного навчального закладу); *варіативна частина* (спецкурси та факультативи за вибором);

діагностико-аналітичний модуль (вхідне, вихідне діагностування, заліки, конференція з захисту випускних курсових робіт, тематичні консультації).

Обґрунтування змісту і структури навчального процесу курсового підвищення кваліфікації педагогів професійно-технічних навчальних закладів, як соціально-педагогічної системи, має враховувати сукупність таких компонентів:

- цілі підвищення кваліфікації, що визначаються з урахуванням діагностично заданої моделі професійної компетентності;
- зміст підвищення кваліфікації, що формується з урахуванням набутого рівня професійної компетентності педагога;
- організаційні форми і методи навчання слухачів, що забезпечують ефективність підвищення кваліфікації;
- послідовність у змісті освіти між науково-методичною та самоосвітньою роботою педагога у навчальному закладі;
- результати функціонування системи підвищення кваліфікації, новий, вищий рівень професійної компетентності педагогічних працівників.

Джерелами формування змісту під час курсової підготовки є досягнення психолого-педагогічних, галузевих наук та індивідуальні потреби та інтереси педагогів.

Перелік напрямів, за якими здійснюється курсове підвищення кваліфікації, встановлюється згідно з переліком напрямів та спеціальностей, за якими проводиться підготовка фахівців у професійно-технічних навчальних закладах.

При формуванні змісту курсової підготовки варто виходити з того, що спрямованість на розвиток професійної компетентності педагога передбачає спеціальний вибір такого змісту, методів, форм, засобів, створення таких умов, за яких професійна компетентність педагога перебуватиме у постійному розвитку.

Зміст курсового підвищення кваліфікації регламентується державними стандартами, навчально-тематичними планами, програмами, та іншими нормативно-методичними документами органів державного управління освітою.

Навчально-тематичні плани та програми розробляються закладом, який здійснює курсове підвищення кваліфікації, з урахуванням рекомендацій Міністерства освіти і науки України, та побажань замовників, і затверджуються в установленому порядку.

Гнучкість, динамічність, варіативність курсового підвищення кваліфікації забезпечується завдяки функціонуванню різноманітних організаційних форм.

Курсове підвищення кваліфікації може здійснюватись в очній (стаціонарній), очно-заочній та індивідуальній (дистанційній) і модульній формах навчання, які можуть бути як груповими, так і індивідуальними.

Однією з форм курсового підвищення кваліфікації є самоосвіта, що спрямовується на розширення і поглиблення психолого-педагогічних знань, оволодіння новими вміннями педагогічної діяльності, підвищення загальнокультурного рівня та узагальнення досвіду практичної педагогічної діяльності, шляхом цілеспрямованої самостійної роботи.

З метою опанування вітчизняних і світових досягнень в педагогіці, психології, методиці навчання, реалізації вмінь наукової діяльності, можуть використовуватися такі форми підвищення науково-професійного рівня педагогічних працівників, як: навчання в магістратурі, аспірантурі та докторантурі.

Організація навчального процесу здійснюється з урахуванням вимог нормативної і навчально-методичної документації з курсового підвищення кваліфікації.

Структура післядипломної педагогічної освіти включає:

- *підвищення кваліфікації* – система заходів з розширення наукового і педагогічного світогляду педагогічних працівників, вдосконалення їхньої практичної діяльності, підвищення рівня педагогічної компетентності;

- *психолого-педагогічну підготовку* – одержання знань з основ професійної педагогіки, психології, організації та методики проведення навчальних занять для учнів і слухачів;

- *стажування* – набуття педагогічними працівниками професійно-технічних навчальних закладів досвіду в оволодінні, впровадженні та застосуванні новітніх педагогічних та виробничих технологій, сучасних матеріалів.

Підвищення кваліфікації поділяється на:

довгострокове, яке проводиться один раз на п'ять років;

короткострокове, яке проводиться безпосередньо на тематичних, проблемних, навчальних семінарах, виїзних заняттях за цільовим професійним напрямом з поглиблення знань та навичок в окремих питаннях професійної діяльності, вивчення нової техніки, обладнання, матеріалів, інструментів, сучасних технологій;

цільове (курсове), яке проводиться на підприємствах, в установах, організаціях, як за цільовим професійним спрямуванням, так і із урахуванням конкретних потреб, запитів педагогів.

Психолого-педагогічна підготовка здійснюється для працівників підприємств, установ, організацій, які проводять підготовку робітничих кадрів на виробництві.

Стажування здійснюється за індивідуальним планом, який затверджується керівником навчального закладу, що направляє на стажування.

Стажування поділяється на:

- підтвердження робітничого розряду (кваліфікації);
- підвищення робітничого розряду (кваліфікації);
- встановлення робітничого розряду (кваліфікації);
- цільове (з метою ознайомлення з новітніми навчальними, інформаційно-комунікативними та виробничими технологіями).

Відповідність освітніх послуг державним стандартам визначається Міністерством освіти і науки України шляхом ліцензування.

Науково-методичне забезпечення курсового підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти спрямовується на:

- обґрунтування й проектування нових моделей та організаційно-педагогічних форм і змісту курсового підвищення кваліфікації;

- запровадження гнучкої та динамічної системи підвищення кваліфікації з опанування новітніх педагогічних і виробничих технологій та матеріалів, із залученням навчальних та виробничих баз підприємств, установ, організацій;
- прогнозування розвитку системи курсового підвищення кваліфікації;
- залучення роботодавців у процес створення навчальної, навчально-методичної літератури з питань курсового підвищення кваліфікації;
- опанування й подальше впровадження педагогами закладів професійно-технічної освіти інноваційних технологій професійного навчання і виховання;
- розширення експериментальної роботи з проблем курсового підвищення кваліфікації та створення умов для впровадження результатів дослідження в практику роботи;
- оновлення навчально-тематичних планів і програм, методичних, дидактичних, інформаційних матеріалів, навчальних посібників та засобів навчання;
- здійснення моніторингу якості курсового підвищення кваліфікації, забезпечення її розвитку на основі відкритого доступу слухачів курсів підвищення кваліфікації до сучасних комп'ютерних мереж, баз даних для інформаційного обміну з проблем курсового підвищення кваліфікації з різними країнами.

Курсове підвищення кваліфікації повинно розглядатись як один із пріоритетних напрямів в системі післядипломної педагогічної освіти, пов'язаний із перспективами економічного та соціального розвитку суспільства.

Сучасні потреби державотворення, тенденції економічного розвитку суспільства, обумовлюють необхідність вирішення ряду нагальних проблем. Одна із них – підготовка кваліфікованого конкурентоспроможного робітничого потенціалу, може вирішуватися лише за умов належної організації підготовки педагога професійного навчання, постійного підвищення його професійної компетентності, педагогічної майстерності, впровадження у навчальний процес новітніх виробничих і педагогічних технологій, досягнень сучасної науки і техніки тощо.

Саме проблема психолого-педагогічної і методичної підготовки педагогів та забезпечення змістовного рівня їхньої післядипломної освіти залишається надзвичайно гострою для педагогів професійно-технічних навчальних закладів.

Разом з тим, настав час переглянути статус самого процесу підвищення кваліфікації. Курси мають стати кваліфікаційними, тобто давати підстави для атестації, просування на посаді, підвищення категорії тощо.

Проблема особистості педагога в умовах неперервної освіти набуває першочергового значення. Адже ніякі, навіть найрозумніші, з точки зору логіки, структури і схеми освітньої діяльності, не зможуть забезпечити досягнення заданих цілей навчання та розвитку педагога, якщо він повинен лише пристосуватись до вимог. Необхідно здійснити поворот усіх компонентів педагогічної освіти до особистості: не педагог для системи педагогічної освіти, а вона – для педагога.

Така орієнтація освітньої діяльності дозволяє виділити ряд принципів, за якими має вибудовуватись процес формування та розвитку психолого-педагогічної компетентності педагогів закладів профтехосвіти, а саме: принципи гуманізації, індивідуалізації, диференціації, гуманітаризації, демократизації, послідовності та інтеграції.

Для вільного просування фахівця у професійному освітньому просторі необхідно забезпечити максимальну гнучкість і різноманітність форм навчання. У змістовий аспект педагогічної освіти, згідно з динамікою руху особистості, входять багаторівневність, доповнення, маневреність.

Формування та розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогів професійного навчання розглядається як цілісний процес їх особистісного і професійного зростання, який забезпечує умови для реалізації цього завдання в системі освіти, набуття та подальшого розвитку професіоналізму, що сприяє успіху в професійній діяльності педагога. Рівень професійної компетентності педагога позначається не тільки на його професійній діяльності, а й на самому процесі його життя, самореалізації як засобу самоутвердження, через самовираження і саморозвиток.

Водночас, базу професійної компетентності є конкретні знання, уміння і навички. Це положення має суттєве значення для вирішення проблеми розвитку професійної компетентності педагогів. Таким чином, система педагогічної освіти педагогів професійного навчання, у всіх її складових, має забезпечувати розвиток професійної компетентності педагогів, який проявляється у ставленні педагога до світу і самого себе, способі самоствердження, досягнення вищого ступеня професійної активності та майстерності. Це дає змогу подолати певну абсолютизацію індивідуалістського або колективістського принципу організації системи підготовки педагога професійної школи, на основі поєднання спільної мети з безпосередніми інтересами особистості, необхідності зі свободою у виборі змісту і форм навчання. Щодо розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін йтиметься у наступному підрозділі посібника.

4.5. Розвиток професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін

Розв'язуючи дослідницькі завдання, пов'язані з підвищенням кваліфікації викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти, ми передбачали здійснення такої роботи: а) вивчити та узагальнити результати ряду досліджень щодо методологічних, теоретичних та науково-практичних основ формування змісту підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників; б) утворити у складі Науково-методичного центру організаційно-педагогічну підструктуру, яка б мала забезпечувати курсове підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників закладів профтехосвіти області; в) розробити багатопільову комплексну програму розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін, під час курсового підвищення кваліфікації; г) експериментально перевірити ефективність розвитку професійної компетентності, під час курсів підвищення кваліфікації.

У ході наукових пошуків ми звернулися до Концепції підвищення кваліфікації педагогічних кадрів школи, у якій пропонується при виборі змісту підвищення кваліфікації виходити з тенденції розвитку педагога, в першу чергу, як особистості, а вже потім – спеціаліста, професіонала, який глибоко розуміє соціокультурну та освітню ситуації. Концепцією передбачено, що досягнення мети можливе шляхом синтезу трьох компонентів структури особистості: 1) високий рівень власне професійної підготовленості; 2) поєднання загальноосвітньої, політехнічної та професійної підготовки; 3) моральна готовність виконувати соціальну роль робітника в наслідок високої кваліфікації.

На нашу думку, ці компоненти, в цілому, відповідають складовим моделям професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти. Разом з тим, вважаємо за доцільне ввести у зміст компонентів структури особистості педагога такі, як здатність орієнтуватись в організаційно-правовій базі функціонування закладів профтехосвіти, системі, для якої готує робітників, здатність керувати розвитком учнів.

Проблема вбачалась у розробці такої моделі курсової підготовки, яка б реально відповідала особистісним потребам педагогів, рівню їх професійної компетентності, сучасному та перспективному соціально-економічному розвитку суспільства. Тому в ході наукових пошуків у структурі навчально-методичного центру була утворена відносно самостійна система – курсове підвищення кваліфікації викладачів та майстрів виробничого навчання закладів профтехосвіти. З цією метою, було відкрито кафедру методики професійного навчання.

У результаті вивчення реального рівня професійної компетентності, потреб педагогів, нами запроваджені такі форми курсової роботи з викладачами спеціальних дисциплін: очні курси підвищення кваліфікації I циклу для новопризначених педагогів; очні курси підвищення кваліфікації II та III циклів; навчання за модульною системою; очно-заочна форма навчання; індивідуальне консультування у викладачів кафедри, методистів центру під час курсової підготовки; індивідуальна (дистанційна) система навчання для викладачів спеціальних дисциплін; спеціалізовані, проблемні курси, з метою підготовки педагогів до оволодіння новими технологіями навчання.

У ході дослідження вивчалася практика роботи закладів післядипломної освіти. Було вивчено досвід роботи Центрального інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти (нині – Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти), роботи його кафедр та роботи Донецького державного інституту підвищення кваліфікації працівників профтехосвіти, який працював над вирішенням проблеми: «Система неперервної освіти інженерно-педагогічних працівників навчальних закладів профтехосвіти України». Вивчення стану підготовки викладачів спеціальних дисциплін у цьому інституті дало змогу ознайомитися з концептуальною моделлю безперервної освіти інженерно-педагогічних працівників системи професійно-технічної освіти; вимогами до обсягу економічно-правових, психолого-педагогічних, професійних знань, вмінь та навичок викладачів спецтехнологій та майстрів виробничого навчання; навчально-методичними планами постійно діючих семінарів та інших видів занять; змістом підвищення кваліфікації працівників професійної освіти, на основі диференційованого підходу.

Обґрунтовуючи процес розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін, ми здійснили попередній вибір висхідних принципів навчання, які використовуватимуться у курсовій підготовці, зокрема: науковості; гуманізації; системності і доступності; фундаменталізації; діагностичності; уніфікації; проблемно-комплексний принцип; інтегрування освіти; діяльнісного підходу; професійної актуальності; міждисциплінарності. Реалізація зазначених принципів здійснювалася на основі впровадження: моделі професійної компетентності викладача спеціальних дисциплін; навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації різних рівнів професійної компетентності; навчальних програм з розділів планів; навчальних програм спецкурсів, факультативів за вибором; діагностичних анкет (вхідної і вихідної); тестів для оцінки рівня підготовленості та виявлення результативності курсової підготовки; орієнтовної тематики курсових робіт для слухачів різних форм підвищення кваліфікації викладачів спеціальних дисциплін.

Згідно з програмою наукового пошуку, було розроблено перспективну програму забезпечення курсів, семінарів, «круглих столів» пакетами науково-методичних матеріалів з проблем, які вивчаються або дискутуються. Передбачено проведення занять з використанням відеотехніки, а також створення відеобанку. На початок

формуючого експерименту, він охоплював 39 відеограм, 18 відеолекторіїв, відеотренінгів для використання у системі підвищення кваліфікації вчителів.

При побудові змісту навчання під час курсової підготовки ми виходили з того, що спрямованість на розвиток професійної компетентності педагога має на увазі не випадкове, стихійне розкриття його можливостей, а спеціальний вибір такого змісту, методів, форм, засобів, створення таких умов, за яких професійна компетентність викладача перебуватиме у постійному розвитку. Враховуємо, що дистанція між досягнутим рівнем професійної компетентності та продовженим рівнем, задає простір, зону найближчого розвитку професійної компетентності. Таке прогнозування зони найближчого педагогічного зростання дає можливість посилювати мотиваційний вплив на педагога, цілеспрямовано допомагати і прискорювати його розвиток.

Нами визначено, що в основі навчальних планів курсів підвищення кваліфікації викладачів спеціальних дисциплін різних рівнів професійної компетентності обов'язковим для усіх педагогів має бути базовий компонент змісту курсів підвищення кваліфікації, його інваріантна частина, яка закладена в основу росту і якісних змін професійної компетентності. Разом з тим, нами враховувалось, що базовий компонент змісту не статичний, а обсяг педагогічних знань, який постійно розвивається і рівень якого змінюється залежно від досягнень педагогічної науки, вимагає гнучкості і варіативності педагогічних програм навчання.

Обґрунтовуючи зміст і структуру навчально-виховного процесу підвищення кваліфікації педагогів закладів професійно-технічної освіти, ми враховували таку сукупність компонентів: цілі підвищення кваліфікації викладача спеціальних дисциплін; зміст підвищення кваліфікації; організаційні форми і методи навчання слухачів; наступність у змісті освіти, що відображає внутрішньо-училищню роботу та самоосвітню роботу; результати функціонування системи підвищення кваліфікації.

З огляду на відповідність гуманістичному типу науково-педагогічної свідомості таких дидактичних категорій, як навчальне дослідження, процесуальна орієнтація, вирішення проблем, постановка і перевірка гіпотез, збір даних, експеримент, перенесення знань, моделювання, аргументація, прийняття рішень, співвіднесення моделі і реальності, рефлексивне, критичне, творче мислення, рольова гра, пошук особистісного смислу тощо, на курсах використовуємо такі види навчальної діяльності: теоретико-пізнавальна, дослідницька (постановка проблеми, висунання і перевірка гіпотез, генерація ідей, моделювання експерименту тощо); дискусійна (виявлення і співставлення точок зору, позицій, підбір і подання аргументації і т.п.); рефлексивна (інтелектуальна і емоційно-почуттєва рефлексія у гносеологічному та емоційно-особистісному проявах).

Відповідно до програми наукового пошуку на курсах I циклу, нами було передбачено здійснити ґрунтовну підготовку новопризначених викладачів спеціальних дисциплін або малодосвідчених педагогів з проблем загальної і професійної педагогіки, основ психологічних знань, методики теоретичного навчання, функціональної та фахової підготовки викладача, інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу, в закладах професійно-технічної освіти та становлення і розвитку професійної освіти, в умовах ринкових відносин.

Навчально-тематичні плани розроблялися з урахуванням взаємодії трьох ланок: фахової освіти, обов'язковості знань з основ педагогіки та психології, вимог до професійної компетентності викладачів [Додатки 7-18]. Диференціація змісту

курсів підвищення кваліфікації забезпечувалася за рахунок спецкурсів, спецсемінарів, факультативних занять, які були включені у загальний обсяг навчального часу, і вибір яких визначався відповідно до потреб та інтересів слухачів, за допомогою вхідного анкетування [Додатки 8, 9, 10]. Програми за змістом і кількістю годин передбачали вивчення дидактики і методики викладання спеціальних дисциплін для тих слухачів, які не мають спеціальної педагогічної освіти. У зв'язку з цим, у їх зміст було введено питання професійної педагогіки і педагогічної психології. Практичні заняття курсів спрямовувалися на розвиток ініціативи, пошук найбільш ефективних методичних прийомів навчання, закріплення знань слухачів і застосування їх у практиці своєї роботи. Особлива увага надавалася проведенню практичних занять, на яких матеріал програми підтверджувався практичними прикладами, що дозволяло сформувати у слухачів цілісну уяву про методику вивчення тем програми. Конкретні теми практичних занять обирали залежно від категорії і рівня підготовленості слухачів. Провідними методами практичних занять були моделювання фрагментів уроків різних типів і видів та їх педагогічний аналіз, проведення ділових та рольових ігор, розгорнутих бесід, диспутів тощо. При цьому забезпечувалося активна участь на практичних заняттях усіх слухачів. Для ефективного засвоєння матеріалу програми на практичних заняттях здійснюється обговорення підготовлених слухачами матеріалів, завдань, сценаріїв, розв'язання конкретних педагогічних та психологічних ситуацій, обмін досвідом.

Методикою дослідження було передбачено залучення до проведення занять творчо працюючих викладачів та майстрів виробничого навчання, досвідчених викладачів вищих навчальних закладів, працівників обласного управління освіти, методистів НМЦ ПТО, керівників професійно-технічних навчальних закладів. **Аналіз** відвіданих занять, матеріалів вхідного анкетування слухачів, **дав** змогу встановити, що участь у курсовому підвищенні кваліфікації досвідчених практичних працівників, з одного боку, посилює практичну спрямованість наукового змісту психолого-педагогічних, методичних знань та вмій викладачів, а з іншого — сприяє розширенню кола науково-педагогічного спілкування педагогів, зростанню науковості практичних знань та вмій. Рівень зростання професійної компетентності, результативність курсової підготовки, визначався під час заліків, тестових перевірок знань, за вихідною анкетною, яку було розроблено відповідно до програм курсів [Додатки 9, 11].

Розробляючи навчально-тематичний план і програми II циклу курсів підвищення кваліфікації, ми враховували попередній рівень сформованості професійно-педагогічної підготовленості викладачів, а також ті завдання, які стоять перед педагогічними працівниками професійно-технічної освіти в сучасних умовах її реформування і розвитку. Зокрема, в умовах сьогодення викладач спеціальних дисциплін повинен забезпечувати теоретичну основу підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних і мобільних робітників, які б змогли легко і швидко адаптуватись до виробничих відносин, в умовах ринку праці. З цією метою, програмою дослідження у змісті курсів передбачалося вивчення досягнень галузевих і психолого-педагогічних наук, передового виробничого і педагогічного досвіду. Педагог має також створити умови для розвитку учня, сприяти його самовдосконаленню. Для цього йому необхідно враховувати розвиваючі можливості предмета, а також індивідуальні особливості учня. Водночас, він виконує функції вихователя, класного керівника. Для цього йому необхідні ґрунтовні знання з теорії і методики виховання, психології, фізіології, гігієни. З урахуванням цих

вимог, нами було обґрунтовано зміст навчально-тематичного плану та навчальних програм II циклу курсової підготовки [Додатки 11-14].

Розширення знань з психології потребувало збільшення питомої ваги вікової та соціальної психології, міжособистісних стосунків, психологічних особливостей учнів з асоціальною поведінкою та методів впливу на них. Педагогічна теорія та практика розширювалися за рахунок вивчення сучасних досягнень професійної освіти, актуальних проблем методики професійного навчання, інноваційних технологій навчання, методів науково-педагогічних досліджень. Відповідно до цього, у зміст курсів підвищення кваліфікації ми вводили спецкурси, спецсемінари, факультативи. Крім того, застосування загальноприйнятих форм організації навчання на курсах (лекції, семінарські, практичні заняття) доповнювалося тематичними груповими та індивідуальними консультаціями, співбесідами, роботою слухачів за індивідуальними планами, зустрічами з носіями кращого і передового досвіду тощо. Для стимулювання пізнавальної діяльності слухачів традиційні форми аудиторних занять урізноманітнювались. Наприклад, було впроваджено лекції-бесіди, лекції з використанням елементів проблемного, програмованого навчання, оглядові лекції, лекції-консультації. При проведенні практичних занять використовувались дискусії, моделювання, розв'язання психолого-педагогічних задач і аналіз ситуацій, нетрадиційні прийоми навчання (аукціони, ярмарки, брейн-ринги, панорами, ділові та рольові ігри тощо).

Відповідно до програми дослідження, курси підвищення кваліфікації II циклу завершувалося проведенням підсумкової конференції та вибором проблеми, над вирішенням якої педагоги будуть працювати самостійно у міжкурсний період. Навчання викладачів спеціальних предметів на курсах підвищення кваліфікації III циклу передбачає подальше удосконалення їх педагогічної підготовки, оновлення, поглиблення та розширення професійних знань, умінь і навичок.

До курсової підготовки даного рівня залучаються ті викладачі, які мають не менше 15 років стажу роботи у закладах професійно-технічної освіти, та які пройшли підготовку на курсах підвищення кваліфікації I і II циклу. Як засвідчує діагностичне дослідження, труднощів у роботі у цих викладачів, як правило, небагато. Тому навчально-тематичний план курсової підготовки III циклу ми склали у формі модулів [Додаток 15, 16]. Це сприяє забезпеченню гнучкості, мобільності, відкритості, варіативності курсового навчання, оскільки кожен слухач може обирати необхідний саме для нього блок питань, опановувати його за темпами відповідно до індивідуальних потреб.

На початку курсів педагогам пропонується набір навчальних модулів: психолого-педагогічні основи вивчення предметів профтехциклу; керівництво пізнавальною діяльністю учнів на уроках теоретичного навчання; нові підходи до організації виховної роботи з учнями; методи вивчення особистості старшого підлітка; психологія ділових відносин; особливості форм організації теоретичного навчання; методи навчання на уроках спеціальних предметів та психолого-педагогічні основи засобів навчання; сучасні педагогічні технології навчання; технології активного навчання при підготовці кваліфікованих робітників; система модульного професійного навчання; сучасні методики професійного навчання; технологія розвитку професійної компетентності педагога, ЕОМ та нові інформаційні технології у навчальному процесі, економіко-правові питання діяльності ПТНЗ в умовах ринкових відносин; диференціація навчання в умовах ступеневої професійно-технічної освіти; розробка і створення оптимальної сис-

теми навчально-методичної документації і засобів навчання – основа повного і якісного професійного навчання. Зміст кожного модуля складається з теоретичної та практичної частини. Теоретичну частину слухач опановує самостійно, під керівництвом викладача кафедри, після попередньо проведеної лекції-консультації, а практична частина модуля проводиться з групою педагогів, які теж обрали відповідний модуль. Викладачі спеціальних предметів самі визначають, у яких модулях вони будуть навчатися. Модулі розраховані на 144 години і включають перелік обов'язкових модулів та модулів за вибором. Основними формами звітності слухачів є їх виступи на практичних, семінарських заняттях, підсумковій конференції. Водночас, на курси підвищення кваліфікації слухачі приїжджають з індивідуальними планами розвитку професійної компетентності, у яких вказані проблеми, над якими педагоги працюватимуть під час курсів.

Структурно-змістовні блоки-модулі є засобом реалізації завдань професійного зростання педагога. Діяльність слухачів у рамках кожного модуля здійснюється у певній послідовності: а) проблемна лекція-практикум (робота в предметних групах) – семінар; б) проблемна ділова гра-практикум (робота в групах з проектувальною діяльністю) – захист проєктів. Разом з тим, слід зазначити, що в ході дослідження ефективності такої форми розвитку професійної компетентності постала проблема дидактичного забезпечення і методичного супроводження покрокового навчання, психологічної підготовки педагогів до роботи в режимі цих технологій.

Таким чином, розроблена нами організаційно-технологічна модель реалізації освітньої програми підвищення кваліфікації на модульній основі робить її мобільною, гнучкою, адаптивною до змін, відкритою, що створює можливість розвитку компетентності викладачів спеціальних предметів, відповідно до рівня їх знань, стажу та досвіду роботи, творчого потенціалу.

З метою технологізації системи очно-заочного підвищення кваліфікації, було розроблено Положення про заочну форму підвищення кваліфікації. Для його реалізації необхідним було створення комунікативно-інформаційного освітнього середовища. Це середовище, на нашу думку, є сукупністю компонентів: засобів зв'язку, змісту, організаційних форм, інформаційних та кадрових ресурсів, які використовуються при взаємодії і обміні інформацією та знаннями між викладачами та Науково-методичним центром профтехосвіти. При цьому викладачі Центру, окрім інформативних функцій, виконують технологічні, проєктуючи разом зі слухачем, на основі діагностично визначених цілей, конкретні завдання та засоби для ефективного розвитку їх професійної компетентності.

Навчальні плани складають матеріали установчої сесії, самостійної роботи слухачів та підсумкової сесії. Увесь обсяг планів розраховано на 144 год. 36 годин передбачено на установчу сесію, для ознайомлення слухачів з найновішими досягненнями педагогіки та психології, методики професійного навчання, оволодіння передовою педагогічною практикою; 90 годин відводиться на самостійну роботу слухача, згідно з планом індивідуальної самостійної роботи; 18 годин передбачено на підсумкову сесію, яка включає консультації до заліків, конференцію [Додаток 17, 18].

Для керівництва індивідуальною самостійною роботою слухачів очно-заочної форми підвищення кваліфікації на 5-6 слухачів призначається один працівник, з числа викладачів кафедри МПН або методистів кабінету професійної підготовки. Керівник, спільно зі слухачем, відповідно до діагностичної анкети, складають індивідуальний план самостійної роботи слухача на міжсесійний період та визначають тему випускної (творчої) роботи. В індивідуальному плані визначаються:

проблеми, які самостійно опрацьовує слухач; література з визначених проблем; адреси передового досвіду з визначених проблем та місця можливих стажувань; період роботи над проблемами; форма звітності про роботу над визначеними проблемами (реферат, конспект, практичний або дидактичний матеріал тощо); завдання на післякурсний період.

Поряд з цим, проведення кожного потоку такої форми курсової підготовки супроводжувалось ретельним аналізом її результативності. На основі цього аналізу, в кожні наступні курси вносились зміни, доповнення. Робота курсів очно-заочної форми систематично корегується, оскільки процес становлення такої форми навчання триває. Аналіз проведеної роботи дозволяє визначити провідні напрями її удосконалення. Такими, на наш погляд, є: корекція навчально-програмної документації курсів, варіативність навчальних планів, в тому числі наявність модульних планів; відповідність навчальних програм кожному виду навчального плану; методичне забезпечення кожного розділу навчального плану (посібники, рекомендації, поради, переліки обов'язкової літератури, анотовані переліки літератури, точний перелік усіх можливих видів творчих письмових робіт); удосконалення методик вивчення труднощів, з якими стикаються педагоги (попереднє визначення слухачем проблем, труднощів у докурсовий період або в перші дні перебування слухача на курсах). У першому випадку підвищується роль методичної роботи училища, в тому числі її організації на діагностичній основі. У другому – діагностична анкета вивчення його кращого досвіду, повинна відповідати двом вимогам: бути аналогічною діагностичній карті, яка існує в училищі; бути більш точною, конкретною, менш об'ємною; зв'язок докурсової, курсової і міжкурсової (післякурсової) підготовок. Лише за таких умов може бути забезпечена неперервність післядипломної освіти педпрацівників.

Дослідження такої форми дистанційного навчання засвідчило, що очно-заочна форма розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін дозволяє удосконалити систему післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, наблизити її до запитів педагогів. Викладачі самі визначають завдання, ритм і режим навчання в інтересах власного розвитку. Разом з тим, при організації очно-заочної форми необхідно враховувати: рівень професійної компетентності викладача; готовність педагогів до самоосвітньої діяльності на основі діагностично визначених цілей; наявність освітнього простору та науково-педагогічного спілкування (опорні училища, адреси передового педагогічного досвіду, наукові бібліотеки, центри науково-технічної та педагогічної інформації, педагогічне спілкування); готовність працівників кафедри, методичних служб до розробки навчально-методичних комплектів для підвищення кваліфікації; інформаційне забезпечення на всіх етапах навчання; фінансова винагорода за розробку відповідних навчально-методичних комплектів.

В останні роки, у зв'язку з формуванням ринку дидактичних засобів та освітніх послуг, інтенсифікуються процеси інформатизації педагогічної діяльності. У системі підвищення кваліфікації створюються бази і банки змістової та довідкової інформації, системи комп'ютерного тестування знань і обробки даних, моніторингу педагогічної діяльності, комп'ютерні енциклопедії, комп'ютерні системи автоматизації управління педагогічною діяльністю, телекомунікаційні технології, програмні засоби. Все це вимагає формування єдиного інформаційного простору, розробки загальних для всіх учасників інформаційних потоків. Саме тому, з метою розвитку інформаційної культури, у навчальні плани всіх категорій інже-

нерно-педагогічних працівників вводимо практичні заняття, на базі обласного центру науково-технічної та педагогічної інформації.

Зв'язок навчальних занять курсів з реальною практикою роботи професійних навчально-виховних закладів дозволив створити сприятливі умови для активного сприйняття слухачами теоретичного матеріалу, його осмислення і усвідомлення необхідності корекції власного досвіду. Такий зв'язок став одним з провідних принципів організації та проведення курсів підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників.

Потреби у постійному оновленні змісту навчальних курсів вимагають безперервних наукових досліджень. Викладачі кафедри стали учасниками проектування і реалізації інноваційних освітніх процесів у ПТНЗ. Вони створюють авторські курси, які дозволяють розкрити перед слухачами особливості інновацій і традицій у сучасній педагогічній діяльності. Разом з тим, суб'єктно-діяльнісний підхід у навчанні на курсах підвищення кваліфікації, індивідуалізація, робота в малих групах, професійна підготовленість слухачів, їх мотивація, засвідчили необхідність якісної науково-дослідницької роботи зі змістом курсу, виділення в кожному конкретному випадку технологій, дидактичного інструментарію.

Можливість органічно поєднувати ці напрями науково-дослідницької роботи при різноманітності об'єктів досліджень (перший – це теорія і практика розвитку освітніх систем, другий – дидактика андрогогіки) зумовлює проблему всієї післядипломної освіти, розширення якої можливе шляхом інтеграції зусиль провідних вчених та професорсько-викладацького складу установ підвищення кваліфікації.

Фактично, опорні училища стали навчально-методичними центрами для однопрофільних училищ з впровадження навчально-програмної документації, змісту професійної освіти, технологій навчання, проведення педагогічної практики та стажування інженерно-педагогічних працівників.

Суб'єктно-діяльнісний підхід у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників, удосконалення форм вхідного і вихідного контролю, виявлення потреб та труднощів у практичній діяльності шляхом тестування, анкетування, організаційно-діагностичних занять, ділових ігор сприяло вивченню рівня професійної компетентності викладачів. Поточний контроль проводився у ході захисту курсових робіт, заліків, залікових занять, тестування, творчих робіт, використовувався програмований контроль на ЕОМ.

У процесі анкетування педагоги не лише аналізували й оцінювали роботу курсів, а й вибирали тему для подальшої роботи у післякурсний період. Тема визначається слухачем самостійно. На її основі керівники курсів, за погодженням зі слухачами, визначали післякурсове завдання: зміст, проблеми, форму, термін виконання, прогностичну результативність. Таке завдання для слухача передавалося у професійний заклад і включалося до індивідуального плану розвитку професійної компетентності викладача.

На органічне поєднання методичної роботи з курсовою підготовкою спрямовувалася система докурсних завдань для слухачів. Їх тематика складалася на основі даних про кращий і передовий досвід педагогів, виявлений у процесі діагностичного вивчення їх професійної діяльності. Щорічно ця тематика уточнюється, оновлюється і надсилається у професійні заклади, до початку нового навчального року. На місцях кожний майбутній слухач курсів підвищення кваліфікації мав можливість відкоригувати тему свого доурсового завдання, відповідно до власних інтересів і бажань, обрати форму його виконання: виступ на практичному за-

нятті, доповідь чи реферат до підсумкової конференції, стаття у науково-методичному віснику «Професійна освіта», захист ідеї на заняттях з методики викладання предмета, виготовленої наочності, дидактичного роздаткового матеріалу. Це може бути підготовка посібників, методичних порад, рекомендацій тощо. Методичні вимоги до виконання та оформлення всіх форм докурсів завдань нами були розроблені і надіслані у ПТНЗ, для своєчасного ознайомлення з ними майбутніх слухачів курсів та інженерно-педагогічних працівників загалом.

При організації роботи курсів підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників ми постійно здійснювали вивчення результативності курсової підготовки, в тому числі, за допомогою вихідного анкетування [Додаток 9, 19], системи відкритих занять, взаємовідвідування з наступним їх обговоренням на засіданнях кафедри, вченої ради, семінарських лекторіїв. Ми дійшли висновку, що створення багатоцільової навчальної програми, яка складається з курсів трьох циклів, заочних, цільових, спеціальних курсів, у достатній мірі задовольняє інтереси і потреби педагогів, їх проблематику, значно підвищує мотивацію навчальної діяльності інженерно-педагогічних працівників. Ситуація вільного альтернативного вибору, який здійснюється самим педагогом, забезпечує самодетермінацію навчальної діяльності, стимулює внутрішню мотивацію, підтримує необхідність у професійному самовдосконаленні. Педагогам потрібно надавати свободу вибору змісту, форм підвищення своєї кваліфікації, що забезпечують пошук шляхів самореалізації: самоосвіта, індивідуальна робота, консультування з досвідченими педагогами, методистами, вченими, провідними спеціалістами в тій чи іншій формі (цільові курси, проблемні семінари).

Пошукова дослідницька робота – найбільш ефективний шлях професійного зростання і самоосвіти, самоудосконалення. З цією метою, в системі неперервної освіти ми пішли на пошук заходів, які повною мірою стимулювали б цей процес: створено банк педагогічних ідей, експертні комісії з оцінки нових проектів, рішень, пропозицій, підбір і видання в журналі «Професійна освіта» каталогу літератури з різних проблем розвитку професійно-технічної освіти, бібліографічні каталоги, створено обласний банк даних про передовий педагогічний досвід, інноваційні технології, навчально-програмну документацію, широкий діапазон курсів, спецкурсів, програм, підручників, посібників, що забезпечують процес самостійного засвоєння різних знань з науково-педагогічних проблем; комплекти додаткової літератури, словників, енциклопедій, хрестоматій.

Таким чином, розвиток професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін під час курсової підготовки буде ефективним за умов: розвитку усіх форм курсової підготовки та їх науково-методичного забезпечення; проектування навчального процесу на основі врахування рівня професійної компетентності педагогів та діагностично заданих цілей відносно моделей професійної компетентності; послідовності, взаємозв'язку, взаємодії курсової підготовки з самоосвітньою роботою, внутрішньо-училищною та методичною роботою на регіональному рівні; співпраці методичних служб училищ, Науково-методичного центру профтехосвіти, викладацького складу кафедри НМЦ ПТО; залучення педагогів до участі в науково-дослідницькій діяльності через систему творчих робіт, шкіл передового педагогічного досвіду, проблемних семінарів, науково-практичних семінарів тощо; формування навчально-методичного, інформаційного забезпечення змісту навчання, у тому числі комп'ютерних програм, відеозаписів; використання активних методів навчання; всебічного вивчення, осмислення та аналізу

інноваційних процесів у системі освіти, створення банку даних інноваційних технологій навчально-виховного процесу, його активне освоєння у процесі підвищення кваліфікації; створення динамічної, варіативної структури навчального процесу; підвищення особистої зацікавленості педагогів у розвитку професійної компетентності; кількісної та якісної оцінки рівня професійної компетентності; узгодженої діяльності освітньої установи післядипломної освіти, методичної служби навчального закладу на основі єдності мети — цілеспрямованого розвитку професійної компетентності педагогів. Розглянемо динаміку розвитку кваліфікаційних вимог до педагога професійного навчання.

4.6. Динаміка розвитку кваліфікаційних вимог до педагога професійного навчання (викладача спеціальних дисциплін)

Підготовку висококваліфікованих конкурентоспроможних на ринку праці робітників можуть забезпечити педагоги, які досконало знають техніку та технологію, науково-технічні досягнення відповідної галузі виробництва, її економіку, екологію, інфраструктуру підприємств регіону та їх перспективи, обізнані з законами ринку праці та вимогами роботодавців до особистісних якостей працівників. Це зумовлює необхідність розробки сучасних кваліфікаційних вимог до викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти, з урахуванням досягнень і перспектив розвитку освіти і культури, психолого-педагогічної науки, техніки, виробництва, ринкових засад функціонування економіки.

У визначенні змісту поняття «викладач спеціальних дисциплін» ми виходимо з того, що такий спеціаліст, призначений для роботи у професійних навчальних закладах, у системі підвищення кваліфікації та перекваліфікації кадрів промислового виробництва, навчально-курсівих комбінатах, центрах зайнятості і комерційних освітніх структурах. При цьому, поняття «викладач спеціальних дисциплін», на нашу думку, є тотожним поняттю «інженер-педагог» і передбачає, з одного боку, педагогічну діяльність суб'єкта, а з іншого — підкреслює предмет його педагогічної діяльності — технічні дисципліни (загальнотехнічні і спеціальні).

Професійна діяльність викладача спеціальних дисциплін, на нашу думку — це складне інтегральне утворення, що поєднує два компоненти: працю власне педагогічну (організація навчання і виховання) та виробничо-технічну. Оскільки викладання спеціальних дисциплін пов'язано з виробничими процесами, то професійна діяльність інженера-педагога відрізняється від відповідної діяльності викладачів школи. Професійна діяльність інженера-педагога представлена у вигляді двох самостійних, і, водночас, взаємопов'язаних компонентів — інженерно-професійної і педагогічно-професійної. При цьому, інженерна передбачає роботу спеціаліста у відповідній галузі виробництва в якості організатора, проєктувальника та експлуатаційника, а педагогічна включає роботу з організації та здійснення навчально-виховного процесу, в професійно-технічних навчальних закладах та системі підвищення кваліфікації. При цьому, окремі компоненти пов'язані між собою. Цей взаємозв'язок і зумовлює специфіку професійної діяльності викладача спеціальних дисциплін.

Інженерна підготовка дозволяє викладачу спеціальних дисциплін опановувати нові досягнення науки, техніки і виробництва, з метою врахування їх у змісті професійного навчання, а також готувати матеріально-технічну базу для організації та здійснення навчального процесу в межах професійної підготовки. Разом з тим, технічне мислення, притаманне інженеру, сприяє формуванню професійно значущих якостей особистості учнів (технічних здібностей, творчого відношення до

праці та ін.). З іншого боку, педагогічні знання посилюють загальну та професійну ерудицію інженера, дозволяючи йому більш професійно організовувати управління як виробництвом, так і людьми, які працюють на ньому.

За умов такого підходу, професійну діяльність інженера-педагога можна представити у вигляді двох структур – педагогічної та інженерної діяльності, які описуються як складний механізм, що діє за єдиними законами і правилами. Відповідно до цього, педагогічна діяльність інженера-педагога виступає як функціональний процес, спрямований на досягнення визначеної мети і такий, що складається з ряду блоків – етапів, пов'язаних між собою. В ролі системоутворюючого фактора у даному випадку виступає педагогічна діяльність управління.

У логіці законодавчо затвердженої структури освітніх стандартів, кваліфікаційні характеристики викладачів навчальних закладів професійно-технічної освіти складаються з трьох розділів: «Посадові обов'язки», «Повинен знати» та «Кваліфікаційні вимоги» (затверджені у 1977 р.).

У розділі «Посадові обов'язки» визначено ті функції, які повинен виконувати викладач. Їх аналіз дає змогу констатувати, що на ці вимоги суттєво вплинула система адміністративно-командної економіки, її екстенсивний розвиток та заполітизованість усіх сфер суспільного життя, орієнтація на масові професії середнього рівня кваліфікації. Поряд з вимогами щодо розвитку в учнів умінь та навичок, готовності до практичного використання отриманих знань, передусім висувалися вимоги проводити навчання на «високому ідейному рівні». У розділі «Повинен знати» на першому плані була вимога «знати постанови партії та уряду», основи радянської педагогіки, а вже потім предмет, його зміст, місце і практичне використання, значення в системі знань. У розділі «Кваліфікаційні вимоги» викладено вимогу щодо необхідності вищої освіти.

Для кінця ХХ сторіччя характерні значні зміни у всіх країнах світу, зумовлені науково-технічним прогресом, інформаційно-технологічною революцією та соціально-економічними перетвореннями. Зрозуміло, що за таких умов об'єктивною потребою є методологічне обґрунтування нових підходів до професійної підготовки, розвитку професійної компетентності педагогів.

Здійснення переходу від репродуктивної моделі освіти, яка працювала на відтворення і стабільність існуючих суспільних відносин, до продуктивної, гуманістичної, орієнтованої на особистість учня, зумовило необхідність перегляду кваліфікаційних вимог до викладачів спеціальних дисциплін, диференційованої оцінки їх діяльності. Наказом Міністерства освіти України за №125 від 10.09.1992 р. введено в дію Тимчасове положення про атестацію педагогічних працівників навчально-виховних закладів і установ освіти України, яким передбачено кваліфікаційні вимоги до педагогічних працівників різного рівня професійної діяльності та їх конкретизація у кваліфікаційних характеристиках педагогічних працівників. Його автори С. Болтівець, В. Ковчанич, О. Красноголовець, В. Луговий, А. Міненко, О. Нікітенко, О. Пушенко, Л. Северчук у кваліфікаційних вимогах, поряд з описом досвіду викладачів у термінах «Повинен знати», обґрунтували вимогу «Повинен вміти»: ефективно застосовувати професійні знання у практичній педагогічній діяльності.

Переорієнтація суспільної свідомості, формування нового мислення окреслили завдання щодо змін у системі цінностей, що склалися, і тих життєвих позицій, мотивів діяльності, які стали стереотипними. Відмінність нової парадигми освіти від просвітницької – в принципово новій домінанті змісту, розуміння людини як

цілісної особистості, здатної до культурного творення, продуктивного діалогу з оточуючим світом. Тому у кваліфікаційні вимоги було введено розділ «Повинен мати ціннісні орієнтації», спрямовані на всебічний культурний, духовний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, творчу педагогічну діяльність.

Нова освітня парадигма впливає на соціологізацію особистості: досягається необхідна міра її свободи, в межах конкретних соціокультурних умов, створюються реальні умови для гуманізації суспільної свідомості і практики, становлення нового типу культурно-природно-господарських відносин. Ця вимога часу відображена у розділі «Повинен володіти» культурою спілкування, його формами, способами, засобами. Посадові обов'язки викладача спеціальних дисциплін у цій редакції кваліфікаційних вимог орієнтовані на особистість учня, забезпечення умов для засвоєння ним освітніх програм, на рівні обов'язкових державних вимог, сприяння становленню учнів як особистостей, утвердженні особистим прикладом поваги до принципів загальнолюдської моралі, постійного підвищення свого професійного рівня.

Перехід до ступеневої системи професійно-технічної освіти поставив перед викладачами спеціальних дисциплін проблему вибору таких систем, технологій, методик навчання і виховання, які є адекватними сучасним досягненням психолого-педагогічних наук та можливостям навчального закладу. Здійснити їх правильний вибір педагог зможе лише за умови, коли він володіє педагогічною культурою, достатньою для того, щоб кваліфіковано оцінити багаточисленні вітчизняні та зарубіжні системи, технології, методики навчання, якщо він здатен глибоко проникнути у їх сутність, зрозуміти їх спрямованість та механізм реалізації. Проте, кваліфікаційна характеристика та кваліфікаційні вимоги не відображають вимог до інноваційної, проектувальної, технологічної діяльності, самоосвіти, саморозвитку педагога.

Сучасний стан розвитку суспільства вимагає від викладача спеціальних дисциплін вільного володіння комп'ютерною технікою та інформаційними технологіями навчання. За цих умов, професійність знань педагога визначається не тільки змістом цих знань, а й здатністю передавати їх таким шляхом, який сприяє взаємодії, обговоренню, діалогу, аргументації. Вводячи молоде покоління в сучасний світ, педагог повинен розуміти сучасну ситуацію, вміти пояснити її та практично підготувати молодь до вивчення цього світу. З цього випливає, що йому необхідні також знання процесів та механізмів суспільного розвитку.

Сучасні трансформаційні соціокультурні процеси об'єктивно зумовлюють необхідність оптимізації педагогічного процесу, дидактичної технологізації гуманістичних засад навчання. Відтак, основоположними стають культура (універсальна характеристика людського буття) – розуміння (самопізнання) – творчість (самодіяльність), що концептуально наповнюють усталену дидактичну тріаду знання-уміння-навички особистісно значущим життєтворчим смислом.

Необхідність підготовки конкурентоспроможних на ринку праці робітників, із соціально значущими якостями, вимагає від викладачів спеціальних дисциплін фундаментальних знань певної галузі виробництва, основ професії широкого профілю та глибоких знань з конкретних виробничих спеціалізацій, але й робітничої кваліфікації. Вважаємо за доцільне у нормативних документах передбачити такі вимоги до усіх викладачів спеціальних дисциплін.

У сучасних умовах стає об'єктивною потреба формування нового типу викладача: викладача-консультанта, викладача-технолога навчальної діяльності учнів. Як зазначає О. І. Щербак, «...виникнення нових організаційно-педагогічних форм навчання вимагає нового типу викладача спеціальних дисциплін: викладача-інструктора. Викладач-інструктор має володіти вміннями спонукати тих, хто навчається, до самостійного планування, виконання та оцінки учнями робіт. Це передбачає використання нових методів навчання. У зв'язку з цим викладачі мають володіти такими засобами взаємодії, які передбачають перехід від типу викладачів, які демонструють усі прийоми, до типу викладачів-інструкторів, які є консультантами та ініціаторами у навчанні. Вони спонукають учнів до навчання під власну відповідальність. До викладачів-інструкторів для роботи у навчально-тренувальній фірмі висуваються основні вимоги: спеціальна економічна підготовка та педагогічна компетентність; практичний досвід роботи на середніх керівних посадах, викладацької роботи у професійно-технічному закладі освіти, знання іноземної мови, комп'ютерної та офісної техніки» [16].

Зростає роль технологій використання теоретичних знань. Втілюючи цю мету, викладачі повинні розробляти нові методики навчання, наближенні до щоденної практики виробництва (розв'язання реальних проблем, навчання на основі іншого досвіду та ін.). Нові методи навчання потребують перегляду змісту програм та їх організації в порівнянні з традиційним предметним підходом, використання експериментальних методів навчання, гнучкого планування навчального часу.

Посилення інноваційної діяльності в галузі професійно-технічної освіти, широкое впровадження нових педагогічних та інформаційних технологій у професійно-технічному навчанні принципово змінює роль педагога в цьому процесі, потребує інтегрування змісту та основних форм діяльності викладачів загально-технічних, спеціальних дисциплін та майстрів виробничого навчання, переходу до підготовки педагогів професійного навчання, які б органічно поєднували теоретичне і виробниче навчання.

Трансформаційні соціокультурні процеси на сучасному етапі розвитку суспільства об'єктивно зумовлюють необхідність оптимізації педагогічного процесу, підготовки конкурентоспроможних на ринку праці робітників із соціально значущими якостями. З огляду на це, виникає потреба переосмислення і нового теоретико-методологічного обґрунтування кваліфікації педагога професійного навчання, зокрема, введення нових вимог до нього: знання процесів та механізмів розвитку суспільства, глибоких теоретичних знань в галузі виробництва, наявності робітничої кваліфікації, вільного володіння комп'ютерною технікою, інформаційними технологіями навчання, іноземними мовами.

Тому, ми поділяємо висновок Н. Г. Ничкало щодо необхідності нового переосмислення й теоретико-методологічного обґрунтування кваліфікації педагога професійного навчання в XXI столітті, з урахуванням оптимального співвідношення його підготовки у відповідному вищому навчальному закладі, постійного удосконалення професійно-технічного рівня на робочому місці та в системі післядипломної освіти [8]. У зв'язку з цим постає питання щодо розробки Концепції професійно-педагогічної освіти, підготовки нових професіограм, а відповідно й навчально-методичної документації, включаючи навчально-методичні комплекси для вищих закладів освіти різних рівнів акредитації, в яких буде здійснюватись підготовка педагогів професійного навчання.

Таким чином, сучасні кваліфікаційні характеристики потребують внесення змін та доповнень у їх зміст, відповідно до сучасних вимог, що висуваються до

викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти. На нашу думку, доцільно трансформувати кваліфікаційні характеристики у модель професійної компетентності викладача спеціальних дисциплін, у його методичну роботу. Основні форми і методи цієї роботи висвітлено нами у наступному підрозділі посібника.

4.7. Форми і методи методичної роботи педагога професійного навчання

Вивчаючи стан методичної роботи у 20 навчальних закладах профтехосвіти області, зокрема, зміст роботи 32 методичних комісій з предметів профтехциклу, виявлено, що методична робота у ПТНЗ здійснювалась за стереотипом відповідно до старих нормативних документів, без належної діагностики інформаційних потреб педагогів, рівня їх професійної компетентності. Вона носила масовий характер, а екстенсивні шляхи отримання знань за рахунок збільшення їх обсягу, а не поглиблення і розширення, були малоефективними.

Це спричинило негативне ставлення педагогів до методичної роботи, незацікавленість, зниження їх активності. Отже, система методичної роботи, що традиційно склалася у ПТНЗ, за всіма своїми ознаками належала до фронтально-регламентуючої моделі. Характерними ознаками такої моделі були обов'язковість, масовість, знеособлення, намагання перетворити підвищення професійної компетентності викладачів у таку діяльність, яка планується, контролюється та управляється «ззовні», згідно з вказівками, інструкціями та настановами вищих органів і керівництва закладу.

У ході наукового пошуку ми установили наступне:

для методичної роботи характерним є те, що вона здійснюється, як правило, в міжкурсовий період;

більшість інженерно-педагогічних працівників – це фахівці з високими професійними виробничими знаннями та вміннями, які реалізуються у їх педагогічній діяльності. В той же час вони не мають достатніх психолого-педагогічних знань для здійснення навчального процесу;

методисти ПТНЗ мають постійно вивчати як особистісні якості педагогів, так і професійні, виявляти досягнення та труднощі в роботі педагога, своєчасно надавати методичну допомогу;

методична робота в училищі проходить в конкретному педагогічному колективі, що передбачає можливість обміну досвідом, залучення малодосвідчених колег до спільної творчої діяльності;

діяльність з підвищення методичної компетентності педагога професійного є цілеспрямованою, організованою й керованою;

методична робота є довготривалою і її результативність в цілому проявляється у динаміці позитивних змін професіоналізму педагога, передусім фахового і методичного.

З метою вирішення визначених дослідницьких завдань щодо створення системи розвитку професійної компетентності педагогів нами було розроблено Концепцію методичної роботи в ПТНЗ, якою визначаються провідні ідеї, завдання, актуальні проблеми, задуми, властиві конкретному колективу, очікувані результати методичної роботи на основі: прогностичного вивчення соціальних запитів суспільства до професійно-технічної освіти; вивчення сучасних особливостей і тенденцій розвитку системи післядипломної освіти педагогічних кадрів та її складової – методичної роботи, її мети, функцій, структури, змісту і форм.

Концепція методичної роботи, у контексті вищезазначеного аналізу понять спілкування і взаємодії, допомагає виявляти глибинну сутність процесу розвитку

професійної компетентності викладачів, розробляти ефективні підходи до його організації, з огляду на індивідуальність педагога.

На нашу думку, вона має передбачати вирішення таких стратегічних завдань: а) реалізація нових підходів до визначення змісту та технології професійної освіти; б) розвиток професійної компетентності педагогічних працівників у міжкурсовий період; в) організація професійного самовдосконалення педагогів (самоосвітня робота); г) організація інформаційного забезпечення професійних потреб педагогів; д) вивчення передового педагогічного досвіду, його узагальнення та поширення; е) організація редакційно-видавничої діяльності в училищі; ж) організація дослідницько-експериментальної, науково-методичної роботи з певних проблем; з) визначення професійного рівня інженерно-педагогічних працівників та підготовка їх до атестації.

Отже, в центрі уваги опиняється особистість педагога, його мотиви, уподобання, потреби, здібності, бажання, наміри, стиль діяльності. За таких умов, увага методистів акцентується на особистості педагога, переорієнтації з масового характеру методичної роботи на задоволення його потреб, з урахуванням мотиваційної сфери. Діагностичне вивчення особистості педагога, рівня його професійної компетентності, виявлення проблем у педагогічній діяльності, готовності до дій, власного удосконалення, дає змогу працівнику методичної служби обґрунтувати специфічні стратегії і методичні підходи до спілкування, навчання і впливу, співвідносити дії педагога і методиста за умови творчої реалізації кожного з них. Проблеми розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін розглядалися нами у тріаді: мотивація – особистість – діяльність.

Діяльнісний аспект удосконалення професійної компетентності дозволив виділити таку структуру побудови системи методичної роботи: мотиви – мета – завдання – зміст – форми – методи – результати.

Форми та методи методичної роботи розглядалися нами як її процесуальний аспект, а змістовий аспект методичної роботи визначався як особистісними потребами педагогів, так і програмними цілями навчального закладу, його концептуальними завданнями. Нами передбачено, що неперервність розвитку професійної компетентності викладачів забезпечується тісним взаємозв'язком практичної діяльності педагогів і піднесення їх психолого-педагогічної, науково-методичної, фахової загальної культури, як у методичній роботі, так і під час самоосвітньої і курсової роботи.

До дидактичних проблем методичної роботи ми відносимо: педагогічні основи визначення цілей, змісту, форм, методів, засобів розвитку професійної компетентності; взаємозв'язок і послідовність компонентів методичної роботи; педагогічні основи взаємозв'язку професійного і педагогічного навчання.

Врахування специфіки їх вирішення у методичній роботі стало основною умовою для теоретичного обґрунтування та утворення організаційно-педагогічної системи удосконалення професійної компетентності педагогів, як цілісної та взаємопов'язаної системи.

Відомо, що система являє собою цілісний об'єкт, у якому встановлений порядок взаємопов'язаних і взаємодіючих компонентів утворює її внутрішню структуру. Структура будь-якого функціонуючого об'єкта задана поставленими цілями, відображає характер взаємодії системи з оточуючою дійсністю. Це повністю стосується й системи методичної роботи з педагогічними кадрами. Нами обґрунтовано структуру методичної роботи, компоненти якої відповідають цілям та завданням методичної роботи у професійно-технічних навчальних закладах.

Відповідно до розробленої концепції методичної роботи у ПТНЗ, усі заходи втілюються в ті чи інші організаційні форми. Тому її форми, методи і засоби розглядаються нами, як організаційно-процесуальний компонент системи внутрішньо-училищної методичної роботи.

У розвитку професійної компетентності викладачів використовуються різні форми методичної роботи, утворюючи оптимальний варіант неперервного процесу удосконалення професійної компетентності конкретного педагога. Так, О. Чернишов вважає, що в організації методичної роботи з інженерно-педагогічними працівниками необхідно використовувати особистісно орієнтовану модель цієї роботи, яка базується на багатоманітності, творчості, динамізмі, гнучкості М. Федяй, Н. Циганкова підкреслюють важливість діагностичного вивчення рівня професійної компетентності педагогів та урахування отриманої інформації в організації методичної роботи у системі шкільної освіти, яка, зазначимо, є відмінною від професійно-технічної.

Отже, у нашому дослідженні основою у виборі форм та методів розвитку професійної компетентності окремого педагога, педагогічного колективу стали діагностичні анкети педагогів, модель яких буде нами викладена у третьому розділі дисертації. Використання таких карт дало нам змогу розробити модель зведеної діагностичної карти професійно-технічного навчального закладу.

На основі розробленої за авторською методикою зведеної діагностичної карти ПТНЗ можна визначити перелік основних питань, якими володіє або не володіє більшість викладачів спеціальних дисциплін, питання, які цікавлять групу викладачів або окремих педагогічних працівників, а також визначити ті форми методичної роботи, за допомогою яких можна розкрити, інтеріоризувати ті інформаційні потреби, які виникли у педагогів, та апробувати їх у практичній діяльності.

Діагностичну карту складено з урахуванням професійних проблем педагогів, що сприяє їх згурпуванню по методичних комісіях, творчих, динамічних, проблемних групах. Це використання є доцільним на етапі визначення проблемної теми методичної комісії, тематики масових та групових методичних заходів. Така карта дає змогу визначати рівень професіоналізму колективу в цілому і конкретно кожного педагога. Використовуючи її, керівник методичної служби може цілеспрямовано і системно впливати на професіоналізм колективу, логічно та конкретно планувати методичну роботу, залучати на допомогу регіональну методичну службу. Якщо анкетується один педагог, то отримані результати можуть стати основою програми його професійного удосконалення.

Результати апробації запропонованої методики у 20 навчальних закладах Хмельницької області свідчать, що таку карту можна ефективно використовувати для щорічного планування і організації методичної роботи у навчальному закладі, для вивчення мотивації професійного розвитку та динаміки професійних потреб. Використання результатів діагностичного анкетування педагогічного колективу дозволило організувати методичну роботу більш конкретно, індивідуалізовано і зручно для всіх працівників, розробити зведену таблицю «Професійні потреби педагогічного колективу», в яку занесені найбільш складні професійні проблеми кожного педагога, відмічено кількість співробітників, невдоволених підготовкою з даного питання. Використовуючи таку таблицю, керівники можуть легко виявити питання, які вимагають вивчення в різних формах методичної роботи у навчальному закладі (педради, методичні об'єднання, проблемні групи, самоосвіта тощо). Так, аналіз діагностичної карти Хмельницького ПТУ №11 за 1996-1997

навчальний рік дозволив зробити висновок, що тут працює стабільний колектив викладачів спеціальних дисциплін, з високим рівнем професійної компетентності. Підтвердженням цього слугує й те, що на переважну більшість запитань анкети 70% педагогів дали відповіді: «володію питанням» та «можу поділитися досвідом».

Дослідження також показало, що до питань, більшість відповідей на які були – «хочу познайомитись з досвідом» та «необхідно доопрацювати», увійшли такі: «Розробка і використання різнорівневих програм з урахуванням індивідуальних особливостей та можливостей диференційованого підходу на уроці», «Відбір навчального матеріалу та його систематизація для повідомлення учням у логічній послідовності», «Відбір методів активізації пізнавальної діяльності учнів», «Визначення засобів та методів навчання, форм взаємодії викладача та учнів», «Розробка завдань творчого характеру для індивідуальної, групової, диференційованої роботи», «Можливості здійснення гуманізації та демократизації навчання на уроці», «Використання дидактичної, ділової, рольової гри» тощо. Отже, на підставі узагальнення результатів цього вивчення стає можливим розробка конкретної тематики для планування методичних заходів, які адресуються тій чи іншій групі педагогів.

Аналіз діагностичної карти училища дає інформацію про те, який досвід заслуговує на поширення, яких працівників можна залучати до створення методичних посібників, роботи творчих груп, проблемних семінарів, ярмарку педагогічного досвіду тощо. Вона може використовуватись для визначення персонального складу слухачів шкіл педагогічної майстерності, педагога-початківця, учасників семінару-практикуму. Аналіз впровадження рекомендованої нами зведеної діагностичної карти засвідчив, що у 24 профтехучилищах така методика планування методичної роботи сприяє утворенню особистісно орієнтованої системи розвитку професійної компетентності педагогів та визначається керівниками, методистами, інженерно-педагогічними працівниками.

Методикою експерименту було передбачено здійснити диференціацію змісту і форм роботи, відповідно до освітніх потреб педагогів. З цією метою, нами було розроблено і впроваджено в практику діяльності ПТНЗ, які брали участь в експерименті, індивідуальні плани розвитку професійної компетентності педагогів. Педагогам була запропонована така його форма (таблиця 2.1).

Зміст плану визначався з урахуванням проблем у діяльності педагога, виявлених на діагностичній основі, і згрупувався за напрямками розвитку: робота з інструктивно-методичною документацією; розвиток психолого-педагогічної культури; робота з підвищення фахової компетентності; вивчення досягнень науково-технічного прогресу; розвиток загальної культури. Згідно з нашою методикою, передбачено складання такого плану на 1 рік, з подальшим його аналізом за формою. (таблиця 2.2).

Таблиця 2.1

Індивідуальний план розвитку професійної компетентності на _____ н. рік

№	Проблеми	Форми розвитку проф. компетентності				Результат, форма узагальн.	Термін викон.	Відмітка про вик.
		ВУМР	ВУМР	КПК	Самоосв.			

I. Робота з нормативними, інструктивно-методичними матеріалами								
1								
2								
3								
II. Розвиток психолого-педагогічної культури								
1								
2								
3								
III. Розвиток з підвищення фахової компетентності								
1								
2								
3								
IV. Вивчення досягнень науково-технічного прогресу								
1								
2								
3								
V. Розвиток загальної культури								

Таблиця 2.2

Аналіз виконання плану

№п/п	Невиконані заходи	Причини	Примітка

Аналіз впровадження індивідуальних планів розвитку професійної компетентності педагогів, проведений у 25 ПТНЗ Хмельниччини, показав, що вони використовуються у 20 училищах, де є методичні працівники. Він став ефективним засобом цілеспрямованого розвитку професійної компетентності. Анкетування 135 викладачів спеціальних дисциплін засвідчило, що більшість опитуваних (98%) визначають доцільність індивідуальних планів, їх ефективність у планомірному, визначеному в часі, процесі розвитку професійної компетентності, у доцільних формах методичної роботи.

Наше дослідження підтвердило, що реальною базою даних для планування діяльності методичної служби ПТНЗ є зведена діагностична карта. Згідно з нею, визначається також єдина методична тема, за якою має працювати весь інженерно-педагогічний колектив. За таких умов, обрана методична проблема буде дійсно концептуально обґрунтованою, актуальною, з урахуванням напрямів діяльності колективу, потреб окремих педагогів.

Таким чином, у ході наукового пошуку ми дійшли висновку щодо необхідності впровадження цільового підходу у розвитку професійної компетентності педагогів закладів системи профтехосвіти, коли неперервна освіта викладачів тісно пов'язана з програмними цілями навчальних закладів, інтереси, потреби педагога збігаються з напрямками діяльності професійно-технічного навчального закладу, але без нав'язування жорстких директив, з наданням свободи вибору змісту, форм, методів, установ підвищення кваліфікації.

Методична робота тісно пов'язана із щоденною педагогічною діяльністю, у процесі якої розв'язуються практичні навчальні завдання. Отже, предметом методичної діяльності виступає ще не здійснена педагогічна діяльність викладача, яку методист проектує, спрямовує, корегує і, водночас, керує нею. Відтак, змістова структура методичної діяльності зосереджена не на продукті педагогічної діяльності, а саме на її об'єкті, на тому що, як і яким чином потрібно зробити з даним об'єктом, щоб одержати необхідний продукт; чи на тому, який об'єкт доцільно обрати, щоб за допомогою тих чи інших дій досягнути даного продукту.

Як відомо, зміст методичної роботи поєднує комплекс культурологічних, методологічних, педагогічних та методичних проблем, який забезпечує реалізацію визначених цілей і завдань. А форми, методи та засоби методичної роботи забезпечують оволодіння необхідними знаннями і вироблення необхідних умінь. Їх ефективність залежить від особистої зацікавленості педагога в методичній діяльності, його позиції у цьому процесі. Форма ж — зовнішній прояв узгодженої діяльності учасників методичного процесу.

У процесі дослідження, ми спрямували зусилля на пошук найбільш ефективних засобів розвитку професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін, стимулювання активних самостійних зусиль педагогів для максимального розвитку особистого творчого потенціалу, його найбільш ефективного використання в освітній діяльності. Як відомо, усі заходи методичної роботи здійснюються у тих чи інших організаційних формах. Тому форми, методи та засоби методичної роботи, як ми зазначали, є організаційно-процесуальним компонентом системи методичної роботи. Форми методичної роботи, відповідно до розробленої структури методичної роботи, було систематизовано за рівнями, а саме: традиційні та інноваційні; диференціації: масові, групові, індивідуальні; спрямованості на кінцевий результат: теоретичні, науково-практичні, практичні.

Зауважимо, що «традиційними» ми називаємо більш звичні форми роботи, які постійно застосовувались та застосовуються зараз у практичній діяльності ПТНЗ (методична комісія, педагогічна рада, інструктивно-методична нарада, семінар, предметний тиждень тощо).

Потреби навчально-виховного процесу і програми розвитку ПТНЗ вимагають розв'язання колективних завдань, відповідно до сучасних досягнень психолого-педагогічних наук, нових напрямів підготовки фахівців, технологій навчання. Саме тому традиційні масові форми методичної роботи в ПТНЗ не втрачають своєї актуальності, а подекуди є єдиною можливою формою розв'язання тієї чи іншої методичної проблеми.

Під масовими методичними заходами ми розуміємо такі, що адресовані всьому загалу педагогічних працівників, незалежно від їх спеціалізації, рівня професійної компетентності та інших характеристик. Необхідність проведення масових та групових заходів зумовлена тим, що у процесі спільної діяльності виробляють єдиний підхід до тієї чи іншої проблеми, обговорюють найбільш актуальні питання та знаходять раціональні шляхи їх вирішення; аналізують результати колективної діяльності; виявляють, активно вивчають та поширюють кращий педагогічний досвід, науково-технічну та педагогічну інформацію, здійснюють процес взаємобміну, взаємозбагачення; формують певний психологічний клімат в колективі, колективну відповідальність за роботу навчального закладу.

Оскільки заклади профтехосвіти різних типів (ПТУ, ВПУ, училище-агрофірма, центри професійно-технічної освіти) ставлять перед собою не однакові цілі і

завдання, неможливо спроектувати єдину для всіх модель методичної роботи, хоча в них усіх є такі спільні структурні елементи, як педагогічна рада, педагогічний (методичний) кабінет, методичні комісії, бібліотека.

У ході наукового пошуку ми дійшли висновку, що в масовій практиці організації навчальної діяльності з педагогами існують такі форми, що безпосередньо не є базовими, але доповнюють їх арсенал, тим самим розширюють можливості методичної роботи з розвитку професійної компетентності викладачів. Вони мають інноваційний характер, їх впровадження викликає великий інтерес. Сутність інноваційних форм методичної роботи ми вбачаємо у такому способі організації діяльності педагогічного колективу, якому притаманна єдність професійної комунікації та індивідуальної пізнавальної діяльності викладачів, спрямованої на розвиток їх професійної компетентності, творчого потенціалу.

Проведене вивчення попиту педагогів ПТНЗ області щодо їх зацікавленості інноваційними формами методичної роботи підтвердило, що серед позитивних особливостей таких форм методичної роботи викладачі відзначають їх демократизм, творчу атмосферу, невимушеність, відвертість спілкування, посилення аналізу і самоаналізу власної педагогічної позиції, досвіду, розвиток нетрадиційного педагогічного мислення, використання таких методів, що дають змогу швидко, ненав'язливо усвідомити, вивчити та опанувати певні педагогічні ідеї, прийоми, досягнення психолого-педагогічної науки.

Ми дійшли висновку, що основою інноваційних форм методичної роботи є процес спільного, колективного, професійно спрямованого пошуку, в результаті якого створюються умови для свободи вибору, самовизначення, активності викладачів у вирішенні педагогічних проблем, позитивна установка на рефлексію, спілкування, взаємодію у творчій співпраці з колегами, співробітництві.

Дослідження дало змогу виявити, що інноваційні форми динамічно впроваджуються у тих колективах, де створені відповідні передумови, а саме: навчально-виховний процес та управлінська діяльність здійснюється на засаді демократизму, гуманізму, відкритості; існує чітка спрямованість на педагогічний пошук, колективну творчість; ефективно впроваджуються у практику досягнення психолого-педагогічної науки; творчо реалізується педагогіка співробітництва; вірно оцінюється роль методичної роботи в удосконаленні навчально-виховного процесу. Так, найбільш ефективно інноваційні форми методичної роботи впроваджуються у тих закладах, де здійснюється їх науково-методична підтримка, а демократизація методичної роботи, на основі інтенсивного і системного використання інноваційних форм, суттєво змінює позицію і настрої педагогів. Разом з тим, ми враховували, що для використання інноваційних методів необхідна спеціальна психолого-педагогічна підготовка педагогів, незалежно від рівня їх професійної компетентності. Вона сприяє тому, що у педагогів швидше формується морально-психологічна мобільність, яку ми розуміємо як здатність перебудувати характер діяльності і самого себе відповідно до умов педагогічної діяльності, орієнтуватись на досягнення педагогічної науки і передового досвіду.

Наше дослідження у 15 закладах профтехосвіти показало, що використання інноваційних методів навчання сприяє стимулюванню, активізації творчої діяльності, розвитку ініціативи, професійної компетентності педагогів. Змінюється морально-психологічний клімат у колективі, а також характер відносин між методистами, керівниками та педагогами, у них з'являється можливість проникнення в творчу лабораторію новаторів і майстрів педагогічної праці.

На різних етапах експериментальної роботи ми рекомендували використовувати багатоманітні за змістом форми методичної роботи, з урахуванням рівня професійної компетентності інженерно-педагогічних працівників. Форми активного, ігрового методичного навчання, що використовувались під час експериментальної роботи згідно з нашою методикою, давали змогу осмислювати та напрацьовувати досвід з певних педагогічних аспектів. У процесі колективної взаємодії, у спілкуванні, перевірялися теоретичні положення у реальній педагогічній практиці. При цьому, розкривалися творчі здібності учасників, уміння знаходити ефективні педагогічні рішення. В ході занять ми приділяли значну увагу виділенню проблемних питань, ситуацій, з'ясуванню їх причин, визначенню доцільних педагогічних дій для їх розв'язання.

Досвід діяльності 20 ПТНЗ, в яких здійснювалась експериментальна робота, засвідчив, що найбільш актуальним для викладачів спеціальних дисциплін є такі форми інноваційних методичних заходів, як ділова гра, естафети обміну досвідом, методичний вернісаж, галерея портретів творчих викладачів, декади молодих педагогів, методичний ринг. Нами доведено, що в ситуації, коли інноваційна діяльність належить до особистісних та професійних цінностей педагогів, з метою стимулювання їх творчості, викладачам необхідно надавати свободу для самовираження, самореалізації і саморозвитку. В той же час, акцент у методичній роботі варто переносити на формування професійних якостей і цінностей, які задовольняють вимогам навчального закладу, його програмним цілям та завданням. Це ставить педагога у ситуацію усвідомлення необхідності професійного росту, коригування методів і форм роботи, відповідно до цілей навчального закладу. Нами доведено, що реалізації програмних цілей навчального закладу та методичної роботи сприяє єдина науково-методична проблема, яка є актуальною для всього педагогічного колективу та відображає ті напрями, що потребують розвитку й удосконалення.

У зв'язку з цим, педагогічним колективам закладів профтехосвіти, які брали участь у експериментальній роботі, на формуючому етапі експерименту, ми радили колегіально визначати науково-методичну проблему, з урахуванням педагогічного досвіду, готовності працівників до реалізації прогресивних ідей науки і практики.

Ми рекомендували планувати роботу над науково-методичною проблемою на декілька років, визначаючи її наприкінці навчального року, коли формуються проекти перспективного плану роботи колективу, плани роботи методичних комісій тощо. Виправдав себе такий підхід, коли єдина науково-методична проблема знаходить своє відображення в усіх формах методичної роботи, а саме: включається в тематику засідань педагогічної ради, творчих груп, методичних комісій, в індивідуальні плани професійного удосконалення педагогів; розглядається під час проведення науково-практичних, теоретичних конференцій, проблемних семінарів, семінарів практикумів, занять шкіл педагогічної майстерності, індивідуальних консультацій, відкритих уроків тощо.

Аналізуючи стан методичної роботи у ПТНЗ, ми застосовували також спостереження та співбесіду. Такий комплексний аналіз дозволив об'єктивно оцінити зміст, форми і методи методичної роботи, дав змогу приступити до планування методичної роботи на наступний період, використовуючи комплексно-цільовий план.

Запропонована система методичної роботи сприяла народженню нових форм методичної роботи, створила належні умови для розвитку професійної компе-

тентності педагогів. Нами доведено, що розвиток професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін у системі методичної роботи буде результативним за таких умов: а) цільової та мотиваційної єдності в розвитку професійної компетентності інженерно-педагогічних працівників, на основі діагностичних досліджень та діагностично заданої моделі професійної компетентності; б) постійної взаємодії функціонально-організаційних складових структур методичної роботи (педагогічної ради, навчально-методичної ради, методичних комісій, педагогічного (методичного) кабінету, бібліотеки, творчих груп, педагогічних майстерень, дослідних лабораторій тощо); в) виділення стійких зв'язків між складовими структури методичної служби, які визначаються їх функціями; г) науково обґрунтованого управління методичною роботою, як невід'ємної функції будь-якої системи, що забезпечує досягнення конкретних цілей.

Отже, загальна мета методичної служби ПТНЗ – задоволення та розвиток професійних потреб інженерно-педагогічних працівників — відображає гуманістичний характер її діяльності. Важливо не тільки надавати практичну допомогу педагогам у формуванні ефективної технології педагогічної діяльності, але й здійснювати розвиток їх професійної компетентності у особистісно орієнтованій системі методичної роботи, з урахуванням мотиваційної, почуттєво-емоційної сфер діяльності, створювати рефлексивно-творче середовище для розвитку їх професійно-педагогічної діяльності, де забезпечується поєднання свободи і творчості з відповідальністю інженерно-педагогічних працівників; діагностичного підходу в організації методичної роботи. Виявлення актуальних професійних потреб педагогів, рівня сформованості педагогічних умінь, готовності до творчої праці дозволяє проектувати діяльність методичної служби. Діагностування дозволяє аналізувати типові труднощі у професійній та педагогічній діяльності інженерно-педагогічного колективу і кожного працівника окремо, формулювати їх в окремі проблеми, моделювати систему методичної роботи у ПТНЗ, спрогнозувати розвиток професійної компетентності викладачів, забезпечувати постійне творче оновлення, розвиток і вдосконалення. Доцільно здійснювати діагностування різних категорій педагогічних працівників, що дає змогу згрупувати їх у творчі, проблемні групи, визначати актуальні для них проблеми; диференційованого підходу в організації методичної роботи, спрямованого на розвиток професійної компетентності, коли з усіма педагогами реалізується загальна схема: потреби — здібності, але рівні їх розвитку та індивідуальні особливості у поєднанні утворюють специфічні унікальні можливості окремої людини; підпорядкування діяльності методичної служби принципу креативності. Творча, продуктивна діяльність методичної служби є фактором її розвитку. Пошук нових ідей, методів, форм методичної роботи є важливим засобом для розвитку особистісно-професійного досвіду педагогів, створення інноваційного педагогічного досвіду. Для цього необхідно: забезпечувати створення інноваційно-творчого середовища для діяльності інженерно-педагогічних працівників; стимулювати розвиток інноваційної професійної діяльності через осмислення та перебудову професійно-особистісного досвіду, на основі рефлексивно-творчої діяльності. Такий підхід сприятиме перетворенню педагогів з виконавців на творців інноваційного процесу; інформатизації діяльності методичної служби. Організаційна і комп'ютерна техніка повинна забезпечувати належні умови для створення системи збору, обробки, зберігання і передачі інформації щодо нових технологій, досягнень науки і техніки, педагогіки і психології, педагогічного досвіду, що сприятиме оперативному її використанню у процесі розвитку професійної компетентності.

Важливою умовою розвитку професійної компетентності виступає самоосвіта педагога професійного навчання.

4.8. Самоосвіта педагогів професійного навчання як чинник професійної компетентності

В умовах інформаційного суспільства неможливо здійснити разову підготовку спеціаліста на достатньо довгий строк. Тому навчально-виховна проблема формується не у вигляді потреби навчити спеціаліста працювати, а у вигляді завдання навчити його самостійно навчатися працювати, здійснювати вибір і оволодівати тими знаннями та навичками, які потрібні йому для успішного виконання функцій.

Під самостійною роботою ми розуміємо систематичну діяльність педагога, спрямовану на ефективне забезпечення вимог навчально-виховного процесу. Вона передбачає різні види діяльності: вивчення навчальної документації, технологічної, психолого-педагогічної і методичної літератури, розробку плануючої документації, дидактичних матеріалів, вибір ефективних методів, методичних прийомів, завдань для учнів, дослідно-експериментальну роботу, наукову діяльність тощо. Тобто, це така робота, без якої педагогічна діяльність стає неможливою. Але якість самостійної методичної роботи значною мірою залежить від вміння педагога займатися самоосвітою.

Самоосвіта, яка тісно пов'язана з проблемами самоактуалізації, самореалізації, саморегуляції, самовдосконалення особистості, відіграє важливу роль у системі неперервного навчання, коли педагог не потребує певних жорстких форм зовнішнього управління, контролю, тобто, коли він володіє достатньо високою внутрішньою мотивацією навчання, високим рівнем самоконтролю, самодисципліни, самоорганізації праці.

Під управлінням самоосвітньою діяльністю педагога ми розуміємо: орієнтацію викладача на самостійний вибір творчого завдання; стимулювання цілеспрямованої самоосвіти; націлювання педагога на систематичний самоконтроль самоосвіти; здійснення самооцінки своїх інтелектуальних та вольових якостей; розвиток у педагога почуття задоволеності творчим характером самоосвітньої діяльності; орієнтація на перспективу підвищення атестаційної категорії; спрямованість громадської думки на позитивне ставлення до самоосвіти педагога.

Згідно з програмою наукового пошуку, ми поставили за мету провести для викладачів спеціальних предметів широку роз'яснювальну роботу з питань ролі, місця і значення самоосвіти в удосконаленні їх професійної компетентності. З урахуванням цього, була розроблена і погоджена з методистами всіх рівнів система методичних заходів. Так, на обласному рівні, було проведено ряд семінарів для викладачів спеціальних дисциплін. Тематика семінарів визначалась необхідністю усвідомлення ними загальних питань організації самоосвіти, а саме: «Сутність творчості у роботі викладача ПТНЗ», «Шляхи вдосконалення професійної компетентності», «Самоосвіта як основний фактор професійного зростання», «Планування процесу професійного вдосконалення», «Роль інформаційного забезпечення в розвитку професійної компетентності педагогів». Використовувались й інші форми методичної роботи: тематичні консультації «Робота з літературою та періодикою», «Методика роботи з довідковим апаратом та бібліографічними джерелами»; співбесіди, інформаційні огляди, написання методичних розробок та рефератів, підготовка творчих звітів, виступів на конференціях, педагогічних читаннях, залучення до роботи творчих груп.

Питання організації самоосвітньої роботи були включені також до навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації викладачів спецдисциплін.

Так, у розділі «Функціональна та фахова підготовка викладача під час вивчення тем «Професійна компетентність викладача спеціальних дисциплін», «Методична робота викладача», «Розвиток творчості педагогів на основі досягнень науки, техніки, передового педагогічного досвіду» значна увага приділяється ознайомленню слухачів з методикою роботи з книгою, довідковою, періодичною, методичною та спеціальною літературою.

З цією метою, на заняттях розглядалися прийоми раціонального читання (ознайомлювальне, вивчаюче, суцільне, вибіркоче), використання різних видів записів (виписок, тез, опорних схем, конспекту), складання анотацій, рецензій тощо. Було також передбачено ознайомлення викладачів з методикою швидкого конспектування, прийомами тренування пам'яті, законами пам'яті (закон Края, Еббінгауза) та умовами її успішного функціонування. Згідно з планом курсової підготовки, проводились практичні заняття на базі регіонального Центру науково-технічної та економічної інформації, де слухачів знайомлять з видами послуг, якими вони можуть скористатися тут, системою збирання, обробки, розповсюдження інформації, матеріалами, які становлять для них професійний інтерес. З допомогою фахівців обласної наукової бібліотеки учасники семінарів та курсів оволодівали методикою пошуку літератури за бібліографічними джерелами, правилами роботи з довідковим апаратом бібліотеки – каталогами.

Вивчення, узагальнення і впровадження передового педагогічного досвіду – винятково важливий напрям самоосвітньої роботи. Ми дійшли висновку, що викладачів спеціальних дисциплін треба вчити впроваджувати **передовий досвід**, тобто, вони повинні оволодіти певними вміннями для його виявлення, оцінювання, застосування у власній практиці. Вони мають оволодіти методикою вивчення передового досвіду та його опису. З метою оперативного інформаційного забезпечення педпрацівників та підвищення ефективності роботи з впровадження передового досвіду, було створено комп'ютерний банк даних, який містить відомості про авторів, адреси передового досвіду, стислий опис його сутності. **До банку включено** інформацію про 50 викладачів спеціальних дисциплін. Інформація використовується для освіти слухачів курсів, учасників семінарів, для розробки програм стажування інженерно-педагогічних працівників та визначення змісту педагогічної практики на базі опорних училищ, а також для організації роботи консультаційних пунктів. На перший план виходить систематична індивідуальна робота викладача з різними джерелами знань.

Згідно з обґрунтованими нами концептуальними ідеями, працівниками НМЦ ПТО були розроблені методичні поради з організації самоосвіти. Це методика роботи з книгою, довідником, періодичною, педагогічною і спеціальною літературою: підготовка до виступу, написання доповіді, реферату, статті. До бібліотек училищ ми надсилали бібліографічні огляди з проблем самоосвіти. У бібліотеках і педагогічних кабінетах було оформлено виставки літератури з відповідної тематики.

Здійснений аналіз дав змогу виявити, що підходи до планування механічно перенесені з минулих років, схема плану для всіх однакова, обов'язкова і, разом з тим, зміст його абсолютно формальний. Як виявилось, у багатьох навчальних закладах на хвилі демократизації взагалі була знята вимога написання планів самоосвіти. Аргументували це саме тим, що при його написанні було багато формалізму. Ставлення до планування самоосвітньої роботи у більшості опитаних (85%) педагогів було швидше негативним, критичним, вони не вважали його корисним і необхідним у своїй професійній діяльності.

Отже, ми дійшли висновку, що сьогодні їм потрібен такий план, який враховує індивідуальні особливості педагога, спрямовує його на реалізацію чітко визначеної мети і передбачає поетапне отримання конкретного результату. З урахуванням викладеного вище, нами було розроблено структуру індивідуального плану розвитку професійної компетентності педагога. На нашу думку, план має визначати перспективу творчого росту педагога, підвищення його професійної і педагогічної майстерності; необхідною умовою реальності плану є його погодження із завданнями навчально-виховного процесу; змістовну частину плану самоосвіти складають конкретні потреби і інтереси педагога. За бажанням викладача, в плані самоосвіти відображається його участь у розробці колективної методичної теми чи проблеми.

Отже, головним завданням особистого плану було стимулювання педагога до роздумів про свою роботу, до самоаналізу, визначення слабких місць у його професійній кваліфікації, способів її підвищення, форм самоосвіти. Ми розуміли, що не можна рекомендувати загальні для всіх працівників форми складання планів, однакові за розділами і структурою. Не може бути єдиного зразка творчого плану, коли мова йде про особистий документ, складений людиною для себе, а не для когось іншого. Проте це не означало, що керівники мали усунутися від організації професійного вдосконалення педагогів. Їх завданням стало допомогти викладачам в аналізі власної роботи, в доборі питань для самоосвіти і складанні програми самовдосконалення.

Для реалізації плану розвитку професійної компетентності педагога керівникам училищ було запропоновано створити відповідні умови: обов'язковий методичний день для самоосвітньої роботи, оснащеність робочого місця викладача, забезпеченість навчально-програмною документацією, необхідною довідковою і методичною літературою тощо.

Перспективним напрямом в управлінні роботою з самоосвіти ми вважаємо також організацію такої курсової підготовки інженерно-педагогічних працівників, коли для кожного педагога розробляється цикл індивідуальних занять за конкретними питаннями, що складають зміст плану професійного удосконалення. Наявність такого плану має стати обов'язковою вимогою для кожного педагога, направленою на підвищення кваліфікації. Ми вивчили фактори, які впливають на зміст самоосвітньої роботи педагогів, і, зокрема, викладачів спеціальних предметів. Матеріали цього вивчення показали, що в змісті самоосвітньої роботи педагогів необхідно відрізнити два його аспекти: загальні або типові питання; індивідуальна самоосвітня робота, яка визначається специфікою інтересів, потреб і запитів кожного.

До загальних питань самоосвіти належать: засвоєння або поглиблення знань з психології, педагогіки і методики викладання даного предмета; удосконалення змісту навчально-плануючої документації; розробка матеріалів, необхідних для комплексного методичного забезпечення предмета; пошуки шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів; ознайомлення з новинками психолого-педагогічної (в тому числі методичної), технічної літератури, передовим педагогічним і виробничим досвідом; поглиблене вивчення програмного матеріалу; пошук шляхів взаємозв'язків теоретичного і виробничого навчання; розробка перспективно-тематичного плану з предмета; вивчення умов для практичного і творчого використання знань учнів з даного предмета; вивчення конкретних умов своєї праці, нових ситуацій, проблем, що виникають, і на основі цього творчі пошуки

удосконалення навчання і виховання учнів; ретельне вивчення і творче використання надбань науки та передового досвіду.

У процесі дослідження нами була також виявлена залежність загальних напрямків самоосвітньої роботи від рівня фахової підготовки інженерів-педагогів. Так, для викладачів спеціальних дисциплін, а це здебільшого випускники технічних вузів та індустріально-педагогічних технікумів, у змісті самоосвіти найбільш актуальними є проблеми оволодіння знаннями форм, методів, засобів навчання і виховання учнів.

Навіть досвідчені викладачі, які пропрацювали в училищі п'ять і більше років, продовжують визначати актуальними для себе питання: засвоєння науково-технічної і психолого-педагогічної інформації та її регулярне використання у навчально-виховному процесі; управління пізнавальною активністю учнів, підбір найбільш доцільних навчально-виробничих завдань, розвиток в учнів самостійності; систематичне поповнення знань, пов'язаних з плануванням навчальної діяльності учнів.

Поряд з цим постійно здійснюються заходи, спрямовані на оволодіння педагогом навичками самоосвіти, інформаційною культурою. Це цикли бесід, лекцій, консультацій, метою яких є навчання педагогів навичкам роботи з книгою, складанню списків літератури, тез, анотацій, допомога у підготовці доповідей, рефератів, методрозробок.

У 79,4% ПТНЗ області (31 училище з 39) поліпшилися умови для самоосвітньої роботи: обладнані педагогічні кабінети, в яких зосереджується довідкова, науково-технічна, психолого-педагогічна та навчальна література, педагогічна періодика, нормативні та інструктивно-методичні матеріали, зразки навчально-плануючої документації, дидактичних і наочних матеріалів, кращі реферати, доповіді, методичні розробки, матеріали з описом досвіду викладачів тощо. Всі ці матеріали забезпечені довідково-пошуковим апаратом (картотеками, каталогами тощо). Систематично проводяться огляди інформаційних джерел, виставки «на допомогу в самоосвіті», тематичні виставки, дні інформації. Здійснюється індивідуальне інформування педагогів: підготовка персоніфікованих переліків літератури, конкретно для того чи іншого викладача та інформаційних бюлетенів. Значну роль у цій роботі стали відігравати служби науково-технічної і педагогічної інформації (НТПІ).

Питання інформаційного забезпечення вводиться як окремий підрозділ у план роботи училища на рік. При цьому враховується, що в педагогічному колективі працюють різні категорії педпрацівників. Так, серед викладачів спеціальних дисциплін нами у ході експериментальної роботи виділено три категорії: I-ті, що хочуть і можуть працювати творчо; II-ті, що трудяться сумлінно, хочуть працювати творчо, але відчують труднощі у досягненні цього рівня; III-ті, що не намагаються працювати творчо.

Для першої категорії нами рекомендовано практикувати інформування педагогів про нові досягнення науки і практики, пропаганду їх досвіду, розробку з ними нових ідей та їх втілення у практику роботи. Тобто, робота здійснюється у такій послідовності: нова ідея – відкритий урок – самоаналіз – творчий розвиток ідеї.

Для другої категорії було запропоновано: аналіз складних ситуацій, визначення і постановка проблеми – робота із самоосвіти – тренувальні практичні заняття (моделювання уроку, ділові ігри тощо) – практична робота (створення власного досвіду) – аналіз (визначення перспектив розвитку досвіду).

Для третьої категорії педагогів передбачалося проведення заходів, спрямованих на стимулювання і мотивацію їхньої діяльності.

У ході наукового пошуку ми дійшли висновку, що особливу увагу в управлінні розвитком творчості педагога доцільно приділяти таким функціям, як організація і стимулювання. Педагог повинен відчувати, що його ініціатива і творчість заохочується. Для цього методистам було рекомендовано використовувати такі прийоми, які ненав'язливо спонукають викладача до творчої діяльності. З цією метою в ПТНЗ області практикується випуск бюлетенів: «Увага: творча знахідка!», «Чому можна навчитись у своїх колег», «Вісті з уроків», у яких педагогічні колективи систематично ознайомлюються з вдалими прийомами та знахідками колег. Стимулювання творчої діяльності викладачів забезпечується системою заходів морального і матеріального заохочення, організацією конкурсів творчих робіт педагогів, конкурсів «Кращий викладач», методичних виставок, проведенням днів і тижнів творчості тощо.

Дослідження засвідчило, що важливим стимулюючим фактором стало надання педагогам можливостей вийти зі своїм досвідом на регіональний рівень, участь в обласних педагогічних читаннях, науково-практичних конференціях, проблемних семінарах, семінарах-практикумах. Зауважимо, що вагома роль у стимулюванні творчості стала належати атестації педагогічних працівників, під час якої аналізується ефективність роботи кожного, його внесок у працю.

У ході наукового дослідження використовувалися такі давно визнані і випробувані форми організації самоосвітньої роботи, як: стажування новоприбулих викладачів у більш досвідчених, відвідування та аналіз занять педагогів-майстрів, консультації, участь у роботі семінарів, шкіл, конференцій. Самоосвітня робота інженерів-педагогів розглядалась на засіданнях педагогічних рад, методичних комісій, творчих груп. Велика увага приділялась ознайомленню з досягненнями науки, техніки, передового педагогічного і виробничого досвіду, підвищення науково-теоретичного і культурно-освітнього рівня викладачів спеціальних дисциплін. За результатами самоосвітньої роботи, в училищах проводились педагогічні читання, науково-практичні конференції, творчі звіти. Як вже зазначалось, всі ці заходи сприяли активізації самоосвітньої роботи, у процесі якої розвивається творчий потенціал учителя.

Під педагогічною творчістю ми розуміємо таку пошукову діяльність викладача, у процесі якої, на основі усвідомленого розуміння своєї ролі в суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку власної особистості, він забезпечує оптимальну організацію навчально-виховного процесу, з метою формування творчої особистості учня. Проблема розвитку творчості завжди у центрі уваги багатьох дослідників. Критерієм творчості в цьому випадку є особистість самої людини, її розвиток, самоактуалізація та саморегуляція». Автор стверджує, що творчий потенціал колективу реалізується у діяльності кожного його члена і самореалізується у творчій справі.

Дослідження підтвердило, що саме творча діяльність, наявність творчої атмосфери у професійному закладі, є найкращими умовами створення педагогічного середовища, які спонукають педагогів до самовдосконалення і самоосвіти, а в результаті — до виконання концептуальних завдань професійно-технічного навчального закладу.

Зазначимо, що педагог вільний у виборі методики проведення уроку, але водночас він невільний від педагогічної логіки, педагогічної доцільності, дидак-

тичних принципів, психологічної необхідності, тобто, наукової обґрунтованості побудови навчальної діяльності. Саме науковістю викладач вивіряє правильність свого вибору, спирається на наукові основи, розробляючи педагогічний задум. Тому в ході наукового дослідження увага була зосереджена на проблемах розвитку педагогічної творчості викладачів.

Ми дійшли висновку, що найбільш важливими проявами творчості є: постійна орієнтація на пошук і оволодіння новими знаннями, засобами, прийомами навчання і виховання учнів; здатність до самоаналізу і самооцінки діяльності; переосмислення практики власної роботи у світлі нових науково-педагогічних знань; уміння ефективно використовувати передовий педагогічний досвід; знаходження різних способів вирішення проблем навчально-виховного процесу; оригінальний підхід до рішення в нестандартних ситуаціях, що виникають у процесі діяльності; здатність змінювати шлях вирішення проблем, залежно від конкретної ситуації; уміння вести дослідницько-експериментальну роботу.

В ході дослідження доведено, що умовою розвитку педагогічної творчості є глибокі професійні знання та вміння, знання закономірностей педагогічного процесу та досвід професійно-практичної роботи, що разом дають змогу набути досвід творчої діяльності, здатності виявляти педагогічні проблеми, осмислювати їх і вирішувати, а складовими творчої педагогічної культури є: знання в галузі теорії і практики творчості, методологічних принципів творчості та творчих здібностей, пов'язані з творчим досвідом, активним застосуванням творчих навичок у професійній діяльності. Важливими компонентами творчості є інтуїтивні процеси, натхнення, творчий ризик.

Зазначимо, що хоча творчість — це вищий рівень діяльності, їй, як і репродуктивному виду діяльності, не тільки можна, а й необхідно навчати, але за умови, що буде створена відповідна система, яка б сприяла зростанню професійної компетентності педагогів, їх прагненню до творчості, систематичної, наполегливої роботи із самоосвіти, самовдосконалення, створенні відповідних умов, науково-педагогічного середовища та відповідного педагогічного спілкування.

Підкреслимо, що розвиток педагогічної творчості є: об'єктом управління з боку керівників ПТНЗ; об'єктом самоуправління з боку педагогів. Цікавою формою управління розвитком творчості педагогів ВПУ №14, Грицівському вищому ХПУ-19, ВПУ-агрофірмі, ПТУ №40, ПТУ №20 стало «виросування» педагога. Це індивідуальна, складноінструментована програма роботи методиста з педагогом, яка має на меті стимулювати потребу до постійного самовдосконалення, спонукає до самоосвітньої діяльності. Сюди входить і постійна постановка проблем перед педагогом, пропонування не одного, а декількох варіантів дій у конкретній ситуації, і проблемні міні-завдання, спеціально підготовлені для того або іншого педагога і пропозиції прочитати, опрацювати ту або іншу книгу, публікацію, досвід, і питання для обговорення, і рекомендації щодо розвитку загальної культури.

У той же час і сам педагогічний колектив створює умови розвитку творчості окремих його членів, пов'язаних між собою відносинами відповідальної залежності, боротьбою за честь навчального закладу, за творення особистості учня. Педагогічний колектив — це певна соціокультурна сфера, яка має великий психологічний вплив на творчу працю педагога. Цей вплив позитивним виявляється тоді, коли у колективі панує творча атмосфера, спільні справи, інтереси.

Відповідно до плану та програми наукового пошуку, орієнтацію на формування та розвиток педагогічної творчості ми поклали в основу планування спеціальних

семінарів для педагогів закладів профтехосвіти, у планування змісту та організації курсів підвищення кваліфікації. При цьому використовували діяльнісний підхід в їх організації: творчі, активні методи навчання у формі ділових ігор, моделювання педагогічних та виробничих ситуацій, проблемно-пошукових семінарів, з метою активного залучення педагогів до творчого пошуку у їх вирішенні з позицій своїх поглядів, на основі своїх відкриттів.

Розвитку педагогічної творчості сприяє система інформаційного забезпечення педагогів, створення умов для ознайомлення з результатами психологічних і педагогічних досліджень, передовим педагогічним досвідом, інноваційними технологіями навчання, періодичними виданнями обласного науково-методичного вісника «Професійна освіта», інформаційно-методичних бюлетенів, повідомлень, науково-методичних розробок, які поглиблено вивчаються у процесі самоосвітньої роботи та творчо впроваджуються у власний педагогічний досвід.

Нами також виявлено, що обов'язковою умовою розвитку педагогічної творчості є цілеспрямована і узгоджена робота керівників училищ і методичних служб у виявленні та впровадженні передового педагогічного досвіду, ознайомлення з творчими доробками педагогів, постійний обмін між його носіями ідеями, напрацюваннями.

Узагальнення даних планів самоосвітньої діяльності викладачів спеціальних дисциплін засвідчило, що на етапі формуючого експерименту понад 68 % педагогів самостійно стали опрацьовувати такі педагогічні проблеми, як методика використання опорних конспектів, структурно-логічних схем на уроках теоретичного навчання, методики активізації пізнавальної діяльності учнів, методика проведення ділових ігор, диспутів на уроках теоретичного навчання тощо, з метою їх творчого впровадження у навчально-виховний процес [додаток 50].

При роботі з викладачами ПТНЗ, у різних формах та видах навчання, для формування, підтримки і збереження мотивації педагогічної творчості необхідно, щоб: навчальний процес відповідав тим цілям, які ставить перед собою педагог; задовольнялись їх власні професійні інтереси і потреби; в навчальній діяльності повинні оцінюватись такі фактори, як новизна, дослідницькі і творчі елементи.

Найбільш суттєвим результатом підвищення ефективності процесу самоосвіти стала активізація науково-дослідницької діяльності педагогів. За останні два роки у неї включилося 48 викладачів ПТНЗ. Серед них 7 педагогів працюють над дисертаційними дослідженнями, 32 – над узагальненням досвіду, підготовкою публікацій для педагогічних видань, 21 – над створенням навчальних посібників, 42 – беруть участь у роботі творчих груп і лабораторій, співпрацюють з Академією педагогічних наук України.

Позитивним у науково-дослідній діяльності ми вважаємо високий рівень самостійності педагогічних працівників, власної ініціативи та творчості.

Необхідність організації науково-дослідної та експериментальної роботи в системі профтехосвіти продиктована багатьма факторами. До них ми відносимо такі: науково-дослідницька робота суттєво і позитивно впливає на розвиток особистості; вона є ефективною передумовою підвищення якості професійної діяльності педагога; результати наукових досліджень допомагають коректувати і оновлювати навчально-виховний і навчально-виробничий процес; участь педагогічних працівників у наукових дослідженнях підвищує загальний рівень їх педагогічної культури; в процесі наукових досліджень, які здійснюють окремі педагогічні працівники і колективи навчальних закладів, відпрацьовуються різні навчальні проблеми діяльності ПТНЗ.

Усе це обумовлює актуальність проблеми організації науково-дослідної та експериментальної роботи у професійно-технічних навчальних закладах області. Ця робота ґрунтується на принципах добровільності, ініціативності, самостійності, активності, зацікавленості, творчого підходу педагогічних працівників до навчально-виховного та навчально-виробничого процесів. Тому наукові дослідження педагогів розглядаються нами як складова змісту методичної роботи інженерно-педагогічних працівників.

З метою координації науково-дослідницької діяльності ПТНЗ при обласному Науково-методичному центрі профтехосвіти, рішенням вченої ради НМЦ ПТО було створено обласну Раду дослідників (ОРД) [додаток 46,47, 48]. До неї входять науковці, викладачі кафедри методики професійного навчання, пошукувачі вчених звань з числа керівників профтехучилищ, кваліфікованих інженерно-педагогічних працівників, науковці Технологічного університету Поділля. Членами ОРД була створена картотека науково-дослідної роботи працівників і колективів ПТНЗ, організовано секції за напрямками досліджень, сплановано діяльність ОРД та її секцій, на основі напрямів і форм, запропонованих професійно-технічними навчальними закладами.

Критерієм ефективності розробленої системи стають результати навченості та вихованості учнів, їхніх перемог в олімпіадах, конкурсах професійної майстерності, а також зростання професійної компетентності педагогів. Другий критерій упродовж останніх п'яти років має стійку тенденцію до зростання, про це свідчать порівняння результатів попереднього і наступного діагностування педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін, чергової атестації педагогічних працівників, високий науковий рівень методичних розробок, поданих на обласний конкурс, професіоналізм та творчий потенціал учасників обласного конкурсу «Педагог року».

Дослідження дало змогу зробити такі висновки: самоосвіті належить центральне місце у системі післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, вона відіграє вирішальну роль у становленні особистості та її самовдосконалення. Стимулювання творчого росту, створення творчої атмосфери у навчальному закладі спонукають інженерно-педагогічних працівників до самоосвіти, яка буде ефективною, за умови компетентного управління нею з боку адміністрації та методичних служб. Самоосвіта повинна здійснюватись в єдності з іншими формами методичної роботи, її змістовна частина має визначитися з урахуванням вимог часу, індивідуальних особливостей, інтересів і потреб педагогів.

Література до четвертого розділу

1. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – М., 1995. – 208 с.
2. Журавлев В. И. Педагогика в системе наук о человеке / В. И. Журавлев. – М.: Педагогика, 1990. – 168 с.
3. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М.: Высшая школа, 1990. – 84с.
4. Манько В. М. Ретроспективний аналіз розвитку системи навчання інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва // Науковий вісник НАУ. – К. – Вип. 59. – 2002. – С. 190-198.
5. Манько В. М., Лузан П. Г. Ступенева підготовка фахівців з механізації сільського господарства // Науковий вісник НАУ. – К. – Вип. 59. – 2002. – С. 205-209.
6. Маркова А. К. Психологические критерии и ступени профес-сионализма учителя / А. К. Маркова // Педагогика. – 1995. – №6. – С. 56-63.

7. Модели в географии: Сб.статтей / Под ред. Р. Дж. Чорли и П. Гаччета. Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1971. – 381 с.
8. Ничкало Н. Г. Сучасні тенденції і проблеми неперервної професійної освіти // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: [Зб. наук. праць] / Ред. кол. І. А. Зязюн (голова) [та ін.] / Н. Г. Ничкало. – Київ – Вінниця: ДОВ Вінниця, 2000. – С. 12.
9. Педагогика: Учебн. пособие для студентов педагогических институтов по специальности «Педагогика и методика начального обучения» / Под ред. С. П. Баранова, В. А. Слостенина. – 2-е изд. доп. – М.: Просвещение, 1986. – 336 с.
10. Пехота О. М. Особистісно орієнтована освіта і технології / О. М. Пехота // Неперервна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І. А. Зязюна / Київ: Вид-во «Віпол» – 2000. – С. 274-318.
11. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Слостенин. – М.: Просвещение, 1976. – 160 с.
12. Смирнова Е. С. Пути формирования модели специалиста с высшим образованием / Е. С. Смирнова. – Л.: ЛГУ, 1977. – 136 с.
13. Состояние проблемы и стратегия развития образования / Под ред. А. А. Вербицкого, М. Н. Костиковой. – М., 1996. – С. 44.
14. Чернишов О. І. Педагогічний талант інженера-педагога / О. І. Чернишов // Рідна школа. – 1993. – №1. – С. 24-30.
15. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – М., 1966.- 301 с.
16. Щербак О. І. Нова організаційно-педагогічна форма професійного навчання / О. І. Щербак // Професійно-технічна освіта. – 1999. – №1. – С. 34-36.
17. Arnold R., Minch. J. Fragen und Antworten zum Dualen System der deutschen Berufsausbildung // Bonn. – 1995. – 138 p.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Орієнтовний тематичний план постійно-діючого психолого-педагогічного семінару для викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ

№	Назва розділів і тем	К-ть год	Дата пров-ня	Відповідальний прац. училища
	I. Перспективи розвитку професійно-технічної освіти і умовах соціально-економічних реформ (4 год)			
1	Реформування професійної освіти в Україні, завдання ПТНЗ	2		Директор ПТНЗ
2	Проблеми підготовки кваліфікованих робітників в умовах ринкових відносин (ступенева підготовка, нові типи професійних закладів тощо) Всього	2 4		Заст. директора з навч.-виробн. роботи
	II. Основи соціальної та педагогічної психології			
1	Роль психологічних знань у навчально-виховній діяльності викладача	1		Психолог
2	Соціально-психологічні механізми соціалізації особистості	1		Психолог

3	Методи вивчення особистості. Між-особистісні відносини в групах і колективах	2		Психолог
4	Природа конфліктів та вирішення конфліктних ситуацій	1		
5	Особистість як об'єкт і суб'єкт навчального процесу.	1		
6	Закономірності розвитку психічних властивостей особистості та їх врахування в навчально-виховному процесі.	2		
7	Основи психофізичних механізмів формування та розвитку пізнавальних процесів.	2		
8	Вплив навчання на розвиток психічних властивостей особистості	1		
9	Психологічні типи акцентуації характерів у підлітків	1		
10	Робота по попередженню та виявленню психічних відхилень, наркоманії та токсикоманії.	1		
11	Психологічні основи навчання і організації навчальної діяльності	1		
12	Врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів у освітньому процесі	1		
13	Соціально-психологічні вимоги до сучасного педагога	1		
14	Методика самонавчання вмінням і навичкам педагогічного спілкування.	1		
15	Діагностика психологічних особливостей учнів Всього	18		
1	2	3	4	5
	III. Дидактичні основи процесу навчання			
1	Процес навчання як форма взаємодії елементів дидактичної системи. Предмет дидактики	1		Викл. кафедри МПН
2	Зміст освіти як модель соціального замовлення. Залежність змісту освіти від умов суспільного життя	1		Методист НМЦ ПТО
3	Стандарти освіти, проблеми їх розробки. Базовий навчальний план. Врахування регіонального компоненту при розробці навчально-програмної документації	2		Методист училища

4	Методи навчання як дидактична категорія. Класифікація методів теоретичного навчання. Критерії вибору методів навчання	2		Методист
5	Способи реалізації принципів навчання на уроках	1		Методист
6	Управління процесом засвоєння знань: закони та закономірності навчання	2		Заст. дир. з навч. вих. роботи
7	Розвиваюче навчання. Психолого-педагогічні основи дидактичних систем розвиваючого навчання	1		Методист
8	Проблемно-розвиваючого навчання. Способи активізації пізнавальної діяльності в умовах проблемного навчання	2		Заст. дир. з НВР
9	Форма організації навчання як дидактична категорія. Типологія уроків. Загально-дидактичні вимоги до уроку теоретичного навчання	1		Методист
10	Шляхи удосконалення уроку. Психолого-дидактичний аналіз нетрадиційних уроків	1		Викл. кафедри МПН
11	Диференціація як засіб індивідуалізації процесу навчання.	2		Методист
12	Способи вимірювання і оцінювання якості знань учнів. Критерії оцінювання якості знань і вмінь учнів.	1		Методист
13	Психологічні основи контролю і самоконтролю.	1		Методист
14	Засоби виявлення якості діяльності учнів: тести успішності, опитувальні шкали, рейтингова оцінка.	1		Голова методоб'єднання
15	Роль засобів навчання у педагогічному процесі (ТЗН, наочні, інформаційні, дидактичні тощо).	1		Заст. дир з НВР
16	Міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки в процесі вивчення предметів профтехциклу.	1		Методист
17	Методика проведення самоаналізу уроку та його роль в удосконаленні діяльності викладача.	1		Методист
18	Нові педагогічні технології.	1		Методист
1	2	3	4	5

19	Актуальні проблеми розробки і впровадження в навчальний процес нових технологій навчання.	2		Методист
20	Технологічність модульного навчання та особливості його впровадження в навчальних закладах ПТО.	1		Методист
21	Ігрові технології навчання як засіб мотивації та розвитку особистості. Всього	1 27		Методист
	IV. Теорія та методика виховання			
1	Мета, завдання та напрями виховання сучасної молоді в умовах розбудови національної державності.	1		Методист
2	Сучасні проблеми виховання учнівської молоді. Професійне становлення особистості учня ПТНЗ в умовах ринкових відносин.	1		Заст. дир. з НВР
3	Колектив і особистість учня у системі виховної роботи.	1		Методист
4	Спільна робота класного керівника, майстра в/н, вихователя у формуванні та розвитку особистості учня.	2		Заст. дир. з НВР
5	Форми, методи і засоби виховання	1		Викл. кафедри МПН
6	Взаємодія сім'ї, училища та трудового колективу. Створення єдиної системи виховання	1		Методист
7	Самовиховання як основний шлях самовдосконалення особистості. Педагогічне керівництво самовихованням учнів	2		Методист
8	Актуальні проблеми молодого покоління. Сучасні молодіжні течії, організації та об'єднання	1		Заст. дир. з НВР
9	Реалізація завдань національного виховання в професійно-технічних навчальних закладах.			
10	Особистісний підхід у вихованні майбутніх робітників. Особистісно зорієнтовані методики вивчення учня Всього Разом	1 12 61		Психолог, методист

Додаток 2

Навчально-практичний семінар для викладачів спецдисциплін

Тема: «Методи навчання»

Мета:

- Усвідомлення поняття «методи», «прийоми», «засоби» навчання.
- Поглибити знання про сутність, функції і структуру методів навчання.
- Визначити основні шляхи коректування досвіду педагогічних працівників, на основі доцільного використання методів і методичних прийомів навчання.

П л а н

1. Загальне поняття методів і прийомів навчання.
2. Класифікація методів навчання:
 - а) за способами логічного мислення;
 - б) за особливостями пізнавальної діяльності учнів;
 - в) за джерелами отримання учнями знань інші.
3. Характеристика методів за традиційною класифікацією:
 - а) словесні методи,
 - б) практичні методи,
 - в) наочні методи
4. Доцільність вибору методів і методичних прийомів для кожного уроку та основних його частин.
5. Методи перевірки та оцінки знань, умінь та навичок учнів. Сучасні підходи до вимірювання та оцінювання знань учнів.
6. Досвід використання різного виду тестів, рейтингової системи в оцінці знань, умінь і навичок учнів.

Питання для самоконтролю

1. Які методи усного викладу є найбільш поширеними в діяльності Вашого профтехучилища?
2. Що складає основу методики лекції, як одного із методів вивчення нового матеріалу?
3. В чому особливості методу роботи з підручником і книгою?
4. Що таке методичні прийоми? Назвіть деякі з них?
5. Які елементи проблемного вивчення навчального матеріалу у вашій практиці є найбільш ефективними?
6. Чи на кожному уроці можна використати програмоване навчання?
7. Що Ви відносите до засобів навчання? В чому їх переваги і недоліки?
8. Чому ні один метод навчання не може бути названо універсальним?
9. Які засоби активізації пізнавальної діяльності учнів на уроці Ви використовуєте?
10. У чому суть методики лабораторних занять?
11. Які види вправ у вашому досвіді найбільш ефективні?
12. В чому специфіка методів виробничого навчання?
13. Чому методи перевірки і оцінки знань, умінь і навичок учнів практикують ще як методи стимулювання навчальної діяльності учнів?

Види і тематика практичних занять

1. Моделювання фрагментів уроків теоретичного навчання з проблеми доцільності вибору методів і методичних прийомів навчання.
2. Рольова гра з проблеми використання засобів активізації пізнавальної діяльності учнів на різних етапах уроку.
3. Обмін досвідом викладачів спецдисциплін з питань використання різноманітних видів вправ на уроці.
4. Відвідування і обговорення уроку, присвяченого питанням використання елементів проблемного навчання: проблемного викладу, проблемних ситуацій, задач, питань, евристичної бесіди.

5. Аналіз психолого-педагогічних ситуацій і рішення задач з досвіду гуманізації використання методу перевірки і оцінки знань, умінь і навичок учнів.

Додаток 3

Навчально-практичний семінар для викладачів спецдисциплін

Тема: «Форми організації виховної роботи»

Слово «поза навчальної» зняти

Мета:

- Визначити роль і значення виховної роботи в системі діяльності професійно-технічного навчального закладу.
- Сформувати уміння і навички організації і проведення конкретних групових і колективних форм виховної роботи з учнями.
- Зосередити увагу педагогічних працівників на початкових проблемах виховання майбутніх робітників в умовах сьогодення.

П л а н

1. Завдання виховної роботи з учнями профтехучилищ.
2. Поєднання колективних, групових та індивідуальних форм виховної роботи.
3. Методика підготовки і проведення колективних і групових форм(диспутів, бесід, конференцій, вечорів, усних журналів тощо).
4. Особливості проведення виховної години. Її місце в системі виховної роботи з учнями ПТНЗ.
5. Характеристика загальних інтересів, бажань, ціннісних орієнтацій учнів старшого підліткового віку.
6. Організація діяльності об'єднань учнів за інтересами.
7. Спільна діяльність класного керівника і майстра виробничого навчання.

Питання для самоконтролю

1. Як Ви розумієте вимогу необхідності організації роботи з учнями ПТНЗ за їх інтересами?
2. Яке місце в виховній роботі мають займати колективні, групові, індивідуальні форми роботи, вкажіть на їх особливості.
3. За яких умов виховна робота сприяє всебічному розвитку особистості?
4. Які шляхи здійснення індивідуального підходу до учнів в процесі виховання.
5. Чи використовуєте Ви в практиці роботи ідею особистісного підходу до учня?
6. Як необхідно розуміти керівну роль класного керівника, викладача в організації виховної діяльності учнів.
7. Що входить в поняття ціннісних орієнтацій учнівської молоді в умовах сьогодення?
8. Якими мають бути організаційно-педагогічні умови самопізнання учнів і їх професійного самовизначення?
9. Чи використовуєте Ви у практиці своєї роботи особистісно зорієнтовані методики? Які саме? Чому?
10. Які шляхи формування в учнів потреби в оволодінні загальнолюдськими духовними і культурними цінностями?
11. Які методи вивчення інтересів і потреб учнівської молоді Ви використовуєте.

Види і тематика практичних занять

1. Обмін досвідом організації і проведення колективних, групових форм виховної роботи з учнями ПТНЗ.
2. Обговорення фрагментів проведення колективних, групових заходів в навчальній групі.
3. Диспут з теми: «Виховна година – офіційна зустріч з учнями групи чи виховний масовий захід?»
4. Семінар-практикум з проблеми відпрацювання програми самовизначення особистості учня.

5. Рішення психолого-педагогічних задач з досвіду даного педколективу у вихованні національної самосвідомості.

Додаток 4

Навчально-практичні семінари з психології:

Тема: «Психологічні особливості особистості. Врахування психологічних особливостей у навчально-виховній роботі»

Теоретична частина – 12 год

1. Темперамент. Поняття про темперамент. Фізіологічні основи темпераменту. Характеристика типів темпераменту. Врахування темпераментів учнів у навчально-виховній роботі.

2. Характер. Поняття про характер. Риси характеру. Формування характеру. Типи акцентуації характеру підлітків. Особливості педагогічної роботи, залежно від типу акцентуації характеру вихованців.

3. Здібності. Поняття про здібності та їх природу. Види здібностей. Здібності і особистість. Умови розвитку здібностей.

Практична частина – 8 год

1. Методи вивчення психологічних особливостей особистості. Доцільність їх використання у навчально-виховній роботі з педагогами ПТНЗ.

2. Обговорення проблеми практичного використання методів вивчення психологічних особливостей учнів ПТНЗ.

3. Практичне ознайомлення з діагностичними методиками вивчення психологічних особливостей вихованців.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте поняття «темперамент».

2. Дайте характеристику типам темпераменту.

3. Розкажіть про тактику педагогічного підходу до дітей різного темпераменту (з свого досвіду на конкретних прикладах).

4. Дайте визначення характеру. Чим характер відрізняється від темпераменту?

5. Чим зумовлені типові індивідуальні риси людей?

6. Як формується характер людини? Як Ви вважаєте, чи можна переробити і змінити характер? Які шляхи виховання характеру?

7. Розкрийте поняття акцентуації характеру.

8. Охарактеризуйте типи акцентуації характеру.

9. Поділіться досвідом педагогічної (корекційної) роботи з акцентуйованими підлітками.

10. Дайте визначення здібностей.

11. Назвіть загальні умови формування і розвитку здібностей.

12. Які види здібностей Ви знаєте?

13. Охарактеризуйте умови розвитку здібностей у дітей.

14. Врахування здібностей при виборі майбутньої професії.

15. Визначте методи вивчення психологічних особливостей особистості. Надайте характеристику кожному методу психології.

16. Практичне використання методів вивчення особистості педагогічним працівником (з досвіду роботи).

Додаток 5

Ділова гра: «Педагогічна майстерність»

Мета: активізувати участь педагогів у методичній роботі, навчити обстоювати свою думку, формувати дискусію, вміння аналізу і самоаналізу педагогічної діяльності;

• виробити рекомендації для колективу з питань удосконалення педагогічної майстерності.

Девіз гри: «Розумна людина вимагає всього від себе, нікчемна людина вимагає всього від інших».

Ігрова ситуація: Учлище готується до чергової атестації. У заявах невинувато велика кількість працівників претендує на підвищення кваліфікаційної категорії. Потрібно переконливо довести, що не всі педагоги спроможні на об'єктивну самооцінку.

Учасники гри:

- ведучий (методист);
- три команди гравців (в кожній команді викладач загальноосвітніх предметів, викладач спеціальних дисциплін, майстри в/н різних професій).

У кожній команді ролі розподіляються таким чином: лідер, рецензент, референт, опонент до іншої команди.

У грі також беруть участь дві маски (учні), експерти, болільники. Під час гри працює довідково-інформаційне бюро, до складу якого входять бібліотекар та викладач суспільних дисциплін.

ХІД ГРИ:

1. Ведучий оголошує тему, девіз, мету гри, склад і завдання її учасників, умови проведення, критерії оцінювання відповідей.

2. Візитні картки команд — захист її назви, девізу, емблеми, оголошення складу учасників.

3. Виступи команд. Лідер кожної команди витягує картку з одним питанням і організовує колективне обговорення.

Зміст питань такий:

1) З чого складається поняття «педагогічна майстерність»?

2) Чи кожен педагог може стати майстром своєї справи? Що для цього потрібно?

3) Що заважає кожному з нас стати майстром?

У процесі обговорення в межах своїх функцій беруть участь рецензент, референт, опонент з інших команд.

4. Запрошуються дві «маски» (учні).

Одна «маска» (червоного кольору із знаком «+») розповідає, що учні найбільше цінують, що їм подобається в наших викладачах і майстрах, за що їх особливо поважають.

Друга «маска» (синього кольору із знаком «-») розповідає, що не подобається, що ображає, заважає нормальним стосункам учнів з педагогами.

Присутні ставлять питання до «масок».

5. Розв'язування педагогічних ситуацій (лідери витягують картки — «екзаменаційні білети»). Ситуації підбираються з життя училища, всім знайомі і актуальні.

Ситуація перша

Викладачі, що працюють в одній групі, хвалять її, вважають, що працювати з учнями легко і цікаво. Лише викладач ДПЮ і ще один колега стверджують, що працювати в групі неможливо, в ній злісні порушники дисципліни, які не мають ніякої поваги до старших і таке інше.

Як об'єктивно перевірити думки вчителів? Де і як оголосити результати перевірки?

Ситуація друга

За заміною уроку заходите в клас, а учні кажуть, що про заміну їх не попереджували, вони не мають підручників і зошитів і не підготували домашнє завдання (хоча ви маєте достовірну інформацію, що про заміну їм було повідомлено і вони просто змовилися це заперечувати).

Які ваші дії?

Ситуація третя

О 8 годині в училище приходить заплакана мати і повідомляє майстрові відповідної групи, що її син не ночував вдома, Чим ви їй можете зарадити? Яку лінію поведінки оберете? Чи можете навести приклади з власної практики?

Протягом гри інформаційно-довідкове бюро, користуючись літературою, довідниками, енциклопедіями, видає наукові визначення термінів, понять, про які йдеться: педагог, майстер, майстерність, опонент, референт тощо).

6. Практикум для всіх команд

Капітани команд отримують картки з переліками методів навчання або виховання; необхідно згрупувати їх згідно з існуючою класифікацією.

Наприклад, з наведеного переліку вибрати :

- 1) методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності;
- 2) методи стимулювання і мотивації навчання;
- 3) методи контролю і самоконтролю.

Методи: лекція, фронтальне опитування, створення ситуації пізнавальної новизни, робота з книгою, створення проблемної ситуації, вправи, програмований контроль, демонстрація, дискусія.

Оцінювання всіх завдань здійснюється в балах.

Інформація на допомогу організаторам гри

I. Тлумачний словник:

Референт (лат.) – «той, що повідомляє»,

- 1) особа, яка читає реферат,
- 2) особа, що є доповідачем, консультантом з певних питань.

Рецензент – той, що дає критичну оцінку, відгук на твір, доповідь, наукову працю або публікацію.

Опонент (лат.) – той, що заперечує,

- 1) особа, що виступає з критикою доповіді,
- 2) супротивник в суперечці.

Педагог (грец.) – «вихователь»,

- 1) особа, фахом якої є навчання і виховання (вчитель, вихователь, викладач),
- 2) науковий співробітник, який розробляє проблеми педагогіки.

Педагогіка – наука про виховання, навчання і розвиток особистості.

Майстерність – це досягнення найвищих результатів у певній діяльності, їх постійне творче вдосконалення, яке ґрунтується на законах та закономірностях розвитку природи, суспільства, мислення і вміле застосування їх у практиці.

II. Педагогічна майстерність включає в себе: глибоке знання свого предмету, професії; досконале володіння методикою його викладання; практичні навички і вміння (за фахом); знання психології, педагогіки; естетичний смак, почуття міри в усьому; морально-вольові якості (самоорганізація, самодисципліна, витримка, вміння зосереджуватись, концентрувати і розподіляти увагу, принциповість, вимогливість, вміння дотримуватись слова тощо); педагогічну техніку (голос, міміка, жести); постійне самовдосконалення, відповідність сучасним вимогам; педагогічний такт тощо.

III. Чи може кожен педагог стати майстром? Що треба для цього?

- прагнення до самовдосконалення: творчості;
- відповідна атмосфера у колективі, яка сприяє творчості, підтримка, взаємодопомога, доброзичливі стосунки;
- потреба у відчутті задоволення від добре проведеного уроку, спілкування з учнями, любов до своєї роботи;
- наявність прикладу для наслідування;
- віра в успіх і свої сили;
- бачення перспективи для своєї діяльності;
- наявність системи стимулів (моральних і матеріальних);
- розвинутий інтелект, педагогічні здібності, відповідні зовнішні дані, дикція тощо.

Приклади запитань для опонента:

- Чи є обмеження для педагога-майстра щодо віку, статі, ідейних переконань?
- Як бути, коли матеріальні можливості не дозволяють здобути вищу освіту?

IV. Що заважає стати майстром?

- відсутність відповідної освіти (за фахом, рівнем);
- відсутність навичок самоосвіти;
- умови праці (невідповідність обладнання, матеріально-технічної бази, інформаційного забезпечення);
- відсутність стимулювання якісної праці;
- індивідуальні особливості характеру (непевненість, незібраність, дефекти мови);

- рівень інтелекту;
- помилковий вибір професії;
- стан здоров'я, житлові умови, сімейні обставини.

Питання для опонента:

- Які з цих причин переважають і чому?
- Які перешкоди можна подолати:

- а) кожному особисто;
- б) з колективом однодумців;
- г) в державній системі освіти.

Додаток 6

Сценарій проведення педагогічних читань

ТЕМА: Формування творчої особистості учня через творчість педагога.

МЕТА: розкрити теоретичні основи, практичне застосування засобів та методів формування творчої особистості учня, виходячи з психологічних категорій, таких, як: увага, мислення, пам'ять, розвиток яких дозволяє сформувати творчі здібності учня.

МЕТОД: творча дискусія.

ХІД ДИСКУСІЇ:

Ведучий оголошує тему дискусії, розкриває мету заходу, знайомить з групою доповідачів, опонентів і експертів.

У вступному слові він обґрунтовує вибір методу проведення цього заходу, доцільність його проведення для всіх категорій ІПП, оскільки дискусія дасть можливість прослідкувати спадкоємність та взаємозв'язок усіх напрямів навчально-виховного процесу.

В теоретичній частині знайомить з методикою Лернера, що лежить в основі теорії розвитку творчості. При цьому демонструється опорний плакат, на якому зображена схема педагогічної технології формування творчої особистості та її реалізація у навчально-виховному процесі. Розкриває психологічні категорії, які є наріжним каменем у процесі формування творчих здібностей.

Використовуючи класифікацію категорій, формує вимоги до підготовки кваліфікованого робітника.

Ведучий пропонує представникам методичних комісій розкрити ту категорію, яка вважається провідною для засвоєння певного предмета чи професії.

Представники комісії гуманітарного циклу розкривають такі психологічні категорії, як: сприймання, увага.

Дається характеристика їх основних рис: швидкості, точності, надійності.

Пропонується застосування різноманітних методик та прийомів (методика зорового, слухового сприймання), які сприяють розвитку цих характеристик).

В обговорення включаються представники методичної комісії електрорадіомонтажних професій. Зважаючи на особливе значення категорії «увага» для розвитку професійних навичок учнів цього фаху, характеризують основні фактори, види уваги, прийоми її виклику та концентрування і проводять практичний експеримент (картки з ситуативними питаннями), в якому беруть участь всі присутні.

Ведучий пропонує перейти до обговорення наступної категорії – «пам'ять» і надає слово викладачам та майстрам в/н з професії «Секретар-друкарка, оператор ЕОМ». Розкриваючи шляхи розвитку пам'яті як професійного навички секретаря-друкарки, повідомляють про види пам'яті, умови її успішного функціонування, правила запам'ятовування інформації. Учасникам дискусії пропонуються тести на визначення рівня зорової та слухової пам'яті.

Для продовження дискусії ведучий переходить до обговорення наступної категорії – «творче мислення».

Слово беруть представники методичної комісії природничо-математичного циклу. Вони наголошують, що саме творче мислення є необхідною умовою для розвитку розумової діяльності учнів. Застосування розумових операцій: аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, систематизації, класифікації, конкретизації, обґрунтування сприяє підвищенню ефективності навчальної діяльності учнів.

Теоретичні аспекти цього питання підкріплюють прикладами проблемних завдань, фрагментами семінарських занять та демонструванням опорних сигналів. Особливо акцентується увага на творчому співробітництві учнів та викладачів.

Логічним продовженням розгляду цього питання є застосування категорії «мислення» в її прикладному аспекті, зокрема, творчого мислення, при підготовці верстатників широкого профілю.

Майстрам в/н пропонують застосування різноманітних пошукових дій на уроках виробничого навчання, а також на заняттях гуртків технічної творчості.

Протягом дискусії ведучий керує її ходом, надає слово доповідачам та їх опонентам, створює атмосферу творчого пошуку, заохочує не тільки досвідчених педагогів, а й педагогів-початківців висловити свою думку.

Слово надається експертам – представникам кафедри педагогіки та психології технологічного університету «Поділля», які аналізують виступи ІПП, дають кваліфіковану оцінку проведеної роботі, ілюстративно-дидактичному матеріалу.

Примітка: рекомендуємо проводити подібний захід нетрадиційним методом.

Додаток 7

Пояснювальна записка до навчальних планів та програм курсів підвищення кваліфікації викладачів загальнотехнічних та професійно-теоретичних дисциплін

(І цикл)

Сучасні умови демократизації суспільства, реформування професійної освіти, завдань підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних робітників ставлять нові вимоги до інженерно-педагогічних працівників профтехучилищ.

Виходячи із даних завдань, викладачі предметів профтехциклу повинні володіти більш високим рівнем професійної компетентності і педагогічної майстерності, вміти забезпечити якісне вирішення нових актуальних завдань підготовки кваліфікованих робітників. Тому суттєво змінюється система підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів області. А саме: система їх докурсового, курсового та міжкурсowego навчання.

Особливе місце в даній системі займають курси підвищення кваліфікації. Навчально-тематичний план курсів підвищення кваліфікації викладачів професійно-теоретичних дисциплін розроблено відповідно до нових соціально-економічних і культурних особливостей розвитку суспільства, завдань реформування професійно-технічної освіти, а також з урахуванням досягнень психолого-педагогічної та галузевої науки, передового педагогічного та виробничого досвіду, запитів викладачів.

Навчально-тематичний план і програми розраховані для використання на місячних курсах підвищення кваліфікації, з можливим корегуванням в залежності від рівня педагогічної майстерності слухачів та їх освітніх потреб. У цілому, в планах передбачено необхідний об'єм лекційних, семінарських і практичних занять для ознайомлення слухачів з найновішими досягненнями педагогічної, психологічної та галузевої науки, методики викладання предметів профтехциклу, вимогами до функціональної та фахової підготовки інженерів-педагогів, підвищення їх загальнокультурного і професійного рівнів.

Навчально-тематичні плани побудовані на взаємодії трьох ланок: фахової освіти, обов'язковості знань з основ педагогіки та психології, вимог до професійної компетентності інженерно-педагогічних працівників. Диференціація змісту курсів підвищення кваліфікації забезпечується спецкурсами, спецсемінарами та факультативними заняттями, які включені в загальний обсяг навчального часу і вибір яких визначається відповідно до потреб та інтересів слухачів, при допомозі вхідного анкетування.

Програми за змістом і кількістю годин розраховані на вивчення питань організації і методики викладання спеціальних і загальнотехнічних предметів викладачами, які не мають спеціальної педагогічної освіти. В зв'язку з цим, у програму введено питання професійної педагогіки і педагогічної психології.

Зміст програми курсів розкриває також загальні питання становлення та розвитку професійної освіти, в умовах ринкових відносин, функціональної та фахової підготовки викладачів предметів профтехциклу, основ інформатики та обчислювальної техніки.

Практичні заняття курсів спрямовані на розвиток ініціативи, пошук найбільш ефективних методичних прийомів навчання, закріплення знань слухачів і застосування їх у практиці своєї роботи.

Особлива увага приділяється проведенню практичних занять, на яких матеріал програми ілюструється прикладами, що дозволяють сформувати у слухачів цілісну уяву про методику вивчення теми програми. Конкретні теми практичних занять обираються в залежності від категорії і рівня підготовленості слухачів. Провідною метою практичних занять вважається моделювання фрагментів уроків різних типів і видів та їх педагогічний аналіз, проведення ділових і рольових ігор, розгорнутих бесід, диспутів тощо. При цьому забезпечується активна участь на практичних заняттях усіх слухачів. Для ефективного засвоєння матеріалу програми, на практичних заняттях проводиться обговорення підготовлених слухачами матеріалів, завдань, сценаріїв, розв'язання конкретних педагогічних та психологічних ситуацій, обмін досвідом. Велика увага при проведенні занять приділяється застосуванню методичних прийомів «активного» навчання, проведення семінарів-практикумів.

До проведення занять залучаються творчо працюючі викладачі та майстри виробничого навчання училищ, досвідчені викладачі вищих навчальних закладів, працівники обласного управління освіти, методисти науково-методичного центру профтехосвіти, керівники професійно-технічних навчальних закладів.

Додаток 8

Тематика спецкурсів, спецсеінарів, факультативів для слухачів курсів підвищення кваліфікації, викладачів спеціальних дисциплін (І рівень)

I. Розвиток народної освіти і педагогіки на Україні

1. Зародження і розвиток освіти в Київській Русі.
2. Освіта та педагогічна думка на Україні в період визвольної боротьби українського народу.
3. Освіта та педагогіка на Україні у XVIII – XX століттях

II. Розвиток технічного творчого мислення учнів

1. Теоретичні основи формування технічного творчого мислення.
2. Методичні прийоми активізації пізнавальної діяльності учнів
3. Врахування особливостей і умов роботи профтехучилища в розвитку творчого мислення.

III. Психологічні основи сімейного виховання

1. Виховання підлітка в сім'ї. Типи неправильного виховання.
2. Виховання і самовиховання якостей, необхідних для життя у шлюбі.
3. Напрямки підготовки підлітків до шлюбу.
4. Тести і методики : «Сімейний договір», «Батьківські відносини».

IV. Основи інформатики та ЕОТ

1. Текстовий процесор STYLE:
 - загальні поняття про процесор та робота з пакетом допомоги;
 - редагування текстів, друк, робота з шрифтами тощо;
 - тренувальні вправи.
2. Графічний редактор PСМАК.
3. Гральні інтелектуальні та прикладні програми.

V. Роль та врахування природних закономірностей у вихованні

1. Астрологічний календар: знаки Зодіака, планети. Космограма людини.
2. Вплив місячних фаз на психіку та здоров'я людини.
3. Саморегуляція енергетичного біополя людини.
4. Астральна приналежність каменів.

Питання до заліку з психології (викладачі спеціальних дисциплін)

(I рівень)

1. Що вивчає наука психологія? Які Ви знаєте галузі психології?
2. Які методи психології Вам відомі? Охарактеризуйте їх.
3. Розкрийте поняття: «індивід», «особистість», «індивідуальність».
4. Які Вам відомі психологічні особливості особистості?
5. Розкрийте поняття «поведінкові реакції». Які Ви знаєте характерні поведінкові реакції підліткового віку?
6. Що таке спілкування? Які Вам відомі види та засоби спілкування?
7. Як Ви розумієте поняття «педагогічне спілкування».
8. Що таке конфлікти? Які вам відомі теми конфліктів?
9. Які Ви знаєте шляхи поведінки під час конфліктів та методи їх подолання?
10. Що таке «механізми психологічного захисту»? Які Ви знаєте «механізми психологічного захисту»?
11. Поясніть, що таке «темперамент».
12. Дайте характеристику холеричному темпераменту.
13. Охарактеризуйте сангвінічний тип темпераменту.
14. Дайте характеристику флегматичному типу темпераменту.
15. Проаналізуйте меланхолічний тип темпераменту.
16. Як Ви враховуєте індивідуальні особливості своїх учнів у навчально-виховній роботі?
17. Як Ви розумієте поняття «акцентуація характеру»?
18. Дайте характеристику гіпертичному, циклоїдному та лабільному типам акцентуації характеру.
19. Охарактеризуйте психастенічний, астеноневротичний та сензитивний типи акцентуації характеру.
20. Проаналізуйте епілептоїдний та істероїдний типи акцентуації характеру.
21. Опишіть нестійкий та конформний типи акцентуації характеру.
22. Назвіть небажані комбінації деяких типів акцентуації характеру.
23. Розкрийте питання підліткової наркоманії та токсикоманії.
24. Значення підліткових поведінкових реакцій, акцентуації характеру, стану сім'ї в розвитку адиктивної поведінки.
25. Розкрийте суть профілактики підліткової наркоманії та токсикоманії. Стан профілактичної роботи у вашому училищі. Поділіться досвідом.

Питання до заліку з дидактики для викладачів спеціальних дисциплін

(I рівень)

1. Які особливості предмета і завдань загальної педагогіки та професійної педагогіки?
2. У якому співвідношенні знаходяться такі поняття педагогіки як виховання, освіта, навчання?
3. Дайте характеристику сутності процесу навчання.
4. Як Ви розумієте і оцінюєте ідею розвитку у особистості в процесі навчання?
5. Наведіть приклади використання Вами різних принципів навчання.
6. Назвіть шляхи реалізації принципів гуманізації і демократизації професійної освіти.
7. Які завдання стоять перед викладачем при визначенні та оновленні змісту професійної освіти?
8. Що таке «стандарт професійної освіти»? Як Ви використовуєте його у практиці Вашої роботи?
9. Наведіть приклади позитивного досвіду використання диференціації навчання (Вашого власного, досвіду колективу училища, Ваших колег тощо).
10. Який зв'язок існує між пізнавальною і моральною сторонами у диференційованому навчанні?
11. Як Ви розумієте вимогу впровадження ступеневого навчання у закладах професійної освіти?
12. Які методи навчання Ви найбільше використовуєте у своїй роботі?

13. Як Ви розумієте поняття «управління пізнавальною діяльністю учнів на уроці»?
14. За яких умов Ви можете стверджувати, що учень добре знає матеріал, володіє вміннями?
15. В чому Ви бачите керівну роль викладача на уроці?
16. Поясніть, як Ви розумієте вимогу діяльного підходу в процесі навчання.
17. Одна із дидактичних вимог до уроку – об'єктивність оцінки знань, умінь та навичок учнів. Як Ви реалізуєте цю вимогу на практиці?
18. Чому урок – основна форма навчання? Які форми організації навчання, крім уроку, Ви використовуєте?
19. Якими критеріями забезпечується результативність уроку?
20. Як Ви розумієте вимогу «творчого підходу до уроку»?

**П и т а н н я до заліку з теорії та методики виховної роботи
(викладачі спеціальних дисциплін)**

(І рівень)

1. Як треба розуміти термін «виховання»?
2. Яке місце у вихованні відводиться самовихованню і саморозвитку особистості?
3. Назвіть актуальні завдання виховної роботи з учнями професійно-технічних закладів
4. Які методи виховання Ви найбільше використовуєте у своїй практиці? Чому?
5. Метою виховання в законі «Про освіту» визначений всебічний розвиток особистості. Як Ви розумієте цю мету?
6. Яку роботу з учнями Ви проводите з озброєння навичками самоорганізації діяльності та самовиховання?
7. Заступник директора з виховної роботи професійного навчально-виховного закладу виявила, що при плануванні роботи з навчальною групою класні керівники чинять по-різному:
 - а) перш, ніж скласти план, класні керівники радяться з групою, органами самоврядування;
 - б) педагоги самі складають план, а потім знайомлять з ним учнів;
 - в) класні керівники, майстри виробничого навчання пропонують органам самоврядування скласти план, обговорити і затвердити його на зборах групи, а педагоги враховують цей план при плануванні своєї роботи;
 - г) педагоги складають свій план, але учнів з ним не знайомлять, мотивуючи це тим, що у навчальній групі має бути свій план роботи.
- З а в д а н н я:** Проаналізуйте такі підходи педагогів до планування роботи. Як Ви плануєте роботу? Аргументуйте свої дії.
8. Учні однієї із навчальних груп професійно-технічного закладу запропонували класному керівникові наступне:

«У нас виникло бажання поговорити про дружбу. Ми уже розпочали підготовку до диспуту з цього питання.

Ні, – відповів педагог, – зараз не час обговорювати питання дружби. Терміново слід обговорити питання підготовки до іспитів і надання допомоги відстаючим».
- З а в д а н н я:** Прочитайте ситуацію і оцініть поведінку педагога. Як би Ви повели себе в даній ситуації?
9. Які форми виховної роботи Ви використовуєте у своїй практиці більше: індивідуальні, групові, колективні?

Які колективні форми позанавчальної виховної роботи найбільше подобаються Вашим учням?
10. У законі України «Про освіту» – записано, що основними принципами освіти у нашій державі є:
 - гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;
 - незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій».

Там же підкреслюється: «Залучення учнів, студентів до участі в політичних акціях і релігійних заходах під час навчально-виховного процесу не допускається»
- З а в д а н н я:** Дайте відповіді на запитання:

- а) якою має бути в училищі політична інформація і чи має бути взагалі?
б) якщо навчальний процес училища поза політикою, то яке місце в училищі мають зайняти юнацькі і молодіжні організації?

11. У педагогіці методи заохочення та покарання вважаються додатковими, їх у системі навчання і виховання відводиться допоміжна роль.

Багато видатних педагогів висловлюють надто категоричні думки відносно цих методів. Але окремі їх висновки бувають суперечливі.

З а в д а н н я: Прочитайте вислови видатних педагогів і визначити своє ставлення до методів заохочення і покарання.

К. Д. Ушинський:

«Якщо ми до цього часу використовуємо заохочення і покарання, то це свідчить про недосконалість нашого мистецтва виховання. Краще, якщо вихователь доб'ється того, що заохочення і покарання стануть непотрібними» (Вибр. твори т. 11, ст. 151)

П. Ф. Лесгафт:

«Як з фізіологічної, так і особливо з психологічної точки зору, ніяких заохочень і ніяких покарань і допустити не можна...

Крім простого, завжди широкого і правдивого слова, не можуть бути допущені ні в сім'ї, ні в школі ніякі заохочення, ніякі покарання» (Вибр. пед. твори, т. 1, с. 89-90).

А. С. Макаренко:

«Покарання — дуже складна річ; воно вимагає від вихователя величезного такту і обережності».

«Розумна система покарання допомагає сформуватися міцному людському характеру, виховує почуття відповідальності, тренує волю, людську гідність, уміння чинити опір спокусі та протистояти їй» (твори, т 4, с. 171).

**П и т а н н я до заліку з методики професійного навчання
для викладачів спецдисциплін дисциплін (І рівень)**

1. У чому суть підготовки до навчальних занять? Назвіть види підготовки, розкрийте їх зміст, особливості підготовки до уроку. Поділіться Вашим досвідом підготовки до навчальних занять.

Можливо, в даній роботі у Вас є труднощі, проблеми. Назвіть їх.

2. Які основні вимоги до розробки плану-конспекту уроку? Чи може викладач прийти на заняття без плану-конспекту? Обґрунтуйте свою відповідь.

3. В чому сутність дидактичних засобів навчання? Їх функції, навчально-виховні можливості.

Якими засобами навчання Ви користуєтесь більше, якими менше?

4. Чому відбір змісту навчального матеріалу до уроку необхідно починати з ретельного вивчення програми? Які додаткові фактори впливають на вибір змісту уроку?

5. Що входить у поняття «комплексне методичне забезпечення предмета». Які види КМЗ Вашого предмета? Що зроблено Вами для збагачення КМЗ предмета котрий Ви викладаєте? Ваші плани роботи на перспективу з проблеми КМЗ. Перерахуйте труднощі у цій роботі.

6. Як Ви працюєте над розробкою (оновленням) навчально-програмної документації?

7. Що таке «стандарт» професійної освіти, «базисний» та «регіональний» компоненти навчального плану?

8. Охарактеризуйте вимоги до навчально-плануючої документації в умовах ступеневого, рівневого навчання.

В чому особливості розробки навчальних планів у Вашому училищі?

9. Розкрийте суть вимог до навчальних програм в цілому і до програми з Вашого предмета зокрема. Як Ви працюєте над оновленням навчальної програми?

10. Назвіть види міжпредметних зв'язків і охарактеризуйте їх. Які з даних видів використовуються у досвіді Вашого училища Вами особисто? Яких результатів Ви досягаєте, використовуючи міжпредметні зв'язки?

11. Що таке інтеграція предметів? Чи розробляєте Ви у практиці своєї роботи інтегровані курси? Якщо так, поділіться досвідом.

12. Наведіть приклади проведення бінарних уроків. Визначте Ваше ставлення до них. Чи практикуєте Ви у своїй роботі проведення бінарних уроків?

13. Назвіть цілі реалізації міжпредметних зв'язків. Як Ви у своїй практиці реалізуєте міжпредметні зв'язки?

14. Які методи вивчення нового матеріалу з учнями на уроці найбільш результативні у Вашій діяльності? Назвіть усі методи викладу нового матеріалу, охарактеризуйте їх.

15. Які методи і методичні прийоми складають основу Вашої роботи на уроці з питань осмислення, повторення і закріплення знань, умінь і навичок учнів ?

16. Назвіть методи (прийоми) організації самостійної пізнавальної діяльності учнів, які Ви використовуєте у роботі.

17. Які з методів активного навчання використовуєте у навчально-виховному процесі?

18. Чи є універсальні методи? Якщо є, то назвіть і охарактеризуйте їх. Від чого залежить вибір методів навчання?

19. Як Ви використовуєте нетрадиційні методичні прийоми на уроці? В чому їх суть?

20. В чому сутність модульного навчання? Чи вважаєте Ви за потрібне перехід до модульного навчання? Чому?

21. В чому суть проблемного навчання? Як Ви використовуєте на уроці проблемні ситуації, питання? Місце евристичної бесіди в проблемному навчанні.

22. Назвіть особливості лекційних та семінарських занять з Вашого предмету. Чому лекція може водночас бути методом і формою в проблемному навчанні?

23. Охарактеризуйте вимоги до підготовки та проведення семінарів-бесіди, семінару-диспуту, семінару-творчому звіту груп, семінару-рольової гри тощо. Які види семінарів Ви використовуєте частіше у практиці роботи?

24. В чому особливості методу перевірки та оцінки знань? Чому в практиці роботи контролююча функція цього методу переважає над стимулюючою?

25. Назвіть переваги та недоліки письмової перевірки знань, умінь, навичок учнів.

26. В чому сутність методики тестування? Розкажіть про свій досвід розробки та проведення тестування.

27. В чому особливості прогресивних технологій навчання? Які методи та методичні прийоми використовуєте Ви у своїй практиці?

28. Які особливості в організації лабораторно-практичних занять?

29. Назвіть загальні вимоги до навчальних кабінетів. Яку роль відіграє оснащення робочого місця в продуктивності праці викладача?

30. Як ви розумієте поняття «управління пізнавальною діяльністю учнів» У чому Ви бачите керівну роль педагога?

Додаток 9

Вихідна анкета слухача курсів підвищення кваліфікації, викладачів спеціальних дисциплін (II цикл)

1. Ваш вік

3. Ваш педагогічний стаж

4. Котрий раз перебуваєте на курсах?

Вкажіть попередній термін курсової підготовки

5. Чим відрізняється організація та проведення курсів від попередніх?

6. Що варто поліпшити?

7. Чи отримали Ви відповіді на питання

	Повністю	частково	не одержав (ла)
1. Теорія навчання			
2. Теорія виховання			

3. Психологія		
4. Методика навчання		
5. Сучасні технології навчання		

8. Які проблеми залишилися нерозв'язаними?
9. Які з занять виявились найбільш корисними для підвищення Вашого фахового і загальнокультурного рівня?
10. Які з лекцій, семінарських та практичних занять варто вилучити з навчального плану?
11. Кому з лекторів варто перебудуватись? В якому плані?
12. Які з питань Ви запропонували б для обговорення під час дискусії «за круглим столом», на семінарах-практикумах, конференціях тощо?
13. З яких питань Вам потрібна методична допомога (методичні поради, консультації, посібники тощо)
14. Ваші зауваження і пропозиції щодо поліпшення:
- навчального процесу на курсах (форм, методів проведення занять)
 - педагогічної практики
 - позанавчальних заходів та побуту
15. Над якою проблемою будете продовжувати працювати після курсів?
- Дякуємо за щирі та відверті відповіді**

Додаток 10

Анкета вхідного діагностування слухачів заочних курсів підвищення кваліфікації

Шановний колего!

Ми раді зустрічі з Вами на курсах підвищення кваліфікації Хмельницького науково-методичного центру профтехосвіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників.

Хочемо зробити все, щоб задовольнити ваші потреби та інтереси у підвищенні рівня знань та вмінь з основ наук, методики навчання і виховання та загальнокультурного рівня. Ваші думки, пропозиції допоможуть нам оптимально скоригувати роботу курсів щодо забезпечення необхідного рівня підготовки.

Пропонуємо відповісти на запитання анкети.

Наперед вдячні за відверті відповіді.

Діагностична карта викладача спеціальних дисциплін

№	Основні напрямки навчальної діяльності	Володію питанням		Можу поділитись досвідом		Хочу познайоми-тись		Потрібна допомога	
		поч.	зак.	поч.	зак.	поч.	зак.	поч.	зак.
1	Сутність навчального процесу, його функції. Особливості процесу теоретичного навчання								
2	Формування в учнів позитивних мотивів до навчання								
3	Управління пізнавальною діяльністю учнів на уроках теоретичного навчання								

4	Засоби активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках теоретичного навчання								
5	Принципи навчання; особливості їх використання в умовах профтехосвіти.								
6	Оновлення навчально-виховного процесу профтехучилища на основі принципів демократизації та гуманізації. Індивідуалізація та диференціація процесу навчання.								
7	Проблеми змісту професійно-технічної освіти: <ul style="list-style-type: none"> • регіональний і місцевий компоненти у змісті професійно-технічної освіти; • ступінчастий, рівневий підхід в змісті ПТО; • підвищення якості профтехосвіти на основі виконання завдань стандартизації її змісту 								
8	Розробка навчально-програмної документації								
9	Удосконалення навчальної програми з предметів профтехциклу								
10	Розробка паспорту комплексного методичного забезпечення предмета та робота з комплексного методичного забезпечення навчального процесу								
11	Урок-основна форма організації навчання в ПТУ. Вимоги до сучасного уроку теоретичного навчання								
12.	Методи навчання. Доцільний вибір методів на уроці.								
13	Використання міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків на уроках теоретичного навчання.								
14	Підготовка викладача до занять								

15	Використання інноваційних технологій на уроках теоретичного навчання								
16	Нові педагогічні технології навчання								
17	Використання інтегрування навчального матеріалу в навчальному процесі (інтегровані, бінарні уроки, інтегровані курси тощо)								
18	Використання блочно-модульної технології у системі профтехосвіти								
19	Сучасні підходи до перевірки і оцінки навчальної діяльності учнів (знання, уміння, навички)								
20	Методика проведення поетапної атестації учнів								
21	Методика розробки комплексних контрольних завдань для визначення рівня професійної підготовки майбутніх робітників								
22	Організація і проведення випускних кваліфікаційних екзаменів учнів.								
23	Мета, нагальні завдання та принципи виховання								
24	Визначення класним керівником змісту позаурочної роботи з навчальною групою								
25	Практичне використання методів виховання								
26	Володіння методикою підготовки і проведення окремих форм позаурочної виховної роботи (бесіда, диспут, зустрічі, вечори, конференції, конкурси, вікторини тощо)								
27	Планування виховної роботи у навчальній групі								

28	Робота класних керівників з проблем самовиховання учнів								
29	Національне виховання у профтехучилищах								
30	Предмет і методи психології								
31	Психологічні властивості особистості (характер, темперамент здібності)								
32	Методи вивчення психологічних особливостей особистості								
33	Психологічні особливості підліткового віку								
34	Характерні поведінкові реакції підліткового віку								
35	Методи вивчення професійної спрямованості підлітків								
36	Поняття психологічного клімату. Основні характеристики психологічного клімату								
37	Механізми психологічного захисту								
38	Питання підліткової наркоманії та токсикоманії								
39	Роль педагога у виявленні групи ризику та профілактики адиктивної поведінки								
40	Інші питання....								

Додаток 11

Тести з психології для слухачів курсів підвищення кваліфікації, викладачів спеціальних дисциплін (II цикл)

Інструкція: Виберіть правильні відповіді на питання з можливих варіантів.

1. Найширше застосовуються такі методи збирання фактичного матеріалу:

- 1) спостереження;
- 2) експеримент;
- 3) інтуїція;
- 4) інсайт;
- 5) тести.

2. До розділів педагогічної психології належать:

- 1) психологія навчання;
- 2) психологія підлітка;

- 3) психологія виховання;
- 4) психологія вчителя;
- 5) психологія дорослої людини.

3. Вікова психологія розгалужується на:

- 1) дитячу психологію;
- 2) психологію юнацтва;
- 3) психологію учнівського колективу;
- 4) геронтопсихологію;
- 5) психологію навчально-виховної роботи з аномальними дітьми.

4. Особистість – це:

- а) людина, вік якої 20 років;
- б) немовля до 1 року;
- в) розумово відстала людина;
- г) дитина, вік якої 5 років

5. Індивід – це:

- а) психічно хвора людина;
- б) талановита людина;
- в) вольова людина;
- г) дитина, вік якої 10 років.

6. Скерваність особистості криє в собі:

- а) темперамент;
- б) потреби;
- в) інтереси;
- г) властивості;
- д) психологічні установки.

7. Можливості особистості можуть мати такі рівні:

- 1) здатність;
- 2) здібності;
- 3) геніальність;
- 4) туподумство;
- 5) талановитість.

8. До складної системи характеру входять:

- 1) воля;
- 2) темперамент;
- 3) мораль;
- 4) інтелект;
- 5) зріст.

9. Специфічні почуття людини, пов'язані з потребами, можуть набувати форми:

- 1) афекту;
- 2) фрустрації;
- 3) стресу;
- 4) настрою;
- 5) кохання.

10. Емоції можуть бути:

- а) позитивними;
- б) негативними;
- в) байдужими;
- г) стенічними;
- д) астенічними.

11. Для афекту характерні:

- а) сила прояву;
- б) тривалість перебігу;
- в) звуження обсягу свідомості;

- г) звільнення підкоркових центрів від регулювальної дії кори мозку;
- д) зміна звичних психологічних установок.

12. І.П.Павлов вважав, що темпераменти зумовлені співвідношенням таких типологічних ознак нервових процесів:

- а) рухливості; г) зрівноваженості;
- б) мінливості; д) важливості.
- в) сили;

13. Жвавий тип темпераменту (сангвінік) має такі ознаки нервової системи:

- 1) силу;
- 2) інертність;
- 3) рухливість;
- 4) нестримність;
- 5) врівноваженість.

14. Спокійний тип (флегматик) наділений переважно такими стереотипами поведінки:

- 1) вміння тримати себе в руках;
- 2) повільність у прийнятті рішень;
- 3) швидка перебудова звичок;
- 4) часта зміна вподобань;
- 5) натхненність у роботі.

15. Слабкому типу темпераменту (меланхоліку) притаманні такі основні риси:

- 1) легко підкоряється чужій волі;
- 2) уникає товариства;
- 3) вміє наполягати на своєму;
- 4) нерішучий;
- 5) боїться відповідальності.

16. До характерних поведінкових реакцій підліткового віку належать:

- 1) поведінкова реакція спілкування із ровесниками;
- 2) реакція емансипації;
- 3) професійна орієнтація підлітка;
- 4) реакція захоплення;
- 5) реакції обумовлені статевим потягом, що формується.

17. Виберіть вербальні засоби спілкування:

- 1) усна мова;
- 2) інтонація;
- 3) писемне спілкування

18. До невербальних засобів спілкування належать:

- 1) міміка;
- 2) поза;
- 3) рухи;
- 4) жести;
- 5) інтонація.

19. До типів поведінки у конфліктній ситуації відносяться:

- 1) наполегливість; 5) втеча;
- 2) посилення; 6) відхід.
- 3) агресія;
- 4) обвинувачення;

20. До психічних процесів відносять:

- 1) настрої;
- 2) пам'ять;
- 3) упевненість;
- 4) уяву;
- 5) афект.

Психолого-педагогічні ситуації

Виберіть із запропонованих варіантів вірні:

В групі учень з важкою психічною травмою (трагічна смерть рідних, насилля в сім'ї та ін.) Звідси – неуспішність, неадекватна поведінка. Що робити педагогу?

а) поводити себе делікатно в цій ситуації – робити вигляд, ніби нічого не сталося;
б) такій дитині треба приділяти більше уваги і турботи (ненав'язливо), ні в якому разі не афішуючи його проблеми;

в) обговорити проблему такого учня на одній з класних годин, дати можливість учням висловити своє співчуття до товариша, підтримати його, а також дати корисні поради.

Один із учнів скоїв спробу самогубства. В училищі всі говорять про це. А як вести себе з учнями педагогу?

а) не говорити з учнями про цю подію;
б) провести з учнями бесіду, на якій пояснити безглуздя самогубства;
в) відвернути увагу учнів від ідеї самогубства;
г) створити в училищі кабінет психологічного розвантаження, вести з дітьми систематично профілактичну роботу;
д) краще, щоб пояснення з цього приводу дав професіонал – психолог або психотерапевт.

В групі – учень – біженець із ближнього зарубіжжя. Вчитель робить йому зауваження. Учень відповідає йому на своїй мові. Що робити вчителю?

а) зробити вигляд, ніби нічого не сталося та спокійно продовжити урок;
б) запитати зацікавлено: «Як-як ти сказав? Що це значить? Переклади, будь-ласка!»
в) суворо запитати: «Може, ти скажеш те ж саме українською мовою?»
г) краще відповісти «ділом» – тут же викликати учня до дошки.

Учні сміються над дівчинкою із глибоко релігійної сім'ї. Як бути?

а) демонстративно поздоровити дівчинку з будь-яким релігійним святом – нехай інші задумуються;

б) виявляти поважне відношення до поглядів дівчинки, подаючи іншим приклад терпимості і лояльності;

в) сказати дівчині, щоб не звертала увагу на випадки однокласників, які не розуміють, що роблять;

г) порекомендувати батькам перевести доньку в спеціалізований навчальний заклад або на яку-небудь іншу форму навчання.

Одна із учениць готується стати мамою. Навколо неї – пересуди, плітки. А як вести себе педагогу?

а) робити вигляд, ніби нічого не сталося;
б) час від часу хвалити майбутню маму за сміливість;
в) час від часу звертатися до прикладу вагітної учениці як до недопустимого;
г) насамперед, необхідно встановити, хто батько майбутньої дитини і чи збирається він одружитись з дівчиною;

д) поговорити з батьками дівчини і вибрати тактику делікатного відношення до неї;

е) порекомендувати вагітній дівчині взяти академічну відпустку;

ж) почувши пересуди і плітки, категорично присікти їх, а до дівчини відноситися рівно і спокійно.

В групі – дівчина із неблагополучної сім'ї. Вона палить, п'є, вживає нецензурні слова, «віщається на шию» юнакам. Я себе з нею поводити?

а) махнути рукою – тут вже нічого не зміниш;

б) проконсультуватись у психолога, нарколога і сексопатолога, а потім вже що-небудь робити;

в) спробувати «перевиховати» дівчину, спираючись на її «ворогів», в першу чергу — активістів групи;

г) програму роботи з такою «педагогічно занедбаною» ученицею треба детально обговорити у педагогічному колективі, а потім разом діяти.

Викладач виявив, що один із учнів – наркоман. Що робити?

- а) одному вчителю з цим не впоратись. Насамперед, треба звернутись за консультацією до лікаря-нарколога;
- б) головне – зразу повідомити про це директора училища, а вже він вирішить, що треба робити;
- в) головне – зразу зв'язатися з батьками підлітка-наркомана і обговорити з ними цю ситуацію;
- г) в цій ситуації треба спиратися на «трьох китів»: поза училищем – лікар-нарколог, в училищі – директор, у групі – актив

Додаток 12

Пояснювальна записка до навчальних планів та програми курсів підвищення кваліфікації викладачів спеціальних дисциплін

(II цикл)

Сучасний розвиток суспільства вимагає удосконалення майстерності педагогів, підвищення рівня їх професійної компетентності.

Основу професійної компетентності викладачів спеціальних предметів, як відомо, складають знання свого предмета, методики його викладання, історії і теорії педагогіки, психології, соціально-економічних наук тощо. Поряд з цим, викладачі предметів профтехциклу повинні також володіти інформацією про новітні технології і технологічні процеси, специфіку організації виробництва, знати особливості змісту, характер і структури конкретної виробничої професії.

Такі знання викладачі спеціальних предметів професійно-технічних навчальних закладів області отримують на курсах підвищення кваліфікації I рівня, коли вони вперше проходять курсову підготовку. В міжкурсовий період, беручи участь в різних формах методичної і самоосвітньої роботи, викладачі значно поглиблюють і розширюють дані знання.

Тому навчально-тематичний план і програми II рівня курсів підвищення кваліфікації враховують попередній рівень професійно-педагогічної підготовленості викладачів, а також ті завдання, які стоять перед педагогічними працівниками професійно-технічної освіти, в сучасних умовах її реформування і розвитку.

Скажімо, в умовах сьогодення викладач спеціальних дисциплін повинен забезпечувати теоретичну основу підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних і мобільних робітників, які змогли б легко і швидко пристосуватися до виробничих відносин в умовах ринку праці. При цьому, викладач має володіти новинками галузевої і психолого-педагогічної науки, досягненнями передового виробничого і педагогічного досвіду.

Водночас, викладаючи предмет, педагог має створити умови для розвитку учня, сприяти його самовдосконаленню. Для цього йому необхідно розуміти можливості предмета, з одного боку, і враховувати індивідуальні особливості учня – з іншого.

Нарешті, викладач спеціальних предметів виступає і в ролі вихователя, коли реалізовує виховну мету уроку. Нерідко в професійно-технічних навчальних закладах області викладачі виконують обов'язки класних керівників. Для цього викладачам спеціальних предметів необхідні ґрунтовні знання з теорії і методики виховання, психології, фізіології, гігієни.

Все це і обумовлює зміст навчально-тематичного плану і навчальних програм до нього на II рівні курсової підготовки викладачів спеціальних дисциплін. Поряд з цим, при визначенні змісту курсів підвищення кваліфікації викладачів враховуються результати діагностичного вивчення їхньої професійної діяльності. Таке вивчення щорічно проводиться методичними службами ПТНЗ області і фіксує піднесення творчого росту педагога, подолання ним певних труднощів в навчально-виховній діяльності.

Трудності педагоги відпрацьовують в різних формах внутрішньоучилищної методичної роботи, шляхом самоосвіти. Однією із таких форм стали за останні роки курси підвищення кваліфікації педпрацівників. Тому не випадково на курси слухачі приїждять з пакетом завдань, які вони мають відпрацювати під час курсової підготовки.

В зв'язку з цим, в зміст курсів підвищення кваліфікації вводяться спецкурси, спецсемінари, факультативи. Крім того, проведення загальноприйнятих форм організації навчання

на курсах (лекції, семінарські, практичні заняття) доповнюються тематичними груповими і індивідуальними консультаціями, співбесідами, роботою слухачів за індивідуальними планами, зустрічами з носіями кращого і передового досвіду тощо.

Для стимулювання пізнавальної діяльності слухачів традиційні форми аудиторних занять урізноманітнюються. Наприклад, проводяться лекції-бесіди, лекції з використанням елементів проблемного, програмованого навчання, оглядові лекції.

В проведенні практичних занять використовуються дискусії, моделювання, рішення психолого-педагогічних задач і аналіз ситуацій, нетрадиційні прийоми навчання (аукціони, ярмарки, брейн-ринг, панорами, ділові та рольові ігри тощо).

Практика слухачів організується в опорних профтехучилищах області.

Для проведення занять на курсах підвищення кваліфікації викладачів спеціальних дисциплін залучаються працівники кафедри методики професійного навчання НМЦ ПТО, науковці технологічного університету Поділля, висококваліфіковані спеціалісти системи професійно-технічної освіти області.

Додаток 13

«Затверджую» Директор обласного науково-методичного центру профтех освіти та підвищення кваліфікації Л. І. Шевчук

**Навчально-тематичний план курсів підвищення кваліфікації викладачів спеціальних дисциплін (II цикл)
Розподіл годин на курсах**

№п/п	Назва розділів	К-ть годин	Із них		Прим-ка
			Лекц	Практ	
1	Професійно-технічна освіта в умовах переходу до ринкової економіки	16	14	2	
2	Вікова та педагогічна психологія	16	10	6	
3	Сучасні проблеми професійної педагогіки	20	12	8	
4	Актуальні проблеми методики теоретичного навчання	48	24	24	
5	Педагогічні технології навчання	14	8	6	
6	Професійна компетентність викладача загальноосвітніх і спеціальних предметів	14	10	4	
7	ПЕОМ та нові інформаційні технології у навчальному процесі	10	6	4	
8	Спецкурси, спецсемінари, спецфакультативи (за вибором)	6	•	6	
	В с ь о г о	1 4 4	8 8	6 0	

Розділ I. Професійно-технічна освіта в умовах переходу до ринкової економіки

№п/п	Теми занять	К-ть годин	Із них		Прим-ка
			Лекц.	Пр-акт	
1	2	3	4	5	6

1	Історія розвитку професійно-технічної освіти в Україні	2	2	•	
2	Особливості підготовки робітничих кадрів з середньою освітою	2	2	•	
3	Завдання та шляхи реформування професійної освіти в українській державі	2	2	•	
4	Перспективи розвитку ПТО в умовах проведення соціально-економічних реформ	2	2	•	
5	Профорієнтація – важливий фактор ефективного використання трудових ресурсів	2	2	•	
6	Зарубіжний досвід професійної підготовки кадрів	2	2	•	
1	2	3	4	5	6
7	Основи управління профтехучилищами – складова частина педагогіки ПТО	2	2	•	
8	Правові та фінансові основи діяльності професійно-технічних навчальних закладів в умовах ринкової економіки	2	•	2	
	Всього	16	14	2	

Розділ II. Вікова та педагогічна психологія

№п/п	Теми занять	К-ть годин	Із них		Прим-ка
			Лекц.	Практ	
1	2	3	4	5	6
1	Основи загальної психології. Її предмет, завдання, та методи	2	2	•	
2	Науково обґрунтована структура знань про виховання. Індивід. Особистість. Індивідуальність	2	2	•	
3	Методики вивчення психологічних особливостей підлітків	2	•	2	
4	Основи вікової психології. Психологічні особливості старшого підліткового (юнацького) віку	2	2		
5	Трудова діяльність і вибір професії. Методи вивчення професійної спрямованості підлітків та ставлення до обраної професії	2	•	2	
6	Загальні поняття соціальної психології. Вивчення міжособистісних стосунків	2	2	•	

7	Методи вивчення психологічного клімату в учнівських колективах	2	•	2	
8	Психологічні особливості учнів ПТНЗ з асоціальною поведінкою	2	2	•	
	В с ь о г о	16	10	6	

Розділ III. Сучасні проблеми професійної освіти

№п/п	Теми занять	К-ть годин	Із них		Прим-ка
			Лекц.	Практ	
1	2	3	4	5	6
1	Управління пізнавальною діяльністю учнів на уроці. Мотиви навчання	2	2	•	
2	Взаємозв'язок навчання і розвитку. Диференціація та індивідуалізація навчального процесу як основа розвитку особистості учня	2	2	•	
3	Оновлення змісту професійної освіти. Державний стандарт профтехосвіти	2	2	•	
1	2	3	4	5	6
4	Урок як основна форма навчання. Педагогічні вимоги до уроку	2	2	•	
5	Самоаналіз уроку відповідно загально-дидактичних вимог на основі моделювання етапів уроку	2	•	2	
6	Оптимальність вибору методів і методичних прийомів навчання. Методи перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок учнів	2	2	•	
7	Сучасні проблеми виховання учнівської молоді в ПТУ	2	2	•	
8	Самовиховання як основний шлях самовдосконалення особистості учня	2	•	2	
9	Колектив і особистість учня у системі виховної роботи.	2	2	•	
10	Методика планування класним керівником позаурочної виховної роботи з учнями групи.				
	В с ь о г о	20	14	6	

Розділ IV. Актуальні проблеми методики теоретичного навчання

№п/п	Теми занять	К-ть годин	Із них		Прим-ка
			Лекц.	Практ	

1	2	3	4	5	6
1	Вимоги до розробки навчально-програмної документації у відповідності до нормативно-методичних документів	2	2	•	
2	Аналіз і корегування навчально-програмної документації з урахуванням особливостей регіонального компоненту	2	•	2	
3	Блочно-модульна побудова навчально-програмної документації для інтегрованих професій	2	2	•	
4	Ефективність використання комплексно-методичного забезпечення у процесі викладання предметів профтехциклу	2	2	•	
5	Сутність та проблеми ступеневої професійно-технічної освіти. Особливості роботи вищих професійних училищ	4	2	2	
6	Особливості етапу вивчення нового матеріалу на уроках теоретичного навчання	2	2	•	
7	Опорний конспект в системі викладання предметів профтехциклу	2	2	•	
8	Міжпредметні та внутрішньо предметні зв'язки. Інтеграція як вищий ступінь міжпредметних зв'язків.	4	2	2	
1	2	3	4	5	6
9	Лекційно-семінарська система занять в ПТО. Моделювання фрагментів уроків у формі лекції, семінару-бесіди, диспуту, конференції	4	2	2	
10	Поєднання традиційних і нетрадиційних прийомів закріплення і систематизації знань та вмінь учнів	4	2	2	
11	Методика проведення лабораторно-практичних робіт (моделювання способів)	2	•	2	
12	Підготовка і проведення випускних кваліфікаційних екзаменів	2	2	•	
13	Комплексні кваліфікаційні завдання як ефективний спосіб перевірки та оцінювання знань, вмінь, навичок учнів (диспут)	2	•	2	
14	Охорона праці учнів у процесі оволодіння професією	2	2	•	
15	Педагогічна практика на базі опорних училищ	12	•	12	
	В с ь о г о	48	24	24	

Розділ V. Педагогічні технології навчання

№п/п	Теми занять	К-ть годин	Із них		Прим-ка
			Лекц.	Практ	
1	2	3	4	5	6
1	Теоретичні та методичні основи педагогічних технологій навчання	2	2	•	
2	Новації та інновації у педагогіці. Місце інноваційних підходів у оновленні навчально-виховного процесу.	2	2	•	
3	Педагогічні технології навчання та можливості їх застосування у процесі теоретичного навчання.	2	2	•	
4	Методика проведення занять із застосуванням нетрадиційних підходів (ділова гра, «мозкова атака», аукціон, панорама тощо)	2	•	2	
5	Технології вимірювання результатів навчальної діяльності учнів ПТНЗ (Методика тестування)	2	•	2	
6	Нові підходи до організації навчального процесу в системі ПТО	2	2	•	
.	Система модульного навчання	2	-	2	
	В с ь о г о	14	8	6	

Розділ VI. Професійна компетентність викладача спеціальних дисциплін

№п/п	Теми занять	К-ть годин	Із них		Прим-ка
			Лекц.	Практ	
1	2	3	4	5	6
1	Освітньо-кваліфікаційна структура діяльності викладача спеціальних предметів	2	2		
2	Професійна компетентність викладача. Рівні професійної компетентності та критерії їх визначення. Педагогічна кваліметрія.	2	2		
3	Розвиток творчості викладача на основі досягнень науки, техніки, передового педагогічного досвіду	2	2		
4	Методична робота викладача спеціальних предметів	2	2		
5	Методи науково-педагогічних досліджень у ПТНЗ	2		2	

6	Експрес-аналіз передового педагогічного досвіду	2		2	
7	Писемне ділове спілкування	2	2		
	В с ь о г о	14	10	4	

Розділ VII. ПЕОМ та нові інформаційні технології у навчальному процесі

№п/п	Теми занять	К-ть годин	Із них		Прим-ка
			Лекц.	Практ	
1	2	3	4	5	6
1	Сучасні тенденції розвитку і застосування ПЕОМ у навчальному процесі і на виробництві.	2	2	•	
2	Архітектура та принципи функціонування ПЕОМ	2	2	•	
3	Програмне забезпечення ЕОМ. Операційні системи	2	•	2	
4	Тренувальні вправи з прикладними програмами	2	•	2	
5	Організація інформаційної роботи в ПТНЗ. Її роль у забезпеченні інформаційних потреб педагогів	2	2	•	
	В с ь о г о	10	6	4	
	Р а з о м	144	84	60	
	Вхідне діагностування та вихідне анкетування (поза сіткою годин)	2	•	2	
	Залік з психології (поза сіткою годин)	2	-	2	
	Обмін досвідом творчої роботи слухачів курсів (конференція)	4	•	4	
	В с ь о г о	8	-	8	

Додаток 14

Тематика спецкурсів, спецфакультативів, спецсемініарів для слухачів курсів підвищення кваліфікації викладачів спецфакультативів дисциплін (II цикл)

I. Проблема поєднання навчальної діяльності учнів з їх продуктивною працею в історії педагогіки

1. Організація продуктивності праці в досвіді педагогічної діяльності І. Г. Песталотці та Р. Оцена.

2. Результативність поєднання навчання з продуктивною працею вихованців у практиці

П. С. Макаренка.

3. Проблема організації продуктивної праці в сучасних умовах.

II. Основи виробничої психології

1. Принципи і методи психодіагностики.

2. Особистість і колектив.

3. Психологія трудової діяльності.

4. Ділові суперечки, стрес.

5. Психічна саморегуляція.

III. Моральне виховання учнів профтехучилища

1. Особливості процесу морального виховання.
2. Методи і форми морального виховання.
3. Моральне виховання і самовиховання.

IV. Технологія активного навчання при підготовці кваліфікованих робітників.

1. Методи активного навчання та методи розвитку уваги.
2. Ігрове моделювання.
3. Укрупнення дидактичних одиниць. Опорний конспект.

V. Національне виховання — органічний компонент освіти

1. Зміст, принципи та мета національного виховання
2. Роль народної педагогіки у формуванні національної самосвідомості. Родинне виховання.
3. Український календар: свята, звичаї, обряди

VI. Здоровий спосіб життя

1. Основи самопізнання особистості:
 - психічна енергія та енергія біополя людини.
 - біокорекція польових структур людини
 - корегування психіки та здоров'я людини за Місячними фазами.
2. Методи оздоровлення організму:
 - проблеми алкоголізму та наркоманії підлітків
 - роль народних методів лікування у збереженні здоров'я
 - основи раціонального харчування.

Додаток 15

Пояснювальна записка до навчальних модулів курсів підвищення кваліфікації викладачів спеціальних дисциплін (III цикл)

Навчання викладачів спеціальних предметів, на курсах підвищення кваліфікації III циклу, передбачає подальше вдосконалення їх педагогічної діяльності, поглиблення, розширення та оновлення професійних знань, умінь і навичок.

До курсової підготовки даного циклу залучаються ті викладачі, які мають не менше 15 років стажу роботи в професійно-технічній освіті та які пройшли підготовку на курсах підвищення кваліфікації I і II циклів. Труднощів в роботі у цих викладачів, як правило, небагато. Тому навчально-тематичний план курсової підготовки III циклу складено у формі модулів. Це дозволяє урізноманітнити зміст підготовки і задовольнити якомога більше інтересів слухачів. Поряд з цим, при розробці модулів враховувались принципи безперервності післядипломної освіти, наступності змісту професійно-педагогічної підготовки.

Викладачі спеціальних предметів самі визначають, в яких модулях вони будуть навчатися. Модулі розраховані на 144 години і включають перелік обов'язкових модулів та модулів за вибором.

Основними формами звітності слухачів є їх виступи на практичних, семінарських заняттях, підсумковій конференції.

Курси III циклу проводяться планово, згідно графіка курсів підвищення кваліфікації педпрацівників ПТНЗ області. Водночас, для зарахування на курси слухачі пишуть заяву, додаючи завдання — рекомендації від методичних служб училищ та підготовлену і відповідно оформлену творчу роботу.

Передбачено також роботу слухачів курсів за індивідуальними планами, в залежності від творчого досвіду, власних інтересів та напрямів діяльності. Індивідуальна робота здійснюється під керівництвом науковців, викладачів кафедри методики професійного навчання, кваліфікованих спеціалістів в галузі професійно-технічної освіти.

Додаток 16

Затверджую *Директор НМЦ ПТО Л.І.Шевчук*

Перелік навчальних модулів для курсів підвищення кваліфікації викладачів спецпредметів (III цикл)

1. Психолого-педагогічні основи вивчення предметів профтехциклу.

2. Керівництво пізнавальною діяльністю учнів на уроках теоретичного навчання.
3. Нові підходи до організації виховної роботи з учнями.
4. ПТО в умовах ринкових відносин.
5. Методи вивчення особистості старшого підлітка.
6. Психологія ділових відносин.
7. Особливості форм організації теоретичного навчання.
8. Методи навчання на уроках спеціальних предметів та психолого-педагогічні основи засобів навчання.
9. Сучасні педагогічні технології навчання.
10. Технології активного навчання при підготовці кваліфікованих робітників.
11. Система модульного професійного навчання.
12. Сучасні методики професійного навчання.
13. Професійна компетентність педагога.
14. ПЕОМ та нові інформаційні технології у навчальному процесі.
15. Економіко-правові питання діяльності ПТНЗ в умовах ринкових відносин.
16. Диференціація навчання в умовах ступеневої професійно-технічної освіти.
17. Розробка і створення оптимальної системи навчально-методичної документації і засобів навчання — основа повного і якісного професійного навчання.

Примітка

1. Курси модулів №№1, 2, 3, 9, 12
2. Найбільшим попитом у викладачів ПТНЗ користуються модулі №5, 6, 8, 10, 13, 16
3. Загальна кількість годин — 144 год.

Додаток 17

Пояснювальна записка до навчально-тематичних планів очно-заочної форми підвищення кваліфікації викладачів спецпредметів ПТНЗ

Навчально-тематичні плани підвищення кваліфікації ІПП підготовлені у відповідності до наказу Міністерства освіти України №52 від 19.03.92 р. Постанови Міністерства народної освіти УРСР №7 / 52 / 59 від 24.07.91 р. «Про концепцію професійної освіти України», Статуту обласного навчально-методичного центру працівників професійної освіти. Положення про очно-заочну форму підвищення кваліфікації ІПП. Указу №322 / 96 від 8.03.96 р. «Про основні напрями реформування професійно-технічної освіти в Україні».

Навчальні плани складаються з установчої сесії, самостійної роботи слухачів та підсумкової сесії і розраховані на 144 год.

36 год. передбачено на установчу сесію для ознайомлення слухачів з найновішими досягненнями педагогіки та психології, методики професійного навчання, оволодіння передовою педагогічною практикою; 90 годин відводиться на самостійну роботу слухача, згідно плану індивідуальної самостійної роботи; 18 годин передбачено на підсумкову сесію, яка включає: консультації до заліків, конференцію.

Робота з підвищення кваліфікації спрямована на вдосконалення їх психолого-педагогічного, методичного та загальнокультурного рівня.

До проведення занять залучаються творчо працюючі викладачі досвідчені викладачі вищих навчальних закладів, працівники обласного управління освіти, методисти НМЦ ПТО, керівники училищ.

Навчально-тематичні плани затверджуються директором НМЦ ПТО або заступником директора, за тиждень до початку курсів.

Група на всіх практичних та семінарських заняттях ділиться на дві – три підгрупи по 7-10 чоловік, в залежності від профілю.

Для проведення поточних консультацій з навчальних дисциплін відводиться до 12 % часу від загального їх обсягу навчального часу.

Для керівництва індивідуальною самостійною роботою слухачів очно-заочної форми підвищення кваліфікації на 5-6 слухачів призначається 1 керівник, з числа викладачів кафедри МПН або методистів кабінету профпідготовки.

Керівник, спільно зі слухачем, у відповідності до діагностичної анкети, складають індивідуальний план самостійної роботи слухача на міжсесійний період та визначають тему випускної (творчої) роботи. У індивідуальному плані визначаються:

1. Проблеми, які самостійно опрацьовує слухач.
2. Література з визначених проблем.
3. Адреси передового досвіду з визначених проблем та місця можливих стажувань.
4. Період роботи над проблемами.
5. Форма звітності про роботу над визначеними проблемами (реферат, конспект, практичний або дидактичний матеріал тощо).
6. Завдання на післякурсний період.

На керівництво, консультування випускних (творчих) робіт слухачів курсів підвищення кваліфікації очно-заочної форми відводиться до 7 годин на одну випускну роботу, із них – на консультування перед виконанням випускних робіт 1,5 год. на одну роботу, останні години розподіляються на консультації у міжсесійний період, які проводяться згідно графіка, складеного на кожну академічну групу.

План індивідуальної роботи слухача на міжсесійний період підписується його керівником, затверджується директором методичного центру та подається ПТУ для ознайомлення.

Під час підсумкової сесії слухач звітує керівнику про результати самостійної роботи з удосконалення професійної компетентності, у відповідності до розробленого індивідуального плану.

Перед заліком проводяться консультації по 2 години на групу з кожної навчальної дисципліни (розподілу програми).

Залік з методики професійного навчання проводять керівник групи і викладачі кафедри, з педагогіки та психології – викладачі кафедри. Кожному із них відводиться по 2 години на академічну групу.

На перевірку та рецензування випускних (творчих) робіт, які виконують слухачі очно-заочної форми підвищення кваліфікації, відводиться 2 години на одну роботу.

Для проведення конференції з захисту випускних (творчих) робіт створюється комісія з числа викладачів курсів підвищення кваліфікації. Склад комісії не більше 3 осіб. Кожному члену комісії відводиться по 4 години.

Додаток 18

Навчально-тематичний план курсів підвищення кваліфікації викладачів і спеціальних дисциплін. (заочна форма навчання)

№№	Назва розділів	Всього	Лекц.	Практ.	Прим-ка
1	Установча сесія	36	32	4	
2	Самостійна робота слухачів КПК	90	-	90	
3	Підсумкова сесія	18	-	18	
	Р а з о м	1 4 4	3 4	1 1 0	

Установча сесія

№№	Тематика занять	К-ть год.	Лекц.	Практ.	Прим-ка
1	Перспективи розвитку професійної освіти в умовах проведення соціально-економічних реформ	2	2	•	

2	Основи дидактичних знань педагогів профтехосвіти (принципи, форми, методи, прийоми навчання). Їх творче використання викладачами професійно-теоретичної підготовки	2	2	•	
3	Нагальні проблеми виховання учнівської молоді в ПТНЗ	2	2	•	
4	Державний стандарт профтехосвіти. Оновлення змісту освіти	2	2	•	
5	Сутність та проблеми ступеневої професійно-технічної освіти в ПТНЗ	2	2	•	
6	Професійна компетентність викладача. Рівні професійної компетентності та критерії їх визначення	2	2	•	
7	Методична робота викладача загально-технічних та спеціальних предметів. Роль самоосвітньої роботи з самовдосконалення професійної майстерності	2	2	•	
8	Використання знань з психології при підготовці кваліфікованих робітників в сучасному ПТНЗ	4	4	•	
9	Особливості психологічного розвитку учнів старшого підліткового та юнацького віку	2	2	•	
10	Актуальні проблеми викладання загально-технічних та спеціальних дисциплін у ПТНЗ	2	2	•	
11	Формування позитивних мотивів навчання та активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках професійно-теоретичної підготовки				
12	Теоретичні та методичні основи педагогічних технологій навчання	2	2	•	
13	Місце новаційних та інноваційних підходів в оновленні навчально-виховного процесу в ПТНЗ	2	2	•	
14	Можливості застосування педагогічних технологій у процесі теоретичного навчання (нетрадиційні прийоми, опорний конспект, тестування, рейтингова система оцінювання)	4	2	2	
15.	Система модульного професійного навчання (система МОП)	2	2	•	
16	Вихідне діагностування	2	-	2	

1	Підсумкова сесія	3 6	3 2		
	Консультації до заліків:	2	•	2	
	з психології	2	•	2	
	з педагогіки	2	•	2	
2	Заліки:	2	•	2	
	з психології та методики навчання (комплексний)	4	•	4	
3	Практична конференція із захисту творчих курсових робіт, звітів	4	•	4	
4	Вихідне анкетування	2	-	2	
		1 8	-	1 8	

Додаток 19

Вихідна анкета слухача курсів підвищення кваліфікації, викладачів спеціальних дисциплін (ii цикл)

1. Ваш вік
3. Ваш педагогічний стаж
4. Котрий раз перебуваєте на курсах? Вкажіть попередній термін курсової підготовки
5. Чим відрізняється організація та проведення курсів від попередніх?
6. Що варто поліпшити?
7. Чи отримали Ви відповіді на питання

	Повністю	частково	не одержав (ла)
1. Теорія навчання			
2. Теорія виховання			
3. Психологія			
4. Методика навчання			
5. Сучасні технології навчання			

8. Які проблеми залишились нерозв'язаними?
 9. Які з занять виявились найбільш корисними для підвищення Вашого фахового і загальнокультурного рівня?
 10. Які з лекцій, семінарських та практичних занять варто вилучити з навчального плану?
 11. Кому з лекторів варто перебудуватись? В якому плані?
 12. Які з питань Ви запропонували б для обговорення під час дискусії «за круглим столом», на семінарах-практикумах, конференціях тощо?
 13. З яких питань Вам потрібна методична допомога (методичні поради, консультації, посібники тощо)
 14. Ваші зауваження і пропозиції щодо поліпшення:
 - а) навчального процесу на курсах (форм, методів проведення занять)
 - б) педагогічної практики
 - в) позаурочних заходів та побуту
 15. Над якою проблемою будете продовжувати працювати після курсів?
- Дякуємо за щирі та відверті відповіді**

Додаток 20

Тестова перевірка знань слухачів заочної форми
курсowego підвищення

Тести з психології

1. Найширше застосовуються такі методи збирання фактичного матеріалу:

- 1) спостереження;
- 2) експеримент;
- 3) інтуїція;
- 4) інсайт;
- 5) тести.

2. До розділів педагогічної психології належать:

- 1) психологія навчання;
- 2) психологія підлітка;
- 3) психологія виховання;
- 4) психологія вчителя;
- 5) психологія дорослої людини.

3. Вікова психологія розгалужується на:

- 1) дитячу психологію;
- 2) психологію юнацтва;
- 3) психологію учнівського колективу;
- 4) геронтопсихологію;
- 5) психологію навчально-виховної роботи з аномальними дітьми.

4. Особистість – це:

- а) людина, вік якої 20 років;
- б) немовля до 1 року;
- в) розумово відстала людина;
- г) дитина, вік якої 5 років

5. Індивід – це:

- а) психічно хвора людина;
- б) талановита людина;
- в) вольова людина;
- г) дитина, вік якої 10 років.

6. Скерваність особистості криє в собі:

- а) темперамент;
- б) потреби;
- в) інтереси;
- г) властивості;
- д) психологічні установки.

7. Можливості особистості можуть мати такі рівні:

- 1) здатність;
- 2) здібності;
- 3) геніальність;
- 4) туподумство;
- 5) талановитість.

8. До складної системи характеру входять:

- 1) воля;
- 2) темперамент;
- 3) мораль;
- 4) інтелект;
- 5) зріст.

9. Володя завжди в піднесеному стані, веселий. В добрих відносинах з усіма. Повен задумів і ідей, з ним цікаво. Проте не зовсім надійний. Може пообіцяти і забути, запустити

справу, навчання. Коли на нього «натиснути», швидко все наздоганяє, не особливо турбуючись про якість роботи. Багато чого йому пробачають за товариську вдачу. Він шукає все нових друзів. Самооцінка у Володі дещо завишена, він до себе ставиться некритично. Свою провину часто перекладає на інших. Разом з тим, легко пробачає недоліки інших, ні на кого не тримає зла.

Запитання:

1. Який тип характеру проявляється в даному прикладі?
2. Якого ставлення потребує людина з таким характером?

10. Діна вступила до училища. Проте на заняття майже не з'являється. Балакуча, «розбитна», зауваження на свою адресу не сприймає. Час проводить в компанії веселих друзів. Знайшла собі подругу, яка стала для неї авторитетом, сенс життя якої в розвагах.

Запитання:

1. Як вплинути на таку людину з метою зміни поведінки?
2. Чи варто посилити контроль за відвідуванням занять, проведенням вільного часу?

11. Віктора в групі поважають, але й побоюються. Дехто вважає його бундючним і «задавакою». Знайти для нього підхід важко, він може легко образитись, обірвати співбесідника, замкнутись. Про себе нічого не розповідає і ніби не відчуває в цьому потреби. Дуже захоплений навчанням, але може надати перевагу розвагам перед навчанням. Добре розбирається, крім спеціальності, в інших напрямках діяльності, але не висловлює цього привселюдно, поза уроками. Багато хто вважає його «сухарем», здібним, але холодним. Спілкуватись з ним хоч і не просто, але завжди цікаво.

Запитання:

1. Які поради Ви можете запропонувати людині з таким характером?
2. Чи можна довіряти йому лідерство в колективі?

12. Ігор тихий, не любить багато говорити. Легко засоромлюється, червоніє. Довго переживає невдачу. Старанний, важко приймає рішення. Він довго думає, як підійти до дівчини, яка йому подобається, але так і не наважується, бо боїться, що не знайде потрібних слів. Постійно аналізує свої думки і переживання. Коли виступає в ролі керівника, ночі не спить, все обдумує, переживає, відповідальність і добросовісність не дає йому спокою. У нього завжди безліч варіантів одного рішення, але на якому зупинитись — він не знає.

Запитання:

1. Чи доцільно давати такій людині завдання, пов'язані з керівництвом?
2. Чим можна запропонувати Ігорю зайнятись?

13. Сергій, в деякій мірі, безшабашний, досить жвавий, товариський, не проти того, щоб прогуляти уроки. Вчиться нерівно. Своєї думки не має і дивиться «куди вітер дме». Коли залишається один, починає нудьгувати, метушитись, шукати групу товаришів, до якої можна було б пристати. Ним охоче керують інші, він не самолюбивий, швидко адаптується, добрий, чуйний товариш. Сергій неохоче міняє людей, з якими звик спілкуватися.

Завдання:

1. Якої уваги з боку старших потребує Сергій?
2. Поради Сергію?

14. Надя вся в емоціях. Постійно чимось захоплена, схвилювана. То закохана, то ненавидить. Упродовж дня настрої змінюється кілька разів, не встигаєш услідкувати. Будь-яка подія її ранила, турбує, хвилює.

Запитання:

1. Який спосіб життя потрібний таким людям?
2. Чи може така людина бути серйозною і послідовною? При якій умові?

15. Надя спочатку сподобалась в групі всім. Дуже слідкує за собою, за тим, яке враження

справляє. На заняттях виступає серйозно, аргументовано. Її обрали в актив групи, де вона сумлінно виконує обов'язки. Вона хоче, щоб усі справи у неї були краще всіх.

Проте нове сприймає важко, ніколи не забуває образ, і нікому нічого не пробає, прагне звести рахунки. Якщо хтось їй суперечить, може легко обірвати на півслові, покаже хто тут головніший. Але потім буде переживати.

Запитання:

1. Як поводити себе з такою людиною?
2. Запропонуйте людині з таким характером, як їй перебороти негативні прояви.

16. Чого тільки не робить Наталя, щоб справити враження на інших! Часто змінює вбрання, завжди знає всі новини. Може говорити про речі, мало їй відомі, але переконливим тоном. Може похвалитись, або покрити душею, здатна обманути. Вона постійно в центрі уваги. Добивається уваги своїм одягом, голосом, манерами. Багато хто вважає Наталю щирою, доброю і чутливою людиною, так як вона вміє вислухати, порадити, поспівчувати, проте цікавість до людей вона швидко губить. Вона чудова «актриса». З кожною людиною Ната інша. Тонко відчуває, якою її хочуть бачити, стає якраз такою.

Завдання:

1. Виділити позитивне і негативне в її характері.
2. Як вести себе з нею під час спілкування?

Тести до комплексного заліку з педагогіки та методики навчання для викладачів спеціальних дисциплін

Тема: **Форми та методи навчання**

Інструкція: Із наведених відповідей обрати правильні, яких може бути 1-3 записати їх на матриці у вигляді «+», що відповідає вибраному номеру відповіді.

1. Якщо форми навчання — це способи організації навчальної діяльності певної групи учнів, то до них відносяться:

1. Індивідуальне навчання.
 2. Пояснення педагога.
 3. Урок виробничого навчання.
 4. Показ прийомів роботи.
2. Дидактична (навчальна) мета уроку відображає:
1. Засоби навчання.
 2. Результати навчання.
 3. Методи навчання.
 4. Зміст матеріалу.
3. Які з форм навчання не належать до позаурочних?

1. Урок спецтехнології.
 2. Самопідготовка.
 3. Гурток технічної творчості.
 4. Фронтальне навчання.
4. Визначити типи уроків цифрами за дидактичною метою:

1. Інтегрований урок.
2. Засвоєння нових знань та вмінь.
3. Узагальнення та систематизація знань.
4. Програмований урок.

5. Позначимо типи уроків цифрами: I- за способом проведення, II — за дидактичною метою, III — нестандартні уроки. Буквами позначимо уроки: А - застосування вмінь та навичок, Б кіно-урок, В — лабораторно-практична робота. встановити відповідальність уроку певному типу.

1. I-В. 2. II-Б. 3. III-Б. 4. II-А. 5. I-А. 6. III-А

6. До якого педагогічного поняття належать способи діяльності педагога і учнів, за допомогою яких досягається засвоєння знань, формування вмінь та навичок, розвиток здібностей і формування світогляду?

1. Методи навчання.
2. Принципи навчання.
3. Зміст навчання.
4. Організаційні форми навчання
7. Який із методів навчання не належить до практичних?
 1. Лабораторно-практична робота.
 2. Виконання трудових операцій.
 3. Вправи.
 4. Бесіда.
8. Визначте серед перерахованих методів репродуктивні:
 1. Самосійна робота учнів.
 2. Виконання вправ за інструкційними вказівками.
 3. Розв'язування діагностичних задач.
 4. Бесіда.
9. Який із методів навчання характеризується тим, що учні розв'язують проблемні задачі, самостійно визначають способи виконання робіт, розв'язують діагностичні задачі?
 1. Практичний.
 2. Словесний.
 3. Проблемний.
 4. Репродуктивний.
10. Які завдання не обов'язково давати учневі, якщо він самостійно визначає технологію обробітку деталі?
 1. Робота без додаткових вказівок.
 2. Робота за інструкційною картою.
 3. Робота на контрольному тренажері.
 4. Показ прийомів виконання роботи.
11. Від чого залежить вибір методів навчання?
 1. Від принципів навчання.
 2. Від засобів навчання.
 3. Від мети уроку.
 4. Від типу уроку.
12. Позначимо словесні методи цифрою, наочні – II, практичні – III. Буквами позначимо методичні прийоми: А- самостійна робота, Б-демонстрація, В.-бесіда. Вкажіть співвідношення, що відображають відповідність прийомів певним методам.
 - 1.III-А. 2.II-Б. 3.II-А. 4.I-Б. 5.I-Б. 6.III-В.
13. Вибрати із наведених методів навчання такі, що належать до класу за характером пізнавальної діяльності учнів.
 1. Вправи
 2. Проблемні.
 3. Дослідницькі.
 4. Наочні.
14. Які із методів навчання не належать до класу за джерелом одержання знань?
 1. Репродуктивні.
 2. Бесіда.
 3. Частково-пошукові.
 4. Практичні.
15. Виділити із наведених задач діагностичні.
 1. Пошук, виявлення та усунення неполадок.
 2. Розрахунки режимів роботи.
 3. Аналіз техніко-технічних вимог до машин, механізмів.
 4. Вибір раціональної послідовності операцій.
16. Вказати послідовність етапів розв'язання проблеми:
 1. Осмислення суті проблеми.

2. Перевірка правильності розв'язання проблеми.
3. Виникнення проблемної ситуації.
4. Доведення гіпотези.
5. Знаходження способу розв'язання проблеми.

17. За характером діяльності учня визначити якість його знань.

Характер діяльності: І-Вміння застосовувати знання раціонально та в різних ситуаціях.

II- Розуміння внутрішніх зв'язків та залежностей між змістом матеріалу. III- Володіння основним змістом матеріалу в повному обсязі.

Якість знань: А-осмисленість, Б-дієвість, В-повнота

1.І-Б. 2.ІІ-А. 3.І-В. 4.ІІІ-В. 5.ІІ-Б. 6.ІІІ-А.

18. Чим зумовлена диференціація навчання (обрати найбільш суттєві фактори)

1. Необхідністю давати учням додатковий матеріал.
2. Необхідністю врахування відмінностей у розвитку, здібностях, обдаруваннях учнів.
3. Мотивацією навчання.
4. Відчуттям впевненості учня в собі.
5. Допомігши слабшим учням.
6. Можливістю пристосування методів роботи педагога до рівня розвитку учнів.
7. Необхідністю врахування відмінностей у рівнях знань учнів?

19. Обрати оптимальні прийоми диференційованого підходу до учнів.

1. Дидактичні завдання різної складності.
2. Картки з різною дозою допомоги.
3. Поділ завдань між учнями та викладачем.
4. Самостійний вибір учнями завдань.

20. Оцінювання знань і вмінь учнів повинно здійснюватись на основі визначення результатів навчальної діяльності, яка може бути як репродуктивною, так і продуктивною (творчою). Вкажіть вправи репродуктивного характеру.

1. Виконання підрахунків, розрахунків.
2. Встановлення причин браку.
3. Внесення змін у конструкцію.
4. Порівняння способів виконання.

21. Функції оцінки: І-навчальна, ІІ-контролююча, ІІІ- виховна. Яка із функцій виконується, якщо викладач: А-перевіряє і оцінює діяльність учнів, Б-стимулює діяльність учнів, В-аналізує і роз'яснює виконану роботу? Обрати відповідні співвідношення.

1.ІІ-А. 2.ІІ-Б. 3.І-В. 4.І-Б. 5.ІІІ-Б. 6.ІІІ-А

Автори:

Нестерова Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент;

Лузан П.Г., доктор педагогічних наук, професор;

Манько В.М., доктор педагогічних наук, професор;

Герлянд Т.М., кандидат педагогічних наук;

Романенко Л.В., науковий співробітник;

Петрова М.Я., науковий співробітник;

Слатвінська О.А., кандидат біологічних наук;

Шевчук Л.І., кандидат педагогічних наук, доцент;

Шимановський М.М., кандидат педагогічних наук.

Навчальне видання

ПЕДАГОГ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ

Посібник

Редактор Трудолюбова І.В.
Верстка Миронцов Д.В.
Обкладинка Резніков П.В.

Підписано до друку 4.12.2012 Формат 70x100 1/16
Гарнітура Петербург. Друк. офс. Папір офс.
Ум. друк. арк. 11,2
Наклад 300 пр.

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено.

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ, вул. Артема, 52-а, корп.2;
тел./факс: (044) 484-30-71

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3563 від 28.08.2009 р.